Nikolai Yakovlevici

GROT

ÎN eseuri, amintiri și scrisori

STUDENTI TOVARESI II, (PΓIIЃI II ADVORANT ȘI

ESEURI și MEMORIE

gr. L. N. Tolst ·?* Șn. S. Solovieva, O. A. i_Ll Sora. În I. Shenr'ka.

6. n. I L-ichiosko 1 L. M. Lopatina, П. P. okolola, Alexei I. Vvedensky

Yu. I. A .'lschialaa. E. L. Ra tin. G. I. Chelpanova. D. V, Vinte Oka,

V. V. Rotanova, E. V. Spekorskagts

Scrisorile

gr. L. N. Tolstoi, N. N. Strahoa A. t. Koni, Vl. C. coi ^vieve

S. H. T;l , · ε · - ■ i, arhiep. bl.<n μ și N. Ya. Grot însuși.

Cu aplicarea portretelor şi a materialelor oyografice utero?T<x şi otmografice.

■. .-PETERSBURG.

Tipografia Ministerului Comunicatiilor

. 'ovg. ... natura lui I. N. Kuponov și K "), Font.iika, 117.

1911.

Nikolai Yakovlevici

GROT

ÎN eseuri, amintiri și scrisori

camarazi și studenți, prieteni și admiratori.

ESEURI și MEMORIE

gr. G?. N. Tolstoi, Șn. S. Solovyova. O. A. Shebora, V. I. Shenrok,

b. N. Ivanovski. <P. M. Lopatina, П. P. Sokolova. Alexei I. Vvedensky, Yu. I. Aikhenvald. E. L. Radlova, G. I. Chelpanova, D. V. Viktorova, V. V. Rozanova, E. V. Spektorskaya.

Scrisorile

gr. L. N. Tolstoi, H. N. Strahova, A. θ. Koni, Vl. S. Solovyov, S. N. Trubetskoy, arhiepiscop. Nicanor și N. Ya. Grot însuși.

Cu aplicarea de portrete și mai multe biografice și

materiale bibliografice.

S. PETERSBURG.

Tipografia Ministerului Comunicațiilor (Parteneriate cu I. N. Kushnerev și Co.), Fontanka, 117.

191 1.

Anul trecut, 1909 (23 mai) a marcat a zecea aniversare de la moartea prematură a filozofului rus, profesor la Universitatea din Moscova, Nikolai Yakovlevich Grot. Publicarea acestei colecții, dedicată articolelor și memoriilor despre el, a fost concepută de mult timp, dar abia acum s-a putut implementa. Este cauzată de ideea nu numai de a aduce un omagiu memoriei dragi a defunctului, redându-i mai deplin și mai viu imaginea morală în fața societății de gândire rusă, ale cărei interese spirituale le-a slujit cu atâta pasiune și dezinteresat, ci și de a aduna împreună cel puțin unele, material încă împrăștiat sau încă nepublicat pentru biografia sa completă, mai detaliată, atât de bine meritată de el.

Publicația noastră cuprinde majoritatea celor mai importante și semnificative care au apărut în presă despre I. Ya. Lev Nikolaevici Tolstoi. Apoi, aici sunt atașate mici colecții de scrisori către el de la câțiva scriitori și gânditori ruși importanți (ambii în viață,

') Cu excepția, însă, a articolelor importante, dar prea ample despre filozofie II. J. Grota Arhiepiscopului Nicanor, prof. P. P. Sokolov („Rătăcitor filosofic”) și A. Nikolsky. Dar acest gol este parțial umplut (pentru primele două) de scrisorile regretatului arhipăstor către N. Ya. .

precum și defunctul) și câteva din propriile sale scrisori: toate descriu nu mai puțin viu imaginea filosofului nostru, încheind cu acestea o mulțime de date pentru biografia lui.

În cele din urmă, alături de mai multe documente referitoare la viața și moartea lui Nikolai Yakovlevich, aici sunt puse la dispoziție materialele bibliografice - atât referitoare la lucrările sale, cât și la literatura despre el și activitățile sale, precum și o scurtă informare despre a lăsat după el scris de mână. moștenire prin care sper să ofer unele servicii filozofilor de specialitate, precum și viitorului său biograf și editorilor ediției deja începute a scrierilor

sale. Îmi permit să sper că această colecție va da un impuls continuării acestei ediții, care, din păcate, s-a oprit la primul număr.

Consider că este o datorie plăcută pentru mine să-mi exprim aici sincera mulțumire tuturor prietenilor și admiratorilor defunctului, care într-un fel sau altul m-au ajutat să realizez ideea de a-l onora în acest fel.

fi. Grotă.

BIOGRAFIE.

CARACTERISTICI ŞI EVALUARE ŞTIINŢIFICĂ.

MEMORIE.

Din anii de tinerețe ai lui N. Ya. Grot.

Amintiri 0. A. Shebora.

eu.

Începutul cunoștinței mele cu N. Ya. Grotom datează din toamna anului 1867. La sfârșitul lunii august a acestui an, pe drumul de întoarcere de la Marienbad în Rusia, părinții lui Nikolai Yakovlevich cu întreaga familie au oprit câteva zile. în Praga. Unul dintre motivele opririi lor în capitala Cehiei a fost căutarea unui tânăr aici, mai mult sau mai puțin familiarizat cu limba rusă, care să poată, ca profesor de acasă, să meargă cu cei doi fii ai lor, care fuseseră anterior. într-o școală privată (Dr. Wiedemann). curs al unui gimnaziu clasic și să le pregătească la materiile principale ale acestui curs pentru admiterea la clasele superioare ale unui gimnaziu de stat. La recomandarea a doi cărturari slavi pe atunci încă tineri, și anume A. O. Patera și O. I. Kolarzh, dintre care acesta din urmă fusese anterior profesorul meu la gimnaziu, alegerea a căzut în pofida acestui lucru. că am fost lipsit de posibilitatea de a mă prezenta personal atunci părinţilor viitorilor mei elevi. Fără să mă gândesc de două ori, am decis să profit de invitația măgulitoare pentru mine și de oportunitatea care mi s-a prezentat de a petrece (cum credeam atunci) ') ceva timp în Rusia și,

') O. A. Pebor, însă, a rămas complet în Rusia, care a devenit a doua sa patrie. În 1868 a intrat în Sankt Petersburg. universitate, unde a terminat cursul în 1872 și s-a dedicat domeniului academic și pedagogic. A fost timp de mulți ani profesor de limba și literatura latină la East Philol. institut la Universitatea din Sankt Petersburg, până când boala a fost forțată să se pensioneze. Ed.

VIII

după ce s-a consultat cu părinții săi, l-a notificat pe Yakov Karlovich Grot despre decizia sa.

În toiul pregătirilor pentru o călătorie lungă, am primit o scrisoare lungă de la Yakov Karlovich, în care mi-a explicat foarte amănunțit sarcinile care mi-au fost încredințate și m-a prezentat viitorilor mei studenți. Descriindu-și fiii. I. K. scria printre altele: „Veți găsi la copiii noștri doi băieți, în care încă mai este multă copilărie, și pentru asta au păstrat încă o inocență sufletească cu totul copilărească... Cât despre cunoștințele băieților noștri. , atunci, bineînțeles, le vei găsi în unele părți nesatisfăcătoare dacă judeci după standardele vest-europene; dar în alte părți, poate, copiii noștri îți vor depăși așteptările, sau cel puțin nu ți se vor părea sub nivelul corespunzător cerințelor obișnuite la o vârstă obosită (15 și 14 ani). Le place să facă și. cu o conducere bună, cu siguranță se vor descurca bine"

Din cauza întârzierii accidentale a pașaportului meu străin la ambasada Rusiei din Viena, am putut pleca din Praga abia pe 11 octombrie (23). La sfatul lui Yakov Karlovich, am plecat la Berlin, unde am petrecut noaptea, iar pe 14 (26) am ajuns cu bine la Petersburg. Taxiul pe care l-am închiriat m-a livrat în curând, împreună cu micul meu bagaj, la casa lui Sazonov, dar anul 1. Insula Vasilievski). După ce am urcat la etajul 2, am sunat la uşă cu inscripţia „I. K. Grotto „Lacheul m-a lăsat să intru și, în timp ce vorbeam cu el și îmi scoteam rochia exterioară, una dintre ușile care duceau spre hol s-a prefăcut a fi: a apărut un cap creț și doi ochi căprui strălucitori s-au uitat la mine cu curiozitate. pe mine. Dar ușa s-a deschis brusc și un băiat zvelt și chipeș s-a apropiat de mine cu un pas iute și, întinzându-mi mâna cu un zâmbet, a spus repede și brusc: „Bună! Tu. nu, din Praga? viitorul nostru profesor? Va asteptam de mult timp. Inca sunt tati. dar optează. ar trebui să fie curând. Mama și tot restul casei. Dar să mergem în sala de mese! „O voi suna acum pe mama mea.” Acesta era Nikolai Yakovlevich, sau „Kolia”, așa cum îl numeau ei în familie.

!) În această casă, aproape vizavi de biserica Sfânta Ecaterina Mare Muceniță. acum numărul 48, familia Grotov a trăit 37 de ani (1853-1890).

nici o față, vivacitatea și ușurința în manipulare. În sala de mese, Natalya Petrovna m-a întâlnit cu fiul ei cel mic, Konstantin Yakovlevich. Salutându-mă în cel mai cordial și cordial mod și întrebându-mă despre lunga călătorie pe care am făcut-o, H. P. mi-a făcut cunoștință cu cea mai mică dintre viitoarele mele eleve și cu cele trei fiice ale ei.

Când subiectele obișnuite de conversație la primele întâlniri s-au epuizat, N. m-am oferit voluntar să-mi fac cunoștință cu locația apartamentului și să mă pun în camera destinată mie. Apartamentul soților Grotov era situat pe două etaje, legate între ele prin două scări interioare. După ce m-a familiarizat cu jumătatea inferioară, mai mare a apartamentului, Nikolai Yakovlevich, împreună cu K. Ya., m-au

dus „la etaj”, unde, pe lângă holul de la intrare și dressingul lui Yakov Karlovich, se afla biroul său spațios și luminos, toate căptușite cu biblioteci; mai încolo, o încăpere mare cu două ferestre, „camera băieților, care ne-a servit ulterior drept sală de clasă, și alăturată, de dimensiuni mici, dar o cameră foarte confortabilă, destinată mie. Intrând cu mine în camera mea, elevii mei s-au oferit voluntar să mă ajute să mă descompun și să pun acolo unde era nevoie modestul meu bagaj, care, în afară de haine și lenjerie, era format din cărți, în principal din manuale în cehă și germană și pe subiectele pe care urma să le urmăm. lucrez cu elevii mei. În mijlocul acestei lucrări, în care N. Ya. s-a dovedit a fi mult mai agil și mai practic decât mine, un clopoțel puternic a sunat la parter, evident familiar asistenților mei. Opp s-a repezit spre scara interioară și apoi s-a întors în camera mea cu vestea că venise Yakov Karlovich. Eram puțin jenat și timid în vederea întâlnirii viitoare cu o persoană de rang înalt cu care nu avusesem niciodată de vorbit înainte. Dar Iakov Karlovici m-a tratat la fel de simplu și de amabil ca Natalya Petrovna și m-am înveselit. La micul dejun care a urmat, J.K. mi-a sondat foarte priceput și delicat cunoștințele, conducând conversația către limbile antice, limba și literatura germană, istorie și, în final, limba cehă, cu care angro. a studiat în timpul șederii sale la Marispbad.

În această zi, Grotele nu au luat masa acasă și mi-a fost lăsat — sau ittp — să iau masa cu ei la Nad. Pavel.

Semyonova (soția fratelui Nataliei Petrovna, Nikolai Petrovici Semyonov, care se afla atunci în străinătate), sau cina singur acasă. Am preferat-o pe cea din urmă, pentru că mă simțeam puțin obosită și, în plus, voiam să-mi văd curând singurul meu cunoscut la Petersburg, Mpliy Aleksevich Balakirev, pe care îl cunoscusem la începutul aceluiași an 1967 la Praga și cu care corespondasem de atunci. . .

Balakirev locuia atunci pe Nevsky Prospekt, în casa lui Benardakp. La ceara mea, cum să ajung la Nevsky Prospekt. Nikolai Yakovlevich s-a oferit acum să-mi arate drumul până acolo. Oii mi-a făcut în ziua aceea, din proprie inițiativă, un alt serviciu. Având în vedere începutul ploii, s-a oferit să meargă la piața Andreevsky pentru galoșuri pentru mine. Yakov Karlovich a aprobat această propunere și l-a lăudat pe N. Ya. pentru. ingeniozitate. Am fost foarte emoționat de această îngrijorare pentru mine din partea elevului meu, care a observat că nu purtam pantofi Petersburg și nici pentru sezon.

După ce am scris câteva scrisori, am intrat în clasă cu scopul de a petrece restul timpului înainte de cină cu elevii mei, vorbind cu ei despre virgulele și testându-le puțin cunoștințele. Amândoi au vorbit despre acesta din urmă cu multă modestie, spunând că au uitat multe de-a lungul verii, s-au plâns că din diverse motive au fost nevoiți deseori să sară peste cursuri, iar acum trebuie să ajungă din urmă cu multe. mai ales la limbile antice. Prima noastră conversație de afaceri a fost curând întreruptă de un lacheu care m-a chemat la cină. După cina mea, la care I. lí. si amandoua. elevii mei, am plecat împreună din casă: Grote - la Semyonov, eu - la Balakirev.

Am găsit-o acasă pe Mily Alekseevici. A fost foarte surprins de apariția mea bruscă la Petersburg, m-a felicitat pentru sosirea mea, m-a oferit ceai și țigări, m-a întrebat multe despre Praga, despre prietenii lui de acolo, despre operă, m-a ținut la el până la șapte și jumătate, Mi-a cerut să-l vizitez mai des și apoi mi-a dat un lift, cu un taxi până în Piața Admiralteyskaya, de unde am plecat acasă.

Mi-am întors cugetul la scurt timp după întoarcerea mea. și Grote. Pentru ceai. J. K. și N. P. m-au întrebat despre vizita mea la Balakirev, despre șederea acestuia din urmă la Praga și despre producția operei lui Glinka pe scena teatrului ceh din Praga, pe atunci încă foarte modest. După chal. alungarea '!, copii în ei

camere, I. K. π H. II. m-a invitat să vorbesc despre viitoarele mele virgule cu băieții. Iakov Karlovich, ca profesor cu experiență, mi-a dat apoi o serie de instrucțiuni despre cum să mă descurc cu elevii mei, având în vedere diferitele lor temperamente, abilități și înclinații - instrucțiuni care mi-au fost extrem de utile nu numai în acest caz, ci și în cazul meu. activitatea pedagogică ulterioară. Predarea s-a hotărât să înceapă luni, 16 octombrie. După ce am vorbit despre cursul general al virgulelor viitoare cu tinerii, despre numărul de lecții necesare pentru discipline individuale, despre mijloacele didactice, despre regulile stabilite și respectate cu strictețe în casă, am întocmit împreună un program de lecții pentru întreg săptămâna și, după ce și-au urat unul altuia o postare târzie, s-au despărțit. După ce mi-am luat rămas bun de la dragii tineri, m-am retras în camera mea, unde mi s-a arătat lui II. I., care, ca o gazdă amabilă și atentă, doream să se asigure că totul este pregătit pentru mine acolo și că nu am nevoie de altceva. Așa a trecut prima zi pe care am petrecut-o cu familia Grotto.

II.

Am dormit, îmi amintesc, cu distincție, dar m-am trezit devreme, trezit de sunetul timpuriu din Biserica Ecaterinei. Neauzind sunetul înainte, chiar m-am alarmat puțin și am început să mă îmbrac repede. Când la ora 7 am fost bătut la ușa Ya.K.

La micul dejun H. II. mi-a invitat studenții să profite de timpul lor liber și să facă o plimbare lungă cu mine înainte de cină pentru a mă familiariza cu orașul și a schițat planul acestei plimbări și i-a atribuit rolul de „cicerone” lui Nikolai Yakovlevich. S-a decis, însă, să ne limităm la insula Vasilyevsky. N. Ya. și-a îndeplinit sarcina care i-a fost încredințată cu distincție, mi-a arătat clădirea Academiei de Arte, Podul Nikolaevsky, nave mari apte pentru mare, pe care nu le văzusem până acum, Corpul Marin etc. Dar una dintre liniile îndepărtate ne-am dus apoi la Bolshoy Prospect și am înaintat spre port. Aici am aflat de la elevii mei multe detalii interesante despre inundațiile care se repetă în Sankt Petersburg aproape în fiecare an toamna, cauzele și

unele dintre consecinte. Se întunecase când ne-am întors acasă.

Din această plimbare, pe lângă cunoștința mai apropiată dorită cu studenții mei și topografia dumneavoastră. o, am beneficiat foarte mult și de partea limbii ruse. În timpul plimbărilor noastre, ambii studenți au răspuns cu ușurință la cererea mea de a mă corecta fără milă în rusă și m-au corectat cu sârguință, iar N. Ya . l, l, r π i, u, 7b (după consoane), atât de înțeles și de fapt adevărat (despre asta mi-am dat socoteală abia mai târziu) încât sunt. privindu-se și exersând cu sârguință, încetul cu încetul a început să pronunțe aceste sunete în mod tolerabil.

Ne-am întors acasă la timp pentru cină. Acestea din urmă au trecut foarte animate, căci aproape toate micul dejun, cine și ceaiuri de seară au trecut cu noi și după aceea. Da. K. π H. P. s-au remarcat prin capacitatea de a începe la masă cu copiii și de a întreține conversații distractive, adesea cu caracter instructiv, îmbrăcându-i adesea într-o formă jucăușă. După cină, aproximativ o jumătate de oră era de obicei dedicată unor jocuri care necesitau mișcare (monede quart, pisici și șoareci, ascunselea etc.), la care participa întreaga familie, fără a exclude J. lí. π H. P. Acest lucru a oferit tuturor un exercițiu sănătos și încurajator, iar tinerilor, în plus, o mare plăcere. Apoi, se petrecea de obicei ceva timp citind cu voce tare, în cea mai mare parte, poezii (Derzhavin, Jukovsky, Pușkin, tovarășul Vyazemsky, Lermontov, Tyutchev, basep Krylov etc.). Am acceptat de bunăvoie atunci, și am acceptat după aceea, un rol atât în jocuri, cât și în lectură. De obicei citim totul pe rând, cu excepția membrilor mai tineri ai familiei. Ya. K. și H. II. ne-a dat explicațiile necesare. Pentru tineri, inclusiv pentru mine, aceste lecturi au fost cea mai bună școală a limbii și literaturii ruse și încă le amintesc cu plăcere și recunoștință.

După ce s-au jucat și au citit, toți cei cu o dispoziție veselă s-au împrăștiat în camerele lor și s-au apucat de virgulă, întreruptă pentru scurt timp de ceaiul de seară. Mersul la culcare trebuia, în general, să fie mai târziu de ora 11, iar Ya. K. monitoriza cu strictețe respectarea acestei reguli. Înainte de a merge la culcare, J.K. făcea o scurtă plimbare

Primul rând și deseori ne-a invitat pe mine și pe băieți să ne alăturăm. Am făcut asta de bunăvoie când ni s-au pregătit lecțiile pentru ziua următoare, precum și în zilele dinaintea sărbătorilor. Elevii mei trebuiau să se trezească la ora 7. De obicei erau treziți de J. K., care se ridica corect la ora 7 și se îmbrăca la etaj. N. Ya. s-a ridicat la primul apel, s-a dus imediat la toaletă, s-a îmbrăcat repede și, după ce a terminat de îmbrăcat, s-a apucat imediat de niște afaceri. Observ că fiul lui N. Ya era adesea neliniştit şi vorbea mult în somn. mai mult, coerent și distinct, în fraze întregi, parcă în

realitate. LHii trebuia adesea să se ridice, să-l trezească și să-l liniștească.

III.

Mă întorc la reminiscențele virgulelor mele cu ambii frați până la intrarea lor în Gimnaziul Larip, adică până în toamna anului 1868. Mi s-a încredințat datoria de a pregăti II. Sunt de admitere la a 5-a, și lì. Sunt în clasa a IV-a a unui gimnaziu clasic și anume în ambele limbi antice, la matematică, istorie și geografie. În general, aveam de la 5 la 6 lecții zilnic; exersam dar dimineata de la 8 la 11, si apoi de la 2 la 4 (uneori pana la 5) ore. după-amiaza, la intervale de 15 min. între lecţiile individuale. Ultimii au mers cu noi pe rând, astfel încât în timpul lecției unuia dintre frați, celălalt a îndeplinit vreo sarcină sau a plecat. la o lecție în acele subiecte care nu au fost incluse în cercul îndatoririlor moph, adică, conform Zakop-ului lui Dumnezeu, în rusă și franceză, și π în muzică, care, totuși, a fost studiată corect doar de N. Ya. (cântând la vioară).

Elevii mei s-au dovedit a fi foarte dezvoltați pentru vârsta lor: II. Chiar, s-ar putea spune, m-am dezvoltat peste vârsta mea - foarte capabil, curios și harnic, așa că nu a fost dificil și plăcut să lucrez cu ei. Temperamentele, însă, erau complet diferite între PPH: K. Ya. era oarecum flegmatic, N. Ya - cha. dimpotrivă, era necesar să încetinească puțin în impulsurile lui înainte și să-l forțeze să se concentreze și să se adâncească. La lecții, I. Ya. s-a repezit irezistibil înainte, îi plăcea să pună el însuși întrebări, anticipându-le de la profesor, adesea întrerupea explicațiile în jumătate - cu cuvinte

„Înțeleg, înțeleg”, și în cea mai mare parte a înțeles cu adevărat dintr-o jumătate de cuvânt. Mulțumită postărilor sale geniale, el, parcă, din mers și fără niciun efort vizibil, și-a extins cercul cunoștințelor. Ambii au studiat de bunăvoie limbile antice, precum și alte subiecte. Rusă N. Ya. a tradus întotdeauna foarte inteligent și fără probleme, deseori înțelegând sensul textului fiind citit mai mult în conformitate cu liniile generale de gândire decât pe baza unui detaliu. analiza cuvintelor autorului.Din alte subiecte, N. Ya.a înclinat mai mult spre matematică și îi plăcea să rezolve singur probleme dificile fără ajutor din exterior, nerăzgândindu-se atunci când soluția nu era dată rapid.

Pentru experimentele literare în rusă în proză și versuri, ambele au manifestat timpuriu o mare înclinație. Ambii aveau o mare abilitate și dorință de a desen. N. Ya-chu, pe lângă peisaje, schițele de gen din viața rusă au avut un succes deosebit. Călătorind mai târziu (1875) pe urmele Grotelor (1873) în Suedia și Norvegia, am găsit schițe ale troicilor rusești, țăranilor, fetelor din sate și d. cu inscripțiile explicative corespunzătoare în limba engleză și semnate NG Acest talent, moștenit de ei. de la mama lor, a fost împărtășită cu NPM de una dintre surori - Natalya Yakovlevna. N. · Ya. a dat dovadă de mari abilități și a studiat cu mare succes cântatul la vioară cu artistul

Orchestrei Teatrului Mariinsky - Veikmaia, care a vorbit cu mare elogiu despre talentul său. În general, atât în firea sa, cât și în aparență, era mult artistic: nu degeaba mai târziu a adus la un moment dat filosofia mai aproape de artă.

Pe lângă dezvoltarea mentală, Ya. K. π H. P. le păsa foarte mult de dezvoltarea fizică a fiilor lor și a copiilor lor în general. Aveau lecții de gimnastică, dans și, în cele din urmă, băieții odată în pedia (duminicile) se ocupau fie de legătorie de cărți, fie de tâmplărie sub îndrumarea unui legător și a unui tâmplar.

Așa a decurs viața noastră sub regimul strict, neopresiv, care domnea în familia Grot. Ora oferită pentru odihnă (de la 11 a.m. la unu

după-amiaza) ne folosim pentru plimbări lungi pe orice vreme; iarna pentru patinaj. Duminica, după cină, mergeam de obicei la M. A. Balakirev, care îmi iubea foarte mult studenții și ne răsfăța cu sârguință cu ceai, chifle de Moscova și cizme. J. K. și H. IL, de obicei, nu refuzau memoria în alte distracții, ducând-o din când în când la teatru și organizând seri de dans acasă sau permițându-ne să le vizităm în alte case înrudite și familiare. N. Ya. îi plăcea foarte mult să danseze și dansa excelent, cu entuziasm.

Un efect foarte benefic asupra dezvoltării psihice a studenților mei (mai ales mai târziu, când studenții erau la gimnaziu și la universitate) au fost „jourfixele” săptămânale de la Grots, care adunau crema academice și literare din Sankt Petersburg de atunci. societate (Sreznevsky, Pekarsky, Ustryalov, V. V. Grigoriev , K. L. Kossovich, Cebyshev, Savich, Sukhomlinov, Bychkov, Velyaminov-Zernov, N. IL și P. Semenov (frații Nataliei Petrovna), K. K. Grot, V. IL Davmansky, Best V. IL Davmansky , N (Y. Danilevsky, T. II. Filippov, Kavelin, Zablotsky-Desyatovsky, A. N. Maikov, Polonsky, M. N. Longinov, Shein, Kepevich și mulți alții.) Am ascultat cu evlavie conversațiile acestor venerabili mincinoși și mai mult de un bun. sămânța, fără îndoială, a căzut apoi în sufletele receptive ale ucenicilor mei și ulterior a dat roade.

Ne-am împrietenit apoi cu cea mai bună K. A. Kossov-chem, o pasionată iubitoare de păsări, pe care le-a ținut în număr mare după bunul plac într-o încăpere specială, și reprezentanți ai unor specii mai rare (exotice) în cuști spațioase în biroul ei. Pentru mine, și mare iubitor de păsări, cunoștința cu K. A. a fost o adevărată descoperire: de la el am învățat treptat nomenclatura rusă a păsărilor, care atunci în cea mai mare parte îmi era necunoscută; între timp, aveam mare nevoie, întrucât a trebuit să urmez, vara, un curs de istorie naturală (botanică și zoologie) cu studenții mei, la cererea lui J. K. și H. IL. L-am vizitat adesea pe Kaetan Andreevich, iar prin fereastra făcută în ușa camerei păsărilor am observat mult timp viața animalelor lui de companie.

La sfârșitul lunii decembrie a urmat o pauză mai lungă în studii și ne-am ocupat cu dispozitivul și

decorarea unui brad imens de Crăciun. Descurcătoarea, agilă și agilă N. Ya. a jucat primul rol în asta. Elka a devenit faimă cu noi și a adus o mare plăcere nu numai surorilor elevilor mei și prietenelor lor, ci și adulților. Pomul de Crăciun a stat lângă trecere până la Anul Nou și a fost aprins de mai multe ori: apoi, după ce l-am curățat bine de ceară, l-am dus personal lui K. A. Kosso-vpchu ca un cadou favoriților săi cu pene, ceea ce le-a oferit lui și lor grozav. plăcere.

Acesta a fost sfârșitul sărbătorilor fericite de Crăciun pentru noi și am trecut din nou cu voioși la virgulele noastre obișnuite, apoi întrerupte timp de trei zile de trei păsări de unt, despre care și despre plăcerile asociate cu el, sub formă de clătite, cabine și călare pe „chukhoptsakh” *. cu mult înainte de apariția ei, elevii mei mi-au spus multe în timpul plimbărilor noastre. În sfârșit a venit, a trecut pe lângă fluture, a venit Postul Mare, a venit luna martie, zilele s-au mai lungit vizibil și aerul a suflat primăvara. Zăpada s-a topit, Neva s-a deschis, gheața a trecut; am început să fim atrași de natură și, pe vreme frumoasă, ne-am repezit din ce în ce mai des la Petrovsky și, încetul cu încetul, spre alte insule, unde am observat trezirea treptată a naturii, în urma sosirii și zborului păsărilor, apariția diferitelor insecte și începutul renașterii în regatele stepelor. Până la Paște, pe străzi au apărut vânzători ambulanți, strigând cu voce tare „păsări cântătoare” și am dobândit imediat câțiva dintre primii vestitori cu pene ai unei noi vieți în natură. Curând, camera mea, de dimineața devreme până seara, a răsunat de cântecul lor vesel.

Apoi K. A. Kossovich ne-a îndreptat atenția către Shchukin Dvor, care de atunci a devenit obiectivul aproape constant al plimbărilor noastre de duminică și o sursă de îmbogățire pentru cunoștințele noastre ornitologice. În mai, Piața Birzhevaya de atunci a început treptat să se umple de negustori și germani în vizită, care au adus, pe lângă masele de „canari Harz și danezi” (conform explicației pline de spirit a lui J. K., de fapt „Danz, adică Danzig”. ”) ciocârle, o mulțime de păsări exotice diverse... Aici ne grăbeam acum aproape zilnic după virgulele noastre de dimineață. Germanii buni ne-au dat de bunăvoie

Cea mai mare, Maria (d 1872), avea 9 ani; cel mai mic era încă cu copilul.

explicații privind patria și numele anumitor specii ale acestor păsări, precum și îngrijirea lor, în ciuda faptului că noi, având în vedere prețul ridicat al bunurilor lor, pentru care am cumpărat totul.

IV

Se apropia ora examenului. La mijlocul lunii mai, Ya. lí., după ce a vizitat gimnaziul Larinsky și a discutat cu directorul său de atunci, P. θ. Kporripgom, ne-a spus programul și datele viitoarelor teste pentru studenții mei. A trebuit să schimb cursul obișnuit al ultimelor virgule și să încep pregătirea specială pentru examenele la discipline individuale, în conformitate cu termenele care le-au fost atribuite.

Fosta muncă calmă a fost înlocuită cu una mai grăbită și mai tulburătoare. În limbile antice, a fost necesar să se preia repetarea gramaticii și exerciții scrise frecvente în traduceri în aceste limbi, la matematică, la rezolvarea cât mai multor probleme, în istorie, la repetarea a ceea ce fusese tratat anterior și la compilare de note. N. Ya. a devenit foarte serios și preocupat: el însuși a sugerat să repete cutare sau cutare, traducând ex abrupto din latină și greacă, în timpul liber rezolvă problemele și nu se odihnea nici măcar în timpul plimbărilor, revenind constant la verificarea cunoștințelor unul sau altul subiect.

În cele din urmă, s-au apropiat, iar examenele au trecut fără probleme, la unele materii, de exemplu, la istorie, chiar atât de bine încât profesorul Grotov examinator a cerut să afle ce manual folosește opp pentru a promova această materie. 1 le a mers destul de bine pentru N. Ya., contrar așteptărilor, un examen oral de greacă la II. A. Kossovpcha. Ulterior, acest lucru s-a explicat printr-o oarecare neînțelegere (cum îmi spunea K. A. Kossovnch, cel puțin); după părerea mea, adevăratul motiv a fost că elevii mei au trecut cu mine gramatica limbii grecești, după spusele lui Curtius, care atunci era în defavoarea unor filologi, mai ales ai școlii mai vechi. Oricum ar fi, N. Ya. a fost foarte supărat de acest mic eșec, dar, ca de obicei, nu a dat vina pe nimeni. El, însă, a obținut în curând o satisfacție deplină: pe primul. lectia dupa kaipkul II. A. Kossovpcha pentru traducerea scrisă în greacă, a primit cel mai mare punctaj de la toți studenții, deoarece a tradus puțin

nu fără greșeală, în ciuda faptului că în vacanțe am făcut relativ puțin cu limbile străvechi. Apoi, când era elev al gimnaziului, opt. în ambele limbi antice, a fost întotdeauna considerat unul dintre cei mai buni studenți și a aparținut numărului de favoriți II. A. Kossovich, pe care el, la rândul său, l-a iubit și l-a respectat foarte mult.

Natalya Petrovna, fără să aștepte sfârșitul examenelor noastre, care a durat până la sfârșitul anului universitar, a plecat cu fiicele ei, cu două săptămâni mai devreme decât Iakov Karlovich și a pășcut, în sat (Krasnaya Slobodka, provincia Ryazan, Dike, U. .), dorind să le oferim posibilitatea de a rămâne mai mult în sălbăticie în sat și, în plus, să pregătim totul acolo pentru sosirea noastră. În ciuda vremurilor bune, duminica și în zilele mai libere ieșeam cu Ya. K. în vecinătatea Sankt-Petersburgului și astfel am vizitat Tsarskoe Selo, Pavlovsk, Peterhof și Strelna, vizitând rudele și prietenii familiei Grotov care locuiau acolo în dachas. Toate aceste locuri erau bine cunoscute studenților mei și mi-au arătat locurile lor de interes, dând explicațiile necesare. Dar acum examenele s-au încheiat cu bucurie și a venit vremea pentru noi, în sfârșit, timpul să plecăm în sat.

ÎN.

Studenții lui Mon, în culori atât de atractive, au descris-o pe mp, Krasnaya Slobidka „și viața liberă din ea, încât eu, cu nu mai puțină nerăbdare decât ei, m-am străduit pentru cale, cu atât mai mult încât

am avut o oprire de patru zile la Moscova și oportunitatea de a-și cerceta punctele de vedere lyustp. Încă îmi amintesc și îmi imaginez minunata imagine care ni s-a deschis ochilor de pe platforma trăsurii când am condus până la Belokamennaya. Toate punctele de vedere ale Moscovei, precum și Lavra Troishche-Sergievskaya, le-am examinat împreună cu Y. K., care ne-a oferit cele mai detaliate explicații. Am vizitat, de asemenea, câteva dintre vedetele Moscovei, și anume V. I. Dahl, M. P. Pogodina, II. P. Bartenev (la dacha) și M. N. Katkov, la care Y. K. ne-a familiarizat anterior cu activitățile și semnificația acestor persoane. Tot ceea ce am văzut la Moscova și împrejurimile ei a făcut o impresie puternică atât asupra studenților mei, cât și asupra mea, și am vorbit despre asta de la Moscova la Riazhsk.

XIX -

Iată-ne în sfârșit la Riazhsk, iar troica, care ne așteaptă la gară, cu coșerul Stepan pe boxă, zâmbind din vârful capului, a atras imediat toată atenția tinerilor asupra Krasnaya Slobodka. „Mama ta se simte bine?” — „Sunt bine surorile?” — și o serie întreagă de alte întrebări adresate lui Stepan au arătat care sunt mințile și gândurile lor ocupate în momentul de față. După ce purtam puțin caii și căruța cu lucrurile noastre, ne-am așezat în cele din urmă, trăsura s-a îndepărtat, a sunat clopoțelul și ne-am rostogolit pe drumul lin până la scopul final al călătoriei noastre.

Era o zi minunată, însorită de vară, în aer se simțea un parfum de zerouri, iar ciocurile tocmai se inundau, zburând din ce în ce mai sus în azurul transparent al cerului. La început am tăcut cu toții, cufundați în contemplarea harului care ne înconjura. Dar, încetul cu încetul, limbile s-au slăbit și călătoria de aproape patru ore cu o scurtă oprire la adăparea din Raspberry Grove a fost realizată de noi fără plictiseală și fără oboseală. La trecerea prin sate, mereu vesel, în ciuda seriozității sale, J. K. ne făcea să râdem, transformând într-un zbor nebun câinii care ne atacau cu lătrat puternic, scoțându-și pălăriile în fața lor și făcându-le adânci plecăciuni. Dar aici este Krasnaya Slobodka! Stepan a trecut cu îndrăzneală prin poarta larg deschisă și, călare solemn în cerc, a oprit cu dibăcie troica transpirată din verandă, pe care N.P. ne aștepta deja împreună cu fiicele ei și cu toți membrii gospodăriei.

O, cine era complex și ce bucurii erau!

După primele salutări și întrebări, noi, noii veniți, ne-am împrăștiat în încăperile pregătite pentru noi. Am ocupat o cameră mare în aripă, cu ferestre vis à vis de ferestrele studenților mei care erau cazați în „casă”. Păsări de Moscova, cum dragii mei elevi au venit la mine să mă cheme la o cină devreme. După cină, ei m-a dus să inspectez moșia. După ce am examinat-o pe aceasta din urmă, ne-am dus la cea mai apropiată crăpătură să căutăm furnici. Căutarea noastră a fost în curând încununată de succes: am găsit o zi mare în aceeași zi, profitând de vremea însorită, am început să extragem din ea

larve de furnici pentru hrana păsărilor noastre. Această lucrare interesantă, la care a trebuit să mă întorc adesea, precum și explicațiile mele despre structura furnicarului și viața furnicilor din el, i-au ocupat foarte mult pe studenții mei, în special pe cel mai mare, N. Ya., care se distingea prin mari puterile de observație și capacitatea de a face observații și experimente. A fost prima noastră lecție formală de știință. Apoi, toată vara, în cea mai mare parte, în aer liber, am studiat sistematic botanica, zoologia (în principal, ornitologie) și puțină entomologie. Întrebările biologice l-au interesat foarte mult pe N. Ya-cha și au continuat să-l intereseze mai târziu.

Aproape că nu existau studii forțate în timpul verii: dimineața studiam puțin limbi străvechi și matematică, mai mult cu scopul de a consolida ceea ce am dobândit deja decât de a dobândi cunoștințe noi. Preocupările lui Ya. K-cha și H. P-ps au fost îndreptate în sat, în principal spre dezvoltarea fizică și întărirea sănătății copiilor. În acest scop, am făcut plimbări lungi pe jos, am înotat și am înotat în râu, am ajutat la așezarea potecilor în grădină, am ajutat pe câmp la recoltare și, cel mai important, am călărit mult, adesea în compania bătrânilor. N. Eu, foarte iubitor de călărie, stăteam hotărât în şa şi, pe calul meu cazac zelos „Rândunica”, am călărit ca un adevărat cazac.vioară.

Viața liberă, aerul de la țară și clima sănătoasă din Kraeva Slobodka au avut un efect benefic asupra noastră tuturor și ne-am revenit vizibil. Dar vara a trecut repede și vacanțele noastre s-au încheiat. În prima jumătate a lunii august, amintirea, adică Ya. K-chu, atât elevii de liceu, cât și cu mine, a trebuit să părăsim Krasnaya Slobodka și să ne grăbim spre Petersburg, unde am ajuns la începutul anului școlar.

VI.

Studenții mei au început să meargă la gimnaziul Larinsky, iar eu am intrat la Universitatea Facultății de Istorie și Filologie. J.K. și H. IL mi-au oferit amabil să stau cu ei ca îndrumător pentru dragii mei școlari și profesor a două fiice mai mari, cărora le-am de bună voie.

de acord. Pregătirea sub Nicholas și Constantine Yakovlevich a fost o adevărată sinecură pentru mine, deoarece rareori au apelat la ajutorul meu, iubind și reușind să lucreze independent. Uneori era necesar ca unul sau altul să ajute la rezolvarea unui pasaj dificil dintr-un autor grec sau latin, să ajute la traducerea în latină sau greacă sau să explice o problemă dificilă de matematică. Datorită abilităților remarcabile și a modului corect de viață, au trecut fără dificultăți și fără nici cea mai mică urmă de surmenaj de cursul gimnazial, foarte dificil de atunci, și amândoi l-au absolvit, mergând tot timpul printre primii elevi, cu o medalie de aur. .

Având o natură foarte sociabilă. N. Ya. la gimnaziu a devenit curând prieten apropiat cu unii dintre camarazii săi. Vorbind despre ei acasă, el și-a arătat mereu abilitățile și succesele fără nici cea mai mică umbră de invidie, în ciuda mândriei și a dorinței sale foarte dezvoltate nu numai de a ține pasul cu ceilalți, ci chiar de a-i devansa. S-a remarcat prin această calitate (altruism) mai târziu, ca student, prin care a câștigat dispoziția sinceră a camarazilor săi. Aceasta a fost una dintre cele mai simpatice trăsături ale caracterului său, precum și disponibilitatea lui constantă, sau mai degrabă, dorința de a-i ajuta pe cei care au nevoie de ajutor.

Am rămas cu familia Grotov până la începutul anului 1870 și am petrecut vara lui 1869 din nou cu ei la Krasnaya Slabodka. În această vară, la cererea lui Yakov Karlovich și Natalya Petrovna, am studiat intens literatura germană și, apropo, am citit toate operele dramatice ale lui Schiller. La aceste lecturi (cu voce tare) Ya. K. și I. P. au luat parte activ. Am citit, la cererea și cu participarea lui Yakov Karlovich, și ceva din literatura cehă, dar N. Ya. nu a manifestat nicio dorință deosebită de a studia dialectele slave. Apoi a început și o școală duminicală pentru băieții din sat, iar lui Nikolai Yakovlevich i s-a încredințat să le învețe aritmetica.

Ne-am întors la Sankt Petersburg la jumătatea lunii august împreună cu Ya.K., dar la începutul lui septembrie a plecat din nou la Krasnaya Slobidka, iar tinerii și cu mine am rămas singuri în oraș. N. P. a fost foarte îngrijorat și s-a întors de mai multe ori la mine cu scrisori, cerându-mă să am grijă de tineri. „Nu am nicio îndoială”, scrie H. P. într-una dintre aceste scrisori,

„că tu, din afecțiune pentru noi, îi vei proteja și îi vei înconjura pe băieții noștri cu grija ta în despărțire de pampas. Dar totuși, vreau să le încredințez cel puțin câteva cuvinte inimii tale celei mai bune și să-ți amintesc că grija ta pentru ei va fi dovada că tu, în ciuda tinereții, știi să intri în poziția celorlalți. Prin aceasta ne vei liniști foarte mult pe mine și pe Iakov Karlovich, care se va gândi la tine în tot acest timp.

M-am despărțit de casa Grotov la începutul anului 1870, instalându-mă într-o cameră mobilată din linia 1 Yaga, aproape de Grote. Dar le-am vizitat în fiecare zi, dând lecții domnișoarelor și rămânând la cină și adesea la ceaiul de seară. Vara anilor 1870 și 71 Am petrecut în provincia Tula, în numele lui K. D. Kavelin - Ivanov, studiind limbile antice și dialectele slave (în principal, cehă și poloneză) cu fiica lui K. D-cha, Sofya Konstantinovna. În același timp, a început corespondența mea cu foștii mei studenți și elevi, care continuă cu cei care sunt încă în viață. Relațiile noastre cu N. Ya. și K. Ya. deveniseră până atunci pur camaradele și prietenoase, ceea ce nu era deosebit de dificil, deoarece el era cu doar patru ani mai mare decât Nikolai Yakovlevich și avea doar trei ani înaintea lui în educație. La universitate am fost camarazi formali timp de un an.

Anii studenției și toată viața și activitatea ulterioară a lui Nikolai Yakovlevich sunt descrise în această colecție atât de deplin, fidel, cordial și talentat de tovarășii, prietenii, ascultătorii și admiratorii săi, încât în memoriile mele despre dragul și neuitatul meu student și prieten mă voi opri la 1871, când a intrat la universitate, și le voi încheia cu câteva fragmente caracteristice din scrisorile sale către mine referitoare la acest timp.

Krasnaya Slobodka, 21 iunie 1871

Speranțele mele, dragă OA, s-au împlinit: examenele x) s-au încheiat perfect. Nu am primit mai puțin de cinci, și pentru asta nu

') Acea. examene de maturitate.

chi.t o medalie de aur si un certificat foarte placut ochiului'],. Dar am muncit, iar după ultimul examen am simțit-o; acum, însă, m-am odihnit în țară două zile, încât cu greu îmi amintesc de grijile mele de odinioară. În timpul examenelor, am avut plăcerea să-i cunosc pe câțiva dintre profesorii dumneavoastră și chiar să vorbesc cu unii dintre ei: în greacă. eki. A fost prezent Destuips, cu care am vorbit în timpul traducerii fukndpda; in rusa copie. A fost prezent Lamapsky, căruia i-am expus analiza „Cântecului profetului Oleg”; Kossovpch și Blagoveșcenski au sosit în latină. Acesta din urmă m-a obligat să-mi traduc o nouă epistolă, Horațiu, și a rămas, se pare, mulțumit: la cel putin a dat 5...

În curând intenționăm să începem plimbări lungi cu vecinii noștri. Sper ca la sfârșitul verii, conform promisiunii, să participați la brad, căci vă așteptăm cu toții până la 1 august: acum s-a construit unul nou)! o cameră mare și, prin urmare, mult spațiu, și nu ar trebui să stați la ceremonie. Totuși, Stepan renunțase deja la cai și toți s-au așezat. La revedere, scrie și nu-ți uita vechii prieteni. Câte păsări păstori vara asta: și sunt prietenii tăi!

Fii sănătos și fii sigur de sinceritatea fostului tău elev și, mulțumită ție, viitorului tău tovarăș, prietenului tău devotat

N. Grota.

Krasnaya Slobidka, 12 iulie, ora 91/2 am.

A trecut mai bine de o săptămână de când am primit scrisoarea ta, dragă O.A. călcâiul piciorului stâng; de altfel, şi plăcerile rurale ocupă mult timp... Sâmbătă, peste anticameră s-a lipit o hârtie întreagă, din care uşa spre camera nou construită. În general, avem multe schimbări anul acesta și m-aș bucura foarte mult dacă ați veni la noi pentru a relua amintirile vechi. Cu toții sperăm ferm să ne vedem în jurul datei de 1 august la noi

ce fel de cavalcadă vom pune: tu, Mitya1). Rodolphe Kostya și eu! Ar fi grozav să mergi undeva în acest fel. ... 12 aug. mergem la Petersburg: tata stă până pe 1 sept, iar dacă nu vii tu, atunci va trebui să mergem singuri cu Kostya... La Petersburg, o să am examene de verificare. Aș vrea foarte mult să vorbesc despre ei cu Vamp, iar dacă, la care, de altfel, nu mă aștept, nu veți veni la noi, atunci vă întreb, paspppte mne o fir, următoarele: 1) când vor începe, 2) ce obiecte vor fi, 3) care vor fi examinatorii. 4) cât de stricte sunt examenele, 5) ce subliniază în principal fiecare profesor la materia sa.

Totuși, este timpul să vă răspundeți la întrebări: surorile nu fac aproape nimic, atât din cauza căldurii, cât și pentru că nu este cine să le învețe: acum predau sârguință „aritmetica unui băiat - fiul unui tâmplar, care trebuie să fie pregătit pentru 1 august. la școala de profesor din Samara și care este încă foarte slab la această materie...

La revedere, l. O. A., sper că speranțele de a te vedea aici se vor împlini în curând. Îmi pare rău, aștept un răspuns. Kostia. Studenții tăi, mama, tata și frumoasele păsări Yubodsky se înclină în fața ta și primii îți vor scrie în curând.

Sincer devotat Val

N. Grot.

Krasnaya Slobodka, G-ro din august (același an.)

Scrisoarea ta, dragă OA, am primit-o abia pe 4 august și mă grăbesc să-i răspund, deși nu cred că scrisoarea mea te va găsi la Ivanovo. Am uitat să vă spun că este vară și primim și trimitem scrisori și ziare prin Ryazhsk, π doar noi primim scrisorile dumneavoastră de la Rapepburg. ... Vă mulțumesc pentru informațiile despre examene: doar dacă nu întârziem cu cererea: se acceptă până pe 15 august, iar abia pe 15 voi fi la Petersburg. F. dem' noi sch. Oase

') Dmitri Petrovici Semenov, erupție cutanată II. P. Semenov Tyai-IPanskago. -) Ivanovici, PX, sârb din Dalmația, adoptat ca nativ în casa Semionovilor, general senior-m., com. artilerie brigăzi.

unu doi. Mama, tata și restul companiei - pe 1 septembrie...

Ne-am distrat copios: pe 25 a fost o iluminare mare cu artificii, pe care le-am amenajat singuri. Adesea, toată lumea se adună pentru a juca popi în beneficiul școlii Urus. Școala devine din ce în ce mai mare, iar acum s-a angajat un profesor adevărat pentru ea... Recent am fost cu toții la picnic, în Oglinzi, și ne-am distrat cu toții.

Fac puțin: citesc doar puțin, desenez și scriu o nișă (am trimis deja 12 dintre ele). Toată lumea le-a părut foarte rău pentru Dmitri

Stepanovici. Ce ciudat: din 15 iulie până pe 25 iulie au murit 3 Protopopov! Ne vom plictisi foarte tare la Petersburg: nu este nimeni acolo, nici măcar Pletnevii. Toată speranța pentru tine!

.... Sâmbătă am călătorit 30 de verste la Don: expediția a fost foarte reușită, cu excepția unui lucru și veți afla mai târziu.— La revedere!

Sincer devotat vouă

P. Grot.

O. Shebor.

Praga Cehă, octombrie 1910

La biografia lui N. Ya. Grot.

(1852-1899).

Eseu de V. I. Shenrok1)

Printre figurile remarcabile ale ultimului deceniu, viitorul istoric al iluminismului, fără îndoială, va acorda un loc onorabil lui N. Ya. Grot. Nu numai meritele sale științifice și literare, ci și jurnalul filozofic înființat la inițiativa sa și Societatea Psihologică din Moscova 2 organizată de el , al cărei președinte permanent a fost încă din 18SS, îi conferă un drept incontestabil la atenție și cer o evaluare corectă. . Multe i-au fost dăruite de la natură și a folosit pe scară largă darurile ei generoase, deși, pe de altă parte, nu se poate să nu regrete că și-a cheltuit energia exuberată prea nemoderat și că moartea nemiloasă l-a cuprins chiar în vârful său. puterile spirituale, pe vremea când și-a dobândit reputația onorabilă în lumea științifică și contactele extinse cu reprezentanți ai științei filozofice din Europa și America, se pare că ar fi trebuit să-i deschidă un nou viitor strălucit.

Grot a lăsat o amintire vie și bună pentru sine, precum și pentru o persoană publică și ca persoană. Era una dintre acele naturi excepționale, pe care o severă

') În alcătuirea acestui eseu, autorul a folosit scrisorile regretatului N.Ya. Grot într-o carte dedicată memoriei sale (51st, 1900) a revistei Questions of Philosophy and Psychology14, în final, cu propriile memorii și mai ales mesaje. din K. Ya. Grot.—Papech. in carte. „N. I. Grot. Filosofia și sarcinile ei generale”, Sankt Petersburg, 1904

2) A fost fondată de prof. M. M. Troitsky în 1885

<■)

proza vieţii este incapabilă să-şi impună pecetea sumbră. Părea să se fi născut sub o stea norocoasă. Trecând cu brio prin viață, nu s-a obosit până la capăt să creeze planuri ample și să deseneze perspective de lux. Pe orizontul său spiritual, soarele blând al primăverii devreme a strălucit mereu clar și îmbietor, iar el era plin de poezia entuziasmului. În compania unor astfel de oameni, culorile gri ale vieții se transformă în strălucitoare și roz și se obține un fel de iluzie optică magică. Inspirat de speranțe strălucitoare, a privit cu bucurie în depărtarea viitorului și a ridicat energie în alții și le-a dat aripi. Avea un dar de invidiat de a-și ridica involuntar gama spirituală în toate ramurile, molipsindu-se cu veselia lui, în care, alături de devotamentul dezinteresat față de idee, am ascuns de fapt secretul farmecului pe care l-a produs și talentul său organizatoric general recunoscut. În același timp, era foarte accesibil la un sentiment de sociabilitate sinceră și participare caldă și cordială. În necrologul său, publicat în Vestnik Evropy, regretatul Vl. S. Solovyov îl numește un tovarăș bun și drag și, la sfârșitul notei sale, i se adresează prietenului său decedat câteva replici emoționante, profund simțite, iar contele L. N. Tolstoi a exprimat odată după moartea lui Grot că „nu se satură” de asta. un „tânăr” înzestrat și foarte frumos* Deși Grot era departe de a fi un tânăr (a murit la 47 de ani), această lapsune este semnificativă și caracteristică: într-adevăr, până în ultimele minute, a fost toată viața și tinerețea. .

1.

Potrivit tatălui său, Nikolai Yakovlevich provenea dintr-un Holstein originar de sexul al doilea. Secolul al XVII-lea, Joachim Christian Grotto, un om de mare devotament față de datorie și inițiativă publică plină de viață. Teolog de vocație, a preferat rangul modest de pastor unui departament din orașul său universitar natal din Germania și, mutându-se în Rusia, în același rang și-a petrecut toată viața lucrând la autoperfecționare. Prin disponibilitatea lui constantă de a beneficia pe alții, el a câștigat curând respectul universal.

zhepie. Celebrul Iplezer l-a numit în tipar prietenul său, iar împărăteasa Catherine i-a acordat o mare medalie de aur. Fiul său, Karl Efimovici (așa i-a fost schimbat patronimul în Rusia) a fost invitat la curte timp de 14 ani pentru exercitarea marilor duce (fiii cei mai mari ai lui Pavel Petrovici) în limbi străine, iar la sfârșitul cursului la Școala Petru și Pavel din Sankt Petersburg, a ținut public un discurs în limba germană ѣ, demn de menționat în celebra lucrare a lui Buckmeister „Russiche Bibliothel” Ambii fii ai săi erau deja destinați să avanseze semnificativ și să dobândească o mare faimă. Nu vom vorbi aici despre toate activitățile memorabile ale academicianului Ya. K. Grot, precum și ale fratelui său, Konstantin Karlovich '); observăm doar că meritul special al lui Yakov Karlovich a constat în ceea ce îi lipsea mai mult sau mai puțin întregii societăți moderne ruse - într-un program înalt de viață, în cea mai strictă atitudine față de sine și datoria lui și într-o înțelegere profundă a legământului Evangheliei. despre aplicarea demnă de date un om de talente. Era o personalitate modestă și simpatică. Ei spun că împăratul Alexandru al III-lea, într-o dispută cu privire la o problemă literară, la obiecția adversarului,

care s-a referit la Iakov Karlovich, a spus odată: „Ei bine, în acest caz, este la fel de adevărat ca Evanghelia.” În bine- corespondență cunoscută cu Pletnev, personalitatea regretatului academician este deosebit de viu atrasă și profundă, devotamentul rezonabil a doi oameni care s-au respectat sincer, conectați prin interese intelectuale și etice.

Un alt prieten adevărat, în cel mai bun moment al vieții, J. K. Grot l-a găsit în soția sa, Natalya Petrovna. Ea a fost fiica căpitanului P. N. Semyonov, autorul mai multor parodii pline de spirit, mărturisind mintea lui remarcabilă. talent și slăbiciune, umor vesel. Toată lumea își cunoștea parodia odei „Boi” pe de rost în regimentul în care a slujit și chiar însuși șeful regimentului, împăratul Nicolae. În cercul casnic, se distingea printr-o astfel de viață și veselie, încât chiar și la bătrânețe se juca de bunăvoie cu copiii și îi amuza. Aceeași vioiciune și bunăvoință pe care o posedă

') Secretar de stat, membru al Consiliului de Stat, fondator al Tutela multor instituții pentru nevăzători (r. 1897).

1*

și alți membri ai familiei talentate Semyonov; era trăsătura lor ancestrală.

Astfel, vivacitatea și veselia lui Semyonov s-au revărsat în elementul diligenței exemplare și a serviciului neclintit al datoriei lui Grot, iar ambele elemente au fost combinate armonios în fața lui Nikolai Yakovlevich.

II.

Nikolai Yakovlevich s-a născut la 18 aprilie 1852 la Helsingfors, unde tatăl său a fost profesor de literatură și istorie rusă. Deja în primele luni, copilul a lovit cu o vitalitate neobișnuită și, ca toți copiii impresionabili, a cerut îngrijire sporită. El a devenit curând favoritul întregii familii și a fost înconjurat de preocupări comune. Dar în primul an a trebuit să îndure deja o călătorie dificilă pentru vârsta lui, în timpul mutării părinților săi din Finlanda la Sankt Petersburg, unde Yakov Karlovich, cu asistența lui Pletnev, a primit un departament la Liceul Alexandru și în curând a început și el. cursuri cu copiii august ai lui V. K. Alexander Nikolaevici . Aceasta a fost la începutul anului 1853. La sfârșitul aceluiași an, Grotele s-au stabilit în casa lui Sazonov de pe prima linie a insulei Vasilyevsky, unde toată copilăria și tinerețea lui Nikolai Yakovlevich au trecut în cel mai favorabil mediu familial. Părinții lui au reușit imediat să găsească acea fericire durabilă, la care oamenii visează atât de mult și care se dă atât de rar; dar nu a fost un câștig la loterie aleatoriu, ci a fost creat și întreținut prin grijă neîntreruptă și muncă grea. Mulțumirea generală și liniștea au fost determinate de unanimitatea membrilor principali ai familiei, unde soția a fost un adevărat ajutor și însoțitor fidel al soțului ei. În creșterea copiilor, s-au păstrat la

un sistem strict: aici a existat și o licențiere neglijentă, lăsând dezvoltarea caracterului la voia întâmplării. În multe privințe, educația a avut chiar un caracter aproape spartan; copiii nu aveau voie să doarmă mult și nici efeminația nu era permisă. În toate au întâmpinat cereri ferme și nu s-au făcut concesii, dar stricta consecvență a regimului și exemplul constant al bătrânilor care aveau legătură cu

lor, cu toată perseverența, cu dragoste și afecțiune. Dar nu trebuie să ne gândim că, în condiții atât de favorabile, lucrurile au mers perfect fără probleme și fără probleme.

Dimpotrivă, creșterea lui Nikolai Yakovlevich a prezentat dificultăți semnificative. Era pur și simplu natura, și mai puțin, capabilă să se supună regimului, năvălindu-se mereu undeva, fără să se liniștească niciodată, neliniștită și nestăpânită. Vioicitatea neobișnuită a copilului, care necesita o observație neîncetată și intensă, a cauzat în sine multe probleme; în plus, pasiunea unui temperament înflăcărat π instinctiv, dar extrem de puternică și timpurie dorință de independență, a îngreunat foarte mult desfășurarea ulterioară a începuturilor pedagogice, mai ales având în vedere faptul că acesta era primul născut, asupra căruia părinții trebuiau aplică metodele lor pedagogice pentru prima dată. Pe de altă parte, responsabilitatea morală a fost foarte complicată de talentul remarcabil al copilului. Dar Grotele erau oameni de mare rezistență și autocontrol. Având un obiectiv clar stabilit în fața ochilor lor și fiind pregătiți pentru sarcina lor înaltă de-a lungul vieții lor profesionale, ei nu și-au pierdut capul când au întâmpinat dificultăți și au continuat să implementeze în mod consecvent și vesel un sistem strict luat în considerare. În acest sens, înclinația pentru viața de familie și indiferența față de plăcerile seculare au ajutat. De mare ajutor au găsit și în înclinațiile bune ale copilului, care avea o fire afectuoasă și bună. Admonestările și mângâierile părinților lui au căpătat cu ușurință acces la inima lui și i-au atenuat izbucnirile de furie și virilitate. Nikolai Yakovlevich avea o inimă și un suflet fierbinte, iubitor, afectuos, dispus către cele mai înalte, mai pure și mai nobile impulsuri și aspirații și se distingea prin cel mai înalt grad de directie, franchețe și sinceritate în cuvinte și acțiuni. Toate acestea au ușurat foarte mult sarcina de a-și înfrâna pasiunea și rapiditatea; A trebuit să-i rețin impulsurile, dar nu era niciun motiv să mă tem de o influență neașteptată și dăunătoare din afară. „Impulsurile bune și strălucitoare au triumfat întotdeauna rapid și decisiv asupra celor răi și josnici, iar acest lucru se aplică atât primei copilării blânde, cât și tinereții și tinereții, mărturisește fratele său Konstantin Yakovlevich, fostul său tovarăș și prieten al copilăriei și până la capăt asociat cu el prin prietenie strânsă.

III.

În copilăria timpurie, cea mai decisivă influență în educație, după cum se știe, aparține mamei, iar Natalya Petrovna Grot a recunoscut întotdeauna marea importanță a rolului femeii în familie, și mai ales ca educatoare, și a dus această convingere în viață. . Ea a apreciat foarte mult cordialitatea și afecțiunea maternă și, într-o parte modestă și abnegație, a văzut înălțimea deosebită a vocației unei femei. Ea poseda un suflet devotat dezinteresat la tot ceea ce era legat nu numai de propria ei soartă, ci și de trecutul celor dragi și al patriei. În natură, a fost impresionată în mod special de capacitatea de a fi recunoscătoare și a alimentat un dezgust organic față de scepticismul rece. „Simplitatea și adevărul", spune ea în memoriile ei, „au fost idealurile prețuite ale sufletului meu, iar patriarhia fără artă a vieții rusești din copilăria mea a rămas pentru totdeauna vie în Iakovleviciul meu, prin natură, a fost creat un pionier al viitorului și întotdeauna. s-a repezit irezistibil și pasional înainte, dar era și necompletător față de scepticismul indiferent și rece și era foarte conștient de legătura de sânge cu oamenii și locurile natale, pecetluite de amintirea strălucitoare a unei copilării fericite.

Astfel, deși educația morală a lui Nikolai Yakovlevich a necesitat multă grijă, semințele bune au căzut pe un pământ bun, iar în ceea ce privește dezvoltarea și educația, copilul a mers pe cont propriu să îndeplinească grijile bătrânilor săi, iar învățătura i-a fost dată. atât de ușor, a fost acceptat cu atâta bunăvoie pentru tot, încât nu era nevoie să fie chinuit de grijile despre trezirea în el a dragostei pentru muncă și muncă. Cu toate acestea, părinții nu s-au bazat pe aceste înclinații fericite și au încercat cu toată puterea să intre în toate detaliile educației, conducând-o personal pe cât posibil și lăsând în afara îngrijirii doar practica în limbi străine și predarea unor materii precum caligrafie. Când timpul i-a permis lui Yakov Karlovich, el însuși a lucrat cu copiii și le-a citit mult; Natalya Petrovna, la rândul ei, le-a predat discipline franceze și ruse, iar arpometica și germană au fost predate de un iubitor, strict și exigent.

sora lui Yakov Karlovich, Rosa Karlovna. Alături de învățare, s-a acordat o mare importanță educației fizice, dezvoltării și întăririi la copii a oricărei abilități practice și abilități de a pune mâna la orice. Iar rezultatul s-a dovedit a fi un lanț: Nikolai Yakovlevich a știut să îndeplinească perfect orice sarcină practică și s-a instalat întotdeauna practic în viața domestică, cu gust și ieftin; îşi asumă tot felul de necazuri fără nici cea mai mică neplăcere, iar problema îi fierbea în mâini. Deși exercițiile în tot felul de abilități practice, meșteșuguri și arte aparțin în principal anilor de școlarizare ulterioară, temelia acestei aptitudini practice a fost pusă în prima copilărie. În același timp, gusturile și abilitățile copiilor au început să găsească încurajare în arte - desen și muzică.

IV

În lunile de vară, studiile au fost slăbite, dar studiile nu au fost abandonate, ci au lăsat loc în principal exercițiilor fizice, care au fost facilitate de o cunoaștere timpurie a vieții satului; această

viață a fost utilă și pentru dezvoltarea și întărirea sentimentelor naționale și a iubirii pentru patrie. În acest sens, ei au fost influențați în mod benefic atât de grijile lui Yakov Karlovich, în care dragostea pentru Rusia a fost crescută de mama sa profund devotată patriei, cât și de Natalya Petrovna, o femeie nativă rusă, o patriotă înflăcărată și convinsă. În ciuda mărturisirii luterane, fiind o persoană complet rusă, Yakov Karlovich încă știa puțin despre Rusia interioară până la căsătoria sa, dar mai târziu a fost în cele din urmă capturat și dus de elementul rus. Frații Nataliei Petrovna, Nikolai și Pyotr Petrovici Semyonov ') s-au împrietenit cu soțul ei, care era atras de ei, pe lângă virtuțile lor morale personale, și prin faptul că erau reprezentanți luminați ai cercului lor, cu care

') Senatorii următori: II. P. (Semepov-Tyap-IIIapsky)—p membru al Consiliului de Stat.

Tori putea să-și împărtășească interesele literare și științifice.

Călătoriile de vară în sat au devenit mai frecvente din 1860, când Iakov Karlovich, la sfârșitul studiilor în familia regală, a plecat singur în străinătate vara, iar familia sa și-a petrecut vara în numele lui N. P. Semenov în provincia Ryazan. (anterior, în alegerea caselor de țară, grotele trebuiau să fie în concordanță cu reședințele regale de vară). Același lucru s-a întâmplat în 1862, când singur a întreprins o călătorie cu scop științific în diferite orașe ale Rusiei pentru a colecta materiale pentru publicarea lucrărilor lui Derzhavin. Atunci copiii erau încă foarte mici și era prea devreme să ne gândim la valoarea educațională serioasă a excursiilor. Dimpotrivă, mai târziu, când fiii săi au crescut, i-a luat de bunăvoie cu el (în 1863 în provinciile Novgorod și Oloneț, la Petrozavodsk și Kivach). Când, în vara anului 1861, Ya. Grottoes a călătorit apoi în apele din Republica Cehă și la scăldat în Marea Germaniei de Nord. Această călătorie și ședere interesantă în Teplice (în Republica Cehă), apoi pe lângă Marea Nordului în Norderney, nu a putut decât să aibă un efect puternic, în curs de dezvoltare asupra unui băiețel de nouă ani și nu ar lăsa asupra lui impresii profunde, de neșters. . O lume nouă s-a deschis înaintea lor, interesantă și extrem de instructivă. Impresiile vieții străine și ale vieții de zi cu zi au fost absorbite de el cu lăcomie și adânc înfipte în sufletul copilului receptiv. Copilul impresionabil era fascinat de noua natură cu frumuseți nevăzute: era interesat de oameni noi cu limba, drepturile și obiceiurile lor. Din acest timp devreme s-a îndrăgostit profund de călătoriile, care până la sfârșitul vieții i-au adus plăceri profunde și de mult uitate; în călătoriile sale, a desenat cumva o nouă viață și și-a amintit mereu de ele cu entuziasm; apoi viața se juca în trăsăturile feței lui și ochii îi străluceau cu o strălucire veselă. Însă îi plăcea mai ales să călătorească cu întreaga familie, iar aici, în acest sens, nu se poate să nu se vadă efectul impresiilor călătoriilor sale timpurii.

V

La întoarcerea din această călătorie, studiile și predarea copiilor au fost organizate mai serios și sistematic decât înainte. Ei bine, s-a decis să le trimită la școală și a fost nevoie să le pregătim. Însuși Iakov Karlovich a luat parte la aceste studii: a trecut prin istorie cu ei, a citit povești din istoria rusă după Nestor și repovestirea rusă a Iliadei.shisya cu experiența pedagogică a lui Wiedemann și procedurile pe care le-a stabilit, a apreciat pe deplin această școală și a decis să-și trimită cei doi fii acolo când au venit.caracterul lor, a reușit să coordoneze întreaga structură a școlii cu acest scop și să insufle în ea spiritul de datorie, sârguință și energie., Deosebit de importantă în el a fost atitudinea lui față de părinții săi, cu care Videmap a încercat să mențină legături strânse și a discutat mult, precum și preocuparea pentru educația fizică a copiilor, care la acea vreme nu exista deloc în gimnaziile de stat. Spiritul de camaraderie domnea în această instituție, iar relația profesorilor cu elevii era prietenoasă și paternă patriarhală.

În această școală, dezvoltarea spirituală a lui Nikolai Yakovlevich a avansat rapid. Spiritul stabilimentului armonizat cât mai bine cu sociabilitatea lui naturală prietenoasă; un favorit al familiei și rudelor sale, el a devenit curând și preferatul colegilor de școală. Mentorii, la rândul lor, s-au îndrăgostit de băiatul prietenos, vesel și capabil, l-au lăudat și mângâiat, astfel încât să se simtă în largul lui și să fie mulțumit de el. Obișnuit rapid cu noul mediu, Nikolai Yakovlevich a câștigat pe nesimțite o anumită autoritate și voce în rândul camarazilor săi, pe care, inspirat de bunătatea sa, le-a folosit pentru bine.

mijlocirea urbană pentru cei slabi şi jigniţi. Crescut într-o familie bună și scăpat de grija ei de cunoașterea aspectelor triste și împietritoare ale vieții, era plin de bunăvoință și străin de acele instincte care resping și potolesc dușmănia. Pe de altă parte, încrederea în sine calmă și primatul ușor dobândit l-au salvat de invidie și competiție. Dar într-un mediu fervent de copii, nu a fost lipsit de certuri și hărțuiri. Aici au găsit aplicarea sentimentelor cavalerești ale micuței Grote: el a susținut pe cei slabi, fapt pentru care mulți tovarăși i-au fost recunoscători. Apropo, un băiat slab, sănătos și timid, V. K. Erpshtedt, mai târziu profesor la Universitatea din Sankt Petersburg și academician, i s-a încredințat protecția.

NOI.

În 1863, Yakov Karlovich, luându-și fiii cu el, s-a angajat să lucreze la ediția sa capitală a operelor lui Derzhavin, o călătorie în regiunea de nord a Rusiei, în acele zone care sunt renumite pentru viața și operele acestui poet: a vizitat Novgorod. , Zvanka, faimosul nume al lui Derzhavin pe Volhov, Petrozavodsk și Kivach poetic. O astfel de călătorie, sub îndrumarea unui tată foarte educat și grijuliu, a fost în multe privințe o școală excelentă pentru copii, începând cu efectul

puternic asupra sufletului al imaginilor maiestuoase ale nordului sălbatic și terminând cu beneficiul practic pe care ei au mai întâi. a invatat sa se descurce fara grija feminina si sa se adapteze neplacerilor drumului.si lipsurilor.

De obicei, familia mergea într-o vacanță de vară în provincia Ryazan, mai întâi în moșia senatorului H. P. Semenov, fratele Nataliei Petrovna, iar din 1864 în mica moșie, situată pitoresc Krasnaya Slobodka, achiziționată de Y. K. Grot în cartier. Aici, în sânul naturii, printre virgule și distracții rurale, printre indigenii ruși și într-un cadru simplu sătesc, copiii s-au bucurat de o odihnă sănătoasă. Cu toate acestea, cu o natură plină de viață și activă, Nikolai Yakovlevich a găsit întotdeauna ceva la care să lucreze și să lucreze și, cu siguranță, a fost foarte interesat de ceva, papr., desen, pentru care avea abilități mari. Firea lui

atractia si gustul pentru tot felul de lucrari mecanice si tehnice, arhitectura, constructii etc., isi gasesc adesea o aplicatie in mediul rural, la fel ca iarna, intr-un oras, parintii le-au dat posibilitatea fiilor lor de a-si dezvolta indemanarea si dexteritatea manuala. și aplicați-l la diverse ocupații utile, de ex. tâmplărie, legătorie de cărți, cartonare etc., pentru care s-au achiziționat aparate și au fost invitați la pregătire meșteri.

Copiii au rămas la gimnaziul Wiedemann până în primăvara anului 1867; dar din moment ce încă nu avea drepturile de gimnaziu de stat și, în același timp, limbile antice erau predate pe scară largă în ea (greaca nici măcar nu era predată deloc), precum și așa-numita „rusă”. subiecte”, părinții au decis să-și transfere fiii la gimnaziul de stat Larinsky, cu care Iakov Karlovich era familiarizat cu revizuirea predării limbii ruse în 1865. Cu toate acestea, diferența dintre programe s-a dovedit a fi atât de semnificativă încât am a trebuit să se gândească serios la pregătirea pentru examen.

VOI

Vara lui 1867 a fost din nou dedicată călătoriilor, dar de data aceasta a fost departe de a fi o călătorie de plăcere: întreprinsă pentru a îmbunătăți starea de sănătate șubredă a Nataliei Petrovna, a fost umbrită de sănătatea proastă atât a lui Yakov Karlovich, cât și a lui Nikolai Yakovlevich. Călătorii noștri au trecut prin Varșovia până la Viena, unde au stat ceva timp, timp în care au reușit să facă cunoștință cu obiectivele sale, au vizitat Salzburg cu împrejurimile sale, Ischl, Lacul Traun și alte colțuri pitorești ale acestei regiuni. De aici am plecat în Boemia, mai întâi la Franzensbad (unde J.K. a luat febră intermitentă), apoi la Marienbad. În prima dintre aceste stațiuni, Nikolai Yakovlevich a suferit foarte mult de o febră, ale cărei prime atacuri le îndurase în Vep. Din fericire, terenul muntos din Marienbad, acel colț pitoresc, i-a ajutat foarte mult la recuperarea grabnică, după care familia și-a continuat din nou călătoria întreruptă; dar această boală a fost încă probabil începutul

și cauza malariei sale ulterioare. Prin Plzno (Pilsen) Grotele au trecut la Praga, știind

compania cu care a făcut o impresie profundă și plăcută tineretului, mai ales primirea cordială și cordială, aproape înrudită, dată de cehi familiei academicianului rus.

A fost anul celei mai puternice emoții patriotice, anul celebrului congres și expoziție etnografică integral slavă de la Moscova. Sentimentul și animația națională ruso-slavă nu puteau decât să rezoneze în sufletul receptiv al lui Nikolai Yakovlevich. Fără îndoială, în sensul dezvoltării conștiinței naționale de sine și a sentimentelor patriotice, această ședere în Cehia și Praga nu a putut să nu lase urme în sufletul său. A avut și un rezultat practic: aici, pentru pregătirea băieților în gimnaziul Larinsky, a fost invitat în casă un tânăr, ceh, O. A. Shebor. Bărbat cu abilități remarcabile, inteligent și plin de tact, profesor de vocație, a devenit curând un prieten al familiei și un favorit al animalelor de companie, asupra cărora a avut o excelentă influență educațională. Dar, pentru tot succesul studiilor sale, el a reușit să-l pregătească pe Nikolai Yakovlevich de la gimnaziul Tertia Wiedemann numai la a treia corespunzătoare, de sus, adică la clasa a cincea a gimnaziului Larinsky: înainte de aceasta, programele gimnaziilor de stat s-a îndepărtat de cursul școlii Wiedemann. La sfârșitul anilor ’60, în gimnaziul Larinsky au lucrat profesori și figuri remarcabile ale literaturii și științei: V. D. Sipovsky, G. S. Lytkin, V. S. Paramonov, A. A. Adamov, A. P. Rudakov, N. O. Rashevsky, I. A. Iiossovich și alții.

În fruntea instituției se afla un profesor experimentat și autoritar, I. T. Knorring. Atât directorul, cât și cele mai bune forțe pedagogice erau la apogeul vocației și sarcinilor educaționale. Chiar și în comparație cu Gimnaziul Wiedemann, erau lucrători școlari mai exemplari, dar aici nu mai exista acea cordialitate patriarhală de adresare și absența necondiționată a formalismului, cu care Gimnaziul Wiedemann avea dreptul să se mândrească . În timpul studiilor sale la gimnaziul Larinsky, Nikolai Yakovlevich, datorită abilităților sale geniale, a devenit invariabil primul student și a absolvit cursul cu o medalie de aur. În acest moment, s-a lăsat să citească cu un entuziasm deosebit, devorând carte după carte într-o cantitate atât de nemoderată, încât această împrejurare a stârnit certuri cu părinții săi, care nu se așteptau la bine de la o astfel de lectură fără discernământ. Dar pentru a-l păstra pe Nikolai Yakov...

Ievicha în limitele prudenței în acest sens a fost foarte dificil; îi plăcea să alterneze citirea scrierilor serioase (în special în științe sociale) cu ficțiunea și a fost parțial dus de tendința materialistă modernă de atunci, care a lăsat o urmă notabilă în mintea lui

captivantă și impresionabilă și a determinat într-o oarecare măsură direcția intereselor sale și studii la universitate. În ultima perioadă a studiilor sale la gimnaziu, Nikolai Yakovlevich a început să viseze cu pasiune la universitate, făcând planuri ample pentru viitoarele sale virgule. Nu fără influența atmosferei științifice din copilărie și a intereselor istorice și literare predominante ale tatălui său, a ales Facultatea de Istorie și Filologie.

Apel.

Acum este timpul să spunem câteva cuvinte despre influența familiei asupra lui Nikolai Yakovlevich în cea mai importantă perioadă a dezvoltării personale. Întreaga familie a făcut o impresie îmbucurătoare cu calitățile lor morale atractive. Aici era tărâmul muncii cinstite și al ordinii stricte în toate. Toți membrii familiei s-au tratat reciproc cu dragoste și respect din inimă. Însuși Y. K. Grot, un om viguros și activ, a fost un model de viață de muncă și de utilizare rezonabilă a timpului: avea ore strict definite pentru studii și odihnă și pentru plimbări și nici un minut nu era irosit; a aderat la un regim metodic în toate, bazat pe considerații igienice și de altă natură bine gândite, astfel încât să nu fii surprins decât de succesiunea și sistemul urmărit cu strictețe de el în planul său de viață.

Soția sa Natalya Petrovna a ajutat foarte mult în această aranjare rațională a vieții lui Yakov Karlovich, lăsând deoparte cu grijă și pricepere pierderea neproductivă de timp, inevitabil cu cunoștințe extinse. Mâna atotputernică a timpului, mișcând imperceptibil și lin roțile norocului, a introdus treptat schimbări în acest colț fericit, dar regimul general a rămas același: pe de o parte, recepții, animație, mulți oaspeți, pe de altă parte, o liniște, atmosferă muncitoare, de birou. Pentru generația tânără, desigur, influența de lustruire a secularului

relații și un exemplu viu de muncă neobosită conștiincioasă. Prin urmare, la vremea universității, Grot era un tânăr sensibil și dezvoltat și, în același timp, un tânăr elegant.

IX.

Devenind student. Grotto neobișnuit de curând, s-ar putea spune imediat, a atras atenția generală a cursului său cu o veselie remarcabilă, combinată cu o sociabilitate și o prietenie extraordinare față de toți camarazii; a ajuns să-și cunoască colegii mai mult decât oricine altcineva și, atrăgând irezistibil pe toți la sine prin caracterul său vesel și plin de viață, a contribuit semnificativ la început la cunoașterea generală reciprocă. La început, a descoperit și o dragoste foarte vizibilă pentru știință, care s-a manifestat prin ascultarea de cursuri opționale, de exemplu, limba sanscrită (apropo, împreună cu actualul profesor al Universității din Moscova G. T. Brandt și alții) și chiar și cele mai multe prelegeri diverse, întâmplător în ore libere la propriile facultăți și la alte facultăți, dar mai ales

într-un oarecare sentiment de fericire de a fi student, de care apoi a fost cu totul copleșit. Cu un mers vioi, iute, cu o privire constant jubilatoare, nu atât de preocupat de necazurile lui constante, dar vesel și plin de entuziasm vesel, s-a repezit ca un vârtej între prelegeri de-a lungul lungului coridor universitar, mereu în vanitate și mișcare. . Printre masa de tovarăși, în cea mai mare parte veniți din orașe îndepărtate, abătuți de nevoia de grijile urgente ale vieții, grupați în cercuri mici și apropiate, acest tânăr amabil s-a remarcat cumva strălucitor, arătând aproape ca un băiat, care sa bucurat din toată inima de noul mediu universitar pentru el. și prelegeri profesorale și comunicare cu tovarășii și, în sfârșit, toate impresiile de viață, percepute cu bucurie de el. El singur se simțea complet în largul lui, ca un pește în apă, nu se ferește de nimeni și nu voia să se închidă în niciun cerc solitar, într-un mod destul de simplu și firesc se apropia de toată lumea. Datorită acestui fapt, în jurul Grotei s-a creat, pe nesimțite, o atmosferă de strânsă comunicare tovărășească. Încă de la începutul Grotei

iubeau conversațiile peripatetice cu camarazi mai apropiați undeva de-a lungul liniei Kadetskaya sau de-a lungul Sredny Prospekt a insulei Vasilyevsky, când, după ce s-au văzut de mai multe ori, tinerii, purtați de conversație, nu au vrut să se împrăștie și toată lumea simțea nevoia să împărtășească gândurile şi impresiile lor unul cu altul . Curând, mai mulți camarazi au început să se adune la Grotă pentru o lectură comună a lui Titus Livius, pe care au decis să o facă - Grota pentru studiul istoriei antice, pe care a vrut să o aleagă ca specialitate, și ceilalți doi camarazi ai săi (inclusiv P. O. Morozov , un cunoscut editor Pușkin operele) - pentru o mai bună cunoaștere cu însuși scriitorul roman. Dintre toate disciplinele universitare, Grot i-a plăcut mai ales istoria la început, de care s-a îndrăgostit ca elev al gimnaziului Larinsky. Observând curând dificultățile celor mai mulți dintre tovarășii care simțeau nevoia unei hărți a Italiei antice când ascultau prelegeri despre istoria antică, s-a dedicat cu zelul său caracteristic publicării acesteia, în raport cu prelegerile profesorului, petrecând săptămâni întregi. desen, tot felul de referințe și bătaia de cap a litografiei și, bineînțeles, , fără calcule materiale, numai pe îndemnurile sentimentelor de tovarăș. În anul următor, a realizat aceeași hartă a Greciei Antice.

Studiul camaradeșesc comun menționat mai sus al lui Titus Lpviy, început cu mare entuziasm, nu era destinat să continue mult timp: P. O. Morozov s-a dovedit a fi vinovat de încălcarea trio-ului, care a trecut rapid și brusc de la admirația entuziastă pentru antichitatea clasică. pentru a o deplină răceală față de ea.și care s-a dedicat în întregime studiului literaturii ruse și noi străine. Însă a început să se agite energic printre camarazii săi în favoarea unor subiecte mai vii și mai incitante ale predării universitare, arătând un exemplu tentant de a vizita, în locul unor prelegeri obligatorii, dar mai puțin atractive, publicul profesorilor Suhomlipov, Miller și Veselovsky. Prelegerile lui O. N. Miller despre literatura secolului al XIX-lea, care au fost atunci un mare succes, în curând

a îndreptat mulți tineri care erau angajați în antichitatea clasică pe calea studierii literaturii, istoriei și filosofiei. Grotto, în anii săi de studenție, nefiind dusă de limbile antice, nu a fost nici adversarul lor. Până la sfârșitul primului an, Grot devenise deja interesat de filozofie, pe lângă istorie. A studiat la universitate cu imbold și cu mare entuziasm, dar nu a fost nicidecum unul dintre acei studenți care studiază cu înțelepciune și egalitate toate disciplinele de dragul examenului și diplomei. Grot nu a avut deloc un ultim impuls, pentru că avea capacitatea înainte de examen, ca să spunem așa, să ia cu asalt acele cursuri în cunoștințele cărora trebuia să dea socoteală, ascultând cu un viu interes, însă, în general, în general, toate disciplinele predării universitare, cu excepția specificului filologic, de exemplu, dialectele slave; Și la aceste materii a reușit să devină la egalitate cu cei mai buni experți din curs într-o scurtă perioadă de preexaminare. Așadar, înainte de examenul din anul doi până în al treilea din istoria antică, Grota a absorbit cu o viteză de neînțeles nume, fapte și tabele genealogice. Tensiunea memoriei a ajuns la virtuozitate. A fost și mai izbitor când Grot, care lansase cu disperare cursuri în dialecte slavone, după o scurtă pregătire, a dat unul dintre cele mai reușite și strălucite răspunsuri de la profesorii Sreznevski și Lamansky la examen (în timpul trecerii în anul IV).

Pregătirile lui Grotto pentru examene nu au fost niciodată însoțite de acea dispoziție anxioasă și preocupată, ca în cazul multor alți studenți; pentru scutire de plată sau pentru bursă, nu avea de ce să se teamă și nu era în firea lui să-i pese de distincție în fața tovarășilor săi: nu se gândea la asta, ci i se dădea de la sine, ca ceva invariabil și i-a aparținut în mod legal. Dar, totuși, studiile intensive în timpul examinărilor necesitau odihnă și înviorare, iar aici călătoriile de vară erau la dispoziție.

XI.

În 1873, după trecerea la al treilea curs, Grotto a călătorit cu restul familiei sale în Suedia pentru a face baie în mare.

în Marstrand (o insulă de lângă Göteborg). Din nou, el a avut ocazia să se bucure de noi impresii când a examinat astfel de orașe precum Stockholm, Uppsala, Christiania cu obiectivele lor; era foarte interesat de natura și populația suedeză, de noile drepturi și obiceiuri, de familiarizarea cu limba suedeză și de particularitățile vieții suedeze. Înalta cultură a națiunii suedeze l-a fascinat. Deosebit de plăcută și instructivă a fost călătoria în Christiania și în regiunile vecine ale Norvegiei. Nu puțin farmec a fost prezentat și de întâlniri întâmplătoare și cunoștințe, pe care Nikolai Yakovlevich a știut să le facă cu ușurință. În acest moment, bucurându-se constant de compania tatălui său, care acum nu era distras de călătoriile sale în studii științifice, a practicat sub îndrumarea sa limba engleză, pe

care tatăl său o cunoștea perfect. Pe drum, Nikolai Yakovlevich obișnuia să facă schițe în creion și acuarelă pentru memorie în albumul său de călătorie și, astfel, a ilustrat întreaga călătorie. După cum am spus, avea un mare talent natural pentru pictură.

În anul următor, 1874, Grotto a avut ocazia să călătorească împreună cu fratele său de-a lungul Volgăi. Această călătorie a fost aranjată pentru ei de unchiul K. K. Grotto pe cheltuiala lui; le-a furnizat și scrisori de recomandare către orașele din Volga, unde avea legături și cunoștințe mari. Tinerii călători au plecat din Sankt Petersburg cu calea ferată spre Rybinsk, iar de acolo au călătorit de-a lungul Volgăi până la Astrahan și înapoi la Tsaritsyn, apoi s-au întors cu calea ferată în satul lor Ryazan. Un monument al acestei călătorii, pe lângă multe vederi pictate, a fost curiosul album de drum al lui Nikolai Yakovlevich, unde și-a reprodus întâlnirile, impresiile și micile aventuri cu vivacitatea lui obișnuită. În fiecare oraș și-au găsit cunoștințe, s-au distrat plăcut și și-au continuat drumul în starea fericită a unei tinerețe lipsite de griji și neexperimentate. Nikolai Yakovlevich s-a bucurat de patriarhia și simplitatea relațiilor în viața de provincie, fără a uita plăcerile naturale pure ale vârstei - farmecul unei conversații vesele și captivante cu tinerii reprezentanți ai sexului frumos.

ESTE

XIT.

În ultimii doi ani de studenție, tânărul nostru filozof era deja un cavaler fidel și excepțional al specialității alese. Grot a citit mult ca student, mai ales în cele două materii cele mai îndrăgite ale sale – filozofie și istorie. Pasiunea lui pentru filozofie a fost facilitată de turneul științific ocupat la un moment dat și, fără îndoială, extrem de interesant între doi luminari de primă magnitudine - Sechenov și Kavelin. În timp ce asculta cu profit prelegerile sistematic compilate și prelucrate ale profesorului Vladislavlev, Grot a fost, totuși, cel mai mult capturat și purtat de controversa numită, a cărei arena era Vestnik Evropy. De la o vârstă fragedă, cunoscându-l bine pe Kavelin, ca un prieten apropiat al unchiului său, Konstantin Karlovich, Ca student, Kavelin a atras atenția simpatică a lui Kavelin, care și-a pus biblioteca la dispoziție și, în ciuda diferenței de vârstă, și mai ales a întregului abis în raport cu cunoștințele științifice, despărțind una dintre cei mai remarcabili oameni de știință ai timpului său dintr-un tânăr recrut în știință, Kavelin și-a găsit o notă nouă plăcere în conversația cu un tânăr student care a luat deseori de partea adversarului său, Secenov.Locul obișnuit pentru conversațiile lor peripatetice era Piața Rumyantsev, lângă Academy of Arts, unde lui Kavelin îi plăcea să se plimbe. De obicei își asculta interlocutorul cu dragoste și animație, adesea inspirat dar cu cel care vorbea sau chiar se certa. Fără îndoială, interesul puternic trezit în Grotă de disputa dintre Kavelin și Sechenov nu numai că a avut o influență decisivă asupra dezvoltării gustului pentru filozofie la el, ci a condus și la ideea de a studia științele naturii pentru studiul psihologiei. , pe

care a început să-l studieze cu sârguinţă în cursurile şi cărţile prietenilor săi.studenţi la ştiinţele naturii. Grot s-a dedicat acestor meserii cu cu atât mai multă ardoare cu cât considera, alături de mulți, un defect semnificativ în virgulele specialiștilor-psihologi de atunci, cunoștințele insuficiente ale acestora în domeniul științelor naturii. Grotto a fost încurajat în special de ideea că va urma un traseu mai larg și mai oportun. Apropo, aici să reamintesc că a fost

este timpul pentru un entuziasm puternic și foarte răspândit, cu adevărat emoționant pentru științele naturii. Numele lui Mendelev, Sechenov și alți lumini ai științelor naturii au inspirat tinerilor un fel de admirație sacră. La actul universitar din 8 februarie, proclamarea numelui studenților care au primit nu doar o medalie, ci chiar recenzii lăudabile pentru eseuri de științe ale naturii, a fost însoțită de aplauze atât de zgomotoase și demonstrativ de entuziasm, încât părea că pereții erau tremurând. Inspirația tinerilor avea un fel de putere magică, vrăjitoare și aproape niciunul dintre vechii studenți își amintește asta. Dacă cineva i-ar fi spus atunci lui Grot că nu va rămâne întotdeauna un pozitivist, pur și simplu nu și-ar fi putut imagina.

HSH.

Noi, tinerii, am trăit atunci ani minunati, când tinerețea este strălucită de strălucirea strălucitoare a luminii soarelui, când întreaga viață viitoare pare a fi fericire pură, când soarele strălucește mai puternic, florile sunt dulce parfumate și păsările cântă cântece magice - când proza de pierderi de neînlocuit nu a fost încă cunoscută b și dezamăgiri amare. Starea de spirit în sine era atunci oarecum strălucitoare și veselă... În rândul studenților, a predominat o puternică tendință democratică: tineretul era impregnat de un entuziasm extraordinar; firele fierbinți au visat la sacrificii, să-și dedice întreaga viață binelui „fratelui mai mic”, au deplâns datoria neîmplinită față de ea și au pictat în imaginația lor tabloul unei reorganizări radicale a întregii vieți personale și sociale pe baza altruismului și muncă rezonabilă, altruistă, bazată pe studiul științelor reale. Studenții s-au îmbrăcat prost și purtau părul lung, dar ardeau de dorința de a-și da puterea și tinerețea ideii iubite de a sluji poporul, de dragul de a realiza acest lucru vis, de a fugi în America, în Statele Unite, entuziasmul era atât de mare încât generației de atunci i se părea că strălucește zorii unui viitor fără precedent, rezonabil și onest, minunat.

justificat... „Și acum totul este gol și sălbatic în jur!”... Acum până și extremele acelei vremuri îndepărtate au în amintire un farmec aparte, un fel de amprentă emoționantă.

XIV

Spiritul general al studenților de atunci s-a reflectat în Grotă prin decizia de a-și dedica viața formulării corecte a cunoștințelor filozofice în Rusia pe terenul rodnic și rezonabil al cercetării experimentale, pe baza rezultatelor obținute de știința naturii. Ni se pare absolut necesar să remarcăm legătura dintre aceste planuri de tineret și aspirațiile reformatoare de mai târziu ale lui Groth în raport cu logica și psihologia. În profesorul Troitsky de la Moscova, el a găsit parțial un ecou al direcției sale. Pe de altă parte, celebra disertație a lui Vl. S. Solovyov (mai târziu prietenul lui Grot), intitulat: „Criza filosofiei occidentale”, cu subtitlu polemic: „Împotriva pozitiviștilor”, Grot era foarte agitat, dar nu îndrăznea sau nu se pregătea să se opună în dezbatere. În ceea ce privește proprietățile caracterului personal al lui Grotto, care au fost deja clar identificate deja în anii săi de studenție, este necesar să remarcăm claritatea extraordinară și spiritul bun. Tot ceea ce trebuia să îndure, amar sau greu, a știut mereu cum să prelucreze în el însuși, insesizabil pentru alții. O împrejurare a cântărit foarte mult asupra lui: numeroasele relații de rudenie și seculare ale familiei sale i-au impus irezistibil să petreacă mult timp și i-au impus obligații; neatenția față de cerințele stabilite nu era întotdeauna convenabilă, deoarece putea fi interpretată ca nepolitețe și neglijență. Prin urmare, Grot obișnuia să spună uneori că ar fi mai bine. dacă universitățile și alte instituții de învățământ superior ar fi amplasate nu în centre, ci în apropierea acestora. Dar toate aceste neplăceri au fost uitate cu ușurință și cine nu a trebuit să îndure din cauza constrângerilor de un fel sau altul! Ca student, nu obișnuiam să-i încurajez pe alții dacă unul dintre camarazii lui, în ajunul unui examen, era stânjenit în spirit, temându-se de pedeapsa pentru lipsurile de cunoștințe. De asemenea, s-a întâmplat ca Grot, ca și alții, să fie conștient de unele neajunsuri în sine în ziua de pre-examinare, dar totuși a dat de bunăvoie firimiturile din timpul liber rămas încurajării camarazilor săi. În timp ce te plimbi prin zonă

Petersburg (la Țarskoe Selo, Pavlovsk, Oranienbaum), primăvara, la momentul examenelor, uneori chiar cu o zi înainte sau cu o zi înainte, Nikolai Iakovlevici s-a predat la tot ceea ce îi era atât de caracteristic, mai ales în prima tinerețe, vioicitatea și distracție și a inspirat întreaga societate a colegilor sateliți. Grotta era iubită din suflet de tovarăși, cu excepția câtorva foarte puțini care nu aveau relații strânse cu el, de la alte facultăți, de un mod de gândire fanatic radical, care evitau apropierea de el, mai ales că, ca fiu de academician , așadar, o persoană care ocupa o poziție socială înaltă, era în ochii lor un fel de aristocrat, deși simpatiile lui erau mai degrabă democratice. În orice caz, aici era deja la lucru o prejudecată clară, de care, având în vedere nedreptatea și intransigența sa prea evidentă, lui Grot nu i-a păsat în mod deosebit. În familia sa, dimpotrivă, a trebuit uneori să acționeze ca apărător al unor opinii care atunci păreau prea îndrăznețe și să apere noile tendințe, precum și reprezentanții de mai târziu ai literaturii ruse, Pisemski, Dostoievski, Shchedrin.

De asemenea, este necesar, în încheierea discursului despre viața studențească a lui Grotto, să subliniem un exemplu în care s-a exprimat în mod deosebit receptivitatea sa caldă la nevoile și interesele camarazilor săi. A reușit să-și intereseze foarte mult familia, și apoi profesorii, de soarta unui student sărac și singuratic din Perm, care, după cum spuneau ei, după moartea unei femei și a copiilor, deja după ce a slujit undeva în patria sa, a venit pe jos la Petersburg pentru a intra la universitate. Era deja un bărbat de vreo douăzeci și șapte de ani. Datorită participării lui Grot, în esență, chiar și o idee exagerată a acestui „al doilea Lomonosov” s-a răspândit rapid, în timp ce acest student se distingea în principal prin conștiinciozitate și muncă asiduă, dar numai utilă vecinului tău.

XV

În mai 1875, Grot se pregătea pentru examenele finale. Acum a sosit momentul despărțirii de familie.

Acesta a fost I. V. Yastrebov, mai târziu lector de limba latină la Universitatea din Varșovia. — Ed.

Într-o zi, stând cu unul dintre tovarășii săi *), cu care de obicei se pregătea împreună pentru examene, Nikolai Yakovlevich, în ciuda lipsei evidente de timp, se pare că a amânat timpul pentru reluarea virgulelor după pauza de masă. Dintr-o dată, după câteva reflecții, i-a sugerat colegului său să lucreze împreună pentru a înființa un departament de limbă rusă în seminarul filologic rus din Leipzig, fondat pentru formarea profesorilor de limbi antice. A început să deseneze o hartă a vieții sale viitoare împreună și călătorește în Germania cu atâta fascinație încât planul său l-a fascinat complet pe ascultător. S-a dovedit că acest plan era deja cunoscut de Yakov Karlovich și aprobat de acesta. A fost necesar să-l pună în execuție. La început, problema a fost soluționată, dar apoi Nikolai Yakovlevich a primit o ofertă și și-a exprimat consimțământul de a prelua departamentul la nou deschis și organizat de Institutul Istoric și Filologic al Prințului N. A. Lavrovsky. Fără barbă în Nizhyn.

Gândul la Leipzig, totuși, nu a fost abandonat de Groth și el mergea acolo acum ca ascultător al prelegerilor universitare pentru a se pregăti pentru departamentul care îl aștepta și, după ce și-a terminat cursul, și-a dedicat timpul liber de vară pentru a-și îmbunătăți limba engleză și în acest scop, a citit chiar și o traducere în limba engleză a „Cuibul nobil” și i-a recitit pe romancierii săi preferați, Dickens și Wilka Collins, în timp ce aștepta vești mai precise de la directorul Institutului Izhinsky. „Azi dimineață am primit în sfârșit o scrisoare mult așteptată de la Lavrovsky4*”, scria el la mijlocul lunii iunie 1875, „în care își confirmă toate condițiile anterioare, dar în plus încearcă încă să mă convingă acum, adică în august. , să meargă la Njin, și să nu aștepte un an în străinătate. Cu toate acestea, am refuzat: trebuia să mă pregătesc. Între timp, Grot studia „Logica” lui Vladislavlev, „Psihologia” a lui Chpstovici și își schița propriile note „despre problemele cercului filozofic” și, de asemenea, a citit

diverse cărți nou publicate, fără a neglija. precum multor carte nouă a lui Pogodin „A Simple Speech about Tricky Things”, care era atunci de interes și așa mai departe.

În această perioadă fericită, planurile și presupunerile s-au răspândit una după alta în imaginația tânărului nostru om de știință:

') Cu autorul acestui articol, V. I. Shevrov.—Pe<j.

visa la știința germană, la călătorii, la viitoarea lui stabilire la Pzhyn și la activitățile care îl așteptau. Strălucea cu o dispoziție strălucitoare și ardea de nerăbdare pentru a justifica încrederea și speranțele care erau puse în el. Chiar înainte de plecarea sa în străinătate, el a fost contactat și foarte consolat de o recenzie măgulitoare a lui de către unul dintre foștii săi profesori cei mai respectați. K. Ya. Yugebil, care, în prezența unuia dintre tovarășii săi și a mai multor profesori tineri, a vorbit despre el ca „o persoană foarte talentată și eficientă”. Cu caracterul său plin de viață, Grotto nu s-a putut, însă, să se înece complet în cărți și. trăind în mediul rural, a alternat munca mentală intensă cu treburile practice, cu vizite la rude și diverse distracții, chiar și vânătoare. În sfârșit, a venit momentul plecării în străinătate, dar planul inițial al Grotei s-a schimbat oarecum, iar Leipzig a fost înlocuit de Berlin.

XVI.

În corespondența supraviețuitoare a Grotei din acea vreme, un șir viu de diverse impresii trăite trece de la descrierea tristeții care l-a cuprins când a trecut prin Sankt Petersburg în absența restului familiei, la planuri și speranțe largi. Aceste scrisori le dădea chiar aerul unui jurnal de călătorie. Cu toată dragostea lui profundă pentru tot ce este nativ, cu o sete tinerească de impresii, se străduiește irezistibil în depărtare. În scrisorile sale din această epocă, un vârtej de sentimente eterogene ale unui suflet tânăr năvălește, năvălindu-se spre vârtejul ispititor al vieții și delectându-se într-un caleidoscop de impresii cu plăcere; se simte ca un tânăr, privind în viitor cu o încredere nemărginită, desfășoară primele pagini ale acelei cărți numită viață cu un interes captivant. "Întrebi", îi scrie fratelui său, "sunt sănătos și sunt mulțumit. Răspund da la ambele, dar nu pot să tac că există și un nor pe cerul strălucitor al vieții prezente fără griji - acolo nu este deloc un cer fără nori „Acest nor este despărțirea de tine.” Dar nici acești nori mici nu s-au îngroșat într-un nor, ci au fost în curând duși când, în rătăcirile sale străine, Grot a avut din greșeală ocazia să se întâlnească cu rudele sale.

a fost perioada cea mai de invidiat din viața lui, când totul l-a mulțumit și l-a fascinat, iar fericirea l-a întâmpinat cu un zâmbet

amabil; este clar că starea lui de spirit era strălucitoare și optimistă. Cu o energie proaspătă, inepuizabilă, a pornit în străinătate și de la începutul rătăcirii și-a dorit să vadă totul și să fie în timp peste tot. „De la Njin”, îi scrie fratelui său, „nu am avut timp să-ți scriu, iar la Kiev am smuls cu forța un minut — atâtea inspecții și plimbări încât nu ai timp să-ți revii în fire ^ . Datorită legăturilor extinse ale părinților săi, el peste tot pe drum în Rusia găsește cea mai cordială primire și se bucură de compania unor oameni foarte educați și utili. La Moscova, se oprește la P. I. Bartenev, la Konotop la celebrul bibliograf S. I. Ponamarev, cu care examinează apoi orașul și peșterile din Kiev; în Nzhyn a fost primit cu amabilitate de viitorul său șef, iar apoi de socrul său, N. A. Lavrovsky.

În cea mai strălucitoare dispoziție, Grota a zburat până la capăt, culegând impresii la Kiev, Nzhyn, Lvov, Cracovia, după care a examinat minele de sare din Wieliczka (extrem de interesant descrise de el într-o scrisoare către fratele său), la Breslavl, si chiar ѣl manevre in Lpgnpts.

XVII.

Din septembrie până la mijlocul lunii aprilie, Grotto și-a continuat viața la Berlin, de unde s-a mutat la Strasbourg în primăvară. Primele impresii de la Berlin au fost cele mai plăcute. Steaua norocoasă, se părea, nu a vrut să-și părăsească favorita: pe lângă confortul grăbit al vieții berlineze, a avut la început norocul să cunoască o serie întreagă de persoane a căror apariție la orizont a fost un mare succes. Mai întâi, și-a întâlnit viitorul coleg din departamentul Nizhyn, P. I. Lgopersolsky, apoi s-a întâlnit și s-a împrietenit apropiat cu un student de licență din Moscova '), care reușise deja să se obișnuiască cu condițiile orașului Berlin și ale liziei universitare, precum și cu cu Kh. S. Golovin, care lucra atunci la Berlin "), iar în cele din urmă, la două săptămâni de la sosire, întâmplător, spre cea mai mare bucurie, pe banner

1) P. A. Zilov, mai târziu profesor I. Universitatea din Varșovia, și administrator al Districtului Educațional din Kiev.

-) Mai târziu profesor, director al Institutului Tehnologic și administrator al Districtului Educațional Sankt Petersburg.

Nita Unter den Linden se întâlnește cu unul dintre foștii săi camarazi de universitate. G. E. Zenger, cu care a fost legat ulterior printr-o strânsă prietenie J). Despre această persoană, care la acea vreme avea fără îndoială o influență asupra vieții psihice a lui Grot, i-a scris fratelui său: „Este un tânăr extrem de inteligent, educat și eficient. Când vorbești cu el două ore, ți-e rușine de ignoranța ta în literaturile străine, în istorie, chiar și ... în filosofie - ceea ce pur și simplu nu a citit, ceea ce pur și simplu nu știa! Și în plus, este un legitimist prin convingere, un om cu vederi foarte moderate și sănătoase*. Cu noii săi prieteni, Grot a trecut prin formalitățile de înmatriculare și a intrat în viața profesională universitară. La

început, reverența entuziastă față de luminarii științei germane a inspirat o anumită teamă noului student. Dar această jenă inevitabilă a lăsat în curând locul unei conștiințe a propriilor forțe și, mai departe, ca și cum o lună mai târziu, îl vedem pe Grot ca centrul atenției generale la diferite întâlniri filozofice, unde fusese deja observat și apreciat de tânăr, forță promițătoare, și împreună ѣ cu asta pentru el încep deja să trateze cu simpatie, ca pe o persoană. El este chestionat despre starea păianjenului Fplosovskaya în Rusia, se fac toasturi de bun venit în cinstea lui la conversații la masă și, în general, îl tratează cordial și prietenos; unii oameni de știință berlinez îl invită la locul lor și stabilesc o cunoștință privată cu el. Într-o scrisoare către fratele său, el descrie foarte interesant intrarea sa ca oaspete în Societatea Filozofică din Berlin, la a cărei întâlnire, combinată cu cina (28 octombrie), a fost prezentat de unul dintre cunoscuții săi. Aici, printre 15 oameni, au fost filosofi de seamă, de exemplu. Michele, Merker, Kirchmap, Schassler, Fredericks și alții, care l-au tratat pe tânărul om de știință rus cu o simpatie vie. Președintele profesor Merker, după ce l-a prezentat pe N. Ya. în societate, i-a propus (doar de această dată) un toast, ca reprezentant al științei filozofice ruse în cadrul Societății Filozofice din Berlin. „În timp ce am bătut paharele cu toată lumea”, spune N. Ya., „M-am întors spre adunare cu o expresie de recunoștință și am spus un scurt discurs despre starea științei filozofice în Rusia—

>) Opt. a fost mai târziu colegul său din Nzhyn.

discurs care le-a placut foarte mult, incat si-au exprimat speranta ca candva voi pastra un Vor trag mai detaliat pe acest subiect.o parere magulitoare si l-au silit sa munceasca din greu. Celebrul Lazăr l-a tratat deosebit de călduros, exprimându-și dorința ca Grot să devină colaborator în departamentul rus al „Zeitschrift ftïr Volkerpsycho-logie” publicat de el.

Perioada Berlinului include și apropierea de IO care a rămas fără urmă pentru el. θ. Samarin, care a petrecut ceva timp la Berlin cu puțin timp înainte de moartea sa (1876) și despre care II. În același timp, mi-am schițat reminiscențe. Nu ne vom opri asupra repovestirii mesajelor lui Grot despre participarea sa la întâlnirile filozofice, despre discursurile pe care le-a ținut și despre saluturile pe care le-a primit; remarcăm doar că câteva luni mai târziu, tânjind după patria sa, a venit de Paște la Sankt Petersburg pentru a-și vedea rudele, iar apoi a decis să se mute la Strasbourg.

XVIII.

Odihnindu-se într-o oprire în familie, împrospătat cu sufletul, este din nou entuziasmat de speranțe și anticiparea noilor plăceri științifice. Și aici a fost un moment de ezitare în alegerea universității. Așa cum înainte a ezitat între Berlin și Leipzig, la fel și acum Heidelberg și Strasbourg îl atrag spre ele. La Heidelberg a fost atras de prelegerile celebrului Kuno Fischer; la Strasbourg a fost

atras de Libmap, Laas și Weber și de seminarul psihologic excelent pus în scenă.

Impresiile lui Groth despre predarea universitară de la Berlin și de la Strasbourg erau departe de a fi aceleași: el a fost oarecum dezamăgit de unii profesori-filozofi berlinez, în timp ce viața academică de la Strasbourg a avut cea mai încurajatoare și incitantă influență asupra lui. O singură scrisoare tristă a fost primită de la el de la Berlin, de unde i-a scris unuia dintre prietenii săi: „Tu, într-adevăr, în depărtare îmi reprezinți viața în culori roz. Dar sunt forțat să te dezamăgesc.” Apoi

Urmează comentarii nu în întregime măgulitoare despre profesori, dintre care unul se distinge prin unilateralitate și eclectism, celălalt prin verbozitate elocventă, iar majoritatea sunt bătrâni care au încetat să mai lucreze. „Dar luminarii din Berlin” – spune Grot – „istorici și fizicieni” Nu a fost deloc la fel la Strasbourg, unde Grot a revenit imediat la starea lui obișnuită, strălucitoare și veselă. „Commas mon”, a scris el, „se descurcă bine, de zece ori mai bine decât la Berlin. Ideea este că sunt excelente. profesori tineri, chiar mai înalți decât cei din Berlin, căci la Berlin toți bătrânii, consilierii privati, care ar trebui să fie pensionați citesc... Nu degeaba Strasbourg este acum celebru ca cea mai bună universitate germană: aici toată lumea învață, este interesat de întrebările vii ale științei. Sâmbăta, dimineața, în sempnarip filosofic (ora 7-9 dimineața), sub conducerea lui Liebman, desfășurăm o dezbatere plină de viață pe chestiuni filozofice; unul întocmește un raport asupra unei probleme psihologice, ceilalți critică și argumentează.

r Într-una din primele sâmbăte, am susținut și cu mare succes un asemenea eseu despre tendințele metafizice în știința sufletului; Din acest moment, Lpbman continuă să se adreseze la mine cu întrebări în timpul prelegerii. Lucrarea se desfășoară plin de viață și vesel”

Scrisorile lui Grot arată că a depus mult efort pentru a lucra la Vortragul său, pe de o parte, pentru că entuziasmul științific general al camarazilor săi din seminariile psihologice l-a captat și a trezit în el o energie sporită și o dorință, din partea lui, de a lua un rol activ în alte lucrări. Pe de altă parte, deși cunoștea bine limba germană din copilărie, dar încă nu avea obiceiul de a conduce dispute serioase în ea și de a expune raționamente complexe și abstracte, a trebuit să lucreze din greu la limba germană. discurs literar. "La Strasbourg", spune el, "am început să lucrez cu pasiune, ceea ce este facilitat de veștile bune despre numirea mea. Particip în mod constant la seminarul filosofic și iau parte vie la dezbateri. Pe lângă studiile filozofice speciale, el a lucrat la desene ale dimensiunilor microscopice ale creierului mic, sub conducerea dr. Denisenka, în laboratorul de la Faculté de Médecine pentru o revistă publicată de prof. Waldeyer. Se simte deja pregătit pentru amvon și

2S-

mușteе, prelegeri

ceea ce a informat Lavrovsky cu ocazia restructurării în

lui despre cusătura începutului de Hђ / K și coacere Și neti aici.

XIX.

De la începutul lunii septembrie 1876, Nikolai Yakovlevich a devenit un profesor extraordinar la Institutul Istoric și Filologic Nijni Novgorod.

În timpul petrecut în străinătate, după cum am spus, ardea de nerăbdare să-și înceapă funcția de profesor, dar uneori era atacat de anxietatea pentru tinerețea și insuficiența pregătirii sale, sentiment complet de înțeles având în vedere perspectiva responsabilă în anii atât de timpurii. Și deodată, în realitate, totul s-a dovedit a fi incomparabil mai ușor și mai prosper decât își imaginase. A avut imediat cea mai cordială primire din partea directorului și tovarășilor, care l-au onorat cu deplină încredere și, apreciindu-l, i-au acordat nu numai un loc proeminent, ci și onorabil în corporația lor. În general, este greu de imaginat un început mai vesel și fericit al activității sociale. Motivul acestui succes a fost un entuziasm extraordinar și o dorință aprinsă, irezistibilă de activitate și darul inițiativei. Datorită acestor calități, a adus involuntar un curent proaspăt în viața corporației profesorale de provincie, abătută de stagnarea moartă a existenței județului. Chiar înainte de a reuși să înțeleagă marea forță științifică care se maturiza în Grotă, el s-a îndrăgostit deja de toată lumea, ca un bărbat, și a insuflat tuturor încrederea în talentul său versatil. În această dimineață însorită a vieții sale, a experimentat o intoxicație cronică cu succesul activităților sale.

În prima scrisoare de la Nizhyn către un prieten, relatează Grot. „Voi începe prin a spune că sunt destul de fericit și mulțumit de poziția mea. Soarta mă răsfăță nemeritat. Sunt la Nizhyn doar de două luni și, între timp, din poziția pe care o ocup în acest cerc, s-ar putea crede că locuiesc aici de ani de zile. Prelegerile mele au mers bine de la prima, - mai reușite decât mi-am dorit și au căzut. Curând, el a scris din nou:

Nu-mi pot imagina nimic mai bun decât care și este greu să decid care este mai bun – să citești sau să pregătești o prelegere: ambele sunt minunate.” El visează ca viitoarea sa lucrare la disertație ca un fel de fericire inexprimabilă. Nikolai Yakovlevich a scris: „Deși, conform regulilor unei instituții închise, nu am fost aplaudat, după recenziile colegilor mei, pentru care unul lăuda vocea, celălalt - silaba, al treilea - sistemul, al patrulea - cel bogăție de conținut, pot concluziona despre succes „Următorul mesaj: „Ieri am fost ales membru al unei comisii de trei membri, care ar trebui să elaboreze un regulament privind serile comune de artele de sâmbătă. Astfel de chestiuni practice adaugă varietate vieții și simt că fără ele, Nizhin s-ar putea plictisi în curând. „Apoi Grot a fost numit imediat auditor

al bibliotecii institutului, editor al Izvestiya al Institutului Istoric și Filologic Nizhinsky", șeful departamentului economic. arteli profesoral și lui același i s-a încredințat ironia discursului academic la actul solemn din anul următor: „Sunt fericit", a spus el cu modestie, „de iubirea și respectul comun care mi se arată, care este greu de dus mai departe. umerii mei, știind că nu o merit în niciun fel" Pentru această încredere și onoare neașteptată, tânărul mândru bărbatul s-a considerat obligat să-i mulțumească prin îndeplinirea cu strălucire a tuturor îndatoririlor care i-au fost încredințate. „Nu pot să consider o fericire că împrejurarea", a scris el, „că mi-am început cariera profesorală într-un loc atât de modest ca Nzhin; totul în el este propice autoeducației profesorului. Restul profesorilor și persoanelor cu pe care am intrat în contact, s-a îndrăgostit și el de mine și mai ales îmi respect energia, ceea ce în rusă înseamnă promptitudine". Această conștiință fericită a succesului strălucit îl inspiră pe Grot cu o căldură recunoștință față de părinții săi pentru educația lor atentă și pentru tot ceea ce l-au ajutat în viața lui. Descriind amenajarea apartamentului său curat și confortabil de burlac, el scrie: „Am aranjat cel mai confortabil colț din casa mea: un ventilator foșnește lângă ușă; ușa este închisă cu o perdea frumoasă; covoare sunt peste tot sub tine. picioare; portrete și poze sunt pe pereți; în colț este un stâlp de fier pentru gimnastică; ferestrele seara sunt complet închise cu perdele - confortabile, calde, drăguțe - toată lumea admiră ordinea, iar secretul este că sunt fiul lui Yakov Karlovich și Natalya Petrovpa.

XX.

Setea neliniștită de muncă de natură tânără, retrasă și atitudinea sinceră față de tovarăși nu puteau decât să trezească simpatie; Grot, cu zel, fără să precupeți efort, a îndeplinit toate sarcinile și sarcinile care i-au fost încredințate și a fost distractiv să privești această neliniștită disponibilitate de a servi interesele comune. Chiar și într-o sferă pur practică, tată]), în organizarea unei economii comune a profesorilor singuri, el a fost o mană cerească: observând ineptitudinea și lipsa de control în conducerea acestei chestiuni, datorită nepăsării generale, o, cel mai tânăr din ani și în serviciu, a reușit curând să corecteze și să pună în ordine. Este clar că în chestiuni practice a dobândit imediat o reputație puternică și că în toate privințele a început să-și pună mari speranțe în el, iar el, în detrimentul sănătății, și-a încordat toată puterea pentru a le justifica.

Metodic și echilibrat Yakov Karlovich nu i-a plăcut o cheltuială atât de nerezonabilă de forță a fiului său. Primele succese ale fiului său au fost acceptate de el, desigur, cu bucurie din inimă, dar s-a împăcat cu faptul că erupția lui trăiește în plin abur, realizând că viața nu poate fi o extravaganță fantastică și acea emoție febrilă veșnică și risipă risipitoare de energia sunt periculoase și dăunătoare. Tonul mereu victorios, jubilant al literelor, farmecul magic al unui fel de entuziasm pentru jocurile de noroc care a dat o culoare strălucitoare întregii existențe a tânărului om de știință – toate acestea sugerau un

gând trist despre posibilitatea unei angoase și epuizare timpurii. Într-o serie întreagă de scrisori de la Groth către părinții săi, se aude invariabil extazul succesului: acum relatează cum studenții, după una dintre primele prelegeri, s-au repezit la bibliotecă într-o mulțime, deja interesați de filozofie, apoi citim următoarele rânduri: „Studiile mele merg foarte bine. Elevii, judecând după plecăciuni prietenoase, scrisul sârguincios și ascultarea atentă, îmi iubesc prelegerile și pe mine, tânărul lor profesor.” Nikolai Iakovlevici a ascultat avertismentele tatălui său cu dragoste și dorință de a le urma, dar nu și-a putut înfrâna natura agitată și a continuat să fiarbă și să se îngrijoreze.

În viața sa privată, Nikolai Yakovlevich a experimentat un neajuns: a fost împovărat de un sentiment de singurătate după

obicei de lungă durată pentru familie și parțial a început să se facă simțită latura prozaică lâncezitoare a vieții districtului. În primul rând, s-a pus întrebarea cum să ne comportăm în raport cu obiceiurile provinciale. Urmând exemplul tatălui său, Nikolai Yakovlevich a anunțat imediat și categoric că nu va juca cărți și a acceptat doar ocazional să joace șah. "Cel mai trist", i-a scris el tatălui său, "este că iubesc foarte mult societatea și, prin urmare, trebuie să-i sacrific multe opinii și convingeri personale. Obiceiul rusesc de a mă culca târziu pune presiune. pe mine.Acum traiesc corespunzator in zilele lucratoare, sambata si miercurea, cand sunt seri sau intalniri cu unul dintre camarazi, mereu te culci mai tarziu decat ar trebui.Toate acestea ma supara,dar intre timp e greu de urmarit. anumite principii când toată lumea este mai tânără și riști să câștigi acuzații de pedanterie, dorința de a te arăta și așa mai departe.

Însă ordinea de viață stabilită curând este schimbată radical de căsnicia lui. Este necesar, însă, înainte de a trece la această perioadă a vieții lui Grot, să urmărim succesele ulterioare ale carierei sale profesorale și științifice.

XXI.

Grot s-a obișnuit foarte curând cu amvonul și, în expresia lui, s-a simțit la fel de liber în el ca la o masă între prieteni și rude și a fost surprins că până de curând i-ar putea fi frică de public. A avut același succes într-o conferință profesorală și a primit imediat mulțumiri speciale pentru a rezolva, la solicitarea consiliului pedagogic al gimnaziului institutului, problema predării logicii și psihologiei în instituțiile de învățământ secundar. A ales întrebarea „Despre relația silogismului cu inducția și deducția” ca subiect pentru teza de master și a început să pregătească materiale care au fost mai târziu folosite de el în masterat, dar în teza de doctorat. Curând, el a fost destinat să debuteze ca adversar la Universitatea din Kiev la dezbaterea de la Kozlov, unde a obiectat cu mult succes, dar oarecum tăios și înflăcărat, lucru pe care l-a regretat ulterior. Călătoria la Kiev pentru dezbaterea lui Kozlov a dat naștere cunoștinței lui Grot cu profesorul de la Kiev

rum Gogotsky, iar obiecțiile formulate în timpul disputei au fost grupate și prelucrate într-o broșură specială.

Dedicându-și tot timpul muncii grele, Nikolai Yakovlevich, însă, nu s-a putut opri imediat din alegerea unui anumit subiect pentru o disertație: după ce și-a publicat obiecția față de Kozlov într-o broșură separată, a publicat un discurs „Despre vise ca subiect de analiză științifică. ** și a pregătit un articol pentru publicare” Despre clasificarea sentimentelor, publicat în curând în revista franceză Revue philosophique4*. De la ultimul articol a existat deja o trecere firească către teza de master „Psihologia sentimentelor”. În ciuda progresului rapid al activității științifice, care a atras curând atenția lumii învățate, Grotto a vorbit totuși. „Toate acestea nu sunt suficiente; vrei mai mult, visezi volume, dar scrii pagini”

Curând, ocupațiile diversificate ale lui Grot au fost complicate de alegerea sa ca secretar științific și secretar al comisiei pentru elaborarea unui catalog tipărit al bibliotecii. Aici deja en-gros. a lucrat fără să cunoască vacanțele și să stea treaz până la trei dimineața, dar succesul constant i-a menținut energia. „Devin din ce în ce mai puternic”, a spus angrosista, „mă întăresc în speranța de a face ceva în subiectul meu: forțele nu slăbesc și energia valului, de asemenea. Doar încetineala tuturor treburilor umane mă înfurie. Cât de repede lucrez, dar de mai bine de un an lucrez la disertație! Câtă muncă, timp și răbdare s-a cheltuit, dar toată lumea este nemulțumită! Opera mea va avea un caracter istoric și psihologic, iar aici a trebuit să studiez abisul înțelepciunii antice, medievale și moderne”

XXII.

Între timp, zvonurile despre activitățile de succes ale Grotei au ajuns la Moscova, unde chiar și atunci a apărut sugestia de a-l invita la kaoedra, care s-a realizat abia șapte ani mai târziu. Fără să piardă vremea, s-a grăbit, pe lângă virgule speciale la filozofie, să-și aprovizioneze o serie întreagă de manuale elementare despre principalele secțiuni de matematică superioară pentru autoeducație. Cu planuri atât de ample, tânărul nostru filozof mosh. mirare, din cauza faptului că viața retrasă a pzhpp-ului a dat o gamă largă pentru științifice, virgule: mediul în care se afla era foarte bun

gopriyatpa pentru a începe activități academice și literare. În slujba tânărului profesor, fără nicio concurență, se afla întreg vastul departament al bibliotecii fundamentale în materie de filosofie și alte științe, completat după instrucțiunile sale. Singura piedică din calea exigențelor mărunte ale societății provinciale a fost în curând eliminată de tânărul nostru om de știință, care a decis cu orice preț să-și apere independența în acest sens, ghidat de exemplul tatălui său,

care a știut să nu facă concesii mulțimilor de viata inactiv. N. Ya. s-a învârtit în principal în cercul colegilor săi, de care s-a îndrăgostit mai ales de profesorul de istorie P. I. Lyupersolsky și de veneratul director al institutului. I. A. Avrotsky. a cărei fiică, Natalya Nikolaevna, s -a căsătorit.

Pasiunea pentru alesul inimii l-a făcut curând pe Nikolai Yakovlevich să-și dea socoteală despre întreaga ordine a vieții sale. Le-a scris părinților săi: „A trecut vremea când mă uitam la viață. cum pa. cupa faimei și norocului. Cel mai bun obiectiv al vieții este să echilibrezi momentele mentale, teoretice, cu momentele de fericire calmă în familie. Germanii au înțeles acest lucru de mult și privesc căsătoria ca pe o datorie, în momentul în care dobândesc primul ban de muncă. Este un stimulent pentru muncă nouă. Și acum am un obiectiv serios în viață - să devin demn de o fată dulce, ideală. Știu că mă așteaptă o recompensă în viitor și aceasta este folosirea bunătății mele de bunătate "care simte că dragostea oferă o persoană și darul lui Redeal:" Astăzi am citit lector cu un entuziasm deosebit. Nederes, Fechner. Wundt subliniat"

XXIII.

În cele din urmă, disertația a fost finalizată și tipărită și a rămas examenul de master, despre care Grot a trimis întrebări la Moscova și la Kiev. „Au venit răspunsuri favorabile din ambele locuri. Troitsky a scris că a găsit o disertație demnă de o altă diplomă (doctorat). Ei mai scriu de la Kiev că meritul disertației este recunoscut fără dispută de toată lumea, că Kozlov o consideră singura prezentare istorică completă a problemei,

ceea ce doar există, că examenul va fi doar o formalitate etc. „Grot și-a susținut disertația, însă, nu la Moscova, ci la Kiev, pentru că. datorită apropierii de distanță i-a fost mai convenabil să vină acolo pentru fiecare. examen si se intoarce imediat din nou la familie.Pe atunci a fost ales in unanimitate la conferinta institutului ca profesor obisnuit, dar era deja atras de visul unui post de profesor intr-una din capitale.

Devenind un maestru după succesul strălucit al tezei. Grota, se pare, avea mai multe motive să conteze pe invitațiile din partea universităților metropolitane, dar a ieșit altfel. „Am fost de acord cu Troitsky”, au spus ei, „să-mi amân tranziția doar pentru o vreme, dar eu, să mărturisesc, am puțină încredere în posibilitatea de a soluționa problema într-un an. Acum nu voi merge ca profesor asistent. , și nu au posturi de profesor vacant” a trebuit să acționeze. într-un mod diferit: după ce a cerut o călătorie de afaceri în străinătate, aproape fără odihnă, după stresul sporit de mulți ani, se afundă din nou cu capul în cap în lucrarea tezei sale de doctorat, tema pentru care au fost întrebările care l-au ocupat la început. a profesorului său, când i-a pus pe lista de așteptare pentru lucrarea de master. Acum, Siowa a

marcat Leipzig-ul drept locul ascezei sale savante, unde a fost atras mai ales de perspectiva unei virgule sub îndrumarea faimosului Wundt, dar apoi alegerea sa s-a stabilit pe Tübingen.

XXIV

După ce a plecat în străinătate. Grota, ca întotdeauna, nu a suportat să nu facă o mică excursie cu toată familia pe următorul traseu: Viena. Triest. Veneția, Florența. Genova, Milano, Munchen. Stuttgart.

Grotto era extrem de mulțumit de Tübingen, chiar mai mult decât fusese cândva cu Strasbourg: „Nu vă puteți imagina”, scria op, „cât de ușoară și confortabilă este viața aici. Pretutindeni onestitate, acuratețe, încredere reciprocă, în toate tarifele și regulile etc. datorită unei reglementări atât de stricte, rămâne doar să pronunți cuvântul și atât. ca o bucată de pământ, crește și gata să se urce în gură. La zece zile de la sosirea în acest oraș și regiune necunoscute,

toată viața curgea într-un parcurs atât de uniform, regulat și plăcut, de parcă ar fi trecut câțiva ani de când ne-am stabilit aici. Dar vă puteți întreba de ce am ales Tübingen. În primul rând, dintr-unul dintre cele mai bune orașe universitare în ceea ce privește climă, aer și poziție pitorească. În al doilea rând, aici este cea mai bogată bibliotecă filozofică. În al treilea rând, profesorul Zpgwart, renumit pentru scrierile sale despre logică, este aici și, în sfârșit, de aici ești la îndemână de toate cele mai bune locuri din Germania și, în general, din Europa Centrală, din Pădurea Neagră, din Rennes și din Elveția, unde sper să-mi croiesc drum vara. Sunt destul de mulțumit de alegerea mea: orașul este modern și modest, viața este convenabilă și ieftină. Clima este frumoasa, terenul este Pontian, suntem inconjurati de munti, din varfurile carora se vede vederi magnifice asupra vaii Neckar. Oamenii sunt toți buni și foarte amabili. Am întâlnit mai mulți profesori, iar contactele se extind rapid. În general, întreaga situație este favorabilă unei munci de succes.” Toate aceste prime impresii au devenit ulterior din ce în ce mai justificate, iar Tübingen a lăsat pentru totdeauna amintiri plăcute în sufletul lui Nikolai Yakovlevich. „Tübingen” – nu se satură să repete op în scrisorile sale – „ne fascinează din ce în ce mai mult: ne-am așezat și trăim mult mai convenabil și mai plăcut decât în Nzhin. Și ce timp minunat: la sfârșitul lunii octombrie 15 ° în căldură, soare. lumină, farmec! Ce locuri minunate în apropiere: munți și păduri peste tot, Neckar își șerpuiește drum printr-o vale pitorească! Mulți copaci și toată iarba au încă o culoare verde proaspătă, o imagine minunată! Oamenii sunt toți amabili și dulci! Și, în plus, ieftinitatea apartamentelor și a bunurilor s-a dovedit a fi uimitoare. Dar mai ales Nikolai Yakovlevich a fost încântat de corporația profesorală. „Am multe cunoștințe aici, ca întotdeauna”, a scris op. „Îi cunosc personal pe toți profesorii și am devenit prieteni foarte apropiați cu ei. Toți adversarii sunt amabili cu mine și m-au introdus în cercul lor ca și cum ar fi ai lor. Mă duc la ședințe marțea, unde oamenii de știință din toate științe citesc pe rând rezumate... Un obicei minunat! El menține energia în muncă, iar stima de sine îi face pe toți să-și urmeze știința... Morala

profesorilor este foarte simplă: dansează, patinează și fac plimbări lungi, se comportă în general ca toți muritorii, deși aici constituie o aristocrație și sunt mai bogați și trăiesc cel mai bine dintre toate. Recent a avut loc o mascarada într-un club organizat de o societate de profesori, și la ea cei mai respectabili oameni de știință,

Vedetele europene erau în costume și pălării stupide împreună cu studenții și ascultătorii lor. În general, sunt convins că adevărata știință este învelită într-o togă de seriozitate și chibzuință învățată. Această draperie este nevoie doar de cei cu capul gol, cărora le este frică că EI nu vor fi amestecați cu mulțimea. Aici, în ciuda absenței; orice expoziție externă, studenții își respectă profund profesia. sorov. și niciun scandal nu este de neconceput, pentru că interiorul; conținutul este fără îndoială și inspiră respect”

XXV

La Tübingen, Nikolai Yakovlevich '], a început să lucreze la teza sa de doctorat „Pentru a reforma logpkp”, pe care a decis să o tipărească într-una dintre tipografiile din Leipzig, unde există întotdeauna o mulțime de shrsh (ta) rusești. A ascultat patru prelegeri pe săptămână susținute de Prof. Sigwart, cu care a devenit prieten apropiat și pe care l-a vizitat des în timpul liber, împărtășind cu el mesaje despre progresul muncii sale. Acest profesor a fost deosebit de mulțumit de acest profesor, iar acesta din urmă, la rândul său, l-a tratat cu multă simpatie. Cretă; Pentru publicarea lucrărilor lui Giordan Bruno, Sigvart a avut nevoie de două liste cu lucrările filozofului italian, donate Muzeului Rumyantsev din Moscova de fostul ministru al Educației Publice A. S. Norov. După ce a stat la baza ediției sale a manuscrisului original al lui Bruno, păstrat în Biblioteca Regală din Stuttgart, profesorul Sigwart a dorit să se aboneze la ora și listele Muzeului Rumyantsev. La cererea Grotto, datorită asistenței regretatului curator de manuscrise, A.E. Viktorov, a fost posibil să se trimită catalogul bibliotecii Norov și o fotografie dintr-o pagină a manuscrisului original al lui Brupo, dar a fost imposibil de trimis. originalul propriu-zis conform statutului muzeului. Sigvart a rămas foarte recunoscător muzeului și, la rândul său, a promis că va trimite cadou un exemplar al ediției viitoare.

În cele mai favorabile condiții, disertația, desigur, a avansat cu succes. Curând, Grot le-a scris părinților săi: „Particip la cursurile Prof. Siegwart și muncesc mult acasă. Totul aici te încurajează să lucrezi: apartamentul este vesel, vremea este minunată, priveliștile sunt uimitoare, oamenii sunt drăguți și amabili,

sunt mulți specialiști în păianjenul meu, cu care fac cele mai interesante cunoștințe și am discuții lungi „O o convinge cu ardoare pe mama lui să vină să se bucure de clima și liniștea Tübingen.

Lucrările la disertație au continuat să avanseze cu mare succes și cu o viteză uimitoare. Cu această ocazie, îi scrie unui prieten: „Veți găsi o mulțime de lucruri originale și noi în munca mea actuală. Teoria judecăților și inferențelor este făcută dependentă de teoria asocierii și disocierii, integrării și diferențierii, despre care vorbesc în Psihologia sentimentelor.

Iarna a trecut repede în Tübingen și a trebuit să mă gândesc la o reședință de vară și la întoarcerea în patria mea. Primăvara și începutul anului 1882, Nikolai Yakovlevich a petrecut în iubitul său Baden-Baden, pe care l-a numit „divin", iar a doua jumătate a verii - în Republica Cehă (Teplitz) și în august s-a întors la Nzhin cu o disertație finalizată. și tipărită la Leipzig.

XXVI.

În curând, pentru nerăbdătorul și mereu grăbit înainte Nikolai Yakovlevich, răsfățat de succesul constant, a venit anul așteptărilor sumbre ale unei dispute. Cert este că avea totul pregătit și era de dorit să treacă cât mai curând prin acest proces, dar a fost o întârziere nefericită din cauza fricii de o manifestație studențească ostilă împotriva autorităților universitare. În acest moment, a fost invitat la Universitatea Novorossiysk și el însuși a evadat din Nzhin, cu atât mai mult cu cât prietenul și socrul său, N. A. Lavrovsky, părăsise deja institutul în acel moment și viața din Nzhin, mai ales avand in vedere conditiile schimbate, a devenit pentru el totul este mai greu. Nizhyn a fost pentru Grotă un loc de izolare temporară, care putea fi suportat la început. dar nu era în interesul lui să stea acolo și nu în firea lui. În noiembrie 1882, Nikolai Iakovlevici le-a scris părinților săi: „Am primit o scrisoare de la Kiev de la decapul Facultății de Istorie și Filologie a lui Antonovici cu o notificare că disputa mea a fost și mai amânată din cauza fricii de dezordine. Prin urmare, curatorul raionului și rectorul însuși au cerut ca facultatea să amâne disputa până la finalul prelegerii.

tsiy, adică până în a doua jumătate a lunii decembrie. Acest lucru este foarte enervant, deoarece alegerile la Universitatea din Odesa nu mai pot avea loc înainte de Crăciun." Dar apoi adaugă despre Nzhin: „O, chiar ai nevoie de răbdare, corect, să te uiți la toată această urâciune și să o suporti!". , deputatul N. L .Lavrovsky, profund iubit și respectat de toată lumea, a declarat fără ceremonie că „mi-am pus sarcina de a sparge tot ce a fost creat de predecesorul său"

În cele din urmă, la 2 februarie 1883, a avut loc disputa mult așteptată. La finalul disertației, susținută din nou cu mare succes la Kiev, după care, în semn de onoare, studenții au scos în brațe Grotto din sală, cei din urmă au început să se străduiască și mai puternic pentru Nezhpp. Din anumite motive, problema mutării la Moscova a continuat, iar acest lucru este deosebit de regretabil, deoarece în nefericit 1883, Nikolai Yakovlevich a prins cel mai sever reumatism la Njin, care a servit drept începutul bolilor care i-au zguduit corpul

anterior puternic. Între timp, după ce a primit o invitație și de la Universitatea Novorossiysk, Grot a decis să o accepte ca singura cale de ieșire din închisoarea Nezhiisky, cu atât mai dificilă cu cât lipsa oamenilor în sălbăticia districtului l-a obligat cumva să accepte prestația de diverse îndatoriri publice mărunte, ca în institut, și în oraș: așadar, Mar, clubul l-a ales unul dintre maiștri și, în calitate de membru al consiliului de administrație al institutului, a trebuit să preia controlul proprietății statului, și așa mai departe.

XXVII.

În primăvara anului 1883, Nikolai Yakovlevich, care a fost ales în unanimitate la Odesa ca profesor obișnuit, a trebuit să amâne mutarea acolo până în toamnă. În general, a fost, pentru el, un an de așteptări chinuitoare. "Am fost tot anul", s-a plâns el, "toți așteptăm ceva și ne simțim cu nerăbdare. Mai întâi au așteptat o decizie cu privire la acceptarea tezei mele și admiterea ei la susținerea doctoratului, apoi au așteptat o dispută, apoi m-am îmbolnăvit și am așteptat mult timp recuperarea mea, apoi, din nou, am așteptat numirea unei dispute, apoi, alegerile, în. Odesa, de asemenea, prelungită: în sfârșit, vom astept aprobarea mea

0 prof. I. E. Skvortsov.

zheniya. Ciudat an! tot felul de nedeterminat și de așteptare”! Da, și Grot ѣhal pentru Odesa. în absența unuia mai bun, ii, potrivit acestuia, „aș fi gata să schimb rezidența de la Odesa nu numai cu extraordinarul de la Moscova.

L   a

pentru chiar, poate, pentru profesorul asistent

În toamna anului 18S3, Grotto se mutase deja la Odesa, unde s-a grăbit să se mute, chiar înainte de a primi aprobarea oficială, și deși era greu să se îndoiască de aceasta din urmă, a fost foarte supărat de întârzierea clericală, care l-a cufundat o vreme . într-o apatie atât de neobişnuită pentru el. În cele din urmă, a venit afirmația și odată cu ea a revenit energia Grotei. Încă de la prima prelegere a devenit, ca și până acum, la disputa de la Kiev, subiectul celor mai înflăcărate și entuziaste aplauze. Cu toate acestea, anvelopele au apărut curând împreună cu trandafirii: popularitatea, sporită mai ales după o serie de lecturi publice, l-a costat scump pe Grot, atragându-l în multe cunoștințe care l-au distras de la muncă și în curând l-au plictisit. Societatea din Odessa, cu comercialismul ei, i-a făcut o impresie deprimantă și în curând și-a dat seama că aici cel mai zgomotos succes și cele mai înflăcărate laude de mare preț nu au și ovațiile fastuoase sunt de un caracter complet exterior.

A fost suficient să sesizeze acest lucru și să înțeleagă că, în ciuda tuturor saluturilor, nu a putut găsi în publicul său un răspuns sincer la ideile și aspirațiile sale, întrucât impresionabilă Grota era

cuprinsă de răceala spirituală și de melancolie apăsătoare. Gloria betealǎ a început să-l dezgusteze. Într-o scrisoare intimă către părinții lui, i-au scăpat odată următoarele rânduri: „Să presupunem că tunet aici, dar ce rost are! De multe ori mă avertizați să nu mă las purtat de aplauze, dar dacă ați ști cât de indiferent sunt față de ei în sufletul meu și cum sunt. chiar dezgustător. Dacă uneori mă bucur de creșterea autorității mele, este doar de dragul ideilor pe care le apăr „și care sunt sacre pentru mine”

La aceasta i s-a alăturat dorul de rude: „aici, vai, sunt în exil de nouă ani; timpul trece, părinții mei îmbătrânesc, iar eu sunt din ce în ce mai departe de casa mea natală.

Curând, prin prelegerile sale publice și universitare, Grotto a evocat două curente opuse, dintre care, '!, unul era pentru Grotto, iar celălalt era împotriva lui.

Grota avea admiratori și dușmani înfocați. Chiar și studenții au început să vorbească în ziarele locale împotriva lui și

în apărarea sa; Au început să fie publicate pamflete polemice îndreptate împotriva lui, a căror apariție aproape a coincis cu un articol ostil lui Grot în cazul cititorului obișnuit (V. V. Lesevpcha), la care Grot a răspuns în numărul următor al revistei, o polemică cu N. I. Karev prof. Kozlov, care a vorbit în „Russian Wealth” (editat de domnul Obolensky) cu critici ascuțite la adresa tezei de doctorat a lui Grot „Despre reforma logicii”. Toate acestea arată! în ce măsură Grot a reușit să-i intereseze pe cei care se ocupau de chestiuni filozofice cu lucrările sale. În același timp, era un fel de îndemânare, poate utilă pentru pregătirea pentru activitatea sa care va fi în curând extinsă la Moscova, unde, după cum se știe, părea deja pe deplin înarmat cu o dezvoltare filozofică matură. Între timp, luând la inimă cu căldură toate trucurile împotriva lui și foarte împovărat de viața de la Odesa, Nikolai Yakovlevich a inventat cu nerăbdare unele destul de riscante! trecător, intenționează să se mute într-una dintre capitale, chiar dacă numai sub condiția unei schimbări temporare a carierei. În plus, după ce a deschis studenților un acces larg în casa sa și a dedicat mult timp convorbirilor și disputelor cu aceștia, a trebuit curând să se convingă că ordinea stabilită a vieții dăunează foarte mult lucrării sale științifice; Din viața închisă, pustnicească din Nizhyn, datorită sociabilității naturii sale, a fost prea grăbit să se cufunde în vâltoarea ciclului Odesa. Elevii și-au vizitat de bunăvoie profesorul iubit și s-au îndrăgostit de simplitatea și libertatea relațiilor și de oportunitatea de a se certa și de a învăța; viata nervoasa prea tensionata si dificultatea de a se concentra asupra ocupatiilor preferate impuneau o schimbare a conditiilor externe. Mai mult decât atât, mândria lui Grotto a suferit grav din cauza indiferenței față de el a Universității din Sankt Petersburg, unde se îngroșa. primul a fost lăsat la catedra de filozofie și a fost întotdeauna considerat un student strălucit și remarcabil!., dând mare promisiune. Între timp, când aceste speranțe erau pe deplin justificate, când numele său a fost menționat în literatură împreună cu autoritățile general recunoscute

ale științei, facultatea a uitat de el și a fost surdă la succesele sale răsunătoare. Cu atât mai jignitor era că una dintre catedrele de filosofie era de mult goală după moartea prof. Spdop-skago. Motivul acestei rușine a fost simpatia fostului său profesor, prof. Vladislavlev, către direcția științifică a Grotei.

XXVIII.

Efortul constant al Grottoi către nord a căpătat în curând un caracter mai definit: a început să fie atras de Moscova, unde i-a fost mai convenabil să se stabilească în apropierea relativă a copacilor părinților săi (în provincia Ryazan) și ai săi (la Harkov) și unde a fost atras de condițiile climatice mai favorabile decât la Petersburg. Prin urmare, Grot și-a dorit foarte mult și a deranjat ca ministerul, neimpunându-l în consiliul profesoral de la Moscova și nenumindu-și candidaturile, să propună doar alegerea unui al doilea profesor de filozofie. pentru că un departament din Moscova era liber. În intervalele acestor tulburări, Nikolai Yakovlevich și-a continuat cu entuziasm munca filozofică, al cărei rod au fost articole care au apărut în periodice sau au apărut ca broșuri separate. Printre aceste lucrări, angrostul a acordat o importanță deosebită articolului „Egoismul și altruismul în fața curții de bun simț și păianjeni” despre care scria că „ideea sa principală este că știința, în materie de moralitate, nu poate decât să justifice și să fundamenteze metodic principiile moralei bun-simț, religia creștină și filosofia rațională.” A urmat curând un articol „Despre clasificarea științelor” și un articol despre Giordano Bruno, citit sub forma unei prelegeri publice. Deși nu s-au adunat mulți ascultători pentru această prelegere și, din cauza apariției orei de vară, a făcut o impresie profundă asupra celor prezenți, iar ziarele au dat recenzii entuziaste despre ea.

Totuși, a trebuit să mai stau un an la Odesa. Acesta a fost anul introducerii unei noi carte universitare, conform căreia Nikolai Yakovlevich a fost obligat să acorde o atenție deosebită studiului lui Platon și să dedice unul dintre cursurile sale în întregime marelui filozof al antichității. A fost o mare surpriză pentru el după aceea să primească o recunoștință oficială din partea ministerului numai pentru el din partea întregii corporații profesorale. Deși o astfel de încurajare oficială a agravat cazurile de a merge la Moscova, dar, în același timp, a adus probleme. „Mulți”, le-a scris el părinților săi, „par să invidieze, alții se tachinează: mă gândesc la ciudățenia a tot ceea ce se întâmplă în lume: am primit laude pentru îndeplinirea chartei și ascultarea de zakopy. Aparent, zakopy sunt prost executat dacă execuţia

cazul lor rar și este deosebit de remarcat.Atins de rapid, Grot i-a cerut tatălui său să-i spună ministrului la o ședință că este recunoscător pentru încurajări, dar el a numit lectura lui Platopus de

propria sa convingere, recunoscând pentru studenți o cunoştinţă apropiată. cu acest mare gânditor, pe care în același timp îl citește cu ppmp Kant și alții. giganți ai gândirii filozofice: Nikolai Yakovlevich a fost ofensat că noua carte a umilit predarea filosofiei și istoria ei, excluzând acest subiect din programul de testare pentru examenul de stat.

La scurt timp, Nikolai Yakovlevici, cu mare succes, a ținut o prelegere publică „Despre suflet, în legătură cu doctrinele moderne ale forței.” iar Arhiepiscopul Nikanor, care a fost prezent, când a părăsit sala, a salutat-o pe Grotto cu cuvintele: „Ei bine, Slavă Domnului, sufletul s-a născut din nou pe lume! Mulțumesc, Nikolai Yakovlevici!"

Grotto a fost extrem de interesat de ultimele articole religioase și filozofice ale gr. L. N. Tolstoi. Permiteți-mi să citez câteva dintre observațiile sale curioase cu privire la cartea lui Tolstoi „Ma religie”.Compatimind puternic cu Tolstoi, el subliniază, în primul rând, laturile slabe ale operei sale și anume: pentru societatea umană în dezvoltarea ei morală imperfectă, 2) lipsa de obiectivitate și anume că face o selecție a faptelor de care are nevoie, ignorând cele care contrazic concluziile sale, 3) absența unor criterii istorice care îl obligă să aplice o măsură prea absolută atunci când evaluează forma exterioară și aranjarea vieții unui Societatea creștină, exprimată în organizarea bisericii”

„Tolstoi”, continuă Grot, „în general confundă idealul cu împlinirea lui și cu gradul de abordare practică a acestuia și, prin urmare, toate exagerările și inconsecvențele. (Dar, în același timp, el a interpretat înalt și clar idealul creștin distorsionat și pierdut. de societatea modernă și a putut indica corect calea!, a reconcilierii învățăturii creștine cu mintea modernă dezvoltată în mod păianjen./Acesta este meritul lui.

conștiința religioasă directă, desigur, nu o va înțelege; pentru ea și pentru biserică, Tolstoi va rămâne un eretic: dar pentru mintea filozofatoare, ereziile nu există deloc, ci există doar „adevăr și eroare”. chiar mai bine, doar pași diferiți de abordare a adevărului. Pentru el, titlul de Tolstoi eretic nu are sens, deoarece conceptul de erezie este relativ la conceptul de dogmă: una fără cealaltă este imposibilă, iar dogma nu există pentru un filosof. Pentru filozoful Tolstoi este un gânditor care a atins un grad înalt de apropiere de adevăr și a subminat la rădăcină, argumentația filozofică a ateilor și a materialiștilor îngusti? În aceasta1!, tocmai sensul lui II trebuie să-i înțeleagă sensul1: el a scris pentru gânditori, dar nu pentru mase, nu pentru oameni de simțire. Este un gânditor aristocrat: învățătura lui trebuie democratizată astfel încât să devină proprietatea poporului.

XXIX.

La începutul anului 1886, la început, știri vagi, apoi din ce în ce mai precise au început să ajungă în Grotă despre viitoarea numire a lui Ojo

la Moscova ca profesor obișnuit. „Tikhonravovch”, își informează părinții, „a spus că există o rezidență și mă așteaptă. Altcineva a vorbit cu Kochubipsky J) despre fiabilitatea numirii mele din toamnă. Smirnov, profesor de filozofie la Kazan, caută să se mute la Odesa din cauza bolii fiicei sale

În cele din urmă, a primit un departament la Moscova în toamna anului 18S6, iar de atunci a început cea mai bună perioadă din viața sa și activitatea științifică. Acum putea să se simtă ferm pe picioarele lui ca om de știință și să-i conducă pe alții, apoi cum. înainte era distras fie de polemici, fie de diverse procese obligatorii, prin /!, care trebuiau trecute după reguli stabilite! .. Acum optează. putea acţiona fără. orice reglare externă a mâinii și a piciorului care îngăduie. Până de curând, a visat: „O, dacă aș ajunge la Moscova! Cum mi-aș extinde activitățile și câte noi

*) Profesor al Universității Novorossiysk, tovarășul N. L., care a inițiat inițiativa de a-l aduce la Odesa și o notă despre el: „Eseu despre activitățile științifice și literare ale profesorului N. Ya. Grot” Odesa, 1883.

Aș atrage forța de la tineri pentru a studia filozofia! 1 „Unul își amintește involuntar cât de strălucit erau justificate aceste speranțe.

Prelegerea introductivă a trecut din nou cu brio, deși aici nu au existat aplauze atât de extraordinare precum cele care au însoțit disputele de la Kiev și prelegerea introductivă de la Odesa. În orice caz, a fost întâmpinat cu aplauze puternice, lungi și neîncetate; noi colegi s-au întrecut între ei pentru a-l felicita pentru succesul său; Editorul revistei „Gândirea Rusă” *) l-a invitat imediat să-și publice prelegerea în jurnalul său, iar N. S. Tikhonravov, președintele de atunci al Societății Iubitorilor de Literatură Rusă, s-a oferit să candideze pentru el în această societate, pe care Grot o avea de atunci. a devenit membru cu drepturi depline.a fost ales în curând președinte al Societății de Psihologie, care până atunci existase doar de nume, dar odată cu alegerea lui Groth, după cum se știe, s-a animat neobișnuit și a câștigat rapid încrederea și simpatia publicului. acest lucru, desigur, a necesitat o energie intensă. La scurt timp după prelegerea de deschidere, el a scris: „Acesta este momentul cel mai critic pentru mine, hotărându-mi soarta la Moscova timp de câțiva ani. Nu este suficient să arăt o prelegere introductivă pentru a câștiga. simpatia de durată a studenților și a tuturor celor din jur. Este necesar să se mențină o reputație, iar pentru asta se depune mult efort. Până acum totul merge bine". În același timp, Grotto s-a simțit în vârtejul unui mare oraș: a format rapid un cerc extins de cunoștințe și a început cele mai diverse relații, începând cu guvernatorul general — de la reprezentanții lumii oficiale și c. L. H. Tolstoi — din așii lumii gândirii și idealurilor. Grota a primit în mod constant multe invitații, de la care nu a putut și nu a vrut să refuze, și totuși toate acestea au consumat mult timp și la început abia a avut timp să facă ceea ce considera absolut necesar. A fost deosebit de plăcut pentru el și a avut o mare importanță, după apropiere de gr. Tolstoi,

cunoștință apropiată cu Vl. S. Solovyov, care, la rândul său, s-a grăbit să-l prezinte lui Fet, ca traducător al lui Schopenhauer. „Se pare că ne înțelegem foarte bine cu Solovyov”, a scris Grot, „și plănuim să publicăm un jurnal filozofic cu el: el se angajează să obțină bani, iar eu voi fi redactor și organizator”

V. A. Goltsev.

Acum că ideea lui Grot a fost implementată cu succes, este greu de imaginat cât de riscantă și de îndrăzneață părea ea la vremea ei. Până atunci, au existat mai multe încercări timide și nereușite de a crea ceva asemănător unui jurnal filozofic, de exemplu. „Vârful filozofic de trei luni” al lui Kozlov s-a încheiat într-un fiasco complet din toate punctele de vedere. Părinților le era frică pentru Grotto, atât în legătură cu succesul întreprinderilor sale, cât și pentru sănătatea lui, dar el a susținut contrariul. „Timp de mai bine de un an am suferit de apatie din cauza poziției mele fără speranță în raport cu Moscova. Eram bolnav moral, slăbit și mi-am pierdut curajul, din cauza fricii că cariera mea academică (în cel mai bun sens) ar fi distrusă de nevoia de a abandona postul de profesor și toate activitățile mele preferate. Am suferit și am fost bolnav de umilință și de un simț rănit al propriei demnități, suferind de gândul că eu, având dreptul la un loc la Moscova, ar trebui să mă înclin și să întreb / 1 Începeam deja să-mi pierd încrederea în mine și să mă gândesc că Moscova nu avea nevoie de mine. Dar mi-am adunat puterea și am câștigat. Și cu cât mai departe, cu atât văd mai clar amploarea victoriei. Văd că instinctul nu m-a înșelat, că Moscova avea nevoie de mine, așa cum ea avea nevoie de mine, că pot fi util și necesar. Am dovedit că am dreptul să aspir la Moscova și că sunt demn de o oarecare diplomă la universitatea de aici. Am reînviat, bolile mi-au zburat de pe umeri, puterea a crescut de zece ori, sănătatea și tinerețea s-au reînnoit - am devenit o altă persoană. Am nevoie / să acționez. Simt că „acțiunea” este așteptată de la mine, că acțiunea slabă este disproporționată față de poziție; Vreau să-mi consolidez poziția și să nu-mi las simpatiile să se răcească”

XXX.

Consecințele au arătat că credința de nezdruncinat a lui Grot în propriile forțe și în „steaua lui norocoasă”, așa cum îi plăcea să spună, a fost extrem de benefică. În rândurile de mai sus, o expresie ar putea părea exagerată: „Pot fi util și necesar Moscovei. „Grota avea dreptul să spună primul lucru: cum ar fi putut să afirme dinainte că Moscova va avea nevoie de el?

Societatea J chologică și știința filozofică rusă. Dacă indiscreția și riscul neconsiderat dăunează adesea cauzei, atunci, pe de altă parte, atunci când este copt, o inițiativă îndrăzneață și sigură în sine este de mare merit.

Din timpul președinției lui Groth (din 18SS), Societatea de Psihologie, datorită energiei conducătorului său și unirii la Moscova a multor forțe tinere, dar deja foarte respectabile și promițătoare, a început să funcționeze cu o renaștere nemaiauzită. printre noi; munca amiabilă și veselă a început să fiarbă. Desigur, dacă Grota nu s-ar putea baza pe o forță atât de solidă, pe un număr atât de de încredere și dedicați, atunci planurile lui ar fi rămas la nivelul unei întreprinderi prezumtuoase; la rândul său, nu a fost ușor să aduni figuri disparate și să muți împreună o afacere bine organizată, dar nu întâmplător a fost Grot cel care a decis să preia inițiativa pe umerii lui și, cu încrederea în succes și în darul organizării. , pune sufletul în întreprinderea planificată. Vestea cazului a fost o piedică foarte serioasă. Dar acum Societatea a început să se întâlnească frecvent, iar reuniunile ei au interesat atât de mult inteligența moscovită încât sala de întruniri a universității în timpul întâlnirilor solemne anuale (24 ianuarie) și a întâlnirilor aniversare, de exemplu, dedicate memoriei lui Schopephauer, era supraaglomerată cu publicului, iar pentru unii era foarte greu să obțină bilete. Rezumatele au fost publicate în cea mai mare parte în Proceedings of the Psychological Society, dar în curând abundența lor a început să sugereze crearea unui jurnal filozofic (al cărui gând, după cum am văzut, a fulgerat deja înainte de Grotto), iar acum apar. în 1889. psihologia π”. Viziunea întreprinzătoare, veselă și strălucitoare a lui Grot asupra viitorului a fost de mare folos aici. Forțele filozofice erau suficiente, dar important era să le dăm hotărârea de a lupta împotriva indiferenței și neîncrederii față de noul business. Întreprinzătorii s-au speriat mai ales de neobișnuința societății noastre cu lectura filozofică. Chiar și în presă, ideea unui jurnal filozofic s-a întâlnit cu o simpatie departe de a fi unanimă, iar unele publicații au prezis direct eșecul și au clătinat din cap în batjocură. În special Severny Vestnik (editat de doamna Evreppova) a spus în mod direct că ar fi interesant de văzut dacă va rezulta ceva din această întreprindere și, în același timp, nu a aprobat declarațiile editorilor revistei filozofice nou apărute că articole ar fi publicat în ea toată lumea este la fel

direcții filozofice. Se părea că un jurnal filosofic, care nu urmărește niciun scop jurnalistic și își pune singura sarcină cunoașterea adevărurilor filosofice abstracte, ar trebui să se deosebească de jurnalele politice și literare, dar știrea cazului i-a împiedicat pe mulți la acea vreme să renunțe la punctul lor de vedere obișnuit. .

Curând însă, activitățile Societății de Psihologie și publicarea colecțiilor filozofice, și apoi jurnalul, au fost încununate cu un succes deplin, care a depășit așteptările lui Grot însuși. Dar era chinuit fără milă de alte griji și griji. Deja la sfârșitul anului 1886, când Grotto tocmai își începuse cucerirea în sfera activității literare și filozofice la Moscova, a trebuit să-și facă griji cu privire la articolul IPS Nikanor de Odesa, care, pe de o parte, era, așa cum este au fost, un fel de „denunțare” a lui Grotto de către puterile actuale și o acuzație de lipsă de încredere, iar pe de altă parte, un reproș pentru schimbarea primei direcții, presupus de dragul

unei cariere și al succesului în domenii oficiale. Ambele au fost la fel de nedrepte și insultătoare. „Nimic din ceea ce îmi atribuie”, a spus Grot, „nu m-am gândit niciodată altfel și, în cele din urmă, a raportat deja complet despre viraj. Nu m-am întors niciodată nicăieri, ci am mers drept înainte și continuu înainte, dar din moment ce sfera gândirii este similară cu sfera pământului, nu este de mirare că eu, ca călător în jurul lumii, am devenit acum „antipodul” meu în raport cu punctul de plecare. Majoritatea criticilor mei nu sunt în niciun fel dispuși să înțeleagă acest lucru și probabil ar fi uimiți dacă aș spune că nu renunț la niciuna dintre afirmațiile mele din scrierile mele anterioare și nu am nevoie să renunț. Am limitat doar unele negări, dar acesta este deja un proces inevitabil de dezvoltare, iar trecerea de la unilateralitate la versatilitate nu este, desigur, o „întorsătură”. Într-o altă scrisoare, el spune: Nu am avut nimic de-a face cu religie și politică * ... Grot a scris o obiecție la adresa adversarului său, pe care a plasat-o în Revista Ortodoxă *. Smecheria lui Nikanor l-a iritat cu atât mai mult pe care Nikanor l-a considerat și l-a numit „prietenul” lui * „Aceasta nu este prietenie și dispoziție în care Nikanor mă asigură * — a spus Grot — „dacă transformă un raport de poliție către autorități într-un articol*

Activitate intensă constantă, multe legături și relații seculare și controverse l-au împiedicat pe Grot să se predea impresiilor depline ale vieții, dar conștiința succesului dobândit și realizarea unui vechi vis al Moscovei i-au umplut sufletul de bucurie. "Cu ce plăcere", spune el, "trec uneori prin Kremlin și mă gândesc că sunt la Moscova, în inima Rusiei / alcătuind una dintre bucățile de țesătură ale acestei inimi. Dar încă nu mă bucur de Moscova pe deplin În primul rând, trebuie să muncești din greu pentru a obține timp liber și oportunitatea de a trăi mai liber. N-am avut niciodată timp să merg la o plimbare fără obiectiv la Kremlin și să mă bucur de priveliștea calmă a Moscovei — nu am fost niciodată la muzee, expoziții sau galerii"

XXXI.

Pentru a înțelege și a aprecia semnificația activităților științifice și profesorale ale lui Grot în toată sfera ei, este necesar, pe lângă studierea lucrărilor sale tipărite, să se țină cont de atitudinea sa arzătoare, sinceră față de îndatoririle pe care și le-a asumat și mai ales de influența sa vie. asupra colegilor și studenților săi: trebuie să simți acel farmec al personalității sale, care este evidențiat de numeroase amintiri; trebuie să știți că și-a sacrificat propria forță fără calcul și a făcut față cu succes multor sarcini în același timp și și-a turnat sufletul în fiecare întreprindere. Potrivit domnului Viktorov, „lectura lui era de obicei animată de o spontaneitate arzătoare și captivantă. Nu a citit niciodată vechiul curs. Op însuși a subliniat în repetate rânduri că consideră că este complet imposibil pentru el însuși să ofere studenților note care au fost deja citite și că întotdeauna îi este greu să se pregătească pentru cursuri, deoarece le compune din nou de la an la an \/ „Noi am fost prezenți. ”, continuă același autor - „întotdeauna cu creșterea plină de viață a gândirii filosofice, ei au văzut că profesorul însuși era profund interesat de

modul în care se dezvoltă părerile sale, la ce posibile concluzii ar duce la” Virgule practice, așa-numita „sempnaria”. " au fost deosebit de utile / au fost pentru studenți "Nikolai Yakovlevich a dat studenților instrucțiuni literare, și-a dat cărțile, a luat cărți din biblioteca universitară, inaccesibile studenților

Dent, consultat cu privire la detaliile compoziției. El a urmărit fără încetare munca elevului și și-a ridicat constant energia. În același timp, poseda o abilitate uimitoare de a inspira elevul cu încredere în propriile forțe. A urmărit consecvent în activitatea sa pedagogică regula că nu există subiecte prea dificile pentru elevi.a deschis larg ușile apartamentului pentru ascultătorii săi. Așa cum în clasă, a invitat studenții să critice liber fiecare prelegere pe care a susținut-o (în timpul orelor practice), prin care „trăsăturile fermecătoare ale personalității sale au creat o astfel de atmosferă datorită căreia aceste lecții practice au atras mulți vânători”, deci chiar și pe stradă, în drum spre casă, a purtat de bunăvoie conversații vii cu studenții și uneori se certa cu pasiune cu ei. Într-un cuvânt, relațiile sale cu studenții erau complet libere, de natură camaradeșească; „asculta de bunăvoie tot felul de replici, intra în o ceartă cu publicul” El a fost, de asemenea, un bun gazdă și mentor-tovarăș pentru oaspeții lor-studenți în timpul unei vacanțe de vară la casa lor din sat. Kochetka (provincia Harkov). „Ne-a prezentat în mod liber familiei”, spune domnul Viktorov, „și ne-a împărtășit de bunăvoie o cantitate inepuizabilă de veselie molipsitoare. Nikolai Yakovlevich a fost un maestru în organizarea de tot felul de picnicuri, călărie, plimbări cu barca, pescuit, vânătoare. Într-un cuvânt, „a fost aproape de a realiza idealul unei comunicări și interacțiuni cuprinzătoare, sincere, strânse între profesori și studenți. un profesor-tovarăș.”

XXXP.

Grot iubea filozofia, în cuvintele unuia dintre ascultătorii săi, ca pe o ființă vie și era deosebit de interesat de problemele de etică și psihologie. Potrivit domnului Eichenwald, „pentru dubla contabilitate a sufletului, a fost un gânditor prea sincer, direct și sensibil și cu tot dinamismul filozofiei sale, cu toată ezitarea sa.

gândul pur, a rămas mereu neschimbat și inteligibil un singur ton de bază, un motiv constant și arzător; este soluţia unei probleme morale. Cel mai de preț lucru a fost că Grot a rămas mereu un căutător sincer al bunătății și adevărului și i-a impresionat involuntar pe tineri cu aceste calități, mereu sensibili la tot ce este veridic, atât în sfera practică, cât și în sfera științifică. Prin urmare, autoritatea sa profesorală nu a fost deloc diminuată nici în acele cazuri în care, așa cum s-a întâmplat tot timpul, participanții la dispută nu au stat de

partea profesorului „Cu vasta sa erudiție și dragostea sinceră pentru filozofie și studenți. publicul simplu și liber și se putea considera întotdeauna asigurat împotriva incidentelor nepotrivite sau a bufniilor nepotrivite . nu a ezitat să-i spună deschis lucruri neplăcute, așa cum s-a întâmplat chiar și la Universitatea Novorossiysk. Uneori, în speranța sprijinului său, din cauza lipsei de experiență din tinerețe, studenții i-au declarat atâta poftă în timpul așa-ziselor „povești studențești”, încât trebuia să răspundă zâmbind: Domnilor, cum vreți ca noi, profesorii, să cerem ceea ce nu putem învăța decât de la cele mai înalte autorități „Pe în zilele solemne ale aniversării universității, așa cum s-a întâmplat înainte la Odesa, Grota a fost adesea subiect de aplauze sub formă de strigăte de bun venit și legănare tradițională.

xxxsh.

Ca redactor al revistei, Nikolai Yakovlevich, ca în orice altă afacere, a lucrat cu ardoare și cu energie dezinteresată, în general, i-a plăcut întotdeauna munca organizatorică și creativă. Succesul revistei l-a mulțumit, ca pe o binemeritată recompensă și ca sursă de automulțumire morală; era extrem de îndrăgostit și de rolul de motor și de inspirator al unei întreprinderi utile; în cele din urmă, era în firea lui să fiarbă și să se îngrijoreze și să sacrifice totul pentru o idee. Prin urmare, cititorul ar fi putut prevedea din timp

dați următoarea descriere a lui ca redactor, făcută de domnul Ivanovski. „Aici”, spune el, „ca în toate activitățile sale în cadrul Societății de Psihologie, au apărut acele trăsături ale caracterului său care l-au distins toată viața: energia și întreprinderea lui, caracterul său vioi, capabil să captiveze pe oricine și să-l facă să muncească, în sfârșit. , talentul său organizatoric remarcabil și marile abilități literare și editoriale. Nikolai Yakovlevich a intrat în toate lucrurile el însuși, a aprofundat în toate lucrurile mărunte - uneori într-o asemenea măsură încât preocuparea lui pentru aceste detalii a început să pară pur și simplu obositoare din exterior. pe de altă parte, trebuie să-i dea dreptate: nimeni, probabil, nu putea, atunci când era necesar, să manifeste o asemenea activitate, să ocolească o masă de oameni, rugându-i, insistând să facă tot ce poate, să comunice cu o asemenea masă de instituții oficiale, cu cenzură, tipografii etc. și etc. Nikolai Iakovlevici a prevăzut totul dinainte, a prevăzut fiecare mic detaliu al formulării practice a întrebării, mergând până la o greșeală nesemnificativă în edițiile publicate sub redacția sa, greșeală de tipărire care a făcut a suferit cu adevărat, l-a întristat până în adâncul sufletului. Această atitudine plină de viață față de afaceri a acționat atât de fermecător asupra tuturor celor care trebuiau să aibă afaceri cu Nikolai Yakovlevich.

XXXIV

După cele spuse, nu mai este nevoie să ne oprim asupra unei caracterizari a relațiilor sincere ale lui Groth cu camarazii și colaboratorii săi din jurnal și Societatea Psihologică. Este suficient să spunem că era în relații cu adevărat prietenoase cu toți. Printre cei mai apropiați prieteni ai săi este imposibil să nu-l numesc pe Vl. Solovyov, Lopatin, Preobrazhensky, / frații Trubetskoy, Astafiev,

Zverev etc. În general, la onorurile Societății de Psihologie din Moscova, trebuie spus că principalii ei mușcători și reprezentanți au fost întotdeauna legați nu numai de interese științifice vii, ci și de cea mai sinceră și nobilă prietenie. La sărbătorile de familie ale lui Nikolai Yakovlevich, se putea întâlni întotdeauna pe acești prieteni sinceri ai săi, ca cei mai dragi și onorați oaspeți, care s-au tratat reciproc cu aceeași sinceritate,

4*

cât şi proprietarului însuşi. Aici domnea simplitatea și sinceritatea relațiilor, printre care era plăcut să odihnești sufletul. Și este imposibil să ne amintim fără tristețe cum s-a destrămat această familie prietenoasă și frumoasă de idealiști, prin voința destinului inexorabil, în urmă cu câțiva ani, când cei mai buni membri ai săi, unul după altul, tovarăși, devenind parcă o victimă a vreo epidemie, sau parcă incapabili să suporte despărțirea, au coborât prematur în mormânt într-un șir prietenesc. Și toți oamenii sunt tineri, plini de energie și aspirații înalte, nobile! Grotto, care a adunat și a organizat această familie filozofică prietenoasă, impregnată de același spirit și aceleași idealuri, parcă ar fi târât-o împreună cu el într-o altă lume, mai bună. Până de curând, toți au înflorit de speranțe și au lucrat cu bucurie împreună, iar acum din această viață clocotită a mai rămas un singur mormânt, dar amintirea este strălucitoare și instructivă pentru cei care au rămas și pentru viitorii lucrători în același domeniu.

Pe lângă legăturile cu semenii, Grotto a fost asociată și cu relații de prietenie cu mai mulți oameni remarcabili din alte generații, precum gr. .1. N. Tolstoi şi Fet-Shenshin. Apropierea sa morală profundă de Tolstoi fusese pregătită de mult de acea evaluare înaltă, dar nu lipsită de critică și străină de fanatism, profund semnificativă a învățăturii predicate de Tolstoi. (Pentru Grot, ca și pentru Tolstoi, chestiunile de etică au contat cel mai mult și în privința asta au fost de acord.) Subiectul de gândire preferat al lui Grot la un moment dat a fost comparația dintre Tolstoi și Nietzsche. „Când a trebuit să vorbească despre eroul spiritual Tolstoi și despre gândul dispărut al lui Friedrich Nietzsche”, spune domnul Aikhenwald, „nu a putut să ezite mult în alegerea și evaluarea sa”. Tolstoi, la rândul său, a apreciat în Grotă un interlocutor plin de viață, fascinant, în conversație cu care, ca și cu un specialist, putea verifica anumite fapte și propuneri filozofice și în care a văzut un om de știință care era pasionat interesat de aceleași întrebări pe care le avea. l-a capturat complet și s-a îngrijorat. Despre aceste întrebări, Grot a avut de obicei o conversație plină de viață cu cel mai mare artist și gânditor rus modern, iar cu Fet aveau o legătură de legătură într-un favorit comun - filozoful Schopenhauer.

Astfel, la Moscova, Grotto a găsit un ecou viu la întrebările prețuite ale sufletului său, începând cu astfel de

un colos al gândirii și al cuvântului, ca L. N. Tolstoi, și care se termină cu o întreagă colonie filosofică, adăpostită chiar în inima Rusiei, de unde se cuvenea să strălucească un snop de primele raze filozofice în patria noastră.

XXXV.

Lupta cu obstacolele și tot felul de neliniște, ca și înainte, dădeau de mâncare temperamentului activ al lui Grot, dar, desigur, tensiunea pură, excesivă, nu putea să-i fie dăunătoare; după cum am văzut, până acum nu avusese încă o serie de activitate calmă și normală, iar acest lucru trebuie să fi avut efect asupra organismului său mai devreme sau mai târziu. Dacă, pe de o parte, Grotto a avut un efect îmbucurător și inspirator asupra apropierii sale de contele L. N. Tolstoi, precum și o mare simpatie pentru activitățile sale din partea corporației universitare și a celei mai bune părți a intelectualității moscovite, atunci pe de altă parte , nici Grotto, nici Societatea de Psihologie în general nu au putut evita amărăciunea furioasă a unui organ de presă, care nu s-a oprit la insulte grosolane ale președintelui Societății și ale membrilor săi. Nikolai Yakovlevich, care a primit gratuit „universitatea” și adesea ostil ziarului universitar, și-a tratat cu multă mulțumire năzdrăvanele ei nedemne, dar în curând a încetat să se mai uite la ele. „Îți mulțumesc sincer”, a scris Grot unui prieten, „pentru simpatia ta. cu persecuţia lui Moskovskie Vedomosti." Fie pentru că am suferit prea mult, fie pentru că sunt un optimist prin temperament, dar sunt din această persecuţie, nu prevăd decât rezultate bune pentru Societate, pentru revistă şi pentru mine personal." Aceste cuvinte au fost curând pe deplin confirmate: marea majoritate a publicului și întreaga inteligență superioară erau necondiționat de partea Societății Psihologice. Dar soartei nu i-a plăcut să-l lase pe Nikolai Yakovlevich fără încercări, iar tulburările relativ nesemnificative au trebuit să cedeze lovituri foarte grele și probleme grave de sănătate. Odată, Grot, într-o scrisoare către editorii revistei Vestnik Evropy (1880, KhP), a realizat o teorie despre eroare

viziune comună asupra distribuției inegale a fericirii între oameni. Conform teoriei lui Groth, însăși structura corpului uman, însăși natura sa, determină în mod inevitabil echilibrul plăcerilor și suferințelor și, în final, suma tuturor plăcerilor și suferințelor este aceeași pentru toți oamenii, deoarece, de exemplu, suferind de foame și frig, - în terminologia lui Gr ota „pozitive” - sunt echilibrate de plăcerea „negativă” în timpul sațietății și încălzirii, iar suferințele „negative” de sațietate sunt echilibrate de plăcerile „pozitive” anterioare. Mai mult decât atât, conform teoriei lui Groth din acea vreme, oamenii care anterior erau fericiți vor trebui să experimenteze multă durere mai târziu și așa mai departe. Această teorie, despre care s-ar putea obiecta că este greu de recunoscut ca echivalentă echilibrarea suferințelor „pozitive” cu plăcerile „negative” și, pe de altă parte, a suferințelor „negative” cu plăcerile „pozitive”, crezând

că cu libera alegere , aproape nimeni nu ar prefera prima o combinație a celei de-a doua, - teoria s-a adeverit prea crunt pentru însuși autorul ei: succesele sale constante, vesele sale, parcă, trecerea victorioasă a vieții, aplauze constante și iubire comună, ca și cum ar fi a trebuit să ispășească o serie de lovituri grele, boli și moartea multor oameni apropiați. În mai 1893, după o scurtă boală, a murit respectatul său tată Iakov Karlovich, despre a cărui înmormântare Nikolai Yakovlevich a scris: „totul a fost solemn și bine, dar cât de trist a fost să îndepărtezi un tată atât de bun și iubit în mormânt” Pentru mai mulți ani după aceasta, Nikolai Yakovlevich a trebuit să îngroape și alte rude apropiate și să îndure multe încercări dificile; sănătatea lui era slăbită incontrolabil, dar depozitul de energie spirituală interioară inepuizabilă l-a împiedicat pe el, precum și pe cei din jur și pe cei apropiați, să înțeleagă realitatea. starea de lucruri S-a topit ca o lumânare, dar această lumânare a ars puternic și ascensiunea artificială a energiei Grotto, deja în detrimentul rezervei, și nu principalele forțe ale corpului, a indus în eroare pe toată lumea.Din 1891, aproape în fiecare iarnă, a fost supus unor atacuri nervoase de sufocare,

 a fost însoțită de o scădere a puterii, dar nu a acordat nicio importanță serioasă acestui lucru. Nu a mai fost mereu vesel și vesel în ultimii ani, dar dispoziția lui spirituală a rămas în general aceeași, iar acest semn s-a dovedit a fi înșelător; la urma urmei, chiar și după moartea sa, s-a întâmplat să audă că moartea lui a fost deosebit de izbitoare, deoarece este greu de imaginat că nu mai există din acest om plin de viață.

În ultimele două luni, starea de sănătate a lui Nikolai Yakovlevich s-a înrăutățit foarte mult și a ajuns la punctul în care medicii i-au interzis stresul psihic grav, drept urmare a trebuit, mai ales din cauza febrelor, reumatismului și laringitei care îl chinuiau, de multe ori sare peste cursuri. Dar corespondența intensificată cu oamenii de știință străini și nevoia de a lucra, pe lângă îndeplinirea sarcinilor de profesor, în arhivele nobilimii moscovite - pentru nevoile familiei sale numeroase, i-au slăbit inexorabil puterea. Noua călătorie de afaceri de un an pe care o avea în fața lui în 1900, care i-a deschis oportunitatea de a lucra fără povară și în libertate, i-a crescut în mod neobișnuit energia: în ultimele luni în Grotă, starea de spirit veselă a tinereții sale, setea de renaștere. unei vieți noi și activități și planuri noi, multe planuri.. A decis însă să dedice vara odihnei necondiționate, parțial sub influența solicitărilor medicilor, parțial sub impresia proaspătă a tragicului final al tovarășului său. , profesorul Korelip, care devenise victima suprasolicitarii. „Nu arăți”, a spus Grot, „că sunt vesel și vesel; toate organele mele sunt afectate și am nevoie de o odihnă completă, ca să nu suport soarta lui Korelin. Toată vara mă voi întinde pe iarbă, sub copac și numai odihnă, odihnă” Era clar, însă, că a considerat pericolul pentru bunăstare

') Prof. Aichenwald, la rândul său, și-a exprimat frumos impresia generală în următoarele rânduri: -Op era întruchiparea vieții și a bunătății, tot impuls, energie și vivacitate. Există oameni cărora le vine moartea când sunt deja morți – Nikolai Yakovlevich a murit de viu.” gândurile, și-au întrerupt munca îndrăgită și au luat ocazii

neîmplinite și au înșelat speranțele într-un mormânt timpuriu, prin urmare nu ne putem obișnui cu absența lui și cumva este. ciudat și dureros pentru noi fără el "...

trecut. Grot se hotărî să facă o altă concesie grea oboselii lui. Părăsea Moscova și dorea să se stabilească la Harkov, unde i-ar fi mai convenabil să-și conserve forțele, care la Moscova, datorită condițiilor vieții sale, necazurile pentru revistă și Societate, erau oricum. mult ameninţată. La aceasta s-au alăturat considerente practice: apropierea Harkovului de retragerea sa de vară, posibilitatea unui dispozitiv mai ieftin și așa mai departe. Au existat zvonuri că până când Grotto a ajuns la Moscova, în toamnă, s-a decis să-l onoreze cu o cină de rămas bun... Mulți au fost uimiți de vestea incredibilă: „Grota pleacă din Moscova! "-" Cum este, "mulți au întrebat:" a creat Societatea de Psihologie, a creat un jurnal, a câștigat o imensă popularitate și respect - și aruncă totul! "Când aceste cuvinte i-au fost transmise lui Grot, el, simțindu-se deja grav bolnav, a obiectat nerăbdător :" Ei bine, da, bine, da! a creat atât Societatea, cât și jurnalul, iar acum este obosit; ce este de neînțeles aici?! "... În ultima săptămână Grot a trebuit să muncească din greu cu mutarea și aștepta cu nerăbdare oportunitate de a părăsi Moscova familiei sale, care se mutase la țară înaintea lui. Medicul care l-a tratat a fost îngrozit când a aflat că, în ciuda celor mai stricte avertismente, Nikolai Yakovlevici, din obișnuință, pregătindu-se să plece, s-a ocupat el însuși de totul. , a ridicat toata casa si s-a mandru de faptul ca a aranjat repede si bine totul.s-a simtit deodata rau in sat, iar dupa zece zile a fost plecat (23 mai 1899).daca la aceste cuvinte adaugam ca disparitia. de pe scena vieții unei personalități atât de strălucitoare, o persoană atât de bună, care i-a inspirat pe toți cei care l-au întâlnit pe drumul vieții, spiritul bun și dragostea pentru munca cinstită, va lăsa o urmă adâncă în inimile oamenilor care l-au cunoscut de multă vreme, iar istoria iluminismului nostru, desigur, nu-l va uita nici pe el.

') Y. Sunt îngropat în gardul bisericii din sat. Kochetka pe malul abrupt împădurit al pitorescului Doneț, unde i-a plăcut mereu atât de mult, în modesta lui dacha, înconjurat de o mare familie prietenoasă.

Eseu despre viața și opera lui N. Ya. Grot *).

V. N. Ivanovski.

Când o persoană publică moare, trăim mai mult de o întristare, mai mult de o întristare; trăim atât un anumit sentiment de recunoștință față de memoria acestui om pentru tot ce a făcut pentru noi și pentru întreaga societate, cât și o conștiință oarecum mândră a forței minții, talentului sau energiei umane care s-a manifestat în el. Schimbând

oarecum expresia poetului, simultan „vorbim cu angoasă: el este cântat și cu recunoștință: a fost”, a trăit, a lucrat - cu folos și succes.

Același sentiment ambivalent îl trăim și astăzi, adunându-ne pentru trista noastră sărbătoare 2): cu tristețea solemnă a morții în suflet, contopirea, suflul revigorant al vieții, atât de recent plecat de la noi, este încă atât de viu în memoria noastră, este împletite.

Alte discursuri care vor fi rostite astăzi îl vor caracteriza pe N. Ya. Grot ca om de știință și gânditor; ne vor arăta şi legătura interioară care a existat între personalitatea sa şi structura generală a vederilor sale. Voi indica cadrul extern în care a trecut viaţa defunctului și, în legătură cu aceasta, voi schița cele mai generale proprietăți ale acestuia. personalitate, temperament.

Este ușor de înțeles că nu mă angajez în niciun caz să prezint aici vreo biografie completă a lui Nikolai Yakovlevich: timpul pentru aceasta nu a venit încă. Acum nu este listat în

*) A fost plătit în zhurp. „Questions of Philosophy and Psychology”, cartea 51. M. 1900. Deși acest articol al lui V. N. Ivanovsky conține o serie de date și indicații biografice, împrumutate din memoriile lui V. I. Sheprok (Listorpch. Vesti. „1899 cartea 9), inclusă ulterior în „eseul” acestui autor plasat mai sus, dar cu toate acestea îl plasăm aici aproape în întregime, pentru că, bazându-se nu numai pe cunoașterea personală, ci și pe material cules din multe și variate surse, completează semnificativ articolul V. I. Sheprok. . Am omis doar fragmente mai semnificative preluate din memoriile lui Sheprok. Ed.

-) Acest articol a luat naștere dintr-un discurs rostit pe Dedicated to Memory II. Ya. Grota reuniunii Societății Psihologice din Moscova.

faima și manuscrisele rămase, printre care, alături de colecții de materiale, însemnări aleatorii, zburătoare și schițe grosiere, fără îndoială, trebuie să existe lucruri complet prelucrate *). Mai mult decât atât, nu există nici măcar o listă complet exhaustivă de articole publicate, note, recenzii de N. Ya. ar trebui să fie mult mai mulți de-a lungul timpului, judecând după numărul de oameni cu care Nikolai Yakovlevich a trebuit să intre în aceste sau alte relații în timpul vieții sale scurte și pline de activitate. De aceea, voi face doar introducerea necesară acelei expuneri a vastelor sale lucrări, convingerile și convingerile sale, căreia îi vor fi consacrate restul discursurilor.

eu.

N. Ya. Grot a fost fiul cel mare al celebrului nostru om de știință și scriitor, academicianul Yakov Karlovich Grot).

*) Așadar, chiar și în prefața tezei sale de doctorat („Despre problema reformei logicii”, Leipzig, 1882, p. XII), N. Ya. a scris următoarele: , în principal, a fost obligat să amâne până la alta timp

o serie de întrebări care fuseseră deja procesate în mod semnificativ și asupra cărora adunase material destul de extins „Probabil, N. Ya. notează despre aceste părți ale operei sale în lista compozițiilor sale compilată de el în mod logic: „există manuscrise pentru alte 100 de pagini.” Apoi, a trebuit să aud de la II. I., că a adunat mult material pe problema instinctelor și că a început chiar să lucreze la ceva.

2) Părintele familiei Grotov din Rusia a fost holsteinerul Joakim Grot (1733-1799 sau 1800), care s-a mutat sub împăratul Petru al III-lea la Petersburg; a fost o personalitate publică destul de proeminentă în epoca Ecaterinei a II-a, ocupând (din 1764 până la moartea sa) un pastor la Biserica Luterană Ecaterina din Sankt Petersburg (pe insula Vasilyevsky). Erupția lui Karl Ioakpmovich (sau Efimovici, cum era de obicei numit în rusă, a murit în 1816) a urcat la rangul de șef al unui departament în Departamentul Proprietății de Stat.

Karl Efimovici a avut doi copii; Yakov Karlovich a fost fiul cel mare. A doua sa erupție, Konstantin Karlovich, a murit în toamna anului 1897, fiind membru al Consiliului de Stat (și Cavalerul Sfântului Andrei).

În 1850 Ya. K. s-a căsătorit cu Natalia Petrovna Semyonova *)> și la 18 aprilie 1852 s-a născut fiul lor primul născut, numit Nikolai în onoarea fratelui mai mare al Nataliei Petrovna.

În 1861, un băiat de nouă ani, vioi și plin de viață a intrat la școala doctorului Wiedemann (pe insula Vasilyevsky); a absolvit cursul gimnazial cu medalie de aur în 1871 la gimnaziul Larinsky din Sankt Petersburg și în toamna aceluiași an a intrat în primul an al facultății de istorie și filologie de la Universitatea din Sankt Petersburg.

Această perioadă a vieții lui N. Ya. este descrisă extrem de viu în „Memoriile lui N. Ya. Grot” de către prietenul său universitar și prietenul întregii sale vieți, V. I. Shenrok (publicat în cartea din septembrie a Buletinului Istoric pentru 1899) . Poate că aceste reminiscențe sunt deja cunoscute unora dintre cititorii noștri; dar nu putem trece pe lângă ele, deoarece în pph într-o lumină simpatică este conturată principala proprietate a personalității lui Nikolai Yakovlevich - caracterul său general, ca să spunem așa, dinamic, temperamentul său constant mobil și energic, capacitatea și disponibilitatea constantă de a obține dus: în plus, incapacitatea lui de a nu se lăsa dus de tot ceea ce avea de făcut - o incapacitate, ajungând în punctul în care activitatea sa dădea în unele privințe impresia de împrăștiere, incapacitate

Yakov Karlovich s-a născut la 15 decembrie 1812; iar la sfârșitul (în 1832) a cursului de la Liceul Imperial Tsarskoye Selo, a slujit mai întâi în birouri (Comitetul de Miniștri, Statul și Secretariatul de Stat finlandez). Dar gusturile sale literare mereu puternice și înclinațiile științifice au prevalat în cele din urmă: s-a despărțit de un serviciu pur birocratic și în 1841 a intrat ca profesor de limba, literatură și istorie rusă la Universitatea din Helsingfors. În 1853,

opt. s-a mutat la Sankt Petersburg ca profesor de literatură rusă la liceul Alexandru (fostul Tsarskoye Selo), în care el însuși a primit o educație și, în același timp, a fost invitat să predea mai multe materii marilor duce: Nicolae, Alexandru și Vladimir , copiii Moștenitorului de atunci, iar apoi împăratului Alexandru al II-lea. În 1855, Ya. K. a fost ales membru al Academiei de Științe în departamentul II (Limba și literatura rusă); din 1865 a devenit președinte al acestui departament și a murit vicepreședinte al Academiei.

1) Sora senatorului și autorul unor ample memorii despre istoria chestiunii țărănești sub Alexandru al II-lea, Nikolai Petrovici Semenov; celălalt frate al ei, Pyotr Petrovici, este în prezent atât membru al Consiliului de Stat, cât și vicepreședinte al Societății Geografice Imperiale; in acelasi timp P. P. este naturalist (entomolog) și unul dintre cei mai importanți și onorați statisticieni ruși.

salvează-ți puterile și concentrează-le asupra unui singur lucru. Dar, pe de altă parte, aceeași trăsătură a temperamentului, care l-a distins pe N. Ya. de-a lungul întregii sale vieți, l-a făcut un tip destul de rar de persoană în Rusia, pe cât posibil de acel quietism, de acea inerție mentală și indiferență spirituală, care constituie boala multor ruşi 1).

Fără îndoială, pe lângă temperamentul său, „tonul” fericit al întregii tinereți a lui N. Ya. s-a reflectat și în atmosfera tinereții sale - casa părinților săi.

Harnicia lui Ya. K. a fost uimitoare; corect ar fi să spunem că toată viața i-a fost dedicată muncii: nu degeaba lista completă a lucrărilor sale (deși cu ediții repetate și mărunte: papr., poezii) constă din nimic mai mult și nici mai puțin decât din 428. 1 2 3), printre care

merită lucruri precum ediția academică a lucrărilor lui Derzhavin, „Cercetarea filologică” (în ediția a 2-a și a 3-a a întregului 2 volume), cartea „Pușkin, tovarășii și mentorii săi de liceu” numărul 1. academic „Dicționarul limbii ruse”, un ghid de ortografie rusă și multe articole despre alte probleme ale filologiei ruse și istoriei literare. Cufundat toată viața în ocupații literare și științifice, în îndeplinirea grelelor sale îndatoriri oficiale, rotind mai întâi în cercurile birocratice, apoi în cercurile academice și științifice, fiind aproape (prin postul său de profesor al Marilor Duci) Curtea, Y. K. a știut pretutindeni să rămână el însuși și-a exprimat părerile sale morale sincere, cele mai bune speranțe într-un mic caiet, pe care l-a predat moștenitorului țareviciului Nikolai Alexandrovici în ziua majorității sale (septembrie 1859). primul capitol al acestui document '), intitulat .. Rugăciunea ţarevicului „Y. K. porneşte în numele Înaltului său

1) Fragmentele din articolul lui V. I. Sheprok, citat aici și în alte locuri, sunt emise de pampas, întrucât conținutul lor este repetat de V. I. Shenrokom în eseul biografic publicat mai sus. Ed.

d) Ya. K. Grot. Câteva date pentru biografia și caracteristicile sale. SPb., 1895, p. 199-235.

3) Opy publicat în broșura menționată mai sus;: Ya. K. Grot. Unele date etc. (p. 143-164).

elev al următoarei reflecții: „Avin majorat la o vârstă la care alții sunt considerați tineri imaturi. Așezat de Providență și de legile statului într-o poziție atât de extraordinară, trebuie să înțeleg măreția cerințelor asociate acesteia... Doamne! Trimite-mi dragoste pentru adevăr și capacitatea de a distinge oamenii devotați lui de înșelător și zadarnic. Dar mai ales. Doamne, Te rog pentru un singur lucru: aprinde în inima mea o dragoste caldă pentru umanitate. Dă-mi o inimă iubitoare, plină de compasiune pentru aproapele meu. În culmea măreției, în adâncul abundenței și al luxului, nu mă lăsa să uit suferința și nenorocirea pe care le trec în mod constant departe de mine; să-mi amintesc că nu m-ai pus atât de sus pentru propria mea fericire, ci pentru a putea contribui la răspândirea fericirii printre alții, pentru a fi un instrument al voinței Tale pentru întemeierea pe pământ a împărăției binelui și adevărului. "

În alt loc, Y. K., prin dreptul unui profesor și educator, îi dă discipolului său regal următoarele instrucțiuni:

., Alteța Voastră Imperială, spune op în capitolul al doilea („Particularitatea poziției dumneavoastră d), comparați-vă poziția cu poziția unui tânăr obișnuit: trebuie să vă creați un câmp, domeniul vostru este deja pregătit în viitor; op trebuie să lucreze și să lupți cu obstacole pentru a-ți deschide calea, drumul tău a fost deja pavat; op trebuie, pentru a atinge succesul, să atragă atenția societății, ochii unui întreg popor s-au îndreptat deja asupra ta... Gloria te așteaptă; Amintesc că dezonoarea stă lângă ea. În acest sens, locul tău este mult mai periculos decât poziția oricărei persoane private... Numele tău a fost deja introdus în paginile istoriei în avans. Trebuie fie să-l proslăviți, fie să-l defăimați; aici nu există cale de mijloc... pentru tine va fi păcat nu numai fapte și greșeli întunecate; pentru tine, însăși absența faptelor mari va fi deja infamie... Trăim într-o perioadă în care Rusia trebuie să rezolve mari probleme, să lupte împotriva erorilor și dificultăților vechi. Semințele acestei recolte trebuie să se coacă în întreaga generație tânără reală; dar cele dintre ele care sunt puse în sufletul tău sunt deosebit de importante. Fiți voi înșivă gardianul lor grijuliu, vegheați și lucrați și amintiți-vă ce mare responsabilitate v-a fost încredințată de Providență.

Mi-am luat libertatea de a cita textual aceste extrase din caietul lui Ya.K. pentru că ele descriu clar în fața noastră caracterul moral al

lui Ya.K. Grot. Într-un moment semnificativ pentru majoratul său ca discipol regal, el îi exprimă idealurile sale sincere, speranțele, visele, încearcă să-i insufle, de drept de educator și dascăl, stări morale și aspirații înalte! Și indiferent de opiniile sociale pe care le deține, toată lumea va trebui să fie de acord cu faptul că o persoană care a prezentat astfel de obiective și dorințe generale nu ar putea fi indiferentă față de problemele morale și sociale.

THE

În asemenea condiții domestice, sub îndrumarea unui astfel de tată, s-a format și dezvoltat personajul lui I. Ya. Pe de altă parte, el a fost influențat, desigur, de condițiile vieții sociale de atunci. Pentru „inteligență” de data aceasta (începutul anilor ’70) a fost o perioadă de ascensiune extraordinară a conștiinței de sine și a speranțelor arzătoare. Dar să caracterizăm această epocă prin martorul ocular și prietenul ei I. Ya. a prevalat o direcție democratică puternică, tineretul era pătruns de un entuziasm extraordinar; firele au visat la sacrificii, să-și dedice întreaga viață binelui „fratelui mai mic”, au deplâns datoria neîmplinită față de ea și au desenat în imaginația lor un tablou al reorganizării întregii vieți personale și sociale pe principiile altruismului și muncii rezonabile, dezinteresate, bazate pe studiul păianjenilor adevărați. Elevii ardeau de dorința de a-și oferi puterea și tinerețea îndrăgitei idei de a sluji poporul... Inspirația a fost atât de mare, încât generației noastre i s-a părut că zorii unei unități încă fără precedent, rezonabile și oneste, viitorul minunat a strălucit... Acum chiar și extremele acelei vremuri îndepărtate au un fel de farmec de atunci aparte, un fel de amprentă înduioșătoare4',.La vremea aceea, continuă domnul Shenrok, am trăit ani minunați de tinerețe, când, potrivit după expresia lui Shpilgagep, viața este luminată de o reflexie strălucitoare a luminii soarelui, când toată viața viitoare

') B. II. IPprok.

Pare a fi o fericire pură când soarele strălucește mai puternic pentru noi, florile sunt dulce parfumate pentru noi și păsările ne cântă cântecele lor magice, când încă nu am experimentat pierderi de neînlocuit și dezamăgiri amare "...

Dacă toată lumea a simțit așa, atunci se poate imagina cu ce speranțe strălucitoare a intrat în viață N. Ya deosebit de receptiv și impresionabil.tovarășii săi, care au văzut în el, ca în vulturul unui academician, adică. o persoană care deținea o poziție socială înaltă, „un fel de „aristocrat”, după spusele domnului Sherlock. Prin urmare, pentru planurile și aspirațiile sale reformiste, N. Ya. a ales o altă sferă - zona gândirii abstracte. .. Spiritul general al studenților de atunci s-a reflectat în Grotă, scrie domnul Sheprok, prin decizia de a-și dedica viața formulării corecte a cunoștințelor filozofice în Rusia pe terenul fructuos și rezonabil al cercetării experimentale, pe baza rezultatelor rezultate. obținut de știința naturii... Acela a fost vremea unei puternice și foarte răspândite fascinații cu adevărat

emoționante pentru păianjenii naturali. Numele lui Mendeleev, Sechenov și alți lumini ai științelor naturii au inspirat tinerilor un fel de venerație sacră, iar N. Ya. a adus un omagiu acestui entuziasm.

III.

În filozofie, N. Ya. la universitate a ascultat o serie de cursuri ale prof. Vladislavlev; dar interesele sale independente și vii în domeniul științelor filozofice s-au concentrat pe una dintre ele - pe psihologie. .. N. Ya. mentalitatea lui N. Ya.

Kavelin nu era de fapt un specialist în domeniul științelor filozofice și, chiar și așa, a făcut multe pentru dezvoltarea lor în Rusia. La începutul anilor 1970, gândirea filozofică rusă abia începea să iasă din asta

letargie, în care ea era despre anii 0 și majoritatea anilor 60. Încetarea predării filozofiei la universități în 1850 „în vederea dezvoltării condamnabile a acestei științe de către oamenii de știință germani moderni” (adică, hegelienii de stânga) și transferul lecturii logicii și psihologiei experimentale către profesorii de teologie și istoria bisericii (sunt, de asemenea, preoți ai bisericilor universitare) Pe de o parte, au slăbit interesele filozofice în societatea rusă, pe de altă parte, au distrus științele filozofice ca domeniu de activitate didactică profesională. Prin urmare, când carta din 1863 a restaurat un capitol de filosofie în universități, a fost necesar să se caute persoane care să-l înlocuiască printre licențiații academiilor teologice... Această persecuție nu a eradicat, desigur, interesele filozofice în publicul rus. deloc; idealismul obiectiv al lui Hegel a rămas în cercuri închise, în timp ce materialismul școlii Feuerbach s-a răspândit din ce în ce mai mult în rândul tinerilor. Dar toate acestea erau curente izolate și ascunse; nu au intrat în arena largă, nu au fost supuși criticii și încercărilor reciproce.

Unul dintre primele semne ale unei renașteri a interesului pentru acest domeniu de cunoaștere în rândul publicului larg a fost mișcarea care a fost inițiată de disertația lui M. M. Troitsky „Psihologia germană în secolul actual”. În acest moment, K. D. Kavelin a apărut pentru prima dată ca psiholog, în prima perioadă a activității sale științifice și literare, care a adoptat apoi multe elemente din psihologia lui Bepeke, care a jucat un rol proeminent în instituțiile de învățământ superior rusești în anii cincizeci, iar în anii 60 a devenit interesat de psihologia empirică și experimentală. filozofie în general, K. D. în 1872 și-a publicat Sarcinile psihologiei, unde, pe de o parte, „a încercat să împace idealismul german cu materialismul cu ajutorul psihologiei lui Bepeke”, iar pe de altă parte, a propagandat aplicarea principiului empiric. studiul conștiinței până la psihologie.ъ dovedit , care nu este mai puțin „nu este o modificare a materiei, ci descoperirea unor noi proprietăți ale aceluiași început de unde materia își ia existența”*). Aceste proprietăți, aceste psiho-

') L/. M. Troitsky. K. D. Kavelin. („Gândirea Rusă” 11, 1885, nr. 11).

Începuturile cehe nu sunt materiale; sunt trei dintre ele: idealitatea, conștiința și arbitrarul. Sufletul nu este ceva simplu, ci extrem de complex, format din numeroase elemente; este un organism special, care se află în legătură cu organismul corporal și care crește dintr-un singur nucleu, un singur fundament al naturii umane. Monismul este ideea metafizică de bază a lui Kavelin; dar pentru el dualismul spiritului și trupului, ca două substanțe, organisme, este subordonat monismului.

Răspunsurile lui Kavelin pot fi considerate nesatisfăcătoare, dar este imposibil să nu recunoaștem munca lui de o importanță foarte serioasă. „Din punct de vedere metafizic (spune prof. Troitsky în articolul său despre Kavelin), combinațiile psihologice ale lui K. D. Kavelin dezvăluie în el un gânditor puternic și profund, iar Sarcinile sale de psihologie, în conținutul lor metafizic, vor rămâne pentru totdeauna una dintre cele mai curioase monumente ale literaturii noastre filozofice de cinci ani *, care includ, potrivit prof. Troitsky, compilând părțile metafizice reale ale acestei lucrări.

Dar timpul care a trecut de la compilarea acestei prime ediții până la publicarea cărții și-a pus amprenta asupra ei: în acest timp, Kavelin s-a apropiat treptat de pozitivismul în forma sa engleză, iar acest lucru s-a reflectat în opera sa sub forma unor declarații despre incognoscibilitatea esenţelor şi postulatul principal rezultat despre necesitatea eliberării psihologiei de teoriile metafizice. Trebuie remarcat, însă, că ambele aceste curente — metafizic și pozitiv — stau unul lângă altul în carte, rămân inconsecvente.

I. M. Sechenov a vorbit împotriva lui Cavelip cu „Problemele psihologiei”. A urmat o controversă care a durat doi ani pe paginile Vestnik Evropy 2).

') „Observații asupra cărții domnului Kavelin: Sarcinile psihologiei” (V. E., 1872, Λ „11) și „Cine și cum să dezvolte psihologia?” (ibid., 1873, nr. 4).

-) Kavelin i-a răspuns lui Sechenov cu „Scrisori către redactorii V.E. cu privire la „Observațiile” și întrebările prof. Sechenov” (V.E., 1874, Ag No. 3, 4, õ și 6). În nr. 7 al aceluiași an, Sechenov a plasat „Câteva cuvinte în răspuns la scrisorile domnului Kavelip”, la care Kavelpp a răspuns „Câteva cuvinte în răspuns la „Câteva cuvinte” a prof. Sechenov.

un punct ideal spre care sunt îndreptate eforturile lor: dar acest punct este încă într-o ceață densă pentru ei și se îndreaptă spre el, ghidați de el, dar de acele puncte apropiate de noi orizonturi care se deschid în fața științei cu mișcarea ei lentă și consecventă. înainte „Ar fi trebuit să facă și psihologii: „sufletul” nu ar trebui să fie punctul de plecare, ci steaua călăuzitoare a cercetării lor, nu

începutul, ci sfârșitul, sinteza finală a acestora. În schimb, „filozofii străvechii sapă, și după ei domnul Kavelin, se unduiesc imediat în câmpul lor din pământul faptelor concrete în cea mai deasă ceață a unui principiu comun... Lăsați sufletul în viața practică, ca parte cea mai nobilă. a unei persoane”, a scris Sechenov, acceptă-l și într-un păianjen pentru un principiu comun, așa cum naturaliștii privesc materia; chiar dacă ea este o vedetă stelară în cercetarea psihologică: cum este posibil să explici ceva inexplicabil! la urma urmei, doare ^ să iei un lucru nu de la început, ci de la sfârșit „... ^.' Respingând astfel posibilitatea construirii oricărui fel de metafizică a sufletului la momentul dat, Sechenov continuă să demonstreze că „analiza subiectivă a spiritului nu poate fi o știință pozitivă; că studiul istoric al spiritului, cu ajutorul metoda comparativă nu poate fi decât auxiliară, și în niciun caz nu instrumentul principal pentru analiza faptelor psihice; și de atunci nu există altă analiză obiectivă a fenomenelor psihice decât cea fiziologică, atunci analiza fiziologică trebuie recunoscută ca bază a întreaga știință a spiritului „2).

Ca răspuns la aceasta, Kavelpp a apărat strălucit studiul conștiinței. Nu ne vom opri asupra detaliilor ulterioare ale acestei controverse; Disputa a fost despre cele mai importante întrebări psihologice: despre relația dintre trup și mental, fiziologie și psihologie, despre conștiință, arbitrar, despre metoda științifică pozitivă, despre ce este un „păianjen”, ce înseamnă „a explica” un fenomen etc.

Această dispută l-a capturat pe N. Ya. Grot în ultimii săi ani la universitate. „De la o vârstă fragedă, cunoscându-l bine pe Kavelin, ca prieten apropiat al unchiului său, regretatul secretar de stat Konstantin Karlovich, N. Ya.

>) Europa de Vest, 1872, nr. 11, p. 394.

3) M. JÍ. Treime. K. D. Kavelin. (Rus. M., 1885, Λ. 11, p. 182).

Ca tânăr student, Kavelin a atras atenția simpatică a lui Kavelin, care și-a pus biblioteca la dispoziție. În ciuda diferenței de vârstă, și mai ales a întregului abis în raport cu cunoștințele lor științifice, Kavelin și-a găsit o plăcere evidentă în conversațiile cu un tânăr student^ care a luat adesea partea adversarului său, Sechenov... ¡Locul obișnuit pentru conversațiile lor peripatetice. era credința lui Rumyantsev lângă academia de arte, unde lui Kavelin îi plăcea să facă plimbări... Foarte drăguț (spune domnul Sheprok) Îmi amintesc chipul lui Kavelin, ascultându-l cu dragoste și animație pe interlocutorul său și de multe ori și îi spunea cu entuziasm ceva „Din păcate , Domnul Sheprok nu a trebuit să-mi amintească de acest lucru mai târziu N. Ya., i-a rămas necunoscut ce semnificație N. Ya., devenit el însuși un om de știință proeminent, a dat impuls dezvoltării științifice a lui Kavelin. Am mai avea o pagină interesantă. în istoria vieţii mentale a lui N. Ya. Grot.

În orice caz, nu există nicio îndoială că interesul viu trezit în N. Ya. de polemicile lui Kavelin cu Sechenov și disputele sale personale pe aceleași subiecte cu Kavelin a avut o influență decisivă asupra dezvoltării în el a gustului pentru filozofie ').

Din câte putem judeca, la acea vreme (N. Ya. susținea opinii care, în unele dintre părțile lor, se apropiau de materialismul științific (și, de asemenea, realismul lui Spencer), iar în altele, de idealismul subiectiv englez. ^ Cu toate acestea, întrebările legate de Teoria cunoașterii era de puțin interes pentru el atunci și cu greu a observat toate dificultățile care se aflau în ele; opiniile lui pur și simplu nu erau încă destul de clare, nu chiar complete.

Disputele psihologice din acea vreme „l-au dus la ideea de a studia psihologia în științele naturii, pe care a început să o studieze cu sârguință în cursurile și cărțile cunoscuților săi, studenți la științe naturale. Și s-a dedicat acestor ocupații cu cu atât mai multă ardoare pe care o considera, împreună cu multe alte lucruri, a fi în esență lipsite de importanță.

0 Virgulele sale filozofice la universitate au fost exprimate, printre altele, prin scrierea unui eseu pe o medalie pe tema: „Infirmarea lui Platon și iiii-hooropsis și metafizica lui Aristotel”.

un raport în cunoștința specialiștilor-psihologi de atunci a insuficientei lor cunoștințe în domeniul științelor naturii; și era încurajat mai ales de gândul că va merge pe o cale mai largă, mai potrivită cerințelor timpului.

După cum mărturisește domnul Shenrok, N. Ya. a găsit parțial un ecou al direcției sale în profesorul de la Moscova Troitsky. Dimpotrivă, cunoscuta disertație a lui Vl. „Criza filozofiei occidentale” a lui Solovyov (cu subtitlul polemic: „împotriva pozitiviștilor”) l-a agitat foarte mult pe N. Ya., care nu-l simpatiza deloc pe V. S. Solovyov; a vrut chiar să se opună într-o dispută, dar „nu s-a hotărât sau nu s-a pregătit”. În cele din urmă, dovezi ale direcției intereselor și opiniilor lui N. Ya. în acea epocă sunt toate disertațiile în care spiritul de domină speseriismul și psihologia empirică.

IV.

Venise și sfârșitul cursului universitar – trebuia să ne gândim ce să facă după plecarea de la universitate. Și aici N. Ya. a rămas fidel temperamentului său: s-a dovedit imediat că are mai multe planuri pentru activități ulterioare; imaginația sa vie i-a pictat peste tot imagini ademenitoare. „Odată, spune domnul Shenrok (se pregătea pentru examenele finale împreună cu N. Ya.), am fost surprins că, în ciuda lipsei evidente de timp, N. Ya. Dintr-o dată, după câteva gânduri, mi-a sugerat să încep să lucrez împreună la deschiderea unui departament de limbă rusă la Seminarul Filologic Rus din Leipzig, fondat pentru a pregăti profesori de limbi antice. În același timp, a început să-mi deseneze (continuă domnul Schenrok) cu atâta fascinație imaginea vieții

noastre viitoare împreună la Leipzig și perspectiva călătoriei prin Germania, încât planul lui m-a fascinat complet. S-a dovedit că acest plan era deja cunoscut de Yakov Karlovich și aprobat de acesta. La început, problema a fost aproape soluționată: mai târziu, I. Ya. a primit o ofertă de a ocupa o catedra de filozofie la Institutul Filologic Nizhinsky Pstorp, nou deschis atunci „și și-a dat acordul.

„În acest moment, scrie Shenrok, planurile și presupunerile fericite s-au răspândit una după alta în imaginația lui Grot; visa la păianjenul german, la călătorii, la aranjamentele sale viitoare și la activitățile care îl așteptau la Njin... În sfârșit, venise vremea plecării lui în străinătate; conform planului inițial, s-a schimbat oarecum, iar Leipzig a fost înlocuit de Berlin ... În cea mai jubiloasă dispoziție, N. Ya. a zburat până la capăt, culegând noi impresii la Kiev, Nzhyn, Lvov, Cracovia și a examinat faimoasele saline din Velp chkѣ, din Breglory, ba chiar am urmărit manevrele din Ligpitz11

N. Ya. a locuit la Berlin din septembrie 1975 până la mijlocul lui aprilie 1876 (semestrul de iarnă). „Cu toate acestea, a devenit curând deziluzionat de profesorii-filozofi berlinez: unul dintre ei, se plângea el, se distingea prin unilateralitate și eclectism, celălalt prin verbozitate elocventă, iar majoritatea erau bătrâni care încetaseră să mai lucreze... nu era deloc la fel la Strasbourg, unde N. am petrecut semestrul de vară din 1876; acolo, starea lui obișnuită, strălucitoare și veselă a revenit imediat la el din nou... Viața academică de la Strasbourg a avut asupra lui cea mai încurajatoare și incitantă influență... „Vigulele mele”, a scris N. Ya. mai de succes decât la Berlin. Ideea este că există profesori excelenți, tineri... Nu degeaba Strasbourg este acum renumit pentru că este cea mai bună universitate germană: aici toată lumea studiază, studiază și este interesată de întrebări vii. Sâmbăta dimineața, în Seminarul de Filosofie (de la 7 la 9 dimineața), desfășurăm, sub îndrumarea lui Liebman, o dezbatere plină de viață pe chestiuni filozofice; unul pregătește un eseu despre o problemă psihologică, restul critică și argumentează. Într-una din primele sâmbăte, am susținut și cu mare succes un astfel de eseu despre tendințele metafizice în știința sufletului; Din acea zi, Libman continuă să-mi pună întrebări în timpul prelegerii. Lucrurile merg plini de viață și vesel.” v.

v.

La începutul lunii septembrie 1876, N. Ya. s-a întors din străinătate la Njin și a devenit profesor extraordinar la Institutul de Istorie și Filologie de acolo.

Aici întâlnește cea mai cordială primire din partea directorului și a camarazilor. „Nu numai că l-au onorat imediat cu deplină încredere, dar i-au oferit și un loc proeminent și chiar onorabil în corporația lor.”

i-a scris domnului Shsprok). Imediat după sosirea sa, N. Ya. a fost ales auditor al bibliotecii institutului, redactor al Proceedings of the Nzhipsk Institute, director al artelor profesorale economice; respect pentru mine (scrie N. Ya.), ceea ce este greu de dus mai departe umerii, știind că nu meritam în niciun fel”

„Viața lui Nezhppskaya i-a oferit lui Nikolai Yakovlevich o mare posibilitate de cercetare științifică... În slujba tânărului profesor (avea 24 de ani la acea vreme) se afla întregul departament al bibliotecii fundamentale în ceea ce privește filozofia, completat conform instrucțiunilor sale „ N. Ya. nu a intervenit cu cerințele mărunte științifice și birocratice ale societății provinciale: el „a decis cu orice preț să-și apere independența în acest sens, ghidându-se după exemplul tatălui său, care a știut să facă concesii mulțimilor vieții leneșe. „În curând, N. Ya. sa căsătorit cu fiica directorului institutului, Natalya Nikolaevna Lavrovskaya.

Prelucrarea și citirea cursurilor sale la institut2), N. Ya. a reușit să scrie și să imprime alte lucruri. Deci, în primul rând

<) Pentru detalii despre activitățile de serviciu ale lui N. Ya. în Nzhyn, vezi Izvestiya a Institutului Istoric și Filologic, Vol. Bezborodko în Nizhyn" pentru 1877 (p. 84, 87, 97), pentru 1878 (p. 9, 25, 29, 33, 49-51, 62), pentru 1880 (p. 7-21, 24-26), pentru 1881 (p. 3-21, 26, 35, 37, 39-40), pentru 1882 (p. 1-25, 36-37, 39-41, 57), pentru 1883 (p. 1, 3, 14). -15, 35, 41), pentru 1884 (p. 4, 6, 12-13, 18-19, 41, 45, 54) 14 mai 1880 (28 ani) N. Ya. a fost aprobat ca profesor ordinar .

-) În anul universitar 1876-7, N. Ya. a citit studenților cursurilor I și II (cu câte 2 prelegeri săptămânale la fiecare curs) următoarele catedre de psihologie: 1) sarcini de psihologie, metode de cercetare psihologică; metode de prezentare; indemnizații pentru psihologie; 2) o schiță generală a abaterilor mentale în legătură cu procesele nervoase; descrierea structurii și activității țesuturilor nervoase; 3) dezvoltarea istorică a problemei esenței sufletului 4) analiza susceptibilității mentale; istoria problemei senzațiilor; analiza statica si dinamica a senzatiilor; istoria chestiunii sentimentelor; sentimentele apalpz și săpăturile lor; 5) analiza activității mentale; teoria aspiraţiilor şi expresiilor: 6) fundamente ale dezvoltării mentale;

în aceeași perioadă a vieții sale la Nizhyn, și-a publicat obiecțiile la disertația lui A. A. Kozlov („Studii filozofice”, partea . [), căreia i s-a opus în disputa sa '), apoi discursul act „Despre vise, ca un subiect de analiză științifică” și un articol despre „Clasificarea sentimentelor” pe care l-a publicat (în franceză) în Revue Philosophique.

În curând, N.Ya a fost ales și secretarii științifici ai conferinței institutului și secretarii comisiei pentru elaborarea catalogului bibliotecii institutului. „La această oră a muncit din greu și fără întrerupere, neștiind sărbătorile și stătea adesea până la 3 dimineața; dar speranțele largi și succesul constant i-au susținut energia și

entuziasmul... Devin din ce în ce mai întărit (i-a scris domnului Sheprok) în speranța de a face ceva pe subiectul meu, puterea mea nu slăbește și și energia de voință. . Doar încetineala tuturor cazurilor în analiza legilor de complicare a fenomenelor mentale înfurie; analiza principalelor puncte în dezvoltarea eredității și a vieții individuale; 7) analiza somnului și a tulburărilor psihice în semnificația lor pentru dezvoltare11. În 1878-9 N.Ya. citește un întreg 4 cursuri: 1) psihologie (2 prelegeri pentru primul an); 2) logica (cursul I si II - 1 prelegere), dupa urmatorul program: „Introducere. Diferite puncte de vedere asupra subiectului logicii. Scurtă schiță istorică a soartei ei. Evaluarea critică a sarcinilor sale și distribuția generală a materialului ei. Analiza generală a activității cognitive: 1) materialul din care este compusă cunoașterea; 2) despre erorile din activitatea cognitivă și despre legile gândirii; 3) metode logice de gândire: procesele de formare a judecăților, teoria inferențelor; analiza a 4 figuri ale silogismului; 4) metode de observare și experiență; analiza metodelor inductive"); 3) istoria filosofiei antice (anul doi, 1 oră pe săptămână) - inclusiv până la Aristotel; 4) istoria ultimelor perioade ale filosofiei antice, medievale și noi, până la și inclusiv Kant (Cursurile III și IV împreună, 2 ore pe săptămână În total, așadar, 6 ore pe săptămână.

În fine, să cităm un alt fragment din raportul Institutului pe anii 1880-81: „În filozofie, prof. de rând. Grotto a trecut: cu cursul I de psihologie, cu al II-lea logistic, cu a III-a istorie a filosofiei până în secolul al XIX-lea, iar filosofia engleză a secolului al XVIII-lea a fost examinată cu detalii deosebite. după Locke. Citirea logicii s-a desfasurat dupa un program semnificativ modificat si anume: 1) despre subiectul logicii, sarcinile, mijloacele si scopurile acesteia; 2) analiza conceptului de cunoaștere adevărată; criteriul adevărului, cercetarea surselor de cunoaștere eronate; întrebarea modalităților de reducere a iluziilor; 3) critica învăţăturilor despre legile gândirii; diverse moduri de înțelegere a acestor săpături și analiza lor; 4) etapele activității cognitive și trăsăturile lor distinctive; 5) procesele cognitive mecanice și rezultatele acestora; 6) analiza proceselor organice de cunoaștere, analiza judecăților și concluziilor.

*) N. Ya. „a obiectat cu mult succes, dar era agitat și mai târziu a regretat că a vorbit mai tăios decât și-a dorit”.

uman. Oricât de repede aș lucra, dar de mai bine de un an susțin disertația mea. Câtă muncă, timp și răbdare s-a cheltuit, dar toată lumea este nemulțumită! Opera mea va avea în principal un caracter istorico-psihologic, iar aici trebuie să studiez abisul înțelepciunii antice, medievale și noi.

„În cele din urmă, disertația a fost finalizată și publicată, iar examenul de master a rămas” *). În ceea ce privește examenul, N. Ya. s-a adresat cu întrebări la Moscova și Kiev. „Au venit răspunsuri favorabile din ambele locuri, a scris N. Ya. a scris că a găsit o teză demnă de o altă diplomă (doctorat) 2) Ei mai scriu de la Kiev că meritul unei teze este recunoscut de toată lumea fără dispută, că

Kozlov o consideră singura prezentare istorică completă a întrebării care există, că examenul va fie doar o formalitate, etc. „ '') Za-

*) În majoritatea universităților rusești, examenul de master și disertația nu reprezintă, ca în Universitatea din Moscova, două etape separate ale unei cariere academice, fiecare dintre ele fiind la fel de importantă; de obicei, esența principală a testului este disertația, în timp ce examenul are valoarea doar a unei cunoștințe generale cu cunoștințele gradului solicitant și se ține atunci când disertația este deja complet gata, imediat înainte de susținerea acesteia.

Să remarcăm, de altfel, că prof. Troitsky a dat mai târziu o recenzie foarte bună a celei de-a doua disertații a lui N. Ya. „On the Question of the Reform of Logic” (Manual de logică, kp. I, p. 112).

·') Iată o parte din recenzia originală a prof. Kozlov despre această disertație a lui N. Ya. (prezentată de prof. Kochubpnskpm în „propunerea *” a lui N. Ya. pentru departamentul de filosofie de la Universitatea Novorossiysk în „Note de Imi. Novoross. University”, vol. 37, p. . 65 și urm.); „Ambele secțiuni istorice | prima parte a disertației constă din 2 eseuri istorice: a) istoria clasificării fenomenelor mentale și punctelor de vedere asupra relației dintre sentimente (și afecte) cu alte fenomene ale mentalului; viața și b) istoria învățăturilor despre plăcere și durere și diverse moduri de clasificare a sentimentului vaniy (și afectelor)] sunt întocmite de autor foarte iolioly, astfel încât, dacă ceva poate fi reproșat, atunci doar o oarecare pedanterie în întregimea sa. eseu istoric, pentru că, fără nicio deteriorare a acestuia, indicii ale diferențelor microscopice în concepțiile psihologice ale unor scriitori minori ar putea fi omise.Dar meritul unei recenzii istorice constă nu numai în completitudinea indicațiilor, ci și în fidelitatea acestora. în majoritatea cazurilor, autorul a folosit primele surse, iar acolo unde nu a avut niciuna la îndemână, s-a ghidat după lucrările unor scriitori celebri și de istoria filosofiei și psihologiei în general și dar istoria învățăturilor.despre sentimente în special. ..

„Partea teoretică a lucrării domnului Groth se remarcă și prin semnele sunetului conștiincios al unora dintre cei mai buni reprezentanți ai modernului.

a susținut o dizertație și a susținut un examen II. Eu, totuși, nu am fost la Moscova, ci la Kiev, pentru că, datorită apropierii distanței, i-a fost mai convenabil să ajungă acolo separat pentru fiecare examen și să se întoarcă imediat la familia sa "

După ce și-a susținut cu brio teza de master la 8 mai 1880 la Kiev („Psihologia sentimentelor în istoria ei și principalele fundamente”), N. Ya.

IIOÎÎ psihologie, prelucrarea independentă a teoriei lor și o oarecare originalitate în formularea și implementarea propriei teorii."Profesorul Kozlov își încheie recenzia cu următoarele cuvinte:

Numai în literatura europeană, comparativ rar, oamenii de știință își încep cariera cu lucrări atât de venerabile ca" Psihologie sentimente”.

Acolo prof. Kochubinskiy dă și propria sa evaluare a candidatului pentru caoedra propusă de el. „Odată cu apariția, una după alta, a unor științe particulare”, spune el, „domeniul filosofiei s-a restrâns din ce în ce mai mult, iar în viitorul apropiat, o nouă categorie de științe speciale, legate de viața mentală și activitatea omule, iese în evidență. Aceștia sunt păianjeni psihologici... specialitatea lui N. Ya. Grot. Domnul Grog, în dezacord cu pozitiviștii și cu unii fiziologi, recunoaște aceste științe ca fiind independente de alte științe despre organism, deoarece fenomenele naturale studiate de ei sunt complicate de un factor special - conștiința, care nu este supusă studiului fiziologiei obișnuite. . II. I. Grot este în primul rând psiholog și încearcă să pună soluția tuturor întrebărilor filozofice de care s-a ocupat pe o bază psihologică. El nu poate fi considerat un adept direct al topului sau al oricărei alte școli; se străduiește, pe baza rezultatelor științifice obținute de diverse școli psihologice, să dea o declarație independentă fiecărei întrebări cu care se întâlnește în lucrările sale. Criticii - rusi și străini - s-au întâmpinat până acum cu simpatie pentru încercările de analiză independentă și, astfel, l-au încurajat pe autor să lucreze în continuare în aceeași direcție.

J) Citez aici acea parte a cererii depuse II. Eu — decât la conferința Institutului, care se referă la planurile sale pentru virgule (Izvestiya Instituta, Volumul VII, p. 39): la convingerea că pentru îndeplinirea cu succes a sarcinii mele ar trebui să studiez în bibliotecile străine (şi anume universităţile germane) şi intră în relaţii personale cu unii dintre cei mai noi reprezentanţi ai ştiinţei căreia îi aparţine subiectul meu.ar fi să ascult cursurile de logică susţinute de prof. Wundt la Universitatea din Leipzig şi de prof. Sgwart la Tübingen.

disertație. Leipzig a fost locul studiilor sale științifice, unde a fost mai ales atras de perspectiva de a lucra sub conducerea lui Wupdt, dar apoi alegerea sa s-a oprit la Tübingen ').

Teza lui N. Ya. (doctorat) în timpul unei șederi de 5 luni la Tübingen a avansat rapid și a fost susținută de el la Kiev la 11 februarie 1883 2).

Iată cum este descrisă această dispută de martorul său ocular, G.S. Kulyabka, în nota sa „În memoria lui Nikolai Yakovlevich Grot” („Revista științifică”, 1899, L? 9, pp. 1746 - 50): „Am ascultat, scrie el, strălucitul discurs introductiv al lui N. Ya., obiecțiile adversarilor și apărarea dizertatorului, și a fost martor la ovația entuziastă, improvizată de tinerii studenți de la Kiev Ή. I. după anunţarea de către decanul facultăţii a recunoaşterii tânărului blând profesor ca doctor în filozofie. După aplauze zgomotoase și prelungite, studenții au luat-o în brațe pe N. Ya. și au purtat-o prin sala mare de ședințe solemne a Universității din Kiev cu strigăte: vivat! Vivat! Fără îndoială, o asemenea simpatie a tinerilor pentru N. Ya. a fost

cauzată de strălucitul său, aproape artistic discurs „Du construcție despre ce este filosofia și despre relația ei cu știința și arta. Însăși personalitatea tânărului om de știință, care a vorbit în Întrebările mele logice, au trezit simpatie cu teoria dezvoltării limbajului, au dat naștere unei dorințe de a-mi reîmprospăta și completa cunoștințele în domeniul lingvisticii comparate, ceea ce este posibil și numai cu ajutorul oamenilor de știință. minister pentru o detașare a mea timp de un an cu un scop de știință în străinătate... Mă bazez pe aplicarea conferinței cu atât mai mult cu cât acum cinci ani, invitația mea la facultatea de filozofie de la Institutul Prințului Bezborodko a scurtat în mod neașteptat termenul a virgulelor mele de la 2 ani, pentru care am fost trimis inițial de Universitatea din Sankt Petersburg, pentru 1 an. Pentru compensarea acestui an pierdut pentru studii științifice gratuite în străinătate, solicit petiția conferinței." Prin ordinul suprem al Ministerului Învățământului Public din 23 iulie 1881, N. Ya. 1882

') Vezi despre Tübingen mai sus în eseul lui V. I. Sheprok.

2) O parte din opinia Facultăţii de Istorie şi Filologie din Kiev despre teza de doctorat a lui N. Ya. este dată în „reprezentarea” prof. Kochu-bipsky („Note de Imi. Novoross. Uppv.”, vol. 37, proces-verbal al Consiliului, pp. 72-79).

al discursului său cu propriul său cuvânt nou despre filozofie: în acest discurs, N. Ya. a recunoscut filozofia ca un tip special de artă și le știință "').

VL

În același an 1882 - al 3-lea an universitar, în care N. Ya. și-a susținut teza de doctorat, au avut loc o serie de schimbări foarte importante în viața Institutului Nezhipska. Prin ordinul cel mai înalt la 20 septembrie 1882, directorul institutului N. A. Lavrovsky (socrul N. Ya.) a fost demis din serviciu, conform petiției, iar directorul gimnaziului II Harkov H. E. Skvortsov a fost numit. în locul său, care la 3 ianuarie 1883 an și a intrat în administrarea atribuțiilor sale... La Institut au început noi tendințe.

Sub N. A. Lavrovsky, Institutul a fost, mutatis mutandis, Facultatea de Istorie și Filologie a Universității Ruse conform statutului din 1863; având ca sarcină specială pregătirea profesorilor, în special în limbi antice, pentru gimnazii și progimnazii, op, cu toate acestea, nu s-a sfiit de sarcinile educaționale generale; op, în măsura în care a putut, a oferit studenților informații în domeniul științelor umane: filozofie cu logică și psihologie, istoria generală și rusă a istoriei literaturii. Toate aceste subiecte erau membri egali în sistemul general de învățământ. urechea din fata-

*) Acolo sunt date și următoarele detalii ale disputei: „Din adversarii oficiali, profesorul Gogotsky a vorbit multă vreme, dar a vorbit atât de liniștit, încât doar răspunsurile și zâmbetul studentului la

disertație puteau judeca natura opoziției. al vechiului filozof.” A. A. Kozlov a trebuit să obiecteze asupra celui de-al doilea... „Ridicându-se, venerabilul profesor i-a spus cu voce tare lui N. Ya-chu: „Cu reforma ta a logicii, ai trecut prin logică și, prin urmare, ca un rezultat, ai tot ce iti place, doar logica: si logica veche, asa cum era logica inainte de reforma ta, ramane logica in ciuda reformei tale.Nu te voi certa aici si nu te voi impiedica sa obtii titlul de doctor. : aveți dreptul la asta, după ce v-ați dovedit erudiția. În presă, vă voi dovedi că în logica voastră „Reformei” nu este absolut nicio logică și că dumneavoastră, poate, sunteți un excelent psiholog sau vreun alt specialist, dar nu ești un filosof. Aflați și obțineți o diplomă; Nu mă voi amesteca”... Primul dintre oponenții neoficiali, domnul Kozlovsky, a avut o ceartă lungă cu N. I — ce... Ulterior, I. Ya. timpul pentru dezbateri academice.

Casa lui N.A. Lavrovsky, conferința Institutului a înființat chiar acolo un departament istoric.

Institutul era compus inițial din 2 departamente: clasică și verbală. Ca întotdeauna, clasica era mult mai bună pentru studenți și, de exemplu, în anul universitar 1881-2 în anul III nu erau deloc studenți clasici. Și astfel, îngrijindu-se de satisfacerea mai deplină a nevoilor studenților și de o dezvoltare mai largă a predării la Institut, conferința sa din ședința sa din 7 martie 1881, a hotărât să se stabilească în cursurile III și IV ale institutului și a treia - Istoric - departament ... Lupta majorității începe conferințe cu profesori de limbi antice '). În final, proiectul de înființare a unei secții istorice a fost adoptat la 7 martie 1882, iar la 6 august a aceluiași an s-a permis deschiderea departamentului de către Ministerul Învățământului Public.

Dar imediat după plecarea lui N. A. Lavrovsky, egalitatea disciplinelor educaționale începe să fie contestată; unele subiecte au început să fie citite în latină, iar la 24 februarie 1883, noul director a prezentat conferința și apoi a efectuat distrugerea departamentelor din institut și „concentrarea” întregii predari în limbile antice * 2) .

>) Vezi „Proceedings of the East-Phil. Institutul de cp. Bezborodko în Nezhpp, Volumul VIII, pp. 24-40, Volumul IX, pp. 22, 31 și p.

2) Ne vom permite să dăm câteva fragmente din „opinia” noului director asupra departamentelor speciale de la Institut.nu este nevoie de concepte, în virtutea cărora mintea elevului să crească și să se întărească în studiul păianjenilor. iar cunoștințele științifice dobândite de el s-ar solidifica în el din ce în ce mai mult, devenind profunde și temeinice... instituție bazată în întregime pe filologia clasică, este împărțită în ea ca una dintre părțile sale... În programa noastră nu ar trebui să existe orice catedre, în sensul împărțirii în aceleași limite ale curriculumului, separarea și deci înlăturarea filologiei clasice pentru a da filologiei clasice ar trebui să fie în cursul nostru baza generală, conținutul esențial al întregului curs, adevărata sa specialitate. Dimpotrivă, alte științe ar trebui să fie

doar o completare la filologia clasică, de altfel, sau obligatorii pentru fiecare dintre studenții noștri (ce, papr., filozofie, teologie), sau opționale... Orice specialitate în păianjen este posibilă doar ca un rezultat al

această nouă atitudine este neobișnuit de clară, de exemplu, în următoarea „declarație” a noului director (la o conferință din 20 octombrie 1883): Prin urmare, rog cu umilință membrilor conferinței să contribuie la dezvoltarea în rândul studenților parerea corectă că virgulele speciale sunt înaintea lor și că la Institut ar trebui să-și concentreze studiile doar pe studiul limbilor antice.

A fost același val care 2 ani mai târziu a lovit facultățile de filologie ale universităților noastre; doar în Nzhyn a lovit ceva mai devreme.

N. Ya. a fost tot timpul, cel puțin, împotriva „reformei”; dar lupta l-a cântărit mult și l-a obosit și a început să se străduiască să ocupe o catedră într-o universitate.

Sugestia de a invita N. Ya. Grot la departamentul din Moscova a venit de la prof. M. M. Troitsky chiar mai devreme decât susținerea tezei de master N. Ya. Prof. Troitsky a văzut întotdeauna în N. Ya. succesorul cel mai de dorit pentru el însuși în departamentul de filosofie de la Universitatea din Moscova. Relații, la început doar scrise, dintre N. Ya. și prof. Troitsky a început în 1879 și a devenit imediat foarte prietenos. Îi trimit lui Matvey Mikhailovici prima parte a lucrării experimentale, independente și personale ale maestrului meu într-un domeniu binecunoscut de cunoaștere și refuz cu hotărâre să înțeleg cum se poate transforma în specialiști, de exemplu, filologia slavă sau istoria , studentul nostru, care nu a avut succes în domeniul filologiei clasice și a ascultat timp de doi ani câteva prelegeri diferite despre diverse istorii sau despre dialectele slave cu alte anexe. Latura comică în acest caz poate consta în faptul că studentul bujor, aproape încă din primele zile de ședere la Institut, poate că se crede specialist în istorie sau filologie slavă. Această latură este comică; dar partea gravă, chiar periculoasă a problemei este că astfel de specialiști, acționând în același mod în gimnaziile, sunt uneori înclinați să privească în mod condamnabil sistemul clasic de învățământ gimnazial și, fără o învățătură filologică solidă, sunt poate gata să zguduie. chiar și în mediul propriu gimnazial „... În conformitate cu tonul și conținutul acestei lucrări, domnul director a întocmit o schemă de predare și reguli pentru examene.

Este destul de de înțeles că toți profesorii din afara clasei au început să se străduiască să iasă din Nizhyn în această eră.

în lucrarea sa, N. Ya. scria (7 noiembrie 1879) că pentru el „judecata lui M. M. ar fi extrem de interesantă din diverse motive. În primul rând, te consider, a scris N. Ya., cel mai competent judecător al direcției mele și al muncii mele din toată Rusia, de la binecunoscuta ta lucrare despre psihologia germană, care a fost constant, din vremea studenției, / desktop-ul cartea virgulelor mele. În al doilea rând, datorită simpatiei mele pentru dumneavoastră personal, pentru Universitatea din Moscova și pentru Moscova în general, consider că este foarte probabil să aleg Moscova ca loc pentru susținerea disertației și susținerea examenului de master, dacă munca mea se va întâlni cu simpatie. din partea dvs. acea scrisoare către M. M. îl felicita pe N. Ya. pentru „lucrarea sa extrem de utilă" și afirma că „toate lucrările științifice ale lui N. Ya. i s-au părut întotdeauna cele mai relevante pentru nevoile moderne ale cercetării filozofice" și că , în special, lucrări precum sentimentele de psihologie „ar fi potrivite pentru o altă diplomă", despre care N. Ya. încă nu pretinde... „Munca ta", scria M. M. în scrisoarea următoare, „mi-a crescut dorința de a te vedea ca cât mai curând posibil la Universitatea din Moscova, nu cred că m-am pregătit suficient pentru o primire cordială pentru dumneavoastră din partea facultății și a consiliului..." Această corespondență a continuat pe același ton. Deci, când N. Ya. a întâmpinat dificultăți (rezolvate ulterior) în ceea ce privește acceptarea de către facultatea de la Kiev a cărții sale „Despre problema reformei logicii", ca teză de doctorat, M. M. scrie: „După tot ce am învățat de la dvs. scrisoare, vă pot oferi un singur sfat: părăsiți Kievul și veniți la noi la Moscova.După părerea mea despre munca dvs. și atitudinea facultății noastre față de aceasta, nu ezitați niciun minut: vă vom acorda gradul de doctor, și vă vom oferi cu onoare primele negocieri cu prof. Troitsky În ceea ce privește transferul la Moscova, acestea nu au dus la acest scop: diverse circumstanțe au intervenit. „Am fost de acord cu Troitsky", a scris N. Ya.

*) Am avut în mâini (aparent, aproape toate) literele II. I. către M. M. și răspunsurile acestuia din urmă pentru perioada 1879-1886, adică înainte de trecerea lui N. Ya. la caosdra la Moscova, căreia îi sunt îndatorat bunăvoinței lui S. M. Troitskaya și N. N. Grot.

dar trebuie să mărturisesc că am puțină încredere (adaugă op) în posibilitatea soluționării cauzei într-un an. Acum nu voi merge ca profesor asistent și ei nu au posturi de profesor vacant."

Astfel, problema mutării la Moscova s-a târât, iar N. Ya. a acceptat oferta care i-a fost făcută în acel moment de a lua o facultate la Universitatea Novorossiysk (Odesa), această universitate a fost transformată în 1865 din fostul Liceu Richelieu; până în 1876 catedra de filozofie a fost ocupată de R. V. Orbipsky, iar după Orbipsky, până în toamna anului 1883, doar istoria filosofiei antice a fost citită de profesorii de la catedra de literatură greacă.

În toamna anului 1883, N. Ya se mutase deja la Odesa, unde, după obiceiul său, s-a mutat prea grăbit — chiar înainte de a primi

aprobarea oficială, după cum relatează domnul Shenrok; a fost aprobat de N. Ya. ca profesor la Universitatea din Odesa la 1 noiembrie 1883.

VII.

În decursul timpului dintre încheierea tezei sale de doctorat și mutarea sa la Odesa, în ordinea opiniilor lui N. Ya., a început să aibă loc o revoluție, care s-a reflectat în toate activitățile sale științifice și literare ulterioare: de la pozitivist, se transformă încetul cu încetul într-un metafizician-spiritualist. Trebuie remarcat, totuși, că N. Ya. nu a fost niciodată un spiritist complet consecvent: în opinia sa, în ciuda tuturor ezitărilor sale, o urmă semnificativă a fostului său specialism și a acelor interese pur psihologice cu care și-a început viața intelectuală a rămas în seama foarte sfârşitul. Prin urmare, rupând cu pozitiviștii, el era departe de a fi pe deplin atașat de spiritiști. În tot restul timpului, până la moartea lui, N. Ya. a ezitat între ele

') Detalii despre invitația lui N. Ya. la Odesa - în „Notele Universității Novorossiysk”, volumele 37 și 38 („Procese verbale ale ședințelor consiliului11 pentru 1883, pp. 55-81, 117-118 și 183-4).Iată (pp. 59-81) o propunere motivată a II.Y. pentru alegerea unui profesor al Universității Novorossiysk, înaintată Facultății de Istorie și Filologie de către prof. Kochubpnskpm și care conține o privire generală și descriere al activităţii literare a IÍ.Y.(încheind cu teza sa de doctorat) este plasat şi el.

aceste învățături, apropiindu-se acum mai mult de una dintre ele, acum de alta.

Ce explică această iritație mentală? Nu putem răspunde acum la această întrebare cu certitudine; pentru aceasta ar trebui sa studieze Corespondenta II. I. pentru începutul anilor 80, să colecteze informații de la persoanele care s-au întâlnit cu NPM la acea vreme. Ne permitem să facem doar câteva comparații.

Să ne amintim ce motive, ce scopuri l-au animat pe N. Ya. când a acţionat în domeniul activităţii independente: pe atunci ardea de dorinţa de a reforma principiile de bază ale vieţii mentale a contemporanilor săi! Am citat deja cuvintele domnului Sheprok că. când N. Ya. și-a terminat cursul la universitate, el... a fost inspirat mai ales de gândul că va merge de-a lungul unui timp de călătorie mai larg și mai potrivit"; în același timp, op, fără îndoială, și-a atras înflăcăratul imaginația , toată viața personală și socială pe baza altruismului și a muncii dezinteresate rezonabile, bazată pe studiul păianjenilor reali, pe care același autor îi menționează ca visul universal al generației sale. Și N. Ya., după ce a ales dezvoltarea științele filozofice ca specialitate, ..pe temeiuri reale și lucrând cu succes în această direcție, fără îndoială el spera că lucrurile vor merge la fel de bine în alte sfere ale vieții publice ca și în domeniul logicii și psihologiei...

Dar realitatea, după cum se știe, în cel mai crud mod a călcat în picioare toate speranțele generației căreia i-a aparținut N. Ya., adică. tânăra generație a anilor 70. S-a dovedit că toate eforturile eroice ale indivizilor, tot entuziasmul dezinteresat, cel mai stăruitor studiu al „păianjenilor adevărați” de către oameni educați nu pot face nimic cu Leviatanul vieții sociale rusești. II știm care au fost consecințele acestei dezamăgiri pentru oamenii de atunci: doar comparativ norie au rămas cu credința lor de odinioară; din restul, unii au renunțat la aspirațiile lor de odinioară și au trecut în tabăra inamicilor lor recenti; alții și-au pierdut credința în toate, au încetat să mai fie oameni, după cum se spune. ..ideologic"; alții, în cele din urmă, au început să caute noi căi de ieșire din starea de dezamăgire. Dintre aceștia din urmă, unii au răspuns la predica contelui. Tolstoi, a început să-și ia punctul de vedere moralist special și

a încercat să-și ia la revedere^; alții, în respingere față de fostul cult al rațiunii, au lăudat „frumusețea” și au construit viziuni întregi despre lume ..estetice”, etc., etc.

Un astfel de căutător este, fără îndoială, II. I. Grot. Op a oferit un omagiu semnificativ anarhismului mistic la care contele. Tolstoi; și „i-a fost cu atât mai ușor că, deși simpatiza din toată inima cu tot ceea ce apare bine în viața noastră socială, el a acordat totuși relativ puțină atenție acelor legături reale, organice, care leagă indivizii dispersați într-un întreg: societatea, statul.

Prin urmare, (N. Ya. a dat comparativ foarte ușor acea moralizare,, în spațiul gol^, care este una din trăsăturile caracteristice, / lui Tolstoi')

Paralel cu aceasta, N. Ya. a dezvoltat din ce în ce mai mult o tendință către metafizica spiritualistă și idealistă. Separ aceste două concepte pentru că în esență sunt complet diferite: cineva poate fi spiritualist, adică, crede în existența sufletului, ca o substanță specială, cu toate acestea, nu ar trebui să considerăm că lumea este construită după idei, scopuri.Desigur, de obicei aceste două curente mentale sunt făcute dependente unul de celălalt, legându-le cu serii de silogisme;dar în esență și în idee. sunt separate și, de exemplu, este greu de spus dacă spiritistul James (psiholog american) este în același timp un idealist.

N. Ya., repet, la un moment dat era foarte pasionat de metafizica spiritual-idealistă. Tulburări sociale severe, dezamăgire totală în puterea unei persoane cu gândire critică .., „conștiința necesității de a nu se mai distinge sub acest brand de restul oamenilor și al umanității, de a găsi un fel de universal, care să cuprindă toți oamenii și chiar toate ființele vii principiul moral și social, forțat H. 11. să-și întoarcă ochii către zona care nu a refuzat niciodată să ofere oamenilor sprijin în momentele critice ale vieții lor personale și sociale. a sufletului uman, ideea înmormântării obligatorii a datoriei morale și a iubirii... S-ar putea spune că a crede în aceste

idei, ca și în substanțele deja existente, este doar un răgaz temporar; că aceste idei sunt astfel încât să devină cu adevărat rodnic

ei, trebuie să înțelegem cum trebuie să se desfășoare de fapt relațiile dintre factorii reali și elementele vieții... Să fie așa; lasă-l pe N. Ya. să cadă în căutările lui pe o cărare prea veche și zguduită; lasă-l să ezite, să fie perplex; chiar dacă până la sfârșitul vieții nu a găsit o viziune complet fermă și definită asupra lumii, 'care ar putea înlocui credo-ul anilor 70, meritul acestei căutări cu totul sincere rămâne în urma lui! Și a fost chiar atât de ușor să găsești o nouă viziune asupra lumii care să înlocuiască vechea credință?... În orice caz, afirmând existența unei ordini morale mondiale, N. Ya. pentru el egoismul său, instinctele sale inferioare, latura sa animală ...

N. Ya. a trăit în general neobișnuit de repede: timp de 24 de ani a fost profesor, la 30 de ani a fost doctor în filozofie, autor a două disertații remarcabile și a unui număr de articole; totul îi venea neobișnuit de ușor și simplu: totul era la slujba lui. A început să trăiască prea devreme și, poate, parțial din această cauză, a fost curând deziluzionat de credințele tinereții sale.

La Odesa, prelegerile lui N. Ya. au fost bine primite de studenți; în același timp, op a devenit rapid un lector public popular. Așadar, în 1884, și-a citit articolele sub formă de prelegeri publice: „Despre liberul arbitru” și „Despre semnificația științifică a pesimismului și optimismului ca viziune asupra lumii”; în 1885 - „Giordano Bruno și panteismul” și „Sarcinile filozofiei în legătură cu învățăturile lui Giordano Bruno”; în 1886 – „Despre sufletul în legătură cu doctrina modernă a forței” și „Limitele cunoașterii și antropomorfismului.” În această serie de prelegeri, în primul rând, această schimbare în opiniile lui N. Ya. Grot, despre care tocmai am vorbit, s-a exprimat.

Însă activitatea literară a lui N. Ya în acest timp nu s-a limitat însă la cursurile de lectură de la universitate și prelegerile publice; opa apare într-o serie întreagă de articole.În general, în acest moment, N. Ya. foarte mult, s-ar putea spune: „Tipărește prea mult; deci, în lista lucrărilor sale tipărite pentru 1884, există până la 13 numere.

Așa transmite impresia generală a perioadei Odessei a vieții lui N. Ya Grot prof. Markevici, autor.

Sațietate în dropia noastră universitară. Grotto, conform regulilor din 23 august 1884, le-a prezentat ascultătorilor săi în principal filosofia lui Platon și Aristotel, apoi a citit istoria filozofiei grecești, câteva cursuri mai speciale și psihologie și a susținut cursuri practice foarte animate cu studenții. În general, un profesor

foarte vioi, cu vederi originale, deși oarecum instabile, crezând în semnificația filosofiei până la fanatism și promovând cu pasiune părerile sale, Universitatea N. Ya. Novorossiysk; avea o masă de ascultători și de la studenți ai altor facultăți; de la ucenicii săi au venit cei care se angajează serios în filozofie. Nemulțumit cu o catedra universitară, prof. Grotto a format cercuri pentru studiul filosofiei, a ținut constant prelegeri publice etc. și a fost întotdeauna și pretutindeni gata să spargă o suliță pentru învățătura lui filozofică. Și într-adevăr, adversarii săi au fost cei mai diverși: atât IPS Nikanor, Arhiepiscopul Hersonului și Odesei *), cât și celebrul prof. filozofie la Universitatea din Kiev A. A. Kozlov 2), și studenți, proprii ascultători, care au publicat articole critice despre scrierile sau prelegerile sale „3).

Controversa dintre N. Ya. şi Cititorul obişnuit „(în cazul 1883-4) aparţine aceleiaşi epoci. Nu ne vom opri asupra ei.

vili.

În cele din urmă, în primăvara anului 1886, vechiul vis al lui N. Ya. și M. M. Troitsky s-a adeverit: termenul de serviciu al lui M. M., iar departamentul său a fost eliberat. Au fost diverse dificultăți, până la urmă - Koptsov. stabilit prin eforturile lui M. M. și eforturile lui N. Ya. și

*) Articole ale Arhiepiscopului Nicanor în Pravoslavny Obozreniya, 1886, nr. 10.

2) În „Bogăția Rusiei”, un articol despre teza de doctorat a lui N. Ya,

3) Astfel, studentul Kholmsky (după spusele domnului Markevici) a publicat într-un pamflet special o critică mai mult decât ascuțită a opiniilor lui N. Ya. asupra filozofiei lui Schopenhauer.

La 1 iunie, ISS6, N. Ya. a fost numit la Departamentul de Filosofie din Moscova.

Această ultimă perioadă de la Moscova din viața și activitatea lui N. Ya. a trecut într-o măsură mai mare sau mai mică sub ochii multora dintre colegii noștri membri ai Societății de Psihologie și, desigur, trăiește în memoria lor. Și dacă aș fi vrut să expun în detaliu activitățile lui N. Ya în această perioadă, atunci articolul meu ar fi trebuit inclus ca parte integrantă a istoriei Societății de Psihologie din Moscova și a revistei Questions of Philosophy and Psychology și Aș fi depășit cu mult limitele revistei Prin urmare, voi indica doar principalele domenii de activitate ale lui N. Ya. în perioada Moscovei a vieții sale și voi oferi o descriere generală a acestora.

În prima jumătate a anului după sosirea sa la Universitatea din Moscova, N. Ya. a predat un curs dedicat analizei mai multor întrebări de bază ale psihologiei (în principal metodologice); a citit prelegerea

introductivă „Despre adevăratele sarcini ale filosofiei”. Apoi, timp de câțiva ani, N. Ya a citit, conform cerințelor regulilor din 1884, dialogurile lui Platon și istoria filosofiei grecești. În cele din urmă, când aceste cerințe au fost abolite și predarea filozofiei a fost restaurată în dimensiunile ei anterioare (adică atât logica, cât și psihologia, și întreaga istorie a filosofiei, și nu doar Platon și Aristotel), el a citit de obicei propriile sale cărți până când moartea.știință preferată - psihologie, adăugând uneori 1 oră de etică sau seminarii de etică sau psihologie. Încă mai aflăm despre această latură a activității lui N. Ya. din memoriile unuia dintre elevii săi.

Trec la activitățile lui N. Ya în Societatea Psihologică.

Societatea de Psihologie de la Universitatea din Moscova a fost deschisă în 1885, la inițiativa prof. M. M. Troitsky, care a fost și primul său președinte. În toamna anului 1887, prof. Troitsky a plecat în străinătate, iar la 6 octombrie 1887, N. Ya. a prezidat pentru prima dată o ședință a Societății; de atunci, timp de 10 ani prea mult, a condus lucrarea Societăţii Psihologice, '), din moment ce

') N. Ya. a fost ales membru al Societății de Psihologie (împreună cu alte 52 de persoane) chiar la prima ședință (24 ianuarie 1885) și prieten temporar al președintelui - la ședința din 24 ianuarie. 1887 (trans-

la următoarea adunare anuală (24 ianuarie 1888) a fost ales președintele acesteia.

N. Ya. a început să cheltuiască multă putere și energie în afacerile Societății, iar rezultatele acesteia au fost imediat dezvăluite. La 14 februarie 1888 a avut loc o ședință publică a Societății, dedicată memoriei lui Schopenhauer; și deja la 10 martie s-a hotărât publicarea într-o carte separată a cuvântărilor rostite la această ședință și astfel s-a pus începutul activității editoriale a Societății. La data de 3 decembrie a aceluiași an, scrisorile domnilor. D. A. Stolypin și A. A. Abrikosov, dintre care primul a oferit Societății 2.000 de ruble pentru stabilirea unui premiu pentru cel mai bun eseu pe tema: „O recenzie critică a învățăturilor lui O. Comte despre coincidența naturală a legilor primitive ale anorganicului. natura și legile de bază ale vieții organice și despre aspirația tuturor cunoștințelor reale ale unei persoane la unitatea logică și științifică "și 1.000 de ruble pentru a extinde activitățile de publicare ale Societății. A. A. Abrikosov, la rândul său, și-a anunțat dorința de a "lua peste publicarea revistei filozofice concepute de N. Ya."

Premiul, după cum se știe, a fost înființat'), iar de la sfârșitul anului 1889 a început să fie publicată revista „Întrebări de filosofie și psihologie”.

Toate acestea arată ce renaștere a venit în acest moment în activitatea Societății de Psihologie, ce interes a început să manifeste publicul față de ea. Atât această renaștere, cât și acest interes își datorează

apariția în principal lui N. Ya. Op a lucrat în Societate și ca membru: a citit rezumate, a participat la dezbateri și, în calitate de președinte al acesteia: a pregătit și organizat întâlniri, le-a prezidat, a condus dezbaterile, publicațiile Societății, au atras noi membri în Societate. De îndată ce a observat la universitate printre studenți, sau printre publicul care asista la ședințele Societății, sau printre persoanele care se îndreptau către el pe tot felul de chestiuni, întregul, la care a fost prezent N. Ya.). Deja la 2 februarie a aceluiași an, N. Ya a citit primul său eseu în Societate - „0 libertatea voinței”, care a trezit imediat un asemenea interes în membrii Societății, încât dezbaterea asupra lui nu a putut fi finalizată. în aceeași ședință și a ocupat întreaga ședință δ martie și o parte din ședința din 14 martie.

În 1991, i s-a acordat jumătate din sumă lui B. N. Chicherin pentru eseu .0. Kont și filozofie pozitivă”; a doua jumătate a acesteia nu a fost premiată până acum.

un om capabil să fie de folos Societății și a încercat imediat să-și atragă simpatia către Societate și să-i dea un anumit spațiu pentru activitățile acolo.

Pentru revista, N. Ya. nu a fost doar inițiatorul și (împreună cu A. A. Abrikosov) fondatorul ei, ci și editorul ei în primii șase ani de existență. Cine este familiarizat cu poziția editorului unui jurnal rus, cunoaște toate dificultățile acestei afaceri. Și trebuie să-i facem dreptate lui N. Ya.: în general, a făcut față cu măiestrie acestei lucrări. Aici, ca în toate activitățile sale în cadrul Societății de Psihologie, au apărut acele trăsături ale caracterului său care l-au distins toată viața: energia și întreprinderea sa, caracterul său vioi, capabil să captiveze și să facă pe toată lumea să lucreze, în sfârșit, talentul său organizatoric remarcabil și marele abilități literare și editoriale. N. Ya. a intrat el însuși în toate; a pătruns în toate lucrurile mărunte — uneori în așa măsură încât preocuparea lui pentru aceste detalii începea, din exterior, să pară pur și simplu obositoare.

Dar, pe de altă parte, trebuie să-i dea dreptate deplină: nimeni, probabil, nu ar putea, atunci când era necesar, să arate o asemenea activitate, să ocolească o masă de oameni, rugându-i, insistând să facă tot ce poate, să comunice cu o asemenea masă. a instituţiilor oficiale, cu cenzură, tipografii etc., etc. N. Ya. prevedea mereu totul dinainte; a prevăzut fiecare mic detaliu al decorului practic al oricărui caz, ajungând la o greșeală nesemnificativă în edițiile apărute sub redacția sa — o greșeală de tipar care l-a făcut să sufere cu adevărat, l-a întristat până în adâncul sufletului. Această atitudine plină de viață față de afaceri a acționat atât de fermecător asupra tuturor celor care au avut de-a face cu N. Ya.

Datorită muncii sale în cadrul Societății de Psihologie și al revistei, N. Ya. nu a uitat, totuși, alte întreprinderi publice: și acestora le-a dedicat o parte din timpul liber și din puterea sa. Deci, a luat parte

la lucrările Comisiei de la Moscova pentru organizarea lecturii acasă, formată din Departamentul Educațional al Societății pentru Difuzarea Cunoștințelor Tehnice, pentru care a alcătuit un program de cursuri de filosofie; a lucrat, de asemenea, într-o comisie aleasă de nobilimea Moscovei pentru a dezvolta problema unei reforme dezirabile a învățământului secundar în Rusia etc.

În cele din urmă, în paralel cu toată această operă, și-a continuat activitatea literară. Abia acum op nu a dat

deja mai multe lucrări majore precum ambele disertații ale sale; a scris o serie de articole individuale și eseuri pe diverse probleme. În general, trebuie remarcat faptul că N. Ya., atât în ceea ce privește întreaga distribuție a naturii sale, temperamentul său, cât și în ceea ce privește caracteristicile epocii în care și-a început activitatea științifică și care a lăsat amprenta asupra tuturor. activitățile sale ulterioare, a fost cel mai puțin un cercetător al întrebărilor detaliate. Iubea și putea pune doar întrebări generale, de bază. Acest lucru se observă chiar și în disertațiile sale: secțiunea istorică a „Psihologiei sentimentelor” are (în ciuda volumului său mare) doar o introducere în partea principală, teoretică, a lucrării; iar aceasta din urmă este o nouă teorie generală a originii și dezvoltării simțurilor. Aceasta este doar o schiță generală, un proiect al științei. Se intitulează: „Fundamentals of Analysis and Synthesis of Feelings for a future Psychology.” Același lucru se poate spune despre a doua disertație, care își propune din nou să stabilească bazele generale pentru reforma logicii, pentru crearea unei noi științe. Astfel, ambele disertații au, ca să spunem așa, caracter „dinamic”: ele însumează rezultatele lucrării anterioare a autorului la fel de mult pe cât îi invită pe toți și pe toți să meargă înainte: dau mult, dar promit și mai mult.

În perioada Moscovei a activității lui N. Ya., această trăsătură a intereselor sale mentale devine deosebit de ascuțită: el se învârte aproape exclusiv în sfera celor mai generale și fundamentale întrebări ale filosofiei. Generația noastră, în fața căreia astfel de orizonturi atotcuprinzătoare nu se deschid deloc. generația lui N. Ya. a visat, s-a angajat într-o muncă detaliată cu mult mai multă dragoste și deja puțin înțelegea o formulare atât de largă (uneori prea largă) a întrebărilor. Cu toate acestea, această trăsătură caracterizează o întreagă epocă; mai mult, a făcut un mare serviciu iluminismului rus: și anume, a atras spre filozofie interesele societății, care ar fi neputincioasă să influențeze lucrări mai detaliate, mai specializate.

Pe de altă parte, în ultimii ani ai vieții lui N. Ya., reflecția sa morală începe să sune din ce în ce mai puternică și își dedică o serie de articole problemelor de etică.

Personal, a trebuit să fac cunoştinţă cu N. Ya. în toamna anului 1892; la vremea aceea, era departe de a fi acea persoană mereu veselă și veselă, așa cum îl înfățișează V. II în memoriile sale. Shenrok: a produs în

vorbirea unui om suprasolicitat, suprasolicitat și din când în când se îmbolnăvea. Prima lovitură care a marcat începutul distrugerii corpului său a fost reumatismul sever pe care l-a suferit la Nizhyn în 1882. Apoi, la Moscova, N. Ya., din 1891, aproape în fiecare iarnă a suferit un fel de convulsii, exprimate prin cădere, stare depresivă și tot felul de dureri nervoase. În general, s-a simțit atât de rău în ultima vreme încât pentru anul universitar în curs a făcut o călătorie de afaceri în străinătate de la Universitatea din Moscova; o parte a acestui an (ultimul în cea de-a 20-a aniversare a serviciului său) a vrut să o petreacă în străinătate, iar o parte la Harkov. Și-a mutat familia și la Harkov, sperând să se pensioneze într-un an și să se stabilească acolo definitiv. A plecat din Moscova pe 13 mai, destul de bolnav, cu umflături la picioare. În noaptea de 23 mai, era plecat!...

L-a îngropat pe N. Ya., conform dorinței exprimate în timpul vieții sale, în satul Kochetka (50 verste din Harkov), unde își petrecea de obicei vara. Înmormântarea a căzut exact pe 26 mai, ziua sărbătoririi centenarului de la nașterea lui Pușkin. Această împrejurare i-a împiedicat pe mulți dintre admiratorii lui Harkov ai lui N. Ya. să vină la înmormântare, având cel mai modest caracter.

Suntem siguri că nu numai Societatea de Psihologie, ci și cercurile mult mai largi ale publicului rus deplâng această pierdere prematură!

Articol de L. M. Lopatin *).

În revista „Questions of Philosophy and Psychology” ”, autorul următorului articol, L. M. Lopatin, a prefațat articolele despre N. Ya. Grot cu următoarele rânduri.

„Moscova trece printr-un an trist. Nu auzim despre vreo epidemie periculoasă, dar câte intempestive,

*) Din această schiță biografică (preluată din publicația „Discurs și Raport al Universității Imperiale din Moscova pentru 1899) este necesar să omitem o parte semnificativă - pentru a evita repetarea materialului deja inclus în articolul precedent, tot ceea ce a spus autorul. caracterizează I. I este tipărită aici Grota și activitățile sale.

') Cartea 48, mai-iunie 1899

morți neașteptate! Câte persoane foarte de seamă din inteligența noastră, care nu erau deja bogate în putere, au mers în mormânt! Societatea noastră de psihologie a suferit în special. În cel mai scurt timp, oameni precum M. S. Korelin, L. I. Polivanov, M. M. Troitsky au părăsit rândurile sale. Sentimentul acut al acestor pierderi nu avusese timp să se potolească oarecum, când a venit vestea șocantă despre

moartea subită a lui Nikolai Yakovlevich Grot. Este greu să-ți revii din această nouă lovitură, să îți revii în fire și să apreciezi întreaga importanță a acestei noi nenorociri. Dar chiar și acum este prea clar prin ce moment fatal trece Societatea: regretatul N. Ya. Grot a făcut la fel de mult pentru ea ca nimeni altcineva.

Când a apărut pentru prima dată printre oameni, Societatea Psihologică din Moscova se bucura deja de respect general, dar pentru majoritatea publicului educat rămânea încă îndepărtată și străină, ca una dintre instituțiile științifice speciale, dintre care există atât de multe la Moscova. De îndată ce Grota N. Ya a devenit capul ei, totul s-a schimbat: s-a transformat într-unul dintre cele mai populare centre nu numai ale Moscovei, ci și ale educației ruse în general. A trecut puțin timp, iar Societatea a publicat o serie întreagă de volume din lucrările și publicațiile sale - avea propriul său jurnal filozofic cu un cerc neașteptat de mare de cititori pentru Rusia - întâlnirile sale, când le făcea deschise tuturor, atraseră mulțimi de vizitatori zeloși. N. Ya. Grot poseda un dar rar, uimitor: știa să-și infecteze interesul pentru cele mai abstracte probleme de cunoaștere ale tuturor celor pe care îi întâlnea. Și am fost prezenți la un spectacol instructiv: întrebări despre liberul arbitru, despre spirit și materie, despre timp, despre conservarea energiei etc., au atras atenția publicului, au devenit subiect de discuții aprinse între elevi, doamne, militari, profesori rurali. si preoti. Unele dintre rezumatele citite la întâlnirile noastre au căpătat caracterul direct al evenimentelor publice. Inițiatorul, - voi spune mai multe - creatorul acestei creșteri a puterii a fost I. Ya. Grot. Și acum sunt mai mulți dintre el. Sunt profund convins că Societatea noastră va avea întotdeauna un loc mare și onorabil în soarta iluminismului rus. Dar să privim cu curaj în ochii adevărului: împreună cu N. Ya.

a spune, perioada eroică a existenței Societății noastre este o perioadă de aspirații furtunoase, vise și speranțe strălucitoare, dezamăgiri tinere care nu descurajează, ci doar te fac să lupți mai tare. Se fumează - tinerețea nu se repetă!

Printre numeroasele pierderi grele care au suferit Universitatea noastră în ultimul an, moartea prematură a lui Nikolai Yakovlevich aparține, fără îndoială, numărului celor mai mari. A fost unul dintre cei mai populari oameni nu numai la Moscova, ci și în toată Rusia educată. Activitățile sale s-au desfășurat între zidurile a trei instituții de învățământ superior, iar peste tot a lăsat o amintire strălucitoare și bună despre sine. Un gânditor extrem de unic, un scriitor talentat și prolific, o figură publică energică și de neobosit și, în același timp, o persoană extrem de simpatică, amabilă și simpatică, a lovit prin bogăția firii sale și a atras irezistibil de el. Toată lumea din Moscova l-a cunoscut nu numai ca un profesor strălucit, al cărui nume era extrem de popular în rândul studenților, ci nu era mai puțin cunoscut ca un organizator remarcabil de priceput al unui număr de întreprinderi sociale. La scurt timp după ce s-a mutat la Moscova, devenind șeful Societății Psihologice din Moscova, a transformat-o într-unul dintre centrele proeminente ale educației ruse.

La inițiativa lui Nikolai Yakovlevich, Societatea a publicat o serie de volume din lucrările și publicațiile sale, în care publicul rus s-a familiarizat cu învățăturile unor filosofi celebri din trecut, cu operele literaturii filosofice moderne și cu starea actuală a anumite probleme filozofice. Nu se limitează la asta. Nikolai Yakovlevich a fondat primul mare jurnal filozofic din Rusia, care a dobândit imediat un cerc neașteptat de larg de cititori. Până în ultimele zile, defunctul avea atât de multă viață și energie, mintea îi clocotea de planuri atât de diverse de viitor, încât părea că mai avea în față mulți ani de activitate neobosită, fructuoasă. Soarta a decis altfel.

La Universitatea din Moscova, N. Ya., în primele șase luni de la sosirea sa, a citit un curs dedicat analizei mai multor întrebări de bază ale psihologiei (avantaje

stvenpo metodologic); a citit prelegerea sa introductivă „Despre adevăratele sarcini ale filosofiei". Apoi, timp de câţiva ani, N. Ya. a citit, conform cerinţelor regulilor din 18S4, filosofia lui Platon şi Aristotel. Când aceste cerinţe au fost extinse şi predarea filozofiei a fost restaurată în fostul său ƀrakh La 24 ianuarie 1888, la reuniunea anuală a Societății de Psihologie din Moscova, N. Ya. Grot a fost ales președinte. În 1889, împreună cu A. A. Abrikosov a fondat revista „Întrebări de Filosofie și Psihologie"

Această perioadă a vieții lui N. Ya. Grot a trecut prin fața ochilor noștri. Activitățile sale din această perioadă au fost atât de bogate și variate încât nu este posibil să le povestim pe scurt. I. Ya. Grot a ținut prelegeri la Universitate, a condus jurnalul, a prezidat Societatea de Psihologie, a citit rezumate la întâlnirile acesteia, ceea ce a trezit întotdeauna un interes viu în membrii Societății și a atras o masă de persoane din afară și a scris extrem de mult. Dar, în același timp, o boală inexorabilă începuse deja să se arate în el, subminându-i treptat organismul puternic și aducându-l în mormânt. În timp ce era încă în Nzhin, a contractat reumatism sever, care mai târziu s-a transformat în durere de inimă. În ultimii ani a fost bolnav de multă vreme și, în cele din urmă, a decis să facă o călătorie de afaceri în străinătate timp de un an, în principal sub formă de corectare a stării de sănătate rupte. La începutul lunii mai a anului trecut, s-a simțit rău, a suferit dificultăți de respirație și a urcat cu greu scările, dar spiritul lui era încă vesel și nimeni nu credea că sfârșitul lui este atât de aproape. În drum spre provincia Harkov, unde locuia familia sa, a răcit și boala a căpătat o formă acută. Pe 23 mai dimineața devreme era plecat. A fost înmormântat pe 26 mai, chiar ziua în care toată Rusia a sărbătorit centenarul nașterii lui Pușkin.

V. I. Shenrok îl caracterizează astfel pe N. Ya.

J) „Istoric. Vest.”, septembrie, p. 859.

Voi sublinia o claritate extraordinară și un spirit bun. Tot ceea ce trebuia să suporte amar și greu, a știut întotdeauna să prelucreze cumva, imperceptibil, pentru ca ceilalți să le prelucreze în sine: cel puțin, din câte îmi amintesc, nu a trebuit să-l văd pierzându-se de inima sau căzând în note minore, sau altfel. a fost trecător. ceea ce a fost I. Ya. Grot din tinerețe, așa a rămas toată viața: veselie, sociabilitate, simpatie altruistă, cordială pentru toți cei cu care soarta l-a adus împreună și, în același timp, enormă întreprindere și energie - acestea sunt calitățile pe care le-au atras atenția în primul rând. Era un om teribil de impresionabil și impulsiv; s-ar părea că cu o asemenea natură ar fi trebuit să se dezvolte în el instabilitatea și variabilitatea pasiunilor. Dar impresionabilitatea lui era echilibrată în el de o reținere ciudată: odată ce a început o afacere, o ducea întotdeauna până la capăt. Din reminiscențele domnului Shenrok se știe o poveste extrem de vie despre energia cu care Nikolai Yakovlevich s-a dedicat publicării unei hărți a Romei antice pentru a-și ajuta colegii. Așa că era în toate: arena activității sale s-a extins treptat, dar caracterul său a rămas același. Fermitatea în urmărirea scopurilor a fost unită în II. J. Grote cu un talent remarcabil de organizator. De aceea, oriunde apărea, pretutindeni aducea o animație extraordinară — și nu trecătoare și întâmplătoare, ci însoțită de cele mai fructuoase consecințe. Ajunge la Njin și pune acolo biblioteca institutului într-o ordine exemplară. El apare la Odesa și imediat este organizat un curs de prelegeri publice acolo, cu participarea celor mai bune forțe ale universității, care a avut un succes răsunător. Îl transferă pe N. Ya. Grot la Moscova, iar el devine imediat în fruntea Societății de Psihologie și face din ea ceea ce este acum - el începe un jurnal filosofic și își ia asupra sa toată povara conducerii acesteia, se angajează din partea Societății. o serie de publicaţii ştiinţifice şi filozofice . În același timp, citește prelegeri publice, cu entuziasmul său caracteristic, participă la diverse întâlniri științifice și pedagogice, scrie articole jurnalistice pe o mare varietate de probleme în ziare și reviste generale. În cele din urmă, el preia uneori un serviciu care se află în afara universității. dificil in-

imaginați-vă o activitate mai exuberante - ar putea fi cu îndrăzneală suficientă pentru mai multe persoane!

Oamenii foarte energici sunt adesea duri, intoleranți, pretențioși cu ceilalți. N. Ya. Grot în acest sens a fost o excepție puternică: cele mai valoroase trăsături ale personalității sale au fost uimitoarea bunătate și moliciunea feminină a inimii sale. Nu numai că el însuși s-a împrietenit rapid și ferm, cu un fel de sinceritate copilărească, ireprimabilă, el a posedat arta misterioasă de a-i face pe cei cu care s-a împrietenit să devină prieteni între ei. Societatea Psihologică din Moscova, înainte de sosirea lui N. Ya. Grot, era formată din persoane puțin cunoscute între ele; după apariția sa, marea majoritate a vizitatorilor obișnuiți la întâlnirile societății - oameni de cele mai diverse profesii - s-au contopit într-un cerc prietenos strâns, legați de legături puternice de simpatie reciprocă. Dar receptivitatea, sinceritatea și bunăvoința lui N. Ya. Grot nu s-au extins doar la cei pe care îi cunoștea bine și îi vedea adesea. Nu s-a ascuns de nimeni, era interesat de fiecare părere și era gata să spună tuturor ceea ce

credea. Așa se explică corespondența sa colosală, care i-a ocupat mult timp. Oamenii i-au scris din toate părțile Rusiei, abordând uneori întrebări foarte dificile și sensibile; și a răspuns la toate și a considerat-o datoria lui morală. De aceea era atât de popular: puteai oricând să vii la el, să-i spui tot ce ai în minte, iar picto nu a auzit din răspunsul lui sec și mândru. Ai putea să mergi cu îndrăzneală la el cu orice nevoie practică. În astfel de cazuri, era gata să facă totul și se ocupa fără copeck. Nu am întâlnit niciodată o persoană care ar fi atât de repede să ajute. Este clar că cu asemenea calități de caracter, N. Ya. Grot a știut să fie un prieten adevărat și devotat. Pentru persoanele apropiate lui, se pierde inexprimabil mult în el. Rănile provocate de astfel de pierderi se fac simțite mult timp.

Din aceste proprietăți ale lui N. Ya. Grot, ca persoană, și din întreaga întorsătură a minții sale, decurg trăsăturile sale de gânditor. Gândirea sa filozofică se distinge prin susceptibilitatea sa extremă și direcția conciliantă largă. Ca în orice părere umană pe care a întâlnit-o, el a încercat să găsească sâmburele de adevăr ascuns în ea,

așa că în fiecare doctrină filozofică s-a străduit să evidențieze sâmburele de adevăr conținut în ea. În toate construcțiile sale filozofice, el a încercat constant să găsească un mijloc între extreme și să împace armonios tendințele opuse ale diferitelor școli filozofice. În același timp, nu era un gânditor închis, care să-și creeze propriul drum special, distras de tot ceea ce cred alții. Era prea impresionabil pentru asta, prea prins în atmosfera intelectuală în care trăiește toată lumea. Prin urmare, el nu este atât un creator de viziuni complet noi, cât un sistematizator priceput, un interpret animat și un popularizator talentat al acelor idei care sunt în aer, constituie un aliment spiritual comun și sunt o căptușeală intimă a stărilor sociale. Acest lucru nu l-a împiedicat pe N. Ya. Grot să fie un filosof independent. dimpotrivă, s-ar putea observa foarte multe puncte în care N. Ya. Grot a exprimat opinii destul de originale, remarcabil de ciudate. Aici vorbesc doar despre ceea ce a ieșit în prim-plan în forma lui mentală.

Părerile lui N. Ya. Grot nu au constituit un sistem stabilit, complet și imobil odată pentru totdeauna. Dimpotrivă, ei s-au schimbat în mod repetat cu el atât în detalii, cât și chiar în esența însăși. Defunctul nu a recunoscut deloc posibilitatea de a rezolva toate întrebările odată pentru totdeauna, iar în imobilitatea completă a viziunii sale asupra lumii a văzut cea mai bună dovadă a morții și unilateralității sale. În general, pot fi indicate două epoci clar demarcate ale creșterii sale filozofice. Și-a început activitatea filozofică atunci când în Rusia – atât în universități, cât și în literatură, și în cercurile tineretului – tendința pozitivă a dominat aproape nedivizat; L-a condus și N. Ya. Grot: dezvoltă o teorie filozofică largă, în care caută să împace empirismul fenomenepistic al englezilor cu o înțelegere strict realistă a realității. În acest moment, influența lui Herbert Snepser îi afectează puternic opiniile. El își concentrează cercetările pe psihologie și publică teoria turnover-ului mental asociată cu numele

său. Odată cu aceasta, pe baza concluziilor psihologice pe care le-a primit, încearcă să reformeze logica. În această perioadă a activității sale, el încă nu recunoaște filosofia ca independentă

știința corpului. El este de părere că nu pot exista două științe despre aceleași fenomene; concluziile generale despre ceea ce există cu adevărat sunt date de științe speciale, iar ceea ce depășește aceste concluzii se află deja în afara științei și se bazează pe sentiment; de aceea nu poate exista o filozofie generală a lumii, obligatorie pentru toți. În domeniul eticii, el adoptă, într-o formă foarte moderată, o viziune utilitară asupra întrebărilor morale și apără determinismul în explicarea faptelor voinței umane, cu o claritate și o completitudine remarcabile a argumentării. Pentru a fi corect, opiniile tocmai despre aceasta, prima perioadă din opera filozofică a defunctului și-au găsit expresia cea mai completă și sistematică în scrierile sale.

A doua epocă în dezvoltarea opiniilor lui N. Ya. Grot coincide cu răspândirea în literatura filozofică rusă a unei mișcări idealiste îndreptate împotriva extremelor pozitivismului și realismului1) N. Ya. Grot ajunge la concluzia că filosofia ar trebui să ocupe un special, singurul loc cuvenit printre alte manifestări ale creativității spirituale și că are propriile sarcini independente. În explicarea rolului inițial al filosofiei în domeniul mental, el propune doctrina sentimentului ca abilitatea de a pătrunde direct în ființa interioară a lucrurilor. Filosofia nu este o artă, dar nici o știință, ea trebuie să reprezinte o sinteză cuprinzătoare ^ a tuturor datelor conștiinței: este un sentiment de viață universală, tradus în concepte distincte ale existenței cu adevărat și normelor sale ideale. Baza filozofiei este metafizica: este o știință care urmărește să determine speculativ relațiile calitative absolut sigure ale fenomenelor atât din experiența internă, cât și din cea externă.

Viziunea asupra lumii a Grotei N. Ya în acest moment se schimbă și în conținutul său. De la ipotezele monismului realist, el trece la o viziune dualistă a existentului. El numește noua sa viziune monodualism. La baza tuturor fenomenelor, el recunoaște un singur suflet

') Începutul său datează din timpul șederii grotei N. Ya. la Odesa. Schimbarea opiniilor sale a fost exprimată pentru prima dată în articolele sale Giordano Bruno și Panteismul (1884) și Despre sufletul în legătură cu doctrinele moderne ale forței (1886).

lumea, dar în natură, așa cum este dată observației noastre, presupune Dualitatea principiilor; în toate etapele procesului mondial există două principii care se luptă constant între ele: puterea-spirit și literatura-forță. Prima reprezintă principiul activ al realității – de aceea fiecare forță activă din lume este ceva spiritual în sine. I se opune o forță pasivă, o forță de rezistență, ceea ce numim materie. Dezvoltarea lumii consta in realizarea continua a victoriei fortei

spirituale asupra celei materiale:) progresul nu este doar un fapt al istoriei, ci in primul rand este o lege cosmica. Cel mai înalt produs al procesului mondial, către care totul este îndreptat, este conștiința de sine spirituală. În ultimele sale articole, N. Ya. Grot a încercat să conecteze aceste puncte de vedere ale sale cu doctrina conservării energiei și cu propria sa ipoteză despre transformarea inevitabilă a formelor inferioare de energie în forme superioare.

În conformitate cu schimbările în ideile călăuzitoare ale viziunii asupra lumii, se schimbă și viziunea lui N. Ya. Grot asupra naturii umane. De asemenea, capătă o colorare dualistă. N. Ya. Grot crede că în fiecare persoană, pe lângă subiectul individual și relativ, care poate fi numit fragilitatea lui animală, există un subiect general, mondial, supus legilor obiective ale adevărului și bunătății, în care Divinitatea a spiritului universal se realizează direct. Liberul arbitru constă în posibilitatea, mereu deschisă pentru sinele nostru interior, fie de a ne preda impulsurilor personalității noastre animale, egoiste, fie de a ne supune sugestiilor unei puteri superioare din noi. Prin urmare, N. Ya. Grot devine un apărător convins al libertății voinței umane. În teoriile sale etice ale acestei perioade, el a experimentat o influență notabilă a ideilor contelui. L. N. Tolstoi.

Așa sunt, totuși, într-un contur foarte sec și schematic, concepțiile filozofice ale lui N. Ya. Grot J). Având în vedere concizia prezentării mele, nu am putut să transmit acele dispozitive dialectice cu care le-a dezvoltat, nu am putut indica toate nuanțele și aplicațiile care

') O prezentare excelentă a dezvoltării concepțiilor filozofice ale lui N. Ya. Grot poate fi găsită în articolul lui P. Sokolov: „Philosophical Wanderer. În memoria lui N. Ya. Grot, publicată în ultimele numere ale Buletinului teologic pentru 1899 (a fost revizuită în articolul de mai jos de către același autor).

le-a dat într-o serie de articole numeroase și informative. Nu am putut transmite căldura convingerii interioare, care i-a încălzit întotdeauna expunerea genială și talentată. Dar chiar dacă m-aș opri asupra teoriilor sale individuale mult mai detaliat, nu aș transmite cel mai important lucru: somnul defunctului nu a fost în vederile sale separate, care se schimbau adesea, ci în personalitatea sa holistică, în (adică întotdeauna dispoziție limpede și veselă, în îndrăzneala irezistibilă a aspirațiilor sale pentru o sarcină odată stabilită, într-o simpatie neprefăcută pentru tot ce este bun și, în cele din urmă, în cuvântul său arzător și sincer.

Cu natura pe care o avea defunctul, parcă s-a născut pentru a fi profesor. Fără îndoială, a fost unul dintre cei mai populari lectori din universitatea noastră. Prelegerile sale au atras o mulțime de studenți din toate departamentele. Cu prezentările sale strălucitoare, el a trezit adesea pentru prima dată interesul pentru întrebările filozofice la cutare sau acel ascultător, care apoi nu l-a mai părăsit niciodată. Când, din cauza bolii, nu a putut participa la o prelegere,

pentru mulți dintre studenții săi aceasta a fost o adevărată supărare. Nu mai puțin populare au fost seminariile sale de filozofie, pe care le-a condus într-un mod extrem de original. A oferit libertate deplină în alegerea subiectelor pentru eseuri: un student putea veni la el cu un eseu dedicat unei probleme de istoria generală a literaturii, sau cu un studiu psihologic, sau, în cele din urmă, pur și simplu cu un articol critic despre unele noutăți. a publicat lucrări de ficțiune, a tratat pe toți la fel de atent, încercând să extragă în materialul propus ceea ce ar putea fi de interes pentru un psiholog sau filosof. Uneori el însuși propunea pentru discuția ascultătorilor diverse întrebări care îl ocupau la un moment dat și, ca egal cu egali, intra în dispute vii cu npmp-ul. Și așa cum a fost cu studenții între zidurile universității, așa a fost cu NPMP și acasă. L-au vizitat adesea, au discutat cu el mult timp și el și-a luat cu căldură nevoile la inimă, fără să refuze niciodată sfatul bun. Dar cu ce sentiment uluitor de Eel, mulți oameni au aflat despre moartea lui!

În general, durerea unanimă cu care moartea lui Nikolai Yakovlevich Grot a fost întâmpinată de toți cei care l-au cunoscut este remarcabilă.

A murit nu numai un om de știință, nu doar un scriitor talentat - a murit un om bun, cu o inimă simpatică, blândă și o persoană publică indispensabilă în domeniul slab al iluminismului rus!

Vl. S. Solovyov. Carte. S. N. Trubetskoy. N. Eu sunt Grot. L. M. Lopatin.

N. Ya. Grot la serviciu (apartament pe Bulevardul Novinsky, satul Kotlyareva).

IL

Vederi filoofice și activitatea științifică a lui N. Ya. Grot x).

Eseul P. P. Sokolova.

Există două tipuri de oameni care gândesc. Unii își găsesc curând adevărul și, fericiți de această descoperire, dezvoltă același sistem de idei toată viața, sau repetă același cântec vechi, necunoscând contradicțiile interne și, în același timp, necunoscând îndoielile și chinurile spirituale. Alții caută doar adevărul, dar nu-l găsesc: ezitând și îndoindu-și, schimbându-și părerile și adesea contrazicându-se, se străduiesc cu îngrijorare spre scopul ideal al cunoașterii, iar acest scop le scăpa ca un vis. Grota Nikolai Yakovlevich a aparținut acestui din urmă tip. Impresionant și captivant, el nu s-a putut să se

ocupe niciodată de un punct de vedere, iar scurta sa viață a fost o istorie lungă de căutări filozofice. Mintea sa vie și activă îi aducea în mod constant noi probleme; influențele străine și propriile sale nevoi interioare l-au atras irezistibil în lumea ideilor noi. A fost o mulțime de gânduri, așa cum regretatul Vl. S. Solovyov, spre deosebire de colegul său principal de la Universitatea din Moscova, Troitsky 2). Ce probleme a ocupat Grota

H În baza acestui eseu, publicat pentru prima dată de Ph.D. "ȘI. I. Grot. Sarcinile generale ale filosofiei”, Sankt Petersburg, 1904-, se află discursul „N. Ya. Grot, ca gânditor”, rostit de autor într-o ședință publică a Societății de Psihologie din Moscova la 6 noiembrie 1899 și publicat în acest carte.Issues of Philosophy and Psychology.O recenzie critică mai detaliată Cititorul poate găsi lucrările lui Grot în articolul autorului „Phil o s of s k i y s k p t a l s t s. iunie-iulie, noiembrie-decembrie.

-') Vl. Solovyov, Tri caractere, Buletinul Euro și Y, 1900, ianuarie.

7*

și cum i-a hotărât gândul lui tulburător? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să urmărim cursul treptat al dezvoltării sale filozofice în legătură cu acele motive logice și psihologice complexe care au determinat schimbarea opiniilor sale.

eu.

În dezvoltarea filozofică a lui N. Ya. Groth, se pot distinge trei perioade principale pe care un hegelian le-ar putea aduce sub binecunoscuta schemă a tezei, antitezei și sintezei: perioada pozitivismului, perioada idealismului metafizic și perioada reconcilierii. de pozitivism și idealism în spiritul filosofiei științifice moderne. Prima dintre aceste perioade a trăit-o pe deplin, a întrerupt-o el însuși pe a doua, a treia a fost întreruptă chiar de la început de moartea sa prematură. Aceste trei epoci ale vieții sale filozofice diferă esențial prin principiile lor de bază și au granițe cronologice definite; dar în cadrul fiecăreia dintre ele se poate observa la rândul său succesiunea de idei şi stări diferite. Operele sunt doar o pânză generală pe care am putea vedea modele de modele și stiluri destul de diferite.

Viziunea filozofică originală asupra lumii a lui N. Ya. o astfel de ostilitate pasionată față de metafizică. Tot ce există a fost împărțit pentru el în două lumi: lumea realității, imediat evidentă și de înțeles, și lumea viselor, frumoasă, dar evazivă și de neînțeles. Realitatea este natura și conștiința noastră, experiența externă și internă, concepte și idealuri prin care omenirea încearcă mereu să rezolve probleme care se află dincolo de limitele experienței, să înțeleagă esența conștiinței și a naturii pentru acest sentiment . Desigur, toată lumea are dreptul să viseze la suprasensibil

idealurile existente și supramoderne, dacă se poate descurca fără ele: dar pentru un observator gânditor astfel de vise nu pot avea decât mai mult sau mai puțină semnificație decât un fenomen psihologic mai mult sau mai puțin interesant. Toate problemele filozofice sunt probleme fundamentale psihologice. Ele sunt stabilite de inima noastră neliniştită, veşnic nemulţumită de realitate şi târându-ne mereu în depărtarea transcendentală; ele sunt decise de înclinațiile și sentimentele noastre, subjugând involuntar mintea și forțându-ne să credem ceea ce ne dorim. Sentimentul este sursa fericirii și suferinței noastre, a cererilor și convingerilor noastre. Dar ce este opo, acest sentiment? Cercetările științifice arată că sentimentul este doar o expresie subiectivă a modificărilor fiziologice din corpul nostru, un fel de reflex intern, în care orice ciocnire a organismului cu mediul se reflectă fatal. Opo apare și dispare ca un val în mijlocul ciclului altor fenomene mentale și fizice și nu ne spune nimic despre esența lucrurilor. Dacă filosofia este posibilă, atunci nu poate fi nici știință, nici metafizică, nici cunoașterea realității experiențiale, nici cunoașterea entităților supra-experiențiale. Realitatea științifică nu are nimic în comun cu intuițiile sentimentului personal, iar esențele metafizice sunt doar produse ale fanteziei pe îndelete ale metafizicienilor înșiși. Filosofia este același rezultat al creativității subiective ca și arta; are o rădăcină psihologică comună cu el în natura emoțională a omului și, prin urmare, trebuie numită pe bună dreptate o ramură a artei. Filosofia este un fel de poezie, Ideendiclitung, cum spun germanii. La fel ca poezia, ea nu are valoare obiectivă sau reală și doar o valoare ideală. Nu este cunoașterea lumii și calea către dobândirea adevărului; opa este doar o evaluare subiectivă a fenomenelor lumii și un mijloc de satisfacere a nevoilor subiective ale inimii și minții. Și întrucât subiectivul este același cu personalul, aprecierea filozofică a realității are sens, strict vorbind, doar pentru persoana care și-o creează pentru sine, în care ea servește drept principiu de înțelegere a lumii și a vitalității. Dacă filosofiei i se poate atribui o semnificație generală sau socială, este doar în măsura în care poate fi asimilată și artei.

1) Comp. Eseu critic despre · filozofic,» t yu-dakh A.A. Kozlova, 1877. Filosofia ca ramură a artei, 1880. Relația filozofiei cu știința și arta, 18'83.

Iată viziunea asupra lumii la care a venit Grot în prima perioadă a dezvoltării sale filozofice. În spiritul acestei perspective pozitive, a fost scrisă teza sa de master, Psihologia sentimentelor, una dintre cele mai valoroase lucrări ale sale, care încă uimește cititorul prin bogăția de cunoștințe, armonia prezentării, inteligența și strălucirea combinațiilor ideologice. Aceleași puncte de vedere au pătruns în altă dintre lucrările sale remarcabile - teza sa de doctorat - Despre problema reformei logicii. În cele din urmă, aceleași idei stau la baza tuturor articolelor și prelegerilor sale despre teoria cunoașterii,

etică, sociologie și istoria filosofiei până în 1885. În psihologie, N. Ya. interacțiunea organismului cu mediul în scopul adaptării interne. relațiile cu cele externe „Sub influența ideilor biologice ale lui Spencer și a conceptelor psihologice ale lui Gorwich, el își creează propria sa teorie a „turnover-ului mental”, conform căreia procesele mentale sunt reprezentate de același ciclu de reacții automate ca schimbul de n substanțe în organism: începând cu impresiile externe prin intermediul și „complicațiile lor în sfera minții”, ele se transformă într-o încurcătură de impresii sau sentimente și, trecând prin stadiul aspirațiilor voliționale interioare evocate de sentimente, se rezolvă din nou în mișcări sau acțiuni exterioare. . În sfârşit, în legătură cu aceste scheme, el dezvoltă, sub influenţa puternică a lui Dumont, doctrina sa fiziologică a sentimentelor, ca „o evaluare subiectivă a armoniei sau dizarmoniei interne între risipa de substanţe din corpul nostru şi acumularea lor”, determină de aici. legile genezei și complicațiilor lor și stabilește principiile clasificării lor Observând modul în care emoțiile se schimbă în trecerea de la nevoi la satisfacție și de la satisfacție la epuizare și odihnă, constată că în schimbarea lor ritmică se repetă tipul general de „turnovol psihic”. cu anumite trăsături: fiecare sentiment începe cu suferință negativă, trece în plăcere pozitivă, apoi se transformă în suferință pozitivă și este înăbușit de plăcerea negativă, primind una sau alta formă specială în funcție de diverse stări organice și psihice, care

este conditionat de J). În logică, Grotto aplică aceleași principii biologice ale lui Spencer și aceeași teorie a „întorsăturii mentale” fenomenelor vieții mentale. Considerând procesele logice ca o modalitate de transformare a „impresiilor” exterioare în „mișcări” interne ale gândirii, el încearcă să demonstreze că în dezvoltarea lor trec prin patru etape principale: de la inconștient involuntare, devin mai întâi conștient involuntare, apoi conștient voluntare și , în fine, arbitrar metodic. Este acea evoluție mentală prin care senzațiile noastre sunt transformate în reprezentări, reprezentările în concepte concrete și abstracte și conceptele în idei științifice. Prin natura lor, toate procesele mentale nu sunt altceva decât o serie de asociații mai mult sau mai puțin complexe. Unele dintre aceste asociații au caracter mecanic și constau într-o simplă legătură, separare sau separare a elementelor lor chimice, în „asocieri”, „disocieri” și „dpsas-socieri” ale acestora; altele au caracter organic și se exprimă în formarea, descompunerea și dezmembrarea unor produse mentale mai complexe, adică ele coincid cu fenomenele de „integrare”, „dezintegrare” și „diferențiere”.La aceste șase tipuri de asocieri se reduc, potrivit lui Grot, nu numai toate formele de judecăţile şi concluziile, dar şi chiar legile gândirii 2). În teoria cunoașterii, Grotto apără „realismul naiv”, caută un criteriu obiectiv al adevărului și găsește acest criteriu în groapa monotoniei naturii 3). doar eliberarea sa de puterea mediului și a organismului pentru o nouă subordonare . la puterea ideilor; neagă optimismul și pesimismul, ca pro-

') P c h o l o g i i ch u s t v o v a p i il v ee istorii i osnovnye osnovy, 1880. E ss a i s and g les principes d' and ne η o and v e 11 e

classification des sentiments, 1878. Printre condiţiile care determină apariţia sentimentului, N. Ya. Grot, printre altele, promovează procesele de circulație a sângelui, respirație, digestie și excreție. Din această parte, teoria sa are câteva puncte de contact cu teoria fiziologică a emoțiilor, la modă în prezent, de Lange-James.

,J) Despre problema reformei logicii. Experiența unei noi teorii a proceselor mentale, 1882.

3) La întrebarea criteriilor adevărului, 1883.

probleme, și recunoaște în spatele lor doar semnificația unor viziuni practice la fel de necesare și legitime asupra lumii, acordând prioritate pesimismului în viață; consideră egoismul și altruismul în teorie ca doi poli ai relațiilor morale care nu permit aceeași evaluare etică, și le consideră în practică ca fiind factori la fel de legitimi și necesari ai dezvoltării sociale J). În plan social, el urmează formulele lui S'pepser și respinge metoda subiectivă în construirea teoriei progresului, stabilind un scop subiectiv pentru progres - fericirea omenirii și a întregii lumi vii * 2). În sfârşit, în istoria filosofiei, el susţine că sistemele filosofice diferite sunt doar satisfacerea nevoilor subiective ale minţii indivizilor, având aceeaşi valoare psihologică şi înlocuindu-se între ele după legile dezvoltării psihologice 3). El tratează metafizica necondiționat negativ, o consideră sursa tuturor iluziilor pernicioase ale minții umane, explică dominația ei în trecut doar prin inerția gândirii umane și vede sarcina gânditorului de a purifica cunoașterea de gunoaiele metafizice. Iar străduindu-se pentru această „purificare” ajunge la o extremă atât de naivă încât în studiile sale psihologice și logice evită chiar să folosească cuvintele: „suflet” și .. conștiință, înlocuindu-le cu un termen mai .. științific: „sepzorium” Singura cale de a vedea soluția corectă a problemelor superioare ale gândirii și vieții într-o psihologie naturalistă bazată pe biologie și fiziologie și eliberată de orice elemente metafizice. El este fascinat de ideea evoluției psihice și aplică scheme evolutive tuturor fenomenelor spiritului uman. În aceste scheme nu este loc pentru libertatea creativă și activitatea independentă a factorilor morali: în ele totul se reduce la un mecanism și, în cele din urmă

*) Despre problema liberului arbitru, 1884. Despre semnificația științifică a pesimismului și optimismului ca viziune asupra lumii, 1884. Egoismul și altruismul în fața curții de bun simț, 1884. Despre responsabilitatea morală și responsabilitatea juridică, 1885.

2) Experiența unei noi definiții a conceptului de progres, 1883. Progres și știință, 1883. Despre subiect și în și din m ъ în sociologie, 18-4.

:i) De bază t și și s filozofic construit! y v r a z-p y i a e i o X i, 1884.

în cele din urmă, la un simplu joc de forțe biologice. Aceste forțe creează mecanic acele „întorsături psihice” care alcătuiesc viața noastră spirituală și dau naștere formelor gândirii noastre; mecanic, viața umană se dezvoltă și idealurile umane se schimbă. Există multe neajunsuri și contradicții în detaliile lui N. Ya. Grot. operatii teoretice. , el nu ne ofera intotdeauna ocazia de a glorifica adevarata lor legatura si deseori inchide observarea si analiza psihologica a faptelor cu dialectica artificiala si cladiri abstracte.Clicand in schemele sale de vointa si ganduri cu miscarile materne, va aduce această analogie aproape la depozite și se încadrează în sofisme neunificate.Încercând să reducă formele și relațiile logice la procese asociative simple, nu observă că cu ideea asociațiilor „organice” introduce un nou principiu în teoria lui, care nu coincide cu punctul ei de plecare. Apărând metode obiective în teoria cunoașterii și în sociologie, el recurge imperceptibil pentru el însuși aici la criterii și scopuri subiective. Dar oricare ar fi ezitarea gândului său, ele nu ating punctul lui de vedere de bază asupra realității. Cu toate contradicțiile particulare, viziunea sa asupra lumii este pătrunsă de un gând general, de o convingere că cunoașterea esenței lucrurilor este imposibilă, că idealurile suprasensibile sunt doar vise, că filosofia, dincolo de limitele psihologiei și ale problemelor asociate cu ea, este doar creativitate ideologică, nu lipsită de farmec poetic, dar care nu ne aduce cu un pas mai aproape de tărâmul inaccesibil al adevărului. În această perioadă de fermentație mentală și pasiuni pozitive, Grot, ca și Renan, considera filosofia doar un condiment, fără de care, poate, toate preparatele sunt lipsite de gust, dar care în sine nu constituie hrană. A fost un filozof care a negat filosofia.

II.

O întorsătură decisivă în viziunea asupra lumii a lui N. Ya. Grot are loc în 1885 și 1886, care servesc drept graniță cronologică a celei de-a doua perioade a dezvoltării sale filozofice, perioada metafizică. A fost rândul acesta

neașteptat? Logic, da, dar psihologic, nu. Era pregătit de o schimbare de stări și sentimente, la început neclară, dar foarte profundă; a apărut din nevoi și motive etice care influențează întotdeauna gândirea umană și străpung cu o forță deosebită în momentele de criză mentală.Ajuns la concluzia că idealurile suprasensibile sunt doar o iluzie, Grot s-a simțit la marginea unui abis moral. La urma urmei, aceste idealuri nu sunt capricii goale ale inimii noastre nemulțumite și ale minții neliniștite. Cele mai importante interese morale ale existenței noastre sunt legate de ele, ideile noastre despre sensul vieții umane în univers, conceptele noastre despre bine și rău, moral și imoral, credința noastră în sfințenia datoriei, în posibilitatea fericirii și în triumful justiţiei. Ce se va întâmpla cu aceste cele mai bune convingeri ale omenirii dacă sunt lipsite de o bază reală, dacă idealurile de adevăr, bunătate și frumos, la care oamenii le-au

visat mereu, sunt doar fantome subiective, dacă ideile lui Dumnezeu, sufletul, liber voia, nemurirea sunt cuvinte superstițioase goale? Nu se va transforma atunci viața noastră într-un haos absurd, într-o comedie nebunească și patetică, într-o vanitate zgomotoasă fără sens, fără scop și fără speranță? Idealurile suprasensibile se nasc din profunzimile sentimentului nostru subiectiv – acest lucru este, fără îndoială, adevărat; rezultă că ele sunt lipsite de semnificație obiectivă și au doar valoare personală? Ți-a oferit natura aspirații ideale doar pentru a ne face victime ale auto-înșelăciunii și iluziilor eterne? La urma urmei, sentimentul este conștiința noastră de sine, experiența noastră interioară. De ce nu avem dreptul să credem vocea Lui în același mod în care credem experiența exterioară, ochii și urechile noastre? Sentimentul, ca toată vanitatea noastră, nu servește oare la dezvăluirea legilor universale și eterne ale naturii și nu vorbește oare aceeași realitate care ne dezvăluie o parte din secretele sale minții? Suntem confuzi de caracterul subiectiv al judecăților sentimentelor; dar ce înseamnă acest caracter subiectiv? Subiectivul nu este același cu personalul, subiectivul este intern – în noi înșine și în lucruri. Și dacă simțirea vă arată bazele ideale ale vieții noastre subiective, nu dezvăluie prin aceasta bazele reale ale vieții interioare a întregului univers? Filosofia este o formă de artă, creativitate ideologică – acest lucru este și adevărat; dar putem concluziona de aici că nu are valoare reală?

şi nu dă nimic pentru cunoaşterea lumii? Construcțiile ei creative nu întruchipează ceea ce natura însăși creează pentru totdeauna? Nu reflectă visele ei de adevăr, bunătate și frumusețe esența și scopul real al vieții lumii? Într-adevăr, arta ne oferă nu numai lucrări de valoare relativă, ci și astfel de creații, a căror frumusețe nu este contestată de nimeni și nu dispare niciodată. Aceasta înseamnă că pentru toată subiectivitatea creației artistice și pentru toată convenționalitatea evaluării estetice, există un element obiectiv, necondiționat și etern în aceste creații; înseamnă că există frumusețe și în simțurile frumuseții. Nu rezultă de aici că același element obiectiv și etern poate fi conținut în lucrările creativității filozofice, că există bunătate obiectivă și adevăr obiectiv dincolo de limitele sentimentelor și ideilor noastre personale? Nu avem dreptul să credem că filosofia, recreând creativ aceste idealuri, ghicește realitatea în ele, că nu este doar o evaluare subiectivă a lucrurilor, ci și o cunoaștere a naturii lor actuale? Suntem obișnuiți să considerăm ca realitate doar ceea ce vedem și atingem, iar tot ceea ce este inaccesibil percepției exterioare ni se pare un fenomen iluzoriu. Dar este chiar așa? Nu este această lume vizibilă și tangibilă doar suma propriilor noastre senzații vizuale și tactile? Nu este el, cu siguranță, un fenomen iluzoriu, un vis subiectiv, un miraj frumos, înșelător? Nu stă mai degrabă realitatea acolo, dincolo de acest miraj, unde sunt puse temeliile eterne ale universului, unde strălucește lumina eternă a adevărului, a bunătății și a frumuseții? Filosofia, ca cunoaștere a realității suprasensibile, este numită numele disprețuitor al metafizicii și se opune științei, ca cunoaștere experiențială a fenomenelor sensibile. Dar merită metafizica disprețul de care se bucură în epoca noastră pozitivă? Opacitatea nu se bazează și pe

opacitate, pe experiența interioară a sentimentului nostru? Sunt păianjenii experienței externe singurul tip de cunoaștere științifică? Luați matematica: nu se bazează pe experiența exterioară și niciuna dintre axiomele sale nu este deductibilă din natura fenomenelor sensibile. La fel ca metafizica, ea este construită de gândirea noastră și are rădăcini în legile sale interne a priori. Între timp, aceasta este știința cea mai exactă a științei, iar formulele ei a priori de relații cantitative sunt indispensabile oricărei experiențe, atât interioare cât și externe, prezente și viitoare. De ce nu

trebuie să fie o știință și metafizică, această teorie a relațiilor calitative ale realității? De ce categoriile sale a priori nu ar trebui să fie la fel de evidente și la fel de obligatorii pentru toată experiența? Este propoziția metafizică „nu există obiect fără subiect” mai puțin evidentă decât adevărul matematic că „de două ori doi este patru”? Legea metafizică: „Nu există fenomen fără cauză” este mai puțin indispensabilă pentru experiența exterioară decât axioma matematică că „o linie dreaptă este cea mai scurtă distanță între două puncte?” Da, filosofia, ca cunoaștere a realității suprasensibile, este metafizică. , și, ca și metafizica, Aceasta este știința relațiilor calitative dintre fenomenele experienței interne și externe, absolut sigure și obligatorii nu numai pentru mintea noastră, ci și pentru realitatea obiectivă, nu numai ideală, ci și reală, - știința a formelor și normelor gândirii, acțiunii și însăși ființa a tot ceea ce există”

Iată un lung șir al acelor „reflecții psihologice” și argumente logice care l-au condus pe Grot la o nouă viziune asupra lumii și pe care le-a formulat cu deplină claritate abia mai târziu, după multe îndoieli și ezitări’) vedem ce revoluție radicală s-a produs acum în ideile sale. .Înainte era doar un vis pentru el, acum recunoaște ca fiind cea mai înaltă realitate, iar ceea ce considera el realitatea, este gata să numească un simplu vis.Dacă mai devreme vedea în sentimente doar sursa iluziilor subiective, acum vede în este un mijloc de a înțelege adevărul obiectiv.Dacă mai devreme considera filosofia doar o creativitate ideologică analogă artei, acum o recunoaște ca cunoaștere a esenței lucrurilor.Dacă mai devreme a afirmat că filosofia nu este nici metafizică, nici știință, acum declară că este atât metafizică, cât și știință.Și chiar înainte ca aceste idei să se cristalizeze pe deplin în mintea lui, el se aventurează cu îndrăzneală în acea lume magică a „viselor metafizice”, care înainte i se părea o înșelăciune atât de dezastruoasă, iar acum pare a fi adevărata realitate.

1) Despre direcția și sarcinile filozofiei mele și (Ot ƅ t arhiepiscopului Nicanor), 1886. Semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea omului, 1889. Ce este metati) și s și k a? 1890.

Dintre toate ideile metafizice care au atras vreodată mintea umană și au mișcat inima omului, cele mai importante sunt ideile lui Dumnezeu, suflet, libertate, datorie și nemurire. A fi convins de realitatea acestor idei înseamnă a crea o fundație de nezdruncinat pentru gândire și viață, iar Grot își face sarcina justificării filozofice a acestora. Îi vine în ajutor experiența filozofică a mileniilor: sistemele idealiste ale lui Platon, Giordano Bruno, Kant, Popenhauer îi luminează drumul și oferă elemente pentru construcțiile sale filozofice.

De atunci, pe măsură ce omenirea a început să gândească în mod conștient, două lumi, veșnic diferite și veșnic ostile, au fost dezvăluite înaintea ochilor ei, lumea spiritului și lumea materiei. Cum să înțelegem aceste contradicții ale realității? Cum să le împac? Iată problema metafizică cu care sunt conectate toate celelalte și care a atras în primul rând atenția lui Grot. Există două doctrine filozofice care încearcă să rezolve această problemă eternă, doctrinele monismului și dualismului. Prima contopește lumea spiritului și lumea materiei într-un început atotcuprinzător, în care ambele oei dispar fără urmă; al doilea le separă ca două principii fundamental diferite, complet incompatibile și ireconciliabile între ele. Nu este aceasta o decizie iluzorie și falsă? Gândul nostru nu poate fi satisfăcut decât de o teorie filozofică care împacă contrariile ființei fără a le distruge; îndoielile noastre pot fi rezolvate doar printr-o sinteză de monism și dualism, „monodualism”. Pentru a înțelege universul, trebuie să admitem în el un început unic, etern și personal; care unește cele două laturi ale existentului cu gândirea și voința sa infinită, care îmbrățișează toată ființa și o guvernează, nefiind identificată cu fenomenele sale. Acesta este principiul etern predat de Platon ca fiind cel mai înalt bine, ideea ideilor și a sufletului lumii, pe care panteistul-martir al secolului al XVI-lea, Giordano Bruno, l-a visat ca fiind conștiința infinită a universului, și care este mărturisit de toate ființele umane ca fiind Divinul. Sentimentul nostru interior și întreaga structură a universului vorbesc despre acest principiu Divin infinit; este propovăduită de religii și asumată de știință, care lasă în urmă lumii fenomenelor cunoscute lumea superioară a necunoscutului. Acest principiu etern străbate întregul organism al naturii, la fel cum sufletul nostru pătrunde pe calea unui organism corporal. Este conștiința universului, revelatoare

a jura în raționalitatea legilor sale și în armonia fenomenelor sale este la fel de clar pe cât se regăsește propria noastră conștiință în gândurile și acțiunile noastre raționale. Această conștiință personală a universului are un gând, un sentiment și o voință infinite care trăiesc în gândul, voința și sentimentul nostru finit; este o forță infinită care se reflectă în forțele finite ale naturii.

Întrebarea existenței Spiritului Divin în univers este în strânsă legătură logică cu întrebarea existenței principiului spiritual în om. Dar sufletul uman există? Iată a doua problemă metafizică la care a meditat Grot. Materialismul modern reduce conceptul de suflet la conceptul de forță, pe care îl consideră un produs al materiei. Dar știm ce este forța prin însăși natura ei? Experiența externă nu ne

oferă niciun răspuns la această întrebare. Din experiența exterioară nu cunoaștem esența forței, ci doar energia ei, munca ei, acțiunile sau manifestările sale fizice. Singurul mijloc de elucidare a acestei idei este conștiința noastră de sine, experiența noastră interioară. Toate. ceea ce știm despre proprietățile forței active este împrumutat chiar din această sursă. Noi înșine suntem o forță activă, cauza mișcărilor, iar prin conștiința de sine recunoaștem esența acestei forțe active, ca fiind cauzele mișcărilor, vieții și conștiinței. Dar dacă da, atunci nu natura forței trebuie să ne explice natura sufletului, ci, dimpotrivă, natura sufletului este natura forței. Sufletul este cea mai cunoscută nouă, cea mai evidentă și cea mai reală ființă din univers, iar dacă regula explicației științifice ar trebui să fie derivarea necunoscutului din cunoscut, atunci toate entitățile fizice, în măsura în care sunt asemănătoare cu sufletul nostru, trebuie să fie și spiritual. Legea fundamentală a științei naturii moderne, legea „conservării energiei” spune că toate modificările forțelor naturale constau doar în trecerea lor de la o stare latentă la una activă. Nu vedem aceleași transformări în lumea spirituală a omului? Nu sunt toate aceste transformări ale forțelor doar eliberarea energiilor spirituale în natură și transformarea lor treptată în forme superioare de activitate mentală? Chiar și materia însăși, cu toată opoziția ei empirică față de spirit, poate fi fundamental de aceeași natură spirituală. Opa deschis

1) J. B ru i o π π a p teiiz ib, 1885. Zadach h i l o s o f i i ví. în I z şi cu ъ doctrina lui m ъ D j. Brun oh, 1885.

memoria este amintită în experiență doar ca o forță de rezistență și inerție; de aceea se deosebeşte de forţa activă a spiritului doar ca forţă pasivă. Astfel, dacă ideea lui Dumnezeu este principiul mono-dualistic al reconcilierii spiritului și materiei, atunci ideea sufletului uman este același principiu mono-dualistic al reconcilierii materiei și forței \).

Una dintre credințele fundamentale ale omenirii este că sufletul nostru are liberul arbitru. Dar acest liber arbitru, nu este doar o iluzie? Aceasta a fost a treia întrebare metafizică care stătea în programul filosofic al lui Grot. Oponenții doctrinei liberului arbitru sunt convinși că acțiunile noastre volițional sunt determinate de aceeași lege inexorabilă a cauzalității la care sunt supuse toate fenomenele lumii. Dar de unde a venit această lege? Iată întrebarea pe care trebuie să o rezolve în primul rând. Legea cauzalității, ca și legea rațiunii suficiente, este legea gândirii noastre, adică legea subiectivă, iar dacă încercăm să investigăm originea ei subiectivă, vom constata că sursa ei nu este alta decât voința. Conceptul de cauză necesară este doar conceptul de voință care în mod necesar „provoacă” sau produce un efect din ea însăși printr-un act de voință. Dacă voința însăși este baza legii cauzalității, atunci se poate supune ei? de fapt, care ar putea fi cauza acțiunilor volițional, cu excepția voinței în sine? Lumea exterioară din jurul nostru? Dar pentru tine este doar totalitatea percepțiilor noastre. Percepțiile noastre? Dar sunt doar stări ale energiei noastre psihice, adică produse a voinței,

condiționat de particularitățile organizării noastre fizice.Organizarea noastră fizică?Dar este ereditatea creată, în care s-au consolidat rezultatele obiceiurilor voliționale și eforturilor voliționale ale strămoșilor noștri, adică în cele din urmă este și un produs al vointa.Dualismul empiric al necesitatii si al libertatii consta in faptul ca in sufletul nostru se lupta doua eforturi ostile: lupta universala pentru ideal, pentru eternitate, pentru fiinta non-individuala.Primul efort este conditia vietii noastre personale in limite. de spaţiu şi

„(Odush în legătură cu învățătura modernă a lui h l ѣ, 1886.

timp și, prin urmare, pare necesar; a doua este contrară intereselor existenței egoiste personale și, prin urmare, este liberă. Dar la baza acestor două aspirații voliționale opuse se află un principiu al lumii libere, care a ales personalitatea noastră ca un vas al vieții sale și un mijloc de a-și atinge scopurile eterne. Acesta este începutul — voința lumii de a trăi — nu voința oarbă, rea și fatală a lui Schopenhauer, ci voința rațională, bună și liberă. Această voință a lumii și-a investit libertatea în noi ca darul cel mai înalt, care ar trebui să ne conducă printr-un lung proces de dezvoltare spirituală la biruința asupra forțelor naturii care o limitează. Ea însăși, printr-un act liber, s-a împins în cadrul individual al existenței noastre fizice, pentru a lepăda acest jug voluntar printr-un nou act liber și a reveni la ființa ei infinită în aspirațiile ideale ale umanității’).

Ideea voinței lumii, care ne dezvăluie cele mai adânci rădăcini ale libertății umane, îi dă lui Grote o soluție la cea de-a patra problemă metafizică pe care a pus-o, problema datoriei morale. Toate încercările de a fundamenta ideea de datorie pe baza principiilor empirice ale plăcerii și utilității sunt nereușite și pline de neînțelegeri. Între timp, această idee devine perfect de înțeles din punctul de vedere al teoriei metafizice a voinței lumii. Într-adevăr, dacă dorința lumii de a trăi a făcut din personalitatea umană instrumentul eliberării ei de limitările individuale și al revenirii pe tărâmul eternității, atunci cea mai mare sarcină morală a omului constă tocmai în aceea, să lucreze cu toată puterea pentru a realiza acest lucru. poartă. Luptă cu individualitatea ta egoistă și trăiește pentru idealul etern al bunătății, stinge flacăra pasiunilor egoiste din sufletul tău și aprinde în ea o lumină strălucitoare a bunătății și a dragostei dezinteresate față de oameni, renunță la toate interesele existenței personale și devotează-te în totalitate. crearea și dezvoltarea spiritelor superioare noe viața în sine și în univers — aceasta este datoria morală a omului, o datorie liberă și în același timp obligatorie. Această datorie dă viață memoriei voinței lumii și atrage irezistibil pasul către el.

Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de cauzalitate, 1889.

execuţie. În mijlocul tuturor vicisitudinilor existenței noastre, în mijlocul tuturor ciocnirilor, greșelilor și căderilor morale, ne arată idealul moral și ne leagă gândul și inima de el. Opa vorbește în sentimentele noastre ca iubirea universală și se deschide în mintea noastră ca ideea universală a datoriei.

Omenirea crede că sufletul nu este doar liber și chemat la datoria morală, ci și nemuritor. Această credință în nemurire trăiește într-o formă sau alta în aproape fiecare inimă umană; mângâie oamenii în mijlocul suferinței vieții și inspiră visele gânditorilor și poeților; dar poate găsi o justificare filosofică pentru sine? Începând să rezolve această a cincea problemă metafizică, Grot a întâmpinat de la primii pași o dificultate aproape de netrecut. Ideea de nemurire este ideea de eternitate sau, după părerea lui, de existența atemporală a spiritului nostru; Între timp, ideea posibilității vieții mentale în afara timpului este contrară celor mai de bază principii ale psihologiei moderne și teoriei cunoașterii. Psihologia modernă recunoaște stările de spirit ca fenomene în timp, iar toate metodele sale și toate rezultatele sale se bazează pe această axiomă: teoria cunoașterii, prin gura lui Kant, a proclamat că timpul este o formă de experiență interioară, i.e. o condiție inevitabilă a vieții noastre mentale, iar această viziune a devenit de atunci de neclintit!, o dogmă. Astfel, pentru a ajunge la o convingere filozofică în nemurirea sufletului, este necesar să degajăm o cale aproape impracticabilă: pe de o parte, c. reforma radical întreaga psihologie modernă, pe de altă parte, pentru a infirma doctrina kantiană a timpului, care domină teoria modernă a cunoașterii. Iar Grota se hotărăște asupra acestei acțiuni îndrăznețe și dificile. El atacă psihologia modernă cu o critică nemiloasă și pasională. Dacă la un moment dat, la începutul carierei sale filozofice, a considerat această știință ca fiind singura cheie pentru toate problemele cunoașterii și ale vieții, acum neagă aproape orice semnificație în spatele ei. Nici psihologia empirică, nici cea fiziologică, nici cea experimentală a timpului nostru, în opinia sa, nu aruncă nici cea mai mică lumină asupra esenței vieții mentale și a adevăratelor ei săpături; nici

') Fundamentul datoriei morale, 1892. Fundamentele r și v s t v e și s p și d ѣ t s l p o s t i, 1895.

una dintre aceste direcții nu ne oferă nimic pentru a ne rezolva cele mai importante sarcini de viață. Tehnicile și metodele cercetării psihologice moderne sunt la fel de himerice și inutile ca și rezultatele lor. Orice mare lucrare de ficțiune ne poate oferi mai multe cunoștințe despre sufletul uman decât toate formulele și schemele scolastice cu care operează psihologia. Iar motivul unei stări atât de triste a acestei științe este chiar prejudecata teoretică care îi obligă pe psihologii moderni să considere stările mentale ca „fenomene” în timp. Numai acest fenomen psihologic miop îi împiedică să vadă esența psihică din spatele fenomenelor mentale și să înțeleagă. legile

vieţii mintale la fel de clar şi simplu pe cât au fost înţelese de toţi marii inimii practicieni şi cunoscători ai sufletului uman 1).

Ideea modernă a apariției și viziunea modernă asupra naturii timpului constituie moștenirea filosofică a lui Kant, iar Grot își întoarce arma critică împotriva acestui mare gânditor. Cercetându-și doctrina despre timp și spațiu, el găsește în ea o serie întreagă de contradicții și neînțelegeri logice plângătoare. Kant numește spațiul și timpul „vederi” și forme ale experienței noastre, dar le definește drept „concepte”, ca simple elemente logice ale gândirii noastre. El consideră aceste intuiții doar ca reprezentări subiective ale minții noastre și, în același timp, le activează în câmpul lumii exterioare și interioare. El recunoaște timpul ca formă a proceselor interne, mentale, spațiul ca formă a fenomenelor externe, materiale; dar uită că tot ce există în timp există împreună cu el și în spațiu și invers. Astfel, Kant se pune involuntar în strânsoarea unei astfel de dileme, insolubilă pentru el: dacă fenomenele mentale apar în timp, atunci sunt spațiale, dacă sunt non-spațiale, atunci nu pot apărea în timp. Între timp, nu poate exista decât o singură cale de ieșire din această dilemă fatală. Nu despre-

*) Zh i « n s i s i s i z da ch i p s i c h o l o g i i , 1S90. La c a us a 1 i té et la conservation de l'énergie dans le domaine de l'a ct iV it é psychique, 1S90. Pentru a în despre și despre cu despre sensul ideii de a-l și a r a l l e-l și z m a n b și c și X despre l despre g i și, 1S94.

Gradulitatea proceselor mentale este cel mai evident fapt al experienței noastre și nu există argumente care ar putea infirma acest fapt neîndoielnic; prin urmare, atemporalitatea lor devine la fel de evidentă. Ideea de timp, ca și ideea de spațiu, este reprezentarea noastră subiectivă, iar dacă există o corelație obiectivă cunoscută pentru aceasta, atunci nu este în domeniul experienței interioare, ci în lumea exterioară, spațială: reprezentăm sub forma timpului doar schimbarea succesivă a mișcărilor fizice și a proceselor fiziologice, asociate stărilor noastre mentale. În ceea ce privește viața noastră interioară, mentală, ea depășește cu siguranță limitele timpului și, distingând momentele temporare în ea, nu transferăm aici decât în mod artificial această formă de experiență exterioară conform acelei legi psihologice clare, conform căreia ne transferăm propriul nostru spiritual. stări și proprietăți. Timpul și spațiul proceselor mentale nu sunt reale, ci doar aparente: sunt „pseudo-timp” și „pseudo-spațiu” *).

Acestea au fost concluziile lui N. Ya. Grot și se putea aștepta ca, bazându-se pe ele, să creeze o teorie a nemuririi în spiritul acelor idei metafizice pe care le-a pus la baza cercetărilor sale asupra sufletului și liberului arbitru. . S-ar putea chiar crede că el va uni problemele metafizicii care îl interesau și va reelabora construcțiile sale într-un sistem idealist integral. Dar aceste așteptări nu erau destinate să devină realitate. În momentul în care Grot trebuia să facă ultimii pași decisivi și, poate, cei mai grei dincolo de limitele

experienței, a fost distras de alte idei și interese, care dădeau cu totul altă direcție gândurilor sale. În ciuda faptului că problema nemuririi nu a încetat să-l ocupe până la sfârșitul vieții, el a supraviețuit erei pasiunilor sale metafizice, iar metafizica sa a rămas un cântec pedo. În loc de o întreagă doctrină metafizică, s-au dovedit doar o serie de schițe filozofice, foarte interesante, adesea profunde și fundamental nelipsite de unitate fundamentală, dar neîncheiate și neintroduse într-un sistem.

Ovremsii, 1894.

8*

T.

Două fapte opresc atenția noastră involuntară în lucrările filozofice din a doua perioadă a activității lui Groth: o tendință persistentă de a reconcilia cele mai diverse ipoteze metafizice și o ostilitate aproape ireconciliabilă față de acelor idoli pozitivi cărora el însuși le-a oferit cândva sacrificiile. Dorind să creeze cea mai largă sinteză metafizică posibilă a realității, Grotto include în ea astfel de puncte de vedere, care uneori par incompatibile. În fiecare soluție a problemelor metafizice, el se străduiește să găsească o cotă de adevăr și încearcă să le împace chiar și în cazul în care acest scop poate fi atins doar cu ajutorul formulelor pur verbale. Pentru a rezolva contradicția fundamentală dintre natură și spirit, el vrea să fie atât un monist, cât și un dualist, legând aceste două viziuni opuse asupra lumii cu un singur cuvânt magic: „mopodualism”. Divinitatea „cu conștiința personală a atotsplendidului” El urmează calea directă către idealismul absolut, încercând să transforme toate forțele naturii materiale în energii spirituale; dar, în același timp, el nu consideră posibil să sacrifice realitatea materiei și să o împace cu ideea de suflet prin intermediul teoriei „activului”;. „și forțe „pasive”. El consideră „voința lumii de a trăi” ca bază a procesului mondial și vede în ea sursa oricărei ființe și dezvoltări; după el, potrivit ideilor sale, nu este un principiu infinit. , ci mai degrabă o forță finită creată de voința divină și investită El numește voința lumii una și, spre deosebire de Schopenhauer, o înzestrează cu proprietățile raționalității și bunătății; în cadrul acestui element unic, rațional și bun, el domnește. discordia veșnică a două aspirații opuse: dorința irațională de existență egoistă personală și înclinația rezonabilă spre idealul ființei eterne universale, El asimilează voinței lumii toată plinătatea libertății și a vieții, lăsând în seama sorții omului rolul modest de a fi. executantul fatal al măreției sale;

din punct de vedere, există doar o cochilie temporară sau o etapă temporară a acestei forţe eterne, iar întregul sens al existenţei ei nu poate consta decât în dispariţia definitivă, dizolvarea în oceanul

infinitului. Dar idealurile libertății personale și ale nemuririi personale îi sunt prea dragi și, pentru a le salva, recurge la tot felul de compromisuri: voința lumii nu absoarbe viața noastră personală cu ea însăși, ci, dimpotrivă, devine propria noastră voință personală; nu ne ia libertatea de la noi, ci, dimpotrivă, ne cedează pe a sa, ca cel mai înalt „dar”, pe care trebuie să-l dezvoltăm și să-l punem în aplicare prin eforturile noastre personale: nu ne condamnă personalitatea la o existență temporară. , dar îi deschide calea către eternitate, investind în ea o parte din natura sa atemporală. Toate construcțiile metafizice ale lui N. Ya. Grot sunt impregnate de dinamism și viziunea umană asupra universului: forța, ca bază a vieții lumii, este ideea centrală în jurul căreia se învârt interesele sale și care servește drept principiu unificator al tuturor. studiile sale filozofice. Infinita „conștiință a universului”, cu care se identifică conceptul de Divinitate, este o forță infinită care controlează mișcările naturii și leagă elementele sale într-un întreg organism viu; „voința lumii” este o forță mondială, din care, ca dintr-un rezervor comun, toate fluxurile de viață curg; Sufletul uman este și o forță, pe baza căreia trebuie să ne explicăm întregul sistem de forțe fizice. Fostul evoluționism biologic și psihologic cu principiul său de interacțiune mecanică a fenomenelor este înlocuit de ideea sa filozofică de dezvoltare, din punctul de vedere al căreia viața universului îi apare ca o eliberare treptată a principiului activ al lucrurilor. din legăturile materiei pasive și dintr-un proces continuu de realizare a spiritului și a libertății. Dar cu această perspectivă dinamică, el caută și să reconcilieze ideile metafizicii ontologice. Alături de conceptul de „forță” schimbătoare și în continuă dezvoltare, în teoriile sale, conceptul de „esență” neschimbătoare și veșnică joacă aproape același rol. Alături de ideea aristotelică de „dezvoltare”, el este fascinat. prin idealul „ființei” lui Platon, în care totul a fost deja realizat din veșnicie. scopurile universului și sunt momente în care mișcările complexe ale evoluției lumii i se par doar un fel de joc fantomatic pe fundalul eternului. pace.

Și așa, în timp ce N. Ya. Grot acceptă cu brațele deschise aproape toate direcțiile gândirii metafizice, el tratează cu ostilitate nedisimulată nu numai pozitivismul său anterior, ci și filozofia științifică în general. Cele trei principii de bază pe care se bazează viziunea pozitivă-științifică modernă asupra lumii — fenomenologia, empirismul și mecanismul — îi apar ca superstiții teoretice, pe cât de false, pe atât de dăunătoare. A limita domeniul de studiu la lumea fenomenelor și a recunoaște dinainte că orice încercare de a pătrunde în esența lucrurilor este imposibilă, înseamnă, în opinia sa, a abandona în mod deliberat adevăratele sarcini de a chema și de a forma pentru sine un absolut fantastic. ideea de realitate. A concentra atenția exclusiv asupra faptelor experienței, uitând întrebările eterne despre libertatea noastră, despre originea noastră și destinul nostru viitor, înseamnă a sacrifica de dragul unui scop nesemnificativ și esențial de neatins acel care este singurul valoros și drag pentru noi - cele mai înalte interese morale ale vieții umane. A transforma spiritul viu și natura vie într-o legătură mecanică de cauze fatale înseamnă a nu înțelege nici spiritul, nici natura. Am văzut cât de amar

este atacat pe Grot de psihologia modernă, care și-a asimilat aceste principii. El nu găsește în ea aproape nimic altceva decât „gândire școlastică și superficială”, „gunoaie scolastică panos” subtilități artificiale ale teoriilor tendențioase și arbitrare", un sistem de cuvinte, termeni complicati și scheme fără sens. El este convins că Platon și Aristotel au făcut mult mai mult pentru cunoașterea spiritului nostru decât toți cei mai recenti psihologi empiristi; el este gata să prefere orice roman al lui Dostoievski tuturor teoriilor psihologice ale lui Spencer, același Spencer care a fost stăpânul gândurilor sale în anii săi mai tineri.

Nu este nevoie să spunem cât de corect și de legitim a fost în acest protest pasionat al lui N. Ya. Grot împotriva extremelor viziunii științific-pozitive moderne asupra lumii. Acest protest nu a rezultat din dispozițiile dezinvolte ale scriitorului care s-a lăsat dus de cap: s-a bazat pe exigențe profunde de gândire și sentiment moral. Dar înarmandu-se împotriva extremelor adversarilor săi, a căzut însuși Grota în extrema opusă?

Respingând minciunile pozitivismului, nu a uitat el adevărul lui? Domeniul cunoașterii să nu se limiteze la lumea fenomenelor sau a faptelor empirice; dar nu este separarea faptelor empirice de esențele metafizice o condiție necesară pentru orice metodă științifică fructuoasă? Lăsați dincolo de experiență să se afle tărâmul idealurilor și obiectivelor supraexperiențiale; dar cum vom găsi calea către această împărăție dacă experiența nu ne-o arată? Fie ca eforturile pozitiviștilor să fie eronate și zadarnice pentru a alunga din univers libertatea ascunsă în el și rațiunea sa interioară; dar suprafața naturii și a spiritului nu este deschisă observării noastre supusă dominației mecanismului și nu este legată de lanțul sclav al cauzalității? Nu există nicio îndoială că cele mai importante interese morale ale existenței noastre sunt legate de întrebări despre libertatea noastră, despre originea noastră și despre destinul nostru viitor; dar înseamnă aceasta că problemele realității empirice sunt atât de infinit nesemnificative în comparație cu ele și atât de indiferente față de sarcinile noastre morale? Dacă cercetarea empirică nu ne oferă mijloacele de a pătrunde în esența misterioasă a lucrurilor, atunci ne dezvăluie legile lor, legile eterne ale naturii, spiritul și viața umană care se dezvoltă infinit, iar cunoașterea acestor legi nu va ajuta. noi în final să înțelegem sensul ființei noastre.și să ne întoarcem la destinația noastră cea mai înaltă? In acest moment noi. cu siguranță foarte departe de o cunoaștere completă a legilor realității; nu numai știința minții, ci chiar și științele naturii, au obținut rezultate foarte incomplete și au la dispoziție mijloace foarte imperfecte; teoriile naturale-științifice și psihologice moderne conțin într-adevăr multe erori, multe neînțelegeri și — de ce ascunde adevărul? o forțează. în cuvintele lui Leibniz, ..prendre la paille des termes pour le grain des choses- Ho, cu toate acestea, poate afirmăm încă serios că cercetarea empirică și teoriile bazate pe ea nu ne apropie câtuși de puțin de scopul ideal al cunoașterii?psihologia acordă memoriei dreptul de a-și respinge meritele?

idei creative cu care studiul experimental al vieții sufletului ne-a îmbogățit în timpurile moderne? Faptele empirice și ipotezele metafizice, cercetarea empirică și speculația filozofică au drepturi la fel de legitime, iar gânditorul ar trebui să se străduiască doar să elimine contradicțiile lor și să le înțeleagă adevărata relație reciprocă. Dacă este posibilă o sinteză filozofică superioară a realității, atunci sarcina ei este limitată la o simplă reconciliere a diferitelor idei metafizice? Oare nu ne-a stabilit un obiectiv și mai larg — să reconciliem tărâmul experienței cu tărâmul speculației? Nu ne obligă ea să dezvoltăm o viziune filozofică asupra lumii în care cercetarea empirică să servească drept suport pentru generalizări metafizice, iar concluziile metafizice s-ar sprijini pe o bază empitică largă? Acestea sunt întrebările la care, mai devreme sau mai târziu, Grotto nu s-a putut gândi; și gândindu-se la ele, nu putea să nu simtă unilateralitatea părerilor sale. Acele extreme și exagerări, la care a condus critica sa asupra teoriilor științifice pozitive și a metodelor empirice de cunoaștere, conțineau deja germenul unei reacții și pregăteau viitoarea întoarcere către aceleași teorii și metode. După ce și-a amintit de eroarea pasiunilor pozitive din tinerețea sa, a ajuns odată la idealismul metafizic; înțelegând direcția unilaterală a metafizicii sale, trebuia acum să se apropie de curentele pozitive ale gândirii.

Această nouă întorsătură în starea de spirit și contemplarea mentală a lui N. Ya. Grot a avut loc în 1895. După o rătăcire de zece ani prin tărâmul magic al idealurilor și viselor metafizice, Grotto se întoarce din nou în lumea fenomenelor empirice și găsește din nou în ea acea realitate care cândva i-a dezamăgit atât de profund mintea și inima. În această realitate empirică el nu mai vede miraje înșelătoare și ghicitori insolubile; dar nu i se pare un fapt atât de evident încât să fie de înțeles de la sine. Ea luminează pentru el cu lumina ideilor pe care le-a contemplat atât de mult timp în domeniul fiinţelor suprasensibile; se împletește cu el cu un vis idealist, în care nu ar vrea să creadă, ca într-o a doua realitate. El nu are încă o teorie definită care să împace aceste două sfere ale ființei și cunoașterii; dar are deja o formulă care poate exprima

relația lor reciprocă. El numește idealurile metafizice evaluarea și cunoașterea realității din punctul de vedere al experienței interne și recunoaște studiul empiric al fenomenelor ca evaluare și cunoaștere a acestei realități din punctul de vedere al percepțiilor externe *). Această viziune sintetică exprimă ideea principală a ultimei perioade a dezvoltării sale filozofice, perioada reconcilierii pozitivismului și idealismului.

Impulsul pentru această nouă criză mentală a fost dat de însăși știința împotriva căreia N. Ya. Grot a purtat recent o luptă atât de acerbă —

psihologia. Studiind psihologia modernă în scopuri critice și metafizice, Grot s-a convins involuntar că metodele și rezultatele acesteia erau departe de a fi atât de inutile pe cât i s-au părut într-un moment polemic.A văzut că psihologia modernă, nu se limitează la acele accesorii biologice inutile în care el odată căutat garanții ale caracterului său științific, se străduiește să stea pe terenul unei cercetări cu adevărat obiective și învață noi metode care îi promit, poate, un viitor strălucit. El a descoperit că ea făcuse deja astfel de descoperiri, care sunt capabile să schimbe multe dintre ideile noastre științifice. Dar ceea ce era cel mai important pentru el, a ajuns la concluzia că nu contrazice câtuși de puțin sarcinile filosofice pe care și le-a propus. Grot le-a reproșat psihologilor moderni că studiază doar fenomenele mentale și nu vor să dezlege esența mentală; și acest reproș a fost corect? În lumea spirituală nu există granițe între esență și fenomen. Ceea ce numim „fenomene” psihice și esență psihică, sunt doar două laturi ale unuia și aceluiași fapt psihic: acestea sunt cele două laturi ale conștiinței noastre - externă și internă, empiric și metafizic. Studiați acest fapt psihic viu, concret, și vi se poate deschide o perspectivă largă în ambele direcții: puteți înțelege atât corelațiile empirice din lumea fenomenelor conștiente, cât și natura lor metafizică. Tocmai această viziune asupra sarcinilor psihologiei a găsit-o Grot printre reprezentanții noului pas, direcția experimentală și mentală.

') Concepte de suflet și energie mentală în psihologie. Comp. Critica conceptului de n r o gr e s a.

această știință. Psihologia experimentală, în opinia sa, ocupă o zonă neutră între metafizică și fenomenism. Opa nu se ocupă de ,, substanțe u și nu de .. fenomene ζν: investighează evenimentele reale ale vieții psihice, la fel de accesibile atât observării empirice, cât și evaluării metafizice '). Sub influența tuturor acestor concluzii și considerații, Grot, imperceptibil pentru el însuși, s-a trezit în captivitatea inamicului pe care îl considera învins: dintr-un adversar amar al psihologiei experimentale, se transformă în cel mai înflăcărat susținător al acesteia. În loc să continue să spargă acest păianjen, el își propune acum sarcina de a-i clarifica metodele și de a crea noi baze teoretice pentru el. În loc să construiască pe ruinele sale edificiul ideilor metafizice, el dorește acum să aplice principiile acestuia la soluționarea problemelor sociologice.

Psihologia experimentală este încă o știință foarte tânără. Ea și-a împrumutat metodele din știința naturii, dar nu avusese încă timp să le dea o dezvoltare teoretică completă. Ce este un experiment psihologic și în ce măsură este posibil - aceasta este întrebarea cu care psihologul modern este forțat să înceapă. În prezent, experimentul psihologic este adesea opus vechii observații de sine și se identifică cu metodele psihofiziologiei și psihofizicii. Grota protestează împotriva acestor neînțelegeri. El este de acord cu acei psihologi care cred că un experiment psihologic este o formă de autoobservare; numai că această observare de sine nu este individuală, ci colectivă, nu întâmplătoare, ci metodică, nu preconcepută1 și îndoielnică, dar dotată

cu toate garanțiile științifice de fiabilitate. El consideră psihofizica și psihofiziologia ca mijloace necesare de investigare științifică a vieții mentale; dar nu crede că ele epuizează conceptul de psihologie experimentală în sensul cel mai larg al cuvântului. Poate exista un experiment pur psihologic, iar posibilitatea lui a fost deja dovedită prin practica vieții și știința. Sunt folosite de educatori, avocați și medici în scopurile lor profesionale; le folosim la fiecare pas

Este greu de ghicit cine l-a inspirat pe I. Ya. Grot cu aceste gânduri: el le-a obținut, evident, din teoria unității experienței a lui Wundt și din teoria sa „actualității psihice”.

noi toți, când trebuie să inducem artificial și deliberat în noi sau în alții noi stări de spirit; psihologii înșiși încep în sfârșit să-l folosească în ultima vreme. Sarcina științei este doar de a oferi acestui instrument puternic cea mai precisă și fructuoasă aplicație posibilă, iar în aceste forme Grot recunoaște ca fiind urgentă necesară înființarea de laboratoare psihologice la universitățile rusești, care există deja peste tot, în Europa și în America')

Dar este suficient ca psihologia experimentală să dezvolte metode precise de investigare? Mai trebuie să aibă un principiu teoretic general care să-l conecteze cu restul științelor exacte și să ofere psihologului un ghid în labirintul fenomenelor mentale în schimbare. Un astfel de principiu nu poate fi decât acea mare lege pe care se bazează toată știința naturală modernă, legea conservării energiei. Până acum, majoritatea psihologilor și naturaliștilor s-au convins că este imposibil să extinzi această lege la viața sufletească. Natura fenomenelor mentale și relațiile lor reciproce sunt atât de deosebite și atât de profund diferite de procesele lumii materiale, încât a le introduce în ciclul mișcării materiale și a le subordona axiomei mecanice a științelor naturale părea dinainte o sarcină insolubilă. . Cu toate acestea, oricum ar fi, întregul viitor științific al psihologiei este aparent legat de această problemă, iar N. Ya. Grot își asumă cu îndrăzneală soluția. Fostele sale ipoteze metafizice îi facilitează această întreprindere, iar cele mai noi curente de gândire științifică și filozofică merg spre planurile sale. După cum am văzut, el a introdus anterior legea conservării energiei în sfera speculațiilor sale filozofice; acum găsește un nou sprijin pentru opiniile sale în teoriile energetice ale lui Ostwald și Laswitz. Alăturarea acestor teorii și corectarea parțial a acestora. el demonstrează că conceptul de energie psihică este la fel de legitim și real ca și conceptul de energii fizice. El susține teza că energiile mentale pot trece în procese fizice, iar procesele fizice se pot transforma în muncă mentală. În cele din urmă, el încearcă să fundamenteze ipoteza că cantitatea de energie psihică în toate aceste transformări rămâne la fel de constantă ca și cantitatea de energie fizică.

') Fundamentele experimentului l poy și s și ho l o g i și, 1895.

zichsskoy energie în metamorfozele sale. La fiecare om normal există un echilibru cantitativ al energiilor psihice. Aceste energii pot exista sub forma unor potențiale daruri sau sub forma unei activități creative reale; ele pot fluctua între un anumit maxim și un anumit minim, pot lua diverse forme și se dezvoltă una în detrimentul celeilalte, dar în ansamblu ele reprezintă pentru un individ dat aproximativ aceeași valoare constantă. Același echilibru cantitativ trebuie să existe și în timpul tranziției energiilor mentale în cele fizice sau invers. În orice manifestare se exprimă opera unei persoane celebre, fizică sau mentală, ea rămâne întotdeauna egală cu ea însăși, iar toate formele ei sunt echivalente între ele. O persoană primește din organismul său și din mediul său atâta energie psihică cât îi dă și atât cât primește. Împreună cu organismul și mediul, ea constituie un sistem psihofizic în care cantitatea totală de energii mentale și fizice, cu toate transformările posibile unele în altele, rămâne neschimbată. Iată ipoteza metodologică care ar trebui să stea la baza psihologiei experimentale. Adevărat, această ipoteză nu poate fi încă numită lege științifică. Cunoaștem prea puține despre echivalentele mecanice ale muncii psihice pentru a le putea exprima în termeni matematici precisi. Dar viitorul va rezolva și această problemă.

Lui N. Ya. Grot i s-a reproșat că a permis transformarea energiilor fizice în cele psihice, cade în materialism crud și pune capăt acelor idei de suflet și nemurire, pentru dovada cărora muncise atât de mult mai devreme. Dar el respinge acest reproș și, după cum mi se pare, pe drept. El ar putea fi numit materialist dacă el, în teoria sa despre energia psihică, ar rezolva problema metafizică a relației dintre spirit și materie. Dar nu se ocupă de această problemă și vrea să rămână în limitele unei investigații pur empirice. Prin denumirea de energii fizice și psihice el nu înseamnă esențe sau forțe, ci doar munca sau activitatea acestor forțe presupuse. Prin urmare, presupunând posibilitatea tranziției fizice

*) II îndepărtarea sufletelor și și și cu și x și ch s la il energie în í. π cu ii x o-.1 o g i c. 1897.

energiile în psihic și invers, dar recunoaște ca posibile toate ipotezele metafizice despre natura agenților care acționează în ele. Cineva se poate întreba, desigur, care ar trebui să fie propria sa ipoteză? Ca răspuns la această întrebare, Grotto se referă la opiniile sale anterioare; iar dacă încercăm să împacăm aceste puncte de vedere cu energia sa psihologică, vom constata că, în ciuda tuturor contradicțiilor sale, el este mai degrabă un idealist absolut decât un materialist. Din punctul său de vedere, ar fi mai logic să atribuim o natură spirituală forțelor fizice, decât să atribuim un caracter material energiilor psihice. Grota găsește posibil să justifice pe baza energiei sale chiar și ideea de nemurire. În opinia sa, energia noastră psihică după moartea corpului poate fi complet transferată într-un alt

sistem de elemente, în care poate exista pentru totdeauna. El consideră că mediul eteric este un astfel de sistem, care, poate, este purtătorul acestei energii și în organismul nostru. Nu suntem obligați, desigur, să acordăm o importanță deosebit de serioasă acestei ipoteze a „nemuririi eterice, care ne amintește de romanele fantastice ale lui Campbell Flamarion; dar nu servește ea ca o dovadă strălucitoare a cât de flexibilă gândirea umană poate conecta fiecare teorie științifică cu acele idealuri după care tânjește inima umană?

Dacă cantitatea totală de energie fizică și psihică din fiecare sistem de elemente și, în consecință, din întreg universul rămâne neschimbată, înseamnă aceasta că și calitatea acesteia rămâne neschimbată? Un astfel de punct de vedere ar contrazice faptele. Fundamentul vieții omenirii și al universului este progresul spiritual, care nu este altceva decât creșterea continuă a energiei psihice în lume. Cu cât istoria merge mai departe, cu atât activitatea mentală și morală a oamenilor se dezvoltă mai complexă și mai bogată, cu atât mai clară și mai profundă devine conștiința și conștiința lor de sine, cu atât valoarea morală mai mare primește viața lor. Această creștere a energiei psihice în lume este posibilă numai în detrimentul energiilor fizice sub condiția schimbării lor calitative. Astfel, odată cu constanța cantitativă a energiei în general, în univers are loc un proces continuu de transformare calitativă a acestuia din forme inferioare, fizice, în forme superioare, psihice, iar această transformare servește ca bază a progresului mondial. Iată o idee, din punctul de vedere al căreia N. Ya. Grot vrea să rezolve una dintre cele mai importante

și problemele sociologice ale vremii noastre, ultima problemă pe care a reușit să o pună.

Problema progresului l-a ocupat, după cum am văzut, încă din 1883. În acel moment, Grot a respins metoda subiectivă în construirea acestui concept și a încercat să creeze o formulă pur obiectivă pentru acesta, definind progresul în spiritul sociologiei lui Spencer ca fiind „economisirea energiilor naturii” Dar el este imperceptibil pentru sine a introdus un element subiectiv în această formulă, recunoscând scopul progresului de a crește plăcerea și fericirea pe pământ. Acum Grot își schimbă punctul de vedere. El subordonează viața universului celor mai înalte scopuri morale și, bazându-se pe doctrina sa despre transformarea energiilor, vrea să elaboreze o formulă de progres care să unească toate definițiile acestui concept, atât subiective, cât și obiective. Potrivit acestuia, scopul progresului este creșterea valorii morale a vieții pe pământ, iar mijlocul cel mai apropiat de acest scop este creșterea conștiinței și a conștiinței de sine în univers, pentru care doar această valoare poate fi înțeleasă. Dar, la rândul său, creșterea conștiinței și a conștiinței de sine în lume este în întregime determinată de transformarea formelor fizice de energie în forme psihice prin economisirea lor în natură și acumularea rezervelor lor libere în organism. Astfel, în general, progresul este: o creștere a valorii morale a vieții în univers, care decurge din creșterea în acesta a conștiinței și a conștiinței de sine, care depinde de transformarea energiilor lumii din forme inferioare în forme superioare

prin economisirea lor. și acumularea „Prima jumătate a acestei formule este subiectivă, iar a doua este obiectivă; în prima se exprimă latura teleologică a progresului, iar în a doua, latura mecanică.

N. Ya. Grot a considerat că problema progresului este nodul în care converg toate firele viziunii filozofice asupra lumii a unei persoane, deoarece, în opinia sa, aceasta este în esență o chestiune a scopului moral și a sensului întregii noastre vieți umane și mondiale. . Prin urmare, a intenționat să-i dedice mai multe articole filozofice. A vrut să-și clarifice și să-și fundamenteze punctele de vedere din toate părțile; a vrut să elaboreze premisele lor psihologice, etice și metafizice și să arate implicațiile lor filozofice; voia să-i protejeze de

1) Kr și t i k a p o p i t i i a progresului, 1898.

toate obiecțiile pe care le-a auzit sau și le-a imaginat. Dar în momentul acestor planuri, moartea fără milă ia stins gândul neliniștit și, în loc de idei noi și construcții pline de spirit, am rămas doar cu regrete profunde legate de pierderea lor...

La ce l-ar duce cursul ulterioar al dezvoltării sale filozofice pe N. Ya. Grot, această întrebare trebuie să rămână fără răspuns. Dar ultimele sale lucrări arată cum interesele lui s-au extins și sarcinile lui au devenit mai complicate. O încercare de a explica întreaga viață spirituală și întreaga dezvoltare a omenirii pe baza principiului științific al conservării și transformării energiei este izbitoare în amploarea și îndrăzneala ideii. Dacă comparăm această încercare cu fostele sale teorii filozofice, atunci, fără îndoială, vom găsi o legătură ideologică strânsă între ele. Conceptul de forță, dezvoltarea sa și metamorfoza sa a fost, după cum știm, ideea principală a conceptelor sale metafizice: elementele pentru o nouă teorie a progresului erau deja parțial conținute în lucrările primei sale perioade pozitive; problema evoluţiei psihice nu a încetat să-l ocupe într-un fel sau altul în timpul celor două epoci precedente. Și totuși, sarcina pe care și-a asumat-o nu se încadrează în vechiul cadru. Vedem acum că el are o formulare diferită a întrebărilor, aspirații diferite și vederi diferite. Gândul lui sparge un nou canal pentru sine printre cele două foste curente, încercând să le surprindă parțial pe amândouă. si altul.

De fapt, până acum, Grotto a dat ideii de forță aproape exclusiv un sens metafizic: a văzut în ea esența interioară a lucrurilor și a îmbrăcat-o fie sub forma... conștiinței absolute a universului, fie în forma „voinței lumii de viață” conservarea energiei și era în sfera intereselor sale, atunci doar ca un ajutor pentru construcții pur metafizice. Acum el caută să coboare această idee de la înălțimile înalte ale speculației filozofice la nivelul realității empirice. În ciuda unor ezitări și contradicții, el dorește să reducă conceptul de forță la formula păianjen a „energiei” și înțelege prin aceasta, așa cum am menționat deja mai sus, nu o esență, o operă, nu un agent ascuns, ci un simplu act. El vrea să înțeleagă viața mentală și

progresul uman ca un proces continuu de înlocuire calitativă a formelor inferioare, fizice de activitate, cu forme superioare, spirituale, menținând în același timp numărul lor total neschimbat. Principi sub

staționaritatea este înlocuită de principiul actualității; dinamismul metafizic trece în energie științifică și filozofică. Încorporând vechile formule evolutive în noua sa teorie a progresului, el abordează fostul său pozitivism; dar el se simte deja inconfortabil în aceste formule, iar vechiul punct de vedere mecanic al dezvoltării umane nu îl poate satisface pe deplin. Alături de latura mecanică a progresului, el recunoaște teleologicul; odată cu interacțiunea oarbă a forțelor fizice, ea deschide o gamă largă pentru activitatea independentă a factorilor morali. În natură el vede doar piedestalul spiritului; evoluţia biologică i se pare doar un mijloc necesar pentru realizarea raţiunii şi libertăţii, care a fost subiectul viselor sale metafizice. În noile sale concepte, el nu rezolvă ultimele întrebări; dar el nu numai că respinge posibilitatea soluționării lor, ci sugerează direct necesitatea acesteia. Chiar i se pare că aceste întrebări au fost complet epuizate în scrierile sale metafizice. Într-un cuvânt, el se străduiește spre sinteza filozofică cât mai deplină posibilă, încercând să îmbine în ea elementele experienței științifice cu rezultatele speculației metafizice.

Desigur, Grot a conturat doar calea spre soluționarea acestei probleme gigantice. Metafizica lui, după cum am văzut, nu a primit forme consistente și complete; energia sa nu este atât o teorie științifică reală a procesului lumii, cât un simplu vis despre el. În dezvoltarea ulterioară a acestei teorii, el s-ar confrunta fără îndoială cu o serie de dificultăți filozofice și științifice. În domeniul problemelor filozofice, el ar trebui în primul rând să se plaseze într-o relație mai precisă cu ideea de materie, care în toate lucrările sale joacă un rol foarte ambiguu. În domeniul întrebărilor științifice, el ar trebui să se confrunte cu înțelegerea modernă a principiului conservării energiei, care își găsește justificarea științifică exclusiv în fenomenele lumii fizice și este considerat absolut inaplicabil proceselor vieții mentale. Dar toate aceste dificultăți pot fi considerate invincibile? Nu este conceptul de materie un balast inutil al teoriilor filozofice și științifice? Nu vedem cum Ostwald face o breșă cu ipotezele sale geniale în ideile general acceptate despre legea conservării energiei? Și știința viitoare nu va da

confirmarea presupunerilor chimistului german și a visului filosofului rus?...

IV.

Iată o istorie scurtă și poate puțin fragmentară a acestei minți bogate și variate. Vedem ce schimbare de idei și stări de spirit a experimentat, ce motive logice și psihologice l-au ghidat. A început cu pozitivism. pentru a trece la metafizica idealistă și a părăsit

metafizica pentru a reveni parțial din nou la vechiul pozitivism. În dezvoltarea sa nu a mers în linie dreaptă, ci de-a lungul unui cerc și, după ce a trecut de acest cerc, a devenit de două ori propriul său antipod. Această evoluție filozofică ciudată a adus lui N. Ya. Grot destul de multe reproșuri și acuzații. I s-a reproșat că și-a schimbat concepțiile filosofice sub influența spiritului vremurilor și a schimbat dispozițiile publice; a fost acuzat de instabilitatea gândirii și absența angajamentelor sincere și ferme; era considerat chiar un cameleon filozofic, gata să-și adapteze crezul la orice tendință mentală. Câte lucruri false și nedrepte sunt în aceste propoziții dure! Fără îndoială, suntem cu toții sub influența acelei atmosfere mentale în care trăim și pe care o respirăm. Spiritul vremurilor lasă un sigiliu de neșters asupra viziunii noastre asupra lumii; curentele mentale predominante, lupta ideii si schimbarea impresiilor se reflecta involuntar asupra gandului nostru si o trag imperceptibil odata cu el. Dar dacă un gânditor se supune acestei legi fatale, înseamnă aceasta că nu are convingeri sincere și că întreaga sa dezvoltare spirituală este doar un proces de adaptare ideologică? De fapt, ar fi dificil să găsești o persoană mai sinceră și mai altruistă în pasiunile, greșelile și visele sale filozofice decât Grotto. Era cu adevărat convins de corectitudinea tuturor ideilor sale și, schimbându-și părerile, s-a încăpățânat că nu face decât să le formuleze și să le completeze mai precis. A gândit cinstit, iar printre toate metamorfozele sale filozofice a păstrat această onestitate a gândirii. Sentimentele publice și ideile noi i-au influențat profund mintea impresionabilă și simpatică; dar l-au influenţat doar pentru că au trecut prin propriul său suflet

și au fost traduse în stările și cererile sale personale. Grot s-a străduit să cunoască realitatea; a vrut să dezlege acele mistere ale ființei care ne înconjoară; dar a trăit nu numai prin rațiune, ci și prin inimă și în lupta acestor două elemente trebuie să cauți adevărata cauză a contemplărilor sale schimbătoare asupra lumii. În funcție de direcția în care s-a înclinat cântarul său spiritual, el sau ea a intrat pe calea pozitivă a urmăririi experimentale, despre care i-a vorbit rațiunea rece. sau s-au repezit pe tărâmul idealurilor metafizice, pe care o sută de inimi le-au cerut. În dezvoltarea sa filosofică, legea prin care a vrut cândva să înțeleagă istoria gândirii umane a fost pe deplin realizată: problemele filozofice erau probleme psihologice pentru el. Ale căror idei au fost impulsionate nu numai de aspirații științifice, ci și de cercetări morale complexe; lucrările sale reprezintă nu numai construcții logice, ci și „documente psihologice”. A mers ca un rătăcitor prin deșertul lumii către lumina adevărului care pâlpâia înainte: și când, apropiindu-se, era convins că această lumină era doar o lumină rătăcitoare a propriului său vis, s-a întors în cealaltă direcție pentru a se strădui și cauta din nou. Grotto a experimentat multe hobby-uri și multe dezamăgiri. Dar aceste dezamăgiri nu i-au slăbit energia și nu i-au diminuat încrederea în sine și în scopurile sale. În cele mai multe iluzii ale sale, a dezvăluit un sâmbure de adevăr, iar eșecurile din trecut au fost pentru

el doar pași pe drumul spre succes. Credea cu ardoare în atingerea idealului adevăratei cunoștințe, iar această credință i-a insuflat curaj, i-a inspirat imaginația și l-a făcut capabil de o muncă creativă inepuizabilă.

Cititorul se va întreba: dar care sunt rezultatele acestei lucrări? S-ar putea ca întrebările pe care le-a decis Grotto să fie insolubile: poate că răspunsurile pe care le-a dat ele au fost minciuni; poate că acele viziuni filozofice care au trecut înaintea lui au fost doar miraje. Își cheltuise oare bogatele sale puteri spirituale doar urmărind fantome? Întrebările pe care le-a decis Grotto sunt cele mai mari mistere ale realității, iar omenirea nu le poate refuza atâta timp cât trăiește o viață confortabilă. În ele se află fericirea și chinul, osândirea și răscumpărarea gândirii umane. În acel moment în care mintea mândră a omului s-a stabilit

aceste întrebări, oh — să folosesc frumoasa metaforă a lui Fichte — s-au lipsit de paradisul inocenței sale primitive; i-au dezvăluit goliciunea lui, iar el a înțeles că numai în soluția lor stă mântuirea lui. A-și dedica viața acestor probleme este o sarcină nobilă; a face ceva pentru a le rezolva este un mare merit. Adevărat, majoritatea acestor întrebări nu pot fi rezolvate printr-un mod pur științific, dar este calea științifică singura cale către tărâmul fermecat al adevărului? Acolo unde faptele nu doresc să se explice, sunt posibile ipoteze care le explică, iar aceste ipoteze pot fi probabile pentru gând și convingătoare pentru inimă. Grot ne-a lăsat o serie întreagă de astfel de ipoteze filozofice, la fel de diverse ca interesele sale, la fel de strălucitoare ca propria sa gândire. Unele dintre aceste ipoteze se bazează pe elementele experienței, altele merg dincolo de ea; unii dintre ei sunt de acord cu restul, alții le contrazic; unele se completează reciproc, altele elimină și înlocuiesc predecesorii lor. Ideile filozofice nu sunt recunoscute universal, iar ipotezele lui Groth, fără îndoială, au aceeași soartă; dar, poate, vor fi mulți oameni pentru care vor arunca o lumină nouă asupra tipurilor de lume și vor servi drept sursă de satisfacție morală. Astfel de oameni vor trage din ei forța vie a gândirii iscoditoare și a stărilor nobile; ar crede în cunoașterea adevărului și a realității la fel de mult pe cât credea Grota însuși și cine ar putea spune că ar greși? Oare credințele nobile nu conțin în sine garanții ale adevărului lor? Lumea idealurilor eterne, nu este realitatea eternă, vie, frumoasă, dominând lumea înconjurătoare a lucrurilor și fenomenelor schimbătoare? ..

Cu toate acestea, indiferent de modul în care privim ipotezele filozofice ale lui N. Ya. Grot, nu le putem nega o calitate remarcabilă: erau spirituale și originale. Grot nu poate fi numit un simplu popularizator al doctrinelor filozofice ale altor oameni: avea o minte creativă și era un gânditor în sensul real al cuvântului. Indiferent de întrebările pe care le-a atins în lucrările sale, aproape peste tot știa să spună un cuvânt nou sau să arunce un gând rodnic. A avut darul de a țese din el însuși o rețea subțire de idei și de a crea din ele construcții teoretice, poate nu întotdeauna puternice în

9*

la execuția sa, dar întotdeauna original, îndrăzneț și frumos în designul său. Chiar și în cazul în care a împrumutat gândurile altora, le-a impus acestora pecetea individualității și a talentului său; chiar și acolo unde a repetat cântece vechi, a introdus în ele noi motive, uneori schimbându-le complet caracterul. A știut să pună ideile altora într-o altă legătură și să le adapteze la propriile sale scheme; a acoperit vechi întrebări dintr-un nou punct de vedere. Mintea lui flexibilă era aproape în egală măsură capabilă atât pentru lucrări filosofice analitice, cât și pentru cele sintetice și a găsit o cale de ieșire din cele mai riscante poziții teoretice; iar stiloul său talentat putea îmbrăca cele mai dificile lucruri într-o formă simplă, clară și atractivă. Dacă a simțit sub picioare un temei factual sau ideologic solid, a mers la obiectivul său cu o secvență logică constantă. şi deţine un aforism foarte drăguţ: „Este cel puţin ilogic ca o fiinţă care gândeşte logic să se teamă de logică” 1). Dacă logica şi faptele nu puteau să-i facă serviciile lor, nici el nu se temea de paradoxuri şi contradicţii.dar. a stiut aproape intotdeauna sa fie interesant.De aceea scrierile lui au starnit atatea controverse si de aceea au atras atentia nu numai in randul specialistilor, ci si intr-un cerc mai larg de intelectuali.

Odată, N. Ya. Grot a visat la posibilitatea unei filozofii naționale ruse. Potrivit proiectului său, noi, rușii, suntem chemați să scoatem în prim-plan interesele morale ale vieții și să dăm o nouă sinteză a realității din unghi de vedere etic: filosofia noastră ar trebui să fie nimic mai mult și mai puțin decât „filozofia salvării lumii. din rău” 2). Grot nu a creat această filozofie „națională” rusă, iar gândul însuși la ea a fost doar un episod de scurtă durată din istoria pasiunilor sale filozofice. Dar nu vom exagera câtuși de puțin dacă spunem că nimeni nu a contribuit la succes. a filozofiei în Rusia în felul în care a făcut el.sensul nu constă numai în faptul că angro a fost

1) Critica n yatiya p o gr e s a.

'·) Articol introductiv la prima carte „Probleme de filosofie și psihologie”, Despre sarcinile revistei. Ref. Ce este meta-F&S&K?

un scriitor filozofic talentat și variat, dar și prin faptul că era o figură energică și simpatică. Pentru a-i înțelege meritele, este suficient să ne amintim că istoria primei Societăți Filosofice Ruse este strâns legată de numele său și că onoarea de a fonda singurul jurnal filozofic rus îi aparține. Societatea Psihologică din Moscova, care a apărut în 1885 la inițiativa prof. M. M. Troitsky, în primii ani a existat în același mod în care există majoritatea Societăților universitare ruse: întâlnirile sale erau rare, activitățile sale nu

erau foarte animate și nu atrăgeau o atenție deosebită asupra lor. Dar a fost complet transformat când Grot i-a devenit șeful trei ani mai târziu. Dintr-un cerc discret și puțin populat, s-a transformat rapid într-unul dintre cele mai vii și mai interesante centre mentale ale Moscovei. A reunit oameni de cele mai diverse convingeri și profesii, metafizicieni și pozitiviști, filozofi și doctori, psihologi și matematicieni, naturaliști și istorici, avocați și educatori, oameni de știință și scriitori. La întâlnirile sale s-au discutat probleme atât de natură specială, cât și de natură generală, s-au reunit puncte de vedere conexe și s-au împăcat puncte de vedere ostile, s-au atins subiecte vii, despre care toată Moscova inteligentă a vorbit uneori mai târziu. Atât traducerile excelente ale unor lucrări remarcabile ale gândirii europene, cât și lucrări independente ale autorilor ruși și-au găsit locul în publicațiile și jurnalul său. Activitatea Societății de Psihologie din Moscova nu va trece fără urmă pentru gândirea filozofică rusă, iar viitorul istoric va aprecia în ce măsură își datorează semnificația lui Grot. Doar o persoană atât de energică, versatilă și dedicată cu ardoare ca el. ar putea atrage atât de multe forțe diverse către o muncă comună prietenoasă și fructuoasă; numai un astfel de organizator înnăscut ar putea netezi contradicțiile lor și să lege aceste membrane disjecta într-un întreg viu. Acea „energie”, în care vedea sursa tuturor fenomenelor și calităților calde, era propria sa calitate; acea dorință de sinteză, care l-a determinat să caute reconcilierea ideilor filozofice ostile, se manifesta și în atitudinea sa față de oameni. în prezent, când revista Questions of philosophy and psychology există pentru al doilea deceniu, baza ei poate părea foarte simplă și firească.

nym afaceri. Dar nu așa părea la început. Jurnalele filozofice nu sunt nicăieri deosebit de prospere; chiar și în străinătate, ei suportă adesea crize severe și nu pot exista întotdeauna fără sprijin extern. Era cu atât mai necesar să ne așteptăm la asta cu noi în Rusia. Cercul de oameni care studiază filosofia, sau măcar se interesează serios de ea, este restrâns printre noi. Condițiile presei ruse sunt cele mai puțin propice dezvoltării libere a gândirii filozofice, iar societatea rusă este fie prea puțin educată, fie prea absorbită de alte probleme practice pentru a înțelege sensul problemelor abstracte. Dacă filosofia din țara noastră atrage atenția publicului, este în cele mai multe cazuri doar atunci când răspunde cerințelor esențiale ale vieții rusești sau stă în legătură cu subiectul ocazional al zilei. De aceea, A. A. Kozlov, care a întreprins publicarea Tratatelor sale filozofice în 1885, nu și-a găsit niciun colaborator sau cititor pentru el: jurnalul său a devenit involuntar o simplă colecție de articole proprii și s-a oprit de la sine după patru numere . Când N. Ya. Grot a decis să publice Questions of Philosophy and Psychology, unele ziare au numit direct intenția sa o himeră și au profețit eșecul lui inevitabil. Era nevoie de o mare rezervă de curaj și energie pentru a decide în asemenea condiții asupra unei acțiuni atât de dificile și era nevoie de multă pricepere și dragoste pentru lucrare pentru a o duce cu succes. II într-adevăr, dacă Questions of Philosophy and Psychology au apărut, au avut succes și și-au atins poziția actuală relativ puternică, atunci datorăm acest lucru în primul rând energiei personale a lui Grot,

capacităţii sale de a atrage în reviste un editor dezinteresat şi luminat în primele zile dificile, eforturile de a uni angajaţii din toate direcţiile şi de a interesa publicul, toleranţa faţă de părerile altora şi capacitatea de a se înţelege cu oamenii, disponibilitatea de a-şi sacrifica timpul, munca, chiar mândria pentru cauza comună. Istoria filozofiei ruse nu va uita aceste merite ale sale.

II. J. Grot ne-a lăsat o moştenire literară de durată şi se poate spera că ideea publicării prezentei colecţii a articolelor sale se va întâlni cu simpatia tuturor celor care preţuiesc interesele filozofiei ruse. Lucrările lui aparţin

nu numai trecutul, ci şi viitorul. Trecutul a lăsat în ele urme ale luptei trecute de idei, foste îndoieli, pasiuni şi dezamăgiri; viitorul va găsi în ele o experienţă instructivă de căutări ideologice, critică a punctelor de vedere învechite şi elemente pentru construcţii filosofice noi.

În memoria lui Nikolai Yakovlevich Grot.

Alexei Vvedensky ').

Încă o pierdere neaşteptată! În noaptea de 23 mai, preşedintele Societăţii de Psihologie din Moscova, profesorul N. Ya.

Mă opresc peste acest mormânt proaspăt într-o meditaţie profundă şi grea.

Activităţile regretatului profesor sunt legate de istoria ultimilor douăzeci de ani prin multe şi variate fire. Dar două trăsături au lăsat o amprentă specială asupra ei, semnul unei personalităţi deosebite şi strălucitoare.

Prima trăsătură distinctivă a lui Nikolai Yakovlevich a fost spiritul prozelitismului filozofic, care arde mereu şi strălucitor în meme. A fost un filozof, în sensul literal şi propriu al cuvântului, adică a ars de dragoste adevărată pentru înţeleptul. Focul acestei iubiri a fost simţit viu şi direct în ea de către toţi cei care au intrat în contact cu ea. Cu această latură a personalităţii sale şi-a atras numeroşii studenţi către sine şi tocmai datorită acestei particularităţi a trezit interesul pentru ştiinţa sa în toţi cei în faţa cărora a apărut ca slujitor al acesteia.

A doua trăsătură care l-a atras irezistibil pe Nikolai Yakovlevich a fost neobişnuită giirota a opiniilor sale şi toleranţa faţă de cei care gândesc diferit. Datorită acestei trăsături, el este ca, poate. foarte, foarte puţini, au putut să se grupeze în jurul muncii lor preţuite, munca de a sluji societatea rusă în domeniul filosofiei, oameni din cele mai diverse depozite şi direcţii. Extraordinar de sensibil şi

) Buletinul Moscovei din 1899, X. V 141 şi 162.

receptiv la cea mai mică licărire de gândire reală, i-a întâlnit pretutindeni cu cea mai vioaie promptitudine și simpatie. În acest sens, el a fost cu adevărat un președinte indispensabil al Societății și editor al Jurnalului pe care l-a fondat. El a intrat în domeniul acestei slujiri ample și responsabile tocmai în momentul în care s-a simțit nevoia tocmai pentru o astfel de persoană.

Pace sufletului tău, prieten sincer, Adevăr! Credem că în pragul eternității, Adevărul te-a întâlnit cu blândețe, căci tu ai iubit-o cu pasiune, cu pasiune și ai căutat cu dragoste toate dinele vieții tale!...

PS Intenționăm să dedicăm un articol special regretatului Nikolai Yakovlevich, de care am fost legați nu doar de un interes comun, ci și de un sentiment de prietenie.

„Gândurile, ca niște scântei, s-au aprins și s-au stins în mintea mea până s-au aprins într-o flacără strălucitoare”

L. //. Grota i,.

eu.

Ultima dată când l-am văzut pe Nikolai Yakovlevichi a fost la sfârșitul anului trecut. El a susținut o prelegere în cadrul Societății de Psihologie din Moscova Critica conceptului de progres și a rezistat cu fermitate multă vreme opoziției vie. Nimic din el nu vorbea despre oboseală sau pierderea forței. Era, ca întotdeauna, mobil, energic și vesel. O impresie și mai bună a făcut-o Nikolai Iakovlevici la penultima noastră întâlnire, când, pe vremea unui modest sponsor filosof, a vorbit însuflețit, într-un cerc strâns, despre întrebări filozofice și nefilosofice: în tinerețe, l-a chemat în larg. distanţă.

Aceasta nu a fost impresia primei noastre întâlniri. A fost, dacă ține amintirea, cu exact zece ani înainte de ultima întâlnire – în sala de ședințe a Universității, după disputa domnului Ghiliarov. Dispute, a purtat un caracter ciudat, cel puțin. Dezbaterea a fost complicată (din vina licenței) de detalii personale și, prin urmare, a fost ascuțită.

personaj, care se pare că a ridicat în sufletul regretatului Nikolai Yakovlevich nori întregi de „emoții” amare.

Amintindu-mi impresiile altor întâlniri cu Nikolai Yakovlevich și revizuind corespondența cu el, constat că. în ciuda mobilităţii sale exterioare şi a vivacităţii. el. se pare că nu se putea lăuda în niciun fel cu o sănătate uniformă și puternică. Aproape fiecare dintre scrisorile sale conține fie ecouri ale unei suferințe fizice care tocmai a fost îndurată. sau un mesaj despre semne rele în același sens.

La prima vedere, părea a fi un om cu o energie indestructibilă și o forță de neclintit. Dar celor care, recunoscând în el o putere utilă pentru creșterea conștiinței noastre de sine, l-au urmărit îndeaproape și cu atenție, era limpede că simptomele de rău augur apăreau deja ici și colo.

În orice caz, Nikolai Yakovlevich însuși, aparent, a distins uneori destul de clar, deși încă surd1 și îndepărtat, dar deja inevitabil1 și inevitabil, loviturile ciocanului fatal. Într-una din scrisorile sale păstrate de mine (1894), după întrebări de afaceri și subiectul zilei. spune, printre altele, despre testamentul lui.. „O glumă, desigur! Dar o glumă, în orice caz, foarte serioasă și impresionantă... II.

II.

Nu am date pentru a judeca motivele care au subminat, se pare, cadavrul regretatului Nikolai Yakovlevich, care era puternic din închisoare. Dar unul dintre aceste motive cred că încă pot să subliniez corect. Ea își are rădăcinile, după părerea mea, tocmai în ceea ce este mai corect plasat regretatului filosof ca unul dintre principalele sale merite în fața societății ruse. Mă refer la organizarea Societății Psihologice și la întemeierea sub ea a Jurnalului Filosofic.

Atât Societatea organizată de Nikolai Yakovlevich, cât și Jurnalul creat de el se disting printr-un singur caracter comun: este o societate și un jurnal al oamenilor care nu gândesc

shchih, dar disidente. În ceea ce privește societatea, desigur, așa ar trebui să fie, cel puțin în teorie: atâta timp cât ea nu și-a pierdut ideea și caracterul științific obiectiv determinat de aceasta, ea nu poate, desigur, să se transforme într-o afacere de partid, într-un fel de cercism asociat cu știința doar prin conexiuni întâmplătoare. Dar revista, cu colaboratori din diverse direcții, chiar de la apariția gândului la ea, a stârnit nedumerire și teamă sceptică. Comparativ, foarte puțini au înțeles că, deși este de dorit ca, de exemplu, palmierii curmale să crească pe malul Mării Albe, totuși, deoarece acest lucru este absolut imposibil, atunci, vrând-nevrând, trebuie să renunțăm la ideea utopică a să plantăm grădini de palmieri acolo...

Nikolai Yakovlevich a înțeles clar că chiar și un jurnal fără o direcție definită este mai bine decât absența completă a unui jurnal. Mai mult, el a ghicit că, având în vedere starea actuală a iluminării noastre și la nivelul actual al gândirii noastre științifice sociale, nicio altă revistă nu ar fi putut avea nici influență, nici succes. Spiritul nostru de spirit de petrecere este încă atât de puternic încât un jurnal cu o direcție precisă ar căpăta inevitabil o culoare atât de extremă și unilaterală, încât nu s-ar putea în niciun caz să conteze pe un cerc de cititori suficient pentru existență.

Nikolai Yakovlevich nu numai că a înțeles acest lucru, dar s-a și pus activ să-și pună în aplicare ideea, care de acum încolo devine principala sa preocupare și cu greu interesul principal al vieții sale.

Având în vedere sprotul punctului de vedere principal și toleranța extremă a regretatului profesor față de idei, nu a fost, desigur, greu de grupat colaboratorii. Dar, pe de altă parte, era foarte greu să menținem în brazi echilibrul adecvat al stărilor de spirit. Toate nptp converge într-un singur editor. În el s-au întâlnit toate curentele de gândire filozofică rusă. A trebuit să neutralizeze toate extremele. Și, așa cum se întâmplă întotdeauna în astfel de cazuri, dificultatea situației, uneori aproape fără speranță, nu a întârziat să se arate. Unii au constatat că editorul nu era suficient de progresist, alții că nu era suficient de conservator. Unii s-au plâns că părăsește calea filozofiei pozitive (pozitivism), spre care se înclinase la început; alţii au constatat, dimpotrivă, că nu se îndreptau suficient de hotărât spre spiritualism.

Acolo și ulmul a izbucnit nemulțumirea, uneori luând o formă ascuțită. „Ei se uită la mine aici”, mi-a scris singur Nikolai Yakovlevich, „de parcă aș fi beat printre cei treji.” Și l-am înțeles și l-am simpatizat...

Situația era, fără îndoială, dificilă. Nu vorbesc de munca mecanică enormă (corectarea manuscriselor, corespondența de afaceri etc.). Odată mi-am exprimat surprinderea că un anumit filozof (acum decedat) a început să scrie în Questions of Philosophy and Psychology într-un stil cu care nu-și răsfățase până acum cititorii. Nikolai Yakovlevich a scos în tăcere proiectul de manuscris al acestui filozof și a arătat că a fost modificat dincolo de recunoaștere... După părerea mea, a fost mai ușor să scriu din nou articolul decât să faci astfel de corecții colosale.

Nikolai Yakovlevici, atâta timp cât avea destulă putere, ulaaii-val'i. toate incidentele și a cucerit toate dificultățile. Dar puterea pentru o astfel de muncă ar putea fi suficientă, desigur, doar nu pentru mult timp. Iar soarta ulterioară a revistei este o dovadă vie și tangibilă că primul editor al Revistei Questions of Philosophy and Psychology a fost mai ușor de înlocuit decât de înlocuit.

SH.

Organizarea Societății și înființarea revistei, totuși, departe de a epuiza activitățile multiple ale lui Nikolai Yakovlevich. Pe lângă asta, a fost și profesor de filozofie și un prolific scriitor filozofic. Din păcate, nu sunt familiarizat, nici măcar din auzite, cu funcția lui de profesor. Dar am avut deja ocazia să vorbesc despre semnificația lui ca scriitor filozofic.

Cu ceva timp în urmă, aici, pe paginile Gazetei Moscovei (Li 346, 1897), într-una din notele mele critice, am caracterizat în felul următor semnificația regretatului filozof ca scriitor:

„Profesorul N. Ya. Grot ocupă o poziție foarte respectabilă și, în același timp, foarte ciudată printre reprezentanții filozofiei noastre.

Neobișnuit de receptiv și de simpatic, deținând un dar rar al concepției creative, el ascultă ușor și rapid fiecare principiu care renaște în filozofie, dezvoltă și completează fiecare gând semnificativ și original.

se dezvoltă într-o teorie întreagă și în această formă se supune judecății cititorilor săi. Astfel, în cei douăzeci de ani de activitate științifică și literară, el este printre noi unul dintre cei mai buni comentatori ai mișcării gândirii filozofice paneuropene.

„Există un detaliu extrem de caracteristic în această activitate de comentariu ciudată a venerabilului profesor: i se pare uneori cititorului care o urmărește cu atenție. parcă chiar în momentul în care autorul pune ultimul punct sub opera sa, este pentru el o fază deja experimentată a evoluției sale filosofice, fază din care trece imediat la alta. Astfel, filosofia profesorului N. Ya. Grot nu a fost încă modelată într-o formă finită cu exclusivitate dogmatică. Nu este un sistem, ci mai degrabă un proces de gândire, în continuă dezvoltare și, aparent, încă departe de a fi complet.

„Desigur, că o astfel de evoluție este naturală și fructuoasă este fără îndoială. Această sinceritate a spiritului cu insistență de căutare, acest scepticism care nu se mulțumește cu nimic, are un secret aparte, propriu, secretul prozelitismului filozofic. Îi molipsește pe ceilalți, trezește în ei dragostea pentru căutarea adevărului și, până la urmă, aceasta este însăși esența filozofiei. De aceea este, ca să spunem așa, un început dinamic în procesul dezvoltării filosofice a omenirii, la fel cum dogmatismul filozofic, în diferitele sale nuanțe și forme, exprimă momentul static al procesului”

La această caracterizare anterioară a mea trebuie să adaug acum încă o caracteristică. Desigur, Nikolai Yakovlevich a dobândit adepți ai filozofiei, în primul rând, în afară de intenția sa, prin însuși spiritul scrierilor sale, receptivitatea și interesul lor viu. Dar uneori, în unele cazuri particulare, pentru oamenii în care a remarcat o străduință pentru filozofie, care s-au dat în slujba acesteia.- el, de altfel, a fost, și în comunicare personală directă, o sursă inepuizabilă de diverse, vii și rodnice. , impulsuri filozofice.

Disputa filozofică cu el a fost întotdeauna nu numai interesantă în mare măsură, ci instructivă: el l-a condus mereu către întrebări noi și le-a deschis în întrebări vechi.

noi perspective. În special pentru filozofii tineri și începători, influența sa a fost indispensabilă. Fiind el însuși toată energie și mobilitate, nu a lăsat pe ceilalți să se liniștească pe capul dogmatismului, fiind, astfel, și în ei, un motor viu al unei gândiri progresiste nestatutare.

Nu există nimic de spus despre sprijinul extern al oamenilor care lucrează în domeniul filozofiei: petrecerea timpului liber, cărțile, recomandările lui erau în slujba tuturor celor care erau legați de el printr-o dragoste comună pentru știința sa iubită.

Din păcate, se pare că această latură a activității pentru Nikolai Yakovlevich nu a fost lipsită de spini. Prozeliții care filosofează, spre deosebire de cei religioși, așa cum se știe, nu servesc întotdeauna drept laudă profesorului lor – gloria și consolarea lui. Istoria binecunoscută a relației dintre Aristotel și Platon, din păcate, se repetă aici destul de des și, deoarece istoria lui Aristotel și Platon nu este deosebit de bogată, acele relații, care au fost temperate acolo de puterea talentului, iau de obicei forme mai grosolane în timpul nostru prozaic de mediocritate. Nikolai Yakovlevici nu părea să fie o excepție. În paharul bucuriilor provocate de creșterea conștiinței noastre filozofice, uneori, se pare, cădeau și picături de amar amar. Viitorul său biograf, fără îndoială, va nota acest detaliu ca fiind unul dintre „factorii co-determinanți” care au grăbit deznodământul fatal.

IV.

Nikolai Yakovlevich a fost un scriitor foarte educat, neobișnuit de abundent și de versatil. În anul 188, celebrul arhipăstor al Odessei, Prea Sa Nikanor, care a luat la inimă soarta lui Nikolai Yakovlevich și i-a urmărit cu atenție dezvoltarea filozofică, a remarcat în el, ca scriitor, tocmai aceste trăsături tocmai indicate. Iată ce a scris atunci:

„Op (Profesorul Groth) este într-adevăr un filozof cu o abilitate extraordinară, o varietate extraordinară, o pregătire excelentă, remarcabil de abundent, remarcabil de clar în prezentare, chiar și strict logic în deducții de la începuturile greșite. Erudiția lui filozofică este enormă. op

Sunt familiarizat cu filozofii nu numai ai timpurilor moderne, ci și ai antichității clasice elene profunde în adevăratele lor creații. Cunoașterea sa cu concluziile științei naturale moderne, fără de care acum este imposibil să construiești filozofie, este remarcabilă.

Aceasta, după cum am spus deja, a fost scrisă încă din 1886. De atunci, activitatea regretatului profesor a devenit, dacă, poate, nu mai abundentă, atunci în orice caz și mai receptivă și versatilă. Mai ales că jurnalul a fost fondat. Cartea lui rară nu aducea cu ea un articol mai mult sau mai puțin amplu despre un muncitor neobosit. Întrebările strict științifice au alternat aici cu comentarii despre subiectele arzătoare ale zilei. O simplă listă de cărți scrise de el, pamflete și mai ales articole de jurnal ar ocupa mai mult de o pagină.

Din păcate, nu este ușor de determinat punctul de înclinare al filosofiei regretatului Nikolai Yakovlevich. Cert este că în istoria

dezvoltării sale au existat mai multe perioade. A început cu un pozitivism destul de hotărât (în sensul metodei); apoi a făcut o întorsătură bruscă, hotărâtoare, spre spiritualism şi, în cele din urmă, în ultimii ani, aparent, a fost absorbit de gândul unei sinteze superioare a ambelor, trăite de el, direcții ale gândirii filosofice (pozitivism şi spiritualism). Spun: aparent, pentru secretul sintezei, căutat şi dorit, a dus totuşi cu el.

Cu toate acestea, regretatul profesor a aparținut acelor gânditori pentru care, ca şi pentru Lessing, nu contează atât rezultatul, cât însuşi procesul de căutare a adevărului. Iată ce scrie el despre acest subiect în pamfletul său ca răspuns la Prea Sa Nicanor (1886), care, de altfel, are cea mai importantă semnificație autobiografică:

„Că primele mele scrieri au fost în principal cu un caracter negativ şi că ultimele mele sunt în principal expresia unor opinii pozitive – acest lucru nu neg. Fiecare construcție, materială şi spirituală, începe cu curățarea terenului pe care urmează să fie ridicată o nouă clădire, iar dacă vechea clădire a stat pe acest sol, atunci chiar şi cu distrugerea acestei clădiri vechi, adică cu lucrări pur negative.

„În efortul de a împăca toate cunoştințele şi toate cerințele sufletului uman, filosoful va face cel mai bun lucru dacă merge constant înainte, privind cât mai puțin în urmă.

gâfâind pe spate, pe concluziile lor anterioare. Mărturisesc că am obiceiul, atunci când încep o nouă lucrare, să nu le recitesc pe cele precedente şi, în acelaşi timp, mă ghidez conştient de convingerea că dorința de a elimina contradicția cu ceea ce am spus mai devreme nu poate decât să dăuneze. cauza adevărului. Dacă ieri nu ştiam încă nicio parte a adevărului, astăzi îl pot găsi şi ce contează pentru mine dacă această latură a adevărului slăbeşte sensul unora dintre negările mele anterioare?

„Fiecare nouă afirmație, indiferent în ce constă, este deja eliminarea unei negații şi, prin urmare, este imposibil, prin creşterea afirmațiilor cuiva şi adăugarea la cele vechi, urletul, reducând astfel numărul de negații. Leibniz credea că toți filozofii au dreptate în afirmațiile lor şi greşite în negările lor. Acesta este un gând profund şi adevărat. Şi întreaga filozofie în ansamblu şi procesul dezvoltării ei pentru fiecare filosof în special, este un proces de multiplicare a afirmațiilor adevărate şi de reducere a negărilor false şi unilaterale, prin dezvăluirea unor noi laturi ale adevărului. Prin urmare, doar iubitorii de sine privesc înapoi, temându-se de reproşul de contradicție şi punându-şi vanitatea literară mai sus decât adevărul. Cel care iubeşte sincer adevărul merge în timp ce el merge.

„Filosoful care înaintează pe bună dreptate este supus legii generale a mişcării în natură. Mişcarea perfectă în natură, aşa cum credeau Platon şi Aristotel şi după cum a confirmat parțial ştiința, este mişcare circulară. Un filosof care merge drept înainte este ca o planetă care se învârte în jurul soarelui, pentru că adevărul este un fel de soare

al gândirii filozofice. De asemenea, arată ca un călător care a decis să facă ocolul pământului. Acesta din urmă, cu siguranță, mai devreme sau mai târziu, se va mișca constant înainte, chiar se va dovedi a fi propriul său antipod, trecând din emisfera estică în cea vestică sau invers. Dacă nu se dovedește niciodată a fi antipodul lui, atunci asta va însemna tocmai că s- a întors, sau altfel s-a oprit și marchează timpul în același loc. Cel mai desăvârșit filozof va fi cel care, în cursul vieții sale, parcurge întregul drum al adevărului relativ uman, îl îmbrățișează din toate părțile și se întoarce în siguranță (de cealaltă parte) la punctul de plecare al gândirii sale. Tocmai aceste idei au fost cele care mi-au ghidat mișcarea filozofică”

v.

Iertați-mă, răposatul meu coleg, dar, în interesul adevărului, trebuie să spun că am văzut întotdeauna în pagina de mai sus o dovadă a remarcabilei sale capacități dialectice, mai degrabă decât o expresie a adevăratei stări de fapt.

Pentru început, opinia lui Leibniz, conform căreia toți filosofii au dreptate în afirmațiile lor și greșite doar în negările lor, este o părere, cel puțin, inexactă. Dacă, de exemplu, spun că viața mentală a unei persoane se explică numai prin procese asociative, atunci această afirmație va conține nu adevărul, ci o minciună, pentru că singura afirmație adevărată în acest caz ar fi doar aceasta: viața mentală. a unei persoane, de altfel, se explică și prin procese asociative.

Prin urmare, în continuare, nu este deloc întotdeauna de dorit ca un filosof să se întoarcă la ceea ce i-a servit drept punct de plecare. Această întoarcere este de dorit doar într-un astfel de caz, dacă punctul de plecare a fost ales corect. Atunci adevărul imediat, când filozoful se va întoarce la el, mai înțelept prin experiență, cunoaștere și reflecție, se va dovedi a fi același, dar într-o formă diferită. Afirmațiile inițiale ale filosofului vor rămâne aceleași la sfârșitul mișcării filosofice și nu vor apărea înaintea lui decât într-o formă diferită. Astfel, mișcarea în acest caz, strict vorbind, nu va mai fi circulară, dar - dacă folosim comparația - va fi ca și urcarea treptelor unei scări în spirală: de la treapta superioară, desigur, cea inferioară, culcat sub ea, va fi de asemenea vizibil, dar și mai mult se va vedea distanța care a apărut între ei, datorită ocupației de filozofie ...

Spun toate acestea atunci pentru a arăta că, purtat de sarcina de a-și justifica trecerea de la filozofia negativă la cea pozitivă, regretatul gânditor s-a dovedit a fi, într-o oarecare măsură, nedrept cu el însuși, ca să nu mai vorbim de faptul că teoria lui este ridicată. la un principiu si la un general regula este ca in orice caz nu are decat un sens relativ si conditionat, care are loc si se justifica doar in unele cazuri particulare.

Mi se pare că „tranziția” în cauză. poate fi explicat într-un mod mult mai natural, mai simplu și mai consonan cu imaginea strălucitoare a defunctului.

Ca persoană care s-a lăsat dus și sincer în hobby-urile sale, Nikolai Yakovlevich a adoptat la început filosofia care i-a fost cel mai bine cunoscută, ca fiind cea mai populară la acea vreme și pe care a înțeles-o mai mult - o filozofie care l-a atras la sine prin ea. claritate și pozitivitate (în sensul metodei). Dar, apoi, din nou datorită aceleiași sincerități incoruptibile și remarcabile a talentului său, precum și datorită extinderii cunoștințelor și reflecțiilor, a început, încetul cu încetul, să treacă la polul opus al gândirii. Dacă primele lucrări filosofice ale lui Nikolai Yakovlevich, referitoare la psihologie și logică, stau pe baza unui asociativ-pozitiv, atunci, până la urmă, unele dintre acestea din urmă (cum ar fi, de exemplu, monografia sa On Time, publicată în Questions of Philosophy and Psihologia') ridică cititorul la o asemenea înălțime speculație, care este disponibilă pentru foarte, foarte puțini.

Într-un pamflet ca răspuns la episcopul Nicanor, regretatul profesor, cu sinceritatea și sinceritatea sa caracteristică, a indicat el însuși cum a ajuns la concluzia că în cele din urmă „a respins legitimitatea terorii pozitive” care a exercitat mai întâi o asemenea presiune asupra lui. Iar episcopul Nicanor, a cărui revizuire strălucitoare a talentului filosofului am citat-o mai sus, după părerea mea, privește destul de corect cursul general al dezvoltării sale când spune:

„Slăbiciunea filozofiei sale constă (constă) nu numai în sclavia sa, ci și în supunerea sa pasională, ca neofit, față de spiritul dominant al științei pozitive moderne. Unele dintre concluziile filozofiei sale nu pot decât să fie recunoscute ca neîntemeiate pe atât de ascuțite în expresie și direct dăunătoare în aplicarea practică.oamenii de știință seculari, în special între motoarele universitare ale științei, el este unul, ca toți ceilalți, în timp ce totul este ca unul. cu ei. În trecutul recent, el nu ar fi fost posibil altfel decât într-un asemenea caracter de solidaritate cu colegii și ascultătorii săi, pe care el însuși subliniază, atât în conversațiile orale private, cât și

Trebuie să pierdem din vedere faptul că reverendul autor nu vorbește aici decât despre prima fază a filozofiei lui Nikolai Yakovlevici.

la prelegeri publice, în sfârșit, și în tipărire. Pe o serie întreagă din cele mai vechi lucrări ale sale, el însuși flutură mâna: „negative de direction; atunci, unde era un spirit atât de îngust de intoleranță științifică?Acum, în ultimele zile, s-a îndreptat limpede spre o cale mai directă a filosofării, fiind de acord la fel de mult cu cele mai

recente concluzii ale științei, cât de mult cu imobilele vechi precepte patristice.

Ar fi o lucrare recunoscătoare și, în același timp, foarte instructivă dacă cineva s-ar lua osteneala să alcătuiască tabele paralele ale vederilor anterioare și ulterioare ale regretatului filosof cu privire la aceleași întrebări. Atunci s-ar dovedi că, spre deosebire de propria calomnie a filozofului asupra lui însuși, el nu mergea în niciun caz la punctul din care a plecat. Dimpotrivă, în anii următori a mers într-o cu totul altă direcție și spre un alt scop. El a dat acum amploare a tot ceea ce înainte, sub influența „terorii pozitive”, dacă nu era negat de el, atunci în orice caz a fost retrogradat în cel mai îndepărtat plan. Fără îndoială, această răsturnare a „terorii pozitive” a fost o ispravă din partea filozofului decedat. iar isprava nu este ușoară.

VI.

Îmi voi încheia caracterizarea cu câteva observații generale.

Nikolai Yakovlevich a fost mai presus de toate un om nobil. Nu numai că cu deplină disponibilitate a mers să întâmpine pe toți cei care aveau o nevoie înaintea lui, mai ales dintre oamenii care aveau o relație cu filosofia, dar a prevenit și aceste nevoi. Bunătatea sa practică a mers mână în mână cu toleranța sa ideologică și teoretică față de cei care gândeau diferit, iar egoismul de sine stătător îi era la fel de străin în ambele sfere. Puternic, temeinic și bine dezvoltat a crezut că a primit-o exact în același mod. ca orice aspirație bună, dar numai la nesinceritate și minciună, în gând și în viață, a tratat negativ.

Nikolai Yakovlevich a fost un colecționar de gândire rusă (/istoric. Înainte de jurnalul său, diferitele curente ale gândirii noastre în curs de dezvoltare s-au tratat unul pe altul, dacă nu întotdeauna ostil, atunci aproape întotdeauna cumva neatent, indiferent.

si chiar suspect. Doar el a dat pe paginile jurnalului său posibilitatea ca oameni de diverse medii și direcții să se întâlnească față în față, să-și schimbe ideile și să învețe unii de la alții. Un singur criteriu și un singur judecător a rămas aici — sinceritatea și seriozitatea gândirii. Nota filozofică iubitoare de pace, scrisă de mâna lui Nikolai Yakovlevich în prima carte a revistei, este meritul său enorm, al cărui preț, fără îndoială, va crește din ce în ce mai mult și, pe măsură ce cuvintele acestei note vor fi uitate din ce în ce mai mult.

Nikolai Yakovlevich a fost un gânditor versatil. care, cu receptivitate universală, a combinat căutarea curajoasă a filozofiei sale. Cu entuziasmul unui neofit, el în ture a experimentat și „hrănit” toate direcțiile cele mai importante ale filozofiei occidentale, începând cu pozitivismul, dar nu s-a oprit la niciuna dintre ele.în mintea lui, până când, izbucnind într-o flacără strălucitoare, au a luminat pentru el tainele filozofiei nationale ruse, cu baza ei mistico-

religioasa.Detaliul este semnificativ si putin umbrit! pe care l-am citat mai sus, si a purtat in sufletul lui „Si ca nu doar s-a straduit sa creeze filozofia ruseasca, ci si a trezit. alţii să facă la fel, - acest lucru este dovedit de prefeţele scrise de el la unele cărţi ale revistei.

Spre durerea sinceră a tuturor prietenilor adevăraţi ai filozofiei, moartea prematură a lui Nikolai Yakovlevich a oprit realizarea aspiraţiilor sale înalte. Dar dacă Dumnezeu, conform cuvintelor lui Hrisostom, sărută atât intenţia, cât şi acceptă dorinţa, atunci istoria, în sensul său cel mai înalt, istoria judecând după imaginea Dumnezeului etern, recunoaşte fără îndoială meritul lui Nikolai Yakovlevich şi îi alocă un loc onorabil. pe paginile lui pentru el: căci a făcut multe, dar a suportat încă mai mult în intenţia şi străduinţa sa.

Yu*

eu ΰ-

La vestea amară a morţii neaşteptat de timpurii a lui Grot, toţi cei care l-au cunoscut, sunt sigur, nu şi-au amintit în primul rând de acel onorat scriitor şi profesor, care, fără îndoială, a muncit mai mult decât oricine altcineva în problema răspândirii educaţiei filozofice în Rusia, dar Mi-a amintit mai întâi de o persoană vie, cu inima caldă ѣкѣ, mereu plină de bunăvoinţă şi participare, mereu fierbinte de gânduri bune şi de angajamente, mereu indignată de diferite nenorociri şi insulte sociale. Trăind constant în cercurile literare şi ştiinţifice, Grot a rămas străin de principalul lor viciu - invidia ostilă; era un tovarăş cu adevărat bun. Şi dacă, în acelaşi timp, era foarte mândru de el însuşi, sau, mai precis, era un mare iubitor de laude, atunci această proprietate nu s-a întors aspru împotriva aproapelui său, pentru că era înainte de toate drept şi binevoitor; prin urmare, el dorea sincer ca toţi ceilalţi să găsească cea mai deplină satisfacţie posibilă în mândria lor şi a fost întotdeauna înclinat mai degrabă să exagereze decât să slăbească meritele şi demnitatea celorlalţi. Principalul lucru la un om este calitatea inimii sale. Acesta a fost principalul lucru în care a fost amabil. Pe locul doi pun meritul înaintea patriei; au fost grozavi la Grotă, după cum se spune, în răspândirea educaţiei filozofice în Rusia. Nu numai prin expunerea sa plină de viaţă şi talentată a subiectelor filozofice în prelegeri (la Nizhyn, Odesa şi Moscova), universitar şi public, a atras numeroşi ascultători şi a pregătit cititori filozofici, dar şi mai mult decât atât, datorită sociabilităţii, simpatiei, energiei neobosite. şi indubitabil dar organizatoric, a reuşit să formeze prima şi până anul trecut singura societate filozofică din Rusia2), apoi a fondat prima şi până acum singura revistă filosofică din Rusia, care are o răspândire relativ mare. În ceea ce priveşte propriile lucrări filosofice ale lui Grot, nu există nicio cale

*) Buletinul Europei, 1899, iulie.

'-) Înainte de el, a existat de câțiva ani, nominal. WC

nu se poate spune că și-a îngropat talentele în pământ. Tot ce gândea, spunea și tot ce spunea, scria și tipări. A început cu două mari disertații originale despre psihologia sentimentului și despre reforma logicii. Încă nu îl cunoșteam când era ocupat cu aceste cărți. În ultimii zece sau doisprezece ani sub ochii mei, pe lângă multe studii minore, el a fost ocupat cu trei întrebări importante: despre liberul arbitru, despre natura timpului și despre transformările energiei. Nu a avut timp să se gândească la aceste întrebări până la capăt, pentru fiecare dintre ele a exprimat o mulțime de lucruri atât adevărate, cât și curioase... Dar este ciudat și amar pentru mine să vorbesc despre Grotă în acest fel, să analizez calitățile și meritele lui, să-și enumere lucrările, să vorbească despre el ca un mort care a făcut ceva și nu o face deja.

Iar cântecele începute pe care Harald nu le-a terminat IG zace sub mormânt...

La revedere, bun tovarăș!—nu-i așa?—Ne vedem în curând!

2.

Din articolul „Trei caracteristici”’)·

Cu cât sunt mai rar printre noi oameni care își dau puterea cauzei importante, dar nu prea recunoscătoare în Rusia, a educației filozofice, cu atât mai mult, desigur, suntem obligați să le cinstim memoria. În ultimul an (1899) am pierdut două astfel de cifre și, în același timp, a trecut un sfert de secol după moartea celui de-al treilea. Pe toți trei le cunoșteam personal: sunt oameni vii pentru mine și mi-aș dori să repar pentru alții imaginile mentale care au rămas în mine, spre deosebire unul de celălalt până la extrem.

... Este greu de imaginat un contrast mai complet, ca cel care a fost între M. M. Troitsky și N. Ya. Grot. Tam - imobilitatea și izolarea unui iaz de grădină sau acvariu,

') „M. M. Troitsky.—N. I. Grot.—P. D. Yurkevpch", paiech. în „Buletinul Europei”, 1900, jap. Aici este tipărită o parte din ea dedicată lui N. Ya. Grot.

iată mișcarea necruțătoare, efervescentă a unui pârâu de munte - „și spumă, și stropește de jur împrejur.” Nu neg meritele rezervoarelor închise, dar este de netăgăduit că pâraiele vii au mai mult viitor - pot deveni râuri mici și mari. râuri care se varsă în mări și oceane.

Purtând metafore, Troitsky era de o minte, așezându-se pentru totdeauna pe acel prim punct de vedere cu adevărat filozofic, pe care în tinerețe l-a înțeles bine și și l-a asimilat. Grotto, dimpotrivă, a fost chibzuit, și mai mult, într-un dublu sens: în primul rând, a dezvoltat cu mai mare șprot și versatilitate fiecare punct de vedere asupra căruia s-a oprit, încercând să-l apropie și, dacă se poate, să-l împace cu alții, iar în al doilea rând, nu s-a putut opri la un punct de vedere, trecând succesiv la altele, mai profunde și mai semnificative.

Această mobilitate și versatilitate, care au distins activitatea mentală a lui Grot și lucrările sale filozofice, au fost în mod natural legate de trăsătura generală caracteristică a sufletului său - cu receptivitatea sa extremă la orice nou entuziasm spiritual. Orice nou motiv mental sau interes de viață care a apărut a fost întotdeauna acceptat de el, ca să spunem așa, cu brațele larg deschise. Prin impresionabilitatea sa uimitoare și capacitatea de răspuns instantanee. Grota arăta ca un poet pe care Thomas Moore și Pușkin îl compară cu un ecou:

Fiara răcnește în pădurea surdă, Sună cornul, bubuie tunetul, - Cântă fecioara dincolo de deal - La fiecare sunet

Deodată dai naștere răspunsurilor tale în aerul gol.

Desigur, această comparație, ca oricare alta, este șchiopătă și în cazul de față necesită două rezerve: în primul rând, răspunsul lui Grot la vuietul fiarei din pădurea adâncă a vieții noastre a fost exprimat nu prin repetarea acestor sunete sălbatice, ci prin opoziția verbală corespunzătoare față de starea de spirit bestială sau bestială și, în al doilea rând, receptivitatea sufletului viu al Grotei la orice cerere socială solidă a fost exprimată și în răspunsuri precum, de exemplu, chemarea la viață a primei societăți filosofice din Rusia și fundamentul primei și până acum singura filosofie

Revista Sophia, care, trebuie să sperăm, nu s-a născut „în aer gol”.

În orice caz, principala trăsătură caracteristică a Grotei trebuie recunoscută ca impresionabilitatea și receptivitatea sa uimitoare sau, pentru a folosi propriul său termen, plenitudinea și viteza extraordinară a revoluției sale mentale. Excitarea din afară a trecut imediat în gând în el; gândul a stârnit entuziasm spiritual, iar această mișcare a simțirii s-a manifestat irezistibil în cuvânt și în idee, apoi în scris și acțiune socială. Cred că nu a avut deloc gânduri lipsite de pasiune și imobil – reci. Orice gând care a apărut în mintea lui mobilă, ca urmare a unei impresii de viață sau de carte, a devenit imediat subiectul unui sentiment sincer și un motiv de activitate. Tot ce gândea, spunea și tot ce spunea, scria și tipări; mai mult, trebuie remarcat că toate acestea, dacă p nu a fost întotdeauna direct legată, a fost întotdeauna legată cumva de către Grot de interesele filozofice, astfel încât în toată această abundență pestriță de cuvinte, idei,

motive și acțiuni, nu numai omogenitatea naturală a caracterul personal a fost păstrat, dar n legătură conștientă a unui design comun.

În sine, caracterul distinctiv pe care l-a arătat Grot este o chestiune de natură și nu merită nici laudă, nici cenzură. Un astfel de personaj poate fi cauza unor greșeli fatale, precum și a unor fapte benefice. Fără îndoială, Grot, cu mobilitatea sa neobosit, ar fi trebuit să cadă mai des în erori teoretice și practice decât, paprpmer, Troitsky cu pacea sa fericită. Cine nu se mișcă de la locul lui nu cade. Dar aceasta este ceea ce pot spune sincer, ca impresia finală a mea de la zece ani de contact strâns cu Grot: că suma sentimentelor, motivelor și acțiunilor corecte și demne din această persoană a depășit decisiv suma celor greșite și că greșelile sale din viața lui. erau slăbiciuni deosebite care uneori puteau să se întunece, dar nu puteau să întunece multă vreme și cu atât mai puțin să înlocuiască structura generală de înaltă etică a sufletului său.Ultimul cuvânt în orice problemă i-a rămas întotdeauna pentru totdeauna.

Grotto a fost adesea și din diferite părți reproșate pentru schimbarea modului său de gândire. Dar dacă el. într-adevăr.

din impulsuri pur interne, el și-a schimbat gândurile despre unul sau altul subiect filozofic de mai multe ori, apoi, în primul rând, aceasta este caracteristică oricărei minți vii și, în al doilea rând, toate astfel de schimbări nu-l priveau pe Grot nici focalizarea formală, nici direcția generală. a filosofării lui . Asta nu l-a schimbat niciodată. Toată diversitatea vederilor și construcțiilor sale s-a învârtit întotdeauna în jurul unei idei de mijloc - procesul evolutiv, adică dezvoltarea progresivă a sufletului și a universului, iar direcția în care s-au schimbat opiniile sale asupra evoluției mentale și cosmice a fost întotdeauna mai profundă și, in acelasi timp, sus.

Nu voi enumera și evalua aici toate punctele de vedere filozofice care au fost pentru Grotto etapele mișcării sale mentale; Voi indica doar trei principale, desemnându-le prin numele acelor gânditori care în această epocă au avut o influență predominantă asupra lui -

Dezvoltarea filozofică a lui Grot a mers de la Herbert Spencer la Giordano Bruno și de la Bruno la Platon și Aristotel. Cum să numim un astfel de curs de dezvoltare, cum să nu progresezi în profunzime și în sus? Oricare ar fi simpatiile noastre mentale, dar din punctul de vedere al problemelor și întrebărilor pur filozofice, trebuie să fim de acord că Giordano Bruno a fost un gânditor mai semnificativ decât Herbert Spencer, iar Platon și Aristotel mai semnificativ decât Bruno, care este și el mâncat. Ideea aici nu este care dintre ele este mai aproape de interesele vieții moderne și de starea actuală a științelor pozitive, ci care satisface mai bine interesul filosofic, speculativ propriu, și ne poate învăța mai multe despre filozofia însăși; în acest sens, cursul dezvoltării Grotei de la sinteza semi-științifică modernă la ideile și construcțiile secolului al XVI-lea și de acolo la filosofia antichității - această regresie cronologică trebuie recunoscută fără îndoială ca un progres mental normal, adică o

aprofundare şi o ridicare a gândirii filosofice. Schimbarea punctelor de vedere și a punctelor de vedere. Grotto și-a perfecționat filozofarea, a mers înainte. și, în consecință, aceste schimbări îi servesc în laudă, și nu în cenzură. Până la urmă, dacă ar fi rămas pentru totdeauna cu evoluționismul material, mecanic, niciun judecător competent nu l-ar fi recunoscut drept un adevărat filozof, deci cum i se poate reproșa că a mers mai departe de aceasta, în sens filozofic, viziune elementară?

În apărarea și lauda lui Grot, trebuie adăugat că în subiectele pasiunilor sale mentale nu a văzut niciodată dogme infailibile care necesită doar acceptare și transmitere umilă - așa cum, de exemplu, Troitsky a tratat doctrina psihologică engleză. Este imposibil să negați opiniile originale și construcțiile mentale deosebite din primele scrieri ale lui Groth, scrise sub influența predominantă a lui Herbert Spencer, care sunt: „Psihologia sentimentului ~ și „Reforma logicii”

Mai decisiv, Grot intră pe calea gândirii independente în lucrările ultimului său deceniu, mai ales în tratatele despre liberul arbitru, despre timp și despre transformările energiei, unde învățăturile filosofiei antice servesc doar ca stele călăuzitoare, și nu ca un remorcher pentru barca lui filosofică.

În prima dintre aceste lucrări, întregul cosmos este prezentat ca o serie de gradații de la pasivitate materială completă, robie, până la desăvârșită activitate spirituală sau libertate, care este înțeleasă aici definitiv ca–actus purus. În articolele „la timp” - cea mai profundă dintre lucrările lui Grot - același concept de „actus purus” servește la exprimarea esenței eterne a sufletului, ca eliberat de limitele timpului și de toată plinătatea calităților și definițiilor spirituale, tot ce este esențial și valoros pozitiv într-o viață întreagă este prezentat ca dat o dată pentru totdeauna, indiferent de dezintegrarea temporală a momentelor, într-un act etern și atotcuprinzător.

Pentru ca gândirea mereu în mișcare a lui Grot, care se învârtea până acum în principal în domeniul ființei relative actuale, ceea ce filosoful antic a desemnat ca οὐδέποτε ον (mereu răsărit și piere, dar în esență niciodată neexistând), să se ridice în tărâmul eternului și imobilului. existența și înțelegerea întregului tărâm pestriț și agitat al fenomenelor mentale - sub specie aeternitatis - a fost o adevărată ispravă mentală, iar convingerea fermă cu care Grot ia acest punct de vedere inițial neobișnuit pentru el, desigur, îi merită mai mult decât i-ar fi făcut vreo altă minte natural mai contemplativă.

Cu toate acestea, nici aici gânditorul nostru nu renunță la ideea sa călăuzitoare veșnică – evoluția. Cum, odată cu recunoașterea viziunii heliocentrice, este relația constantă dintre soare-

pământul și pământul sunt înțelese diferit, dar deloc negate, așa că, odată cu recunoașterea esenței eterne a sufletului, totul temporar, deși primește un alt sens, totuși, nu se transformă în prostie, iar conceptul de evoluție este nu a fost înlocuită de ideea unei forfote incoerente de fenomene aleatorii.

Adevărat, în articolele despre timp, aceste două părți ale lumii – procesul material temporal al fenomenelor și esența supratemporală a sufletului ca membru cu drepturi depline al plinătății eterne inteligibile a bătăliei divine – aceste două părți sunt luate și clarificate. mai mult în opoziţia lor decât în legătura lor. Dar legătura generală dintre ele a fost deja indicată de Groth în tratatul său anterior despre liberul arbitru, iar apoi esența acestor indicații este dezvoltată mai clar și mai detaliat în ultima sa lucrare filosofică neterminată - despre transformările energiei.

Știința a stabilit deja echivalentul mecanic al așa-numitelor forțe fizice – căldură, lumină, electricitate – ca forme diferite ale uneia și aceleiași energie, capabile să se transforme una în alta. Este necesar, mergând mai departe, să recunoaștem că prin trecerea succesivă a formelor inferioare la cele superioare, sau prin spiritualizarea treptată a ființei materiale, se poate ajunge în sfârșit la opusul său, adică la o formă stabilă de ființă spirituală, nesupusă distrugere în timp – ființă nemuritoare și nepieritoare.

Unele obscurități tehnice și neînțelegeri în care a căzut Grot la dezvoltarea ultimei sale probleme i-au împiedicat pe specialiștii învățați și pe public să evalueze corect această importantă operă filosofică a lui Groth, precum și aprecierile nedrepte, la care El - obosit și bolnav - s-a grăbit cu o sensibilitate excesivă. nu-i da să termine chestia asta. Chiar în vremea când, prin efortul gândirii teoretice, el urca pe tărâmul vieții nemuritoare, slăbirea generală a forțelor sale spirituale și trupești îl duce la moarte înainte de vreme. Dar poate să piară ca un sclav al timpului, care măcar o dată cu mintea limpede a îmbrățișat libertatea divină și eternitatea? Și chiar dacă este așa, atunci cu siguranță impulsurile vii ale unei inimi iubitoare i-au pregătit o limită demnă într-o lume a unei alte energii, imperturbabile și triumfătoare').

') Partea articolului, pe care o omitem aici, referitoare la Orkevpch, începe cu următoarea definiție:

... În schițe foarte scurte, vă prezint trei imagini diferite ale oamenilor care au servit cel mai mult, în ultimii patruzeci de ani, educației filozofice în Rusia. Nu pun problema propriei lor valori intrinseci, dar meritele lor relative în istoria educației noastre mentale, deși nu aceleași, ar trebui să fie la fel de onorate. Iată-l pe Matvey Mikhailovici Troitsky strâns> așezat pe o comoară obținută de peste mare și nu părăsește locul. Dar, de fapt, el a obținut de fapt o comoară - o condiție necesară pentru gândirea filozofică serioasă:

libertatea conștiinței față de prejudecățile inconștiente, atât materialiste, cât și spiritualiste deopotrivă, față de toate substanțele materiale și spirituale, de la lucrurile extinse și gânditoare, de la materia unităților imaginar-reale. deci ca şi din unităţile imaginar-reale ale conştiinţei — şi din toate celelalte coşmaruri dogmatice. A alunga acest coșmar este prima condiție a adevăratei filozofii, prima condiție pentru ea, dar nu încă filosofia în sine. Este imposibil cu imobilitatea mentală, nu poate fi creat stând într-un singur loc, precum Lao-tse sau Trinity. Pentru aceasta, este nevoie de o altă condiție — anxietatea nobilă și setea sufletului, căutând neobosit adevărul, iar această a doua condiție a fost întruchipată viu în imaginea scumpei noastre Grote cu dorința sa agitată și clocotită de a merge înainte, înainte. Și acolo, în depărtare, văd o figură gânditoare cu degetul ridicat... În spatele gânditorului - nemișcat „păzitorul pragului * 1, în spatele celuilalt gânditor - căutătorul și făcătorul - vine amintirea al treilea gânditor - liniștit ca primul, viu ca al doilea, - s-a liniștit, dar nu pe un pas preliminar, deja făcut, ci pe o conștiință clară a marii căi înainte; mergând, dar încet, spre țelul cel mai înalt și oprindu-se pentru a admira frumusețea creației lui Dumnezeu.

Mi-am dorit, abatendu-ma pe cat posibil de la simpatiile si antipatiile personale, sa dau fiecaruia cuvenita, iar acum ramane sa spun in concluzie ca viitorul educatiei filozofice in Rusia depinde, dupa parerea mea, de

Grota a venit când și-a dat seama că existența lumii în evoluția ei cumulativă gravitează spre regiunea padmir a existenței invariabil și etern, care determină și de care depinde sensul a tot ceea ce există cu adevărat - această viziune a dominat întotdeauna gândurile și lucrările regretatului . Pamfl Danil Ovici Iorkevich"

în ce măsură lucrătorii acestei educații vor profita de acele înclinații pozitive ale filosofiei sănătoase, care s-au manifestat deja la Troitsky, Grotto și Iurkevici.— în ce măsură vor reuși succesorii slujirii lor filozofice să îmbine în lucrările lor forța de îndoieli și negare de bază cu energia căutării filozofice a adevărului și cu înălțimea contemplativă a sarcinilor și scopurilor finale.

Eseu despre opiniile etice ale lui N. Ya. Grot 9

Y. Aikhenwald.

Comemorarea spirituală, celebrată acum cu adâncă tristețe de către Societatea de Psihologie, este dedicată unui om al cărui nume nu este asociat cu niciun sistem filozofic complet complet, dar al cărui gând, nervos și pasional, era în continuă mișcare și dezvoltare, într-un încăpățânare. căutarea adevărului teoretic și a adevărului moral. Pentru el, filosofia nu era doar o construcție abstractă a unei minți generalizatoare — el o personifica exact și o iubea ca pe o ființă vie, simțea filozofia și îi dădea întotdeauna o culoare emoțională strălucitoare. Justificând celebrul aforism al lui Vauvenargues, ideile

sale au venit din inimă; cu entuziasm și impuls și-a creat teoriile și ipotezele, iar asupra fiecăreia dintre ele este ușor de observat o amprentă atractivă a stării de spirit încă nerăcit în care au apărut pentru prima dată, este ușor de observat urma psihologică a acelui moment de viață spirituală care le-a dat imediată și căldură. Nu mulți scriitori filozofici și-au întruchipat atât de clar personalitatea vie în lucrările lor precum Grota Nikolai Yakovlevich; fiecare dintre lucrările sale științifice este în mare măsură o pagină elocventă și expresivă a autobiografiei sale interioare.

Desigur, o astfel de atitudine impresionabilă și subiectivă față de sarcinile filozofiei a încălcat uneori scopul logic.

Ch Chitan într-o ședință publică a Societății de Psihologie

6 noiembrie 1899 Japech în „Întrebări de filosofie și psihologie”, cartea 51, 1900

nu era nicio muncă de făcut, iar autorul a trebuit adesea să renunțe la opiniile sale anterioare, să descopere el însuși neajunsurile și incompletitudinea în ele și să încline sincer către alte opinii, uneori chiar opuse. Dar fiecare etapă a concepției sale filozofice în sine a avut un interes deosebit și mituită involuntar cu sinceritatea și culoarea sa de viață; ea reflecta o minte iscoditoare și mereu activă, arăta un suflet sensibil și receptiv.

Și, de altfel, cu toate fluctuațiile gândirii sale abstracte, cu tot dinamismul filozofiei sale, a rămas mereu neschimbat și inteligibil un singur ton de bază, un motiv constant și arzător: aceasta este soluția unei probleme morale. Subsolul mental al tuturor teoriilor lui Grot era viziunea asupra lumii ca fenomen de ordine etică. Și cu cât și-a explicat mai profund acest fenomen pentru sine și pentru alții, cu atât mai amplă și mai strălucitoare a devenit mărturisirea lui morală, cu cât a avansat în dezvoltarea sa filozofică generală, cu atât mai complicată a devenit înțelegerea lui despre lume. Schimbarea radicală din viața sa intelectuală, ruptura sa de pozitivism, a fost cauzată nu numai de considerații de natură pur logică, ci și în principal de cerințele eticii. Era imposibil să rămâi pe deplin consecvent cu muntele ca un nominalizat al filosofiei pozitive și, în același timp, să declari, așa cum a făcut Grote, că filosofia este pe deplin identificată cu doctrina morală a lumii *). A fost respins de gândul că „conceptele tenace” de conștiință și dorba obiectivă, idealurile înalte și strădaniile dezinteresate erau doar iluzii, cuvinte frumoase și zgomotoase. Desigur, este deschisă și o altă ieșire, care este folosită și în care foarte mulți oamenii se liniștesc: s-ar putea împărți între două viziuni asupra lumii, iar una dintre ele, științifică și „ostentativă”, liberă de toate elementele idealismului, iar cealaltă, tradițională și secretă, pătrunsă uneori, ncio-a cunoaște în adâncurile prețuite. a spiritului cuiva, într-un colț intim al lumii interioare. Ilo pentru o asemenea discordie, pentru asta, dar în celebra expresie a lui Vogt, contabilitatea în partidă dublă a SUFLETULUI, (era prea sincer, direct și sensibil

-L

.1 /o direcţionat) şi p sarcini m o s d ψ şi l o e o <|> i i.

gânditor și prea apropiat, chiar de nedespărțit era legătura dintre credințele sale sincere și învățătura teoretică. În lupta împotriva dualității spiritului, el a văzut scopul principal al filosofiei moderne: să restabilească omenirii integritatea pierdută și fosta unitate a perspectivei generale asupra lumii — acesta era, în ochii lui, scopul cel mai înalt al critica conceptelor, adică metafizica. Kant a considerat separarea arbitrară a rațiunii pure de rațiunea practică ca o greșeală tristă și o moștenire dureroasă și nu a recunoscut că există o linie de graniță ascuțită între cunoaștere și credință. Iar propria sa activitate filozofică, animată de interesul etic, a avut mereu ca scop distrugerea granițelor artificiale ale gândirii teoretice și ale comportamentului moral.

Cu toate acestea, el nu a putut atinge deloc acest scop în acea perioadă timpurie a dezvoltării sale științifice, când a vorbit pentru prima dată despre un punct important al filozofiei sale - și anume, despre rolul sentimentului ca evaluare și criteriu al adevărului. Apoi a văzut în sentimente doar un început relativ și tremurător, în lumina căruia lucrurile capătă o colorare subiectivă și un sens strict individual pentru fiecare persoană. Și tocmai judecății și alegerii acestui standard schimbător și neîncrezător a dat filozofiei în acel moment, adică, cu alte cuvinte, a devalorizat-o cu scepticism, i-a luat caracterul general și obligatoriu pentru toți și s-a întors. într-o proprietate fragmentată, pentru care fiecare persoană putea lua ceea ce corespundea arbitrarului și gustului său, atunci. care i-a provocat un sentiment capricios, dar nu a putut lua absolut nimic, deoarece, în contrast cu forța strictă și regulată a păianjenilor speciali, o imagine generală a lumii, o singură filozofie, nu are o existență reală în afara sferei emoționale a unui individual. În mod firesc, cu o asemenea viziune, pe acest teren șocant al sentimentului subiectiv, era imposibil să construiești o etică dominatoare care să se ridice deasupra diversității stărilor de spirit umane și să-i subordoneze pe toți oamenii. I. Ya. Grot nu a putut atunci să răspundă la întrebare, pe care a exprimat-o mai târziu în forma vie a limbajului său figurativ. „Unul și același soare”, a spus el, „reînvie plantele și le usucă, aceeași ploaie sporește fertilitatea pământului și inundă câmpurile, luând de la ele rudimentele vieții., același fulger împrospătează atmosfera înfundată. si taie prin

din partea stejarului bătrân, plin de frumusețe - În numele binelui se face mult rău, dar totuși binele este bine și răul este rău. Unde este binele, unde este răul, de unde vine conștiința, de unde vine conștiința noastră morală?

Și N. Ya. Grotto a trebuit să se abată de la punctul său de vedere anterior. Dar este foarte caracteristic pentru el că, pentru a-și corecta greșeala, nu a abandonat complet rolul simțirii în cunoașterea adevărului – doar a adâncit natura acestuia și a privit-o mult mai larg. În ochii lui, sentimentul și-a pierdut relativitatea și subiectivitatea și s-a ridicat la un nivel înalt de moment care confruntă direct o persoană cu cea mai interioară problemă a ființei și îi dă un răspuns la aceasta. Forța motrice și pârghia științei, a activității intelectuale, este simțul nostru inerent al adevărului sau al armoniei mentale. Lasă sentimentul să fie proprietatea individului, dar la urma urmei, individul este o reflectare a lumii și a legilor sale, este un microcosmos și, prin urmare, evaluarea sa subiectivă a universului poate și ar trebui să fie în strânsă corespondență cu sensul real. și valoarea universului. În fiecare dintre noi, pe lângă subiectul individual și relativ, încă mai trăiește un subiect universal, neschimbător, supus unor legi obiective, și de aceea ne cunoaștem „pe noi înșine în lume și lumea în noi înșine * Sentimentul servește ca un demn de încredere. metoda acestei cunoașteri și din aria subiectivă a spiritului nostru individual ne duce la principiile obiective și universale ale vieții. Există armonie în lume, iar sentimentul nostru este reflectarea lui în trecut - un indicator de încredere și o reflectare a legilor universale. Prin urmare, sentimentul de bunătate are o corespondență reală în afara noastră; există bunătate obiectivă în natură, ca lege ei, ca armonie, pe care o înțelegem prin armonia personalității noastre identică cu ea. Emoția noastră estetică corespunde frumuseții reale care există independent de noi, sentimentul nostru etic este doar un ecou al moralității lumii obiective, un semn incontestabil și îmbucurător al armoniei în ființa interioară și purtătoarea lucrurilor, în subiectul sau voința lor universală. Lumea este frumoasă și lumea este bună - un sentiment ne spune despre asta atât când este direct, cât și când ne supunem

■) (> responsabilitate morală și juridică în calitate l ъ π I. (' tr. 8.

o respingem la procesarea metafizică în conceptele și ideile minții noastre.

Unicul subiect al lumii care trăiește în toate, care dă o semnificație universală și pozitivă emoțiilor noastre personale, își găsește întruchiparea cea mai deplină și cea mai profundă în marele sentiment al iubirii. Ea marchează unirea universală a tuturor elementelor vii ale lumii și a tuturor lucrurilor ei; în triumful armoniei atotcuprinzătoare, în patosul Erosului platonic, distruge diferența dintre subiect și obiect și aduce universul mai aproape de unitatea ideală. și armonie inviolabilă.

Astfel, în noua etapă a filozofiei lui Grot, sentimentul a fost eliberat din cadrul îngust al relativității și ridicat la înălțimea obiectivă a adevărului. Dar chiar și în lumina acestei viziuni profunde, regretatul gânditor a luat în considerare și a condamnat

anterior sistemul tocmai acelui filozof strălucit, sub a cărui influență puternică și-a creat teoria subiectului lumii și a cărui metafizică artistică l-a captivat, deși nu l-a înrobit. mintea lui: vorbesc despre Schopenhauer si caine.simism . N. Ya. Grot a recunoscut pesimismul, precum și viziunea opusă, optimistă a lumii, doar ca o stare de spirit temporară, care exprimă o evaluare a „o anumită realitate” *) în relația sa cu cerințele și cerințele speciale ale unui individ. , un grup social de oameni, chiar tot umanitatea; dar pesimismul nu poate fi o doctrină ştiinţifică. Este sentimentul său de bază al plăcerii și suferinței, sentimentul de fericire și nenorocire, iar din NPH, relativ și subiectiv, este imposibil de concluzionat demnitatea obiectivă și absolută a lucrurilor în natura lor naturală interioară, străină și departe de cerințele arbitrare asupra lor. cerinte arbitrare.umane. Grot nu a putut exprima mai târziu o asemenea condamnare a pesimismului, când în sentimentul subiectiv a văzut garanția adevărului. Apoi, în această perioadă ulterioară a lucrării sale științifice, animat, plin de forță și credință, s-a opus energic viziunii pesimiste asupra lumii, dar argumentele sale s-au schimbat: și apoi, în conformitate cu noua sa înțelegere a sentimentului, a văzut

') <> prin predare, semnificațiile pesimismului și optimismului, precum și a lumii. P. p. 27.

Sarcina contemplării lumii și a creativității filosofice nu este de a elimina definitiv tot ceea ce este subiectiv din percepții și de a îneca orice emoție, ci de a elibera percepția și simțirea numai de amestecul întâmplător și instantaneu, de elemente și stratificări de scurtă durată: după o astfel de încercare, și în idee, iar în sentimente va rămâne un singur lucru care este valoros, nepieritor și obligatoriu pentru toți oamenii. Pesimismul nu va suporta o asemenea ispită.

Credința în puterea și adevărul sentimentului, în liberul arbitru, în bunătatea obiectivă, l-au determinat pe Grot să dea doctrinei moralității un sens sublim și rodnic. În entuziasmul său, în încrederea dezinteresată în știință, el a atribuit eticii un caracter normativ, legislativ: pentru el nu numai că explică moralitatea, ci o creează. În funcție de care dintre teoriile etice va fi în cele din urmă recunoscută ca justă, în conformitate cu aceasta, își va primi forma și conținutul, precum și tabloul practicii morale. Nu este indiferent de comportamentul nostru modul în care filosofia își va explica natura și esența; interpretarea lui se va reflecta în acțiune – așa era convingerea profundă a defunctului și de aceea a răspuns cu atâta foc și sensibilitate la întrebările etice și le-a dezvoltat cu dragoste și atenție în studii speciale, atinse de una sau de alta. dintre ei în aproape toate lucrările sale. Problemele morale erau departe de a fi un interes intelectual exclusiv pentru el.

Rezolvarea acestor probleme nu a prins imediat contur pentru el. La început a crezut că organizarea înnăscută a omului, bazată pe instinctul de autoconservare a întregii naturi, îl face să prefere binele comun, fericirea familiei, satisfacției personale, binele unei ființe individuale. Curând s-a despărțit de această teorie, dar unele urme ale ei s-au păstrat ulterior, tocmai în vremea când el considera

toate învățăturile etice doar diverse tipuri de eudemonism, adică credea că baza moralității este o tendință ascunsă sau evidentă de fericire. . I s-a părut deznădăjduit și inutil să încerce să înlăture complet principiul fericirii din etică, pentru că nicio activitate umană, în consecință și morală, nu poate avea în cele din urmă alt motiv decât atracția față de plăcere și frica de suferință. Întrucât sentimentul este sancțiunea internă a comportamentului nostru, noi

ne supunem involuntar vocea lui, iar această voce ne îndeamnă în mod firesc să evităm durerea, întristarea, suferința și să tânjim bucurie și plăcere. Dar într-o încercare atât de naivă și directă pentru plăcere - unde este boabele moralității și care este diferența ei față de egoismul sincer?

La aceasta, N. Ya. Grot a răspuns cu învățătura sa despre dualitatea naturii umane. Una dintre fațetele sale este cea mai de jos, nerezonabilă, îngust individuală, cealaltă este cea mai înaltă, rezonabilă, generală. Ceea ce pare a fi fericire pentru primul, al doilea respinge, iar între ei există o luptă constantă, care se manifestă în gândire, și în voință și în simțire. În zona minții, percepțiile, ideile și conceptele individuale, legate de spațiu și timp, întâlnesc un flux opus de idei și idealuri generale, consolidate și eterne. Pe tărâmul voinței, înclinațiile personale, temporale și trecătoare se luptă cu impulsurile umane neschimbate și universale pentru adevăr și frumos, pentru bunătate și libertate. În domeniul sentimentelor, plăcerile instantanee asociate cu ființa materială a omului își găsesc opusul în deliciul spiritual al bucuriei mentale, estetice și etice. Morala constă în triumful naturii superioare, în înfrânarea instinctelor senzuale. în intensificarea neîntreruptă a acelor emoții strălucitoare care ne fac fericită „contemplarea și întruchiparea în viață” a principiilor eterne și neschimbate ale existenței noastre proprii și globale. Fericirea este scopul și baza activității morale, dar această fericire este ideală, spirituală; ridică pasul deasupra intereselor vieții personale și cucerește toate limitările spațiului și timpului. O astfel de viziune asupra moralității este eudemonismul, dar eudemonismul este ideal; el este ostil oricărei predominanțe a materiei asupra spiritului, oricărui exces de plăcere fizică, deoarece aceasta suprimă și ascunde bucuria cea mai înaltă a gândirii iluminate și a simțirii spiritualizate. Trăsătura originală și fericită a unui astfel de eudemonism, pe care Grot a mărturisit, este că, spre deosebire de alte teorii cu caracter pur utilitarist, a fost combinată cu o credință într-un spirit substanțial, într-o persoană independentă. Grot era profund convins că individualitatea noastră este doar o formă temporară și accidentală a acelui principiu universal care face din fiecare dintre noi o persoană specială. Două concepte - individualitate și

personalitatea nu a coincis pentru el: eroismul moral constă tocmai în faptul că, în numele personalității spirituale, să renunțe la condițiile individuale ale existenței animale sau fizice și chiar să sacrifice complet această viață individuală. Astfel, în eudemonismul său, fericirea nu este diferită de martiriu. „Adevărata binecuvântare a individului”, spune N. Ya. Grot, „constă în renunțarea ei la izolarea ei animală, în conștiința de sine ca o legătură și întruchipare a comunului, întregului, etern. Această lepădare de sine ne face trăim veșnicia în bucuria spirituală a faptei noastre, iar viitorul, fericirea vieții de apoi nu ne mai promite o altă recompensă, o altă fericire.Dacă această continuare a vieții de apoi ne așteaptă sau nu este o chestiune de credință și modul în care va fi rezolvată este indiferent dacă pentru o figură morală. Căci „omul moare acum pentru bunătate și pentru frații săi, experimentează ceea ce nimic nu poate fi mai înalt, experimentează eternitatea veșnică, într-un moment al ființei sale experimentează satisfacția acelei bunăstări absolute și universale a lumii, care este acum complet. întruchipat în el .. .. Toată răsplata pentru el este să-l simtă acum pe Dumnezeu în sine, să se simtă centrul interior al tuturor lucrurilor, să realizeze clar că natura sa animală exterioară este un apendice accidental. Ce va fi dincolo de temporal, nu știe. Dar cum poate cineva să-l ispitească și să-l seducă atunci când simte totul în sine – acel lucru mai înalt, general și etern care există în noi, și pretutindeni, și în toate? „

La astfel de înălțimi, eudemonismul, desigur, își pierde orice tentă de egoism și, desigur, nu este greu să treci de la ele la acea explicație a moralității care propune un moment de abnegație completă și elimină complet motivul chiar și al fericirii spirituale. , desigur, nu este greu. II Nikolai Yakovlevici a făcut această tranziție, iar ultimul cuvânt al învățăturii sale etice a fost teoria iubirii lumii. A renuntat la eudemonism: nu numai a lui, ci si a altcuiva, ci si fericirea generala, a recunoscut-o ca o baza infidel si ca scop nedemn al comportamentului moral. Dilemele datoriei și fericirii nu pot fi eliminate și nu există o legătură intrinsecă între moral și fericit. Bazele vieții morale nu se află în afara persoanei, ci în el însuși, în liberul său arbitru, ceea ce tocmai pentru că este liberă de condițiile fizice ale organizării noastre individuale, pentru că este un principiu lumesc și creator. Aceasta este o uni-

voința versală respiră în fiecare dintre noi și ne atrage pe fiecare spre a fi, la crearea și îmbunătățirea vieții în lume. „Iubește, milă, prețuiește, păstrează și salvează toate viețuitoarele de la moarte” – aceasta este porunca ei generală. Dar acest lucru viu trebuie să se ridice deasupra stadiului pur biologic, trebuie să fie înflorirea ideologică și psihică a vieții și nu doar manifestarea forțelor sale materiale. A spiritualiza universul, a intensifica pulsul vieții sale ideale, a promova triumful rațiunii cu toată tensiunea gândirii și a simțirii – aceasta este cererea voinței lumii, care în momentul ei moral este și iubirea lumii. Ea se exprimă nu numai în compasiune și bunăvoință față de anumite ființe, ci se manifestă în serviciul

dezinteresat față de idei - știință, artă, filozofie, religie, opa - în fiecare activitate și în fiecare actor care are ca scop conștient perfecțiunea spirituală infinită a lumea, psihismul de înaltă dezvoltare.

Așa și-a explicat N. Ya. Grot esența moralei. Și când, cu acest criteriu, a abordat două fenomene tipice ale predicării etice ale secolului al XIX-lea, când a trebuit să vorbească despre eroul spiritual Tolstoi și despre gândul dispărut al lui Friedrich Nietzsche, nu a putut să ezite mult în alegerea și evaluarea sa. . Într-adevăr, din acest punct de vedere, ce a văzut el înaintea lui?

Tolstoi vorbește despre iubire și își realizează neobosit isprava, în timp ce Nietzsche, prin gura lui Zarathustra, mărturisește că s-a săturat de milă, că nu mai vrea să simpatizeze. Pentru Tolstoi, dragostea este „protectorul cald al lumii reci”, Nietzsche ne învață că răsfățează inima și îi fură pe cineva de curaj. Nietzsche a visat să se ridice deasupra opoziției dintre bine și rău, Tolstoi mărturisește religia bunătății eterne. Dus de himera inutilă a supraomului, Nietzsche s-a predat înfocatului inutil de valori și, neputincios Samson, a vrut să zguduie fortăreața maiestuoasă a vechilor idealuri fără vârstă. Tolstoi ne spune aceleași discursuri care au răsunat de mult în lume, iar imaginea lui poate fi transferată în orice situație istorică și oriunde va fi necesar, drag și de înțeles și peste tot va ține seama de cuvântul său sufletist. Râde și batjocorește mult, presără zicale strălucitoare, joacă și scânteie de idei, își termină cu atenție literatura

jucării, uneori admiră subtilitatea exotică a gândurilor și sentimentelor sale, iar noi suntem îmbăți de spuma scânteietoare a minții lui; Tolstoi, un profet sever, caută numai adevărul și vorbește despre el fără un zâmbet, serios și simplu, în puterea elementară a limbajului său prețios, neprelucrat.

Și Grota trebuia să emită o propoziție negativă asupra lui Nptsshe. S-a agățat de ascuțimea gândirii sale originale, de apărarea sa talentată a individului, de justa sa critică a altruismului relaxat al zilelor noastre – care, totuși, nu seamănă deloc cu dragostea activă creștină; a simpatizat cu „tragedia neîncrederii și tăgăduirii” pe care a trăit-o, s-a înclinat în fața dureroasă sinceritate a confesiunii sale filozofice. Dar și-a respins păgânismul și cultul puterii mulțumite de sine, iar dacă Nietzsche a batjocorit conceptul de aproape, atunci N. Ya. Grot a considerat dragostea pentru aproapele ca fiind singurul și eternul început moral și a căutat să extindă această idee a aproapelui la ideea de univers, Dumnezeu și ființă - subiectul acelei „iubiri intelectuale” care, cu suflul său viu, încălzește construcțiile geometrice ale lui Spinoza. Nikolai Yakovlevich știa că, după nenumăratele dezamăgiri experimentate de omenire, în lume s-a acumulat multă ironie și neîncredere, idealurile s-au estompat, iar oamenii au început să râdă de ceea ce înaintea lor venerau anterior. Dar credea că acest scepticism este doar un fenomen temporar și că deasupra viziunii complexe, sparte și rafinate despre lume a nietzscheismului, morala

simplă, clară și primitivă a lui Tolstoi se ridică la nesfârșit, iar toți adepții altor dogme se vor întoarce în portul liniștit și credincios. de iubire și compasiune și alte valori.

Nikolai Iakovlevici nu a fost, desigur, un prozelit orb al lui Tolstoi: i-a reproșat disprețul său hotărât față de formele istorice de viață, nu și-a împărtășit condamnarea culturii externe, nu a fost de acord cu opiniile sale filozofice generale asupra naturii om şi cu atitudinea sa faţă de latura metafizică creştinism. Pentru morala viitoare, lumea va lua departe de toate elementele învățăturii sale de la Tolstoi, iar Tolstoi va introduce doar o parte în viitoarea sinteză a idealurilor diferite, dar această parte va fi mare și benefică. Tolstoi are multe teorii contradictorii și controversate; dar deasupra acestor contradicții, le înlătură, deasupra neajunsurilor particulare, acel spirit general al iubirii, acel sens profund al adevărului uman, care cheamă la

lui, marele căutător de inimă, toate inimile sensibile. Onorat de prietenia sa personală cu Tolstoi, Nikolai Yakovlevich și-a perceput influența puternică și a apreciat foarte mult în el nu numai puterea strălucitoare a creativității artistice, ci și un gând deosebit, adesea încăpățânat și dur, dar întotdeauna câștigat și cinstit. Îl simțea pe Tolstoi, îi iubea neajunsurile și nedumeririle; știa că nu era greu să-l critici pe Tolstoi, dar era greu să nu te înclini în fața acestei pepițe de talent binecuvântat și gânduri nobile.

Așa gândea Nikolai Yakovlevici Grot cu mintea și inima — în sfera întrebărilor etice. Ceea ce am conturat în contururi slabe este expus în mod viu și puternic în cărțile și articolele sale, iar ideile lui servesc drept un atu comun, iar între rândurile lucrărilor sale toată lumea va vedea sentimentul pătrunzând în ei și fiorul pasiunii tinere. Iar cei care l-au cunoscut îndeaproape și personal știu că a tratat nu numai ideile, ci și oamenii cu entuziasm și sentiment. Ei știu cât de încrezător și strălucitor a fost privirea lui asupra unei persoane, cum a respectat personalitatea altei persoane, cum cu gândul său a aprins gândul altcuiva și cu sufletul său a mers să întâlnească alt suflet. El a fost întruparea vieții și a bunătății, a tot impulsul, a energiei și a vivacității.

Există oameni cărora le vine moartea când sunt deja morți — Nikolai Yakovlevich a murit de viu. Prin urmare, toți trăim un resentiment atât de amar și arzător față de această moarte prematură a unui gânditor care nu și-a terminat gândurile, și-a întrerupt munca îndrăgită și a dus posibilități neîmplinite și a înșelat speranțe într-un mormânt timpuriu; prin urmare, nu ne putem obișnui cu absența lui și, cumva, este ciudat și dureros pentru noi fără el.

Articol de E. L. Radlov. 1),

În noaptea de 22 spre 23 mai a acestui an, un profesor obișnuit la Universitatea din Moscova, președintele Societății de Psihologie din Moscova, a murit în casa sa, în satul Kochetka (provincia Harkov). Nikolai Yakovlevici Grot. Regretatul profesor s-a bucurat de o faimă largă și binemeritată, a jucat un rol foarte proeminent în soarta filozofiei ruse, iar moartea sa a stârnit cel mai sincer regret în numeroșii săi studenți, prieteni și admiratori.

Nikolai Yakovlevich, fiul celebrului academician Yakov Karlovich Grot, s-a născut în 1852 și a primit studiile inițiale la gimnaziul Wiedemann și la gimnaziul Larinsky din Sankt Petersburg; în 1871, Nikolai Yakovlevici a intrat la Universitatea Imperială din Sankt Petersburg, la Facultatea de Istorie și Filologie, care la vremea aceea era strălucit mobilată în sens științific; prelegeri au fost susținute de profesori remarcabili (acum decedați) precum: I. I. Sreznevsky, K.N. Bestuzhev-Ryumin, I.P. Minaev. V. G. Vasilevsky, K. E. Lyugebil, V. V. Bauer, or. O. Sokolov. O. t. Miller, M. II. Vladislavlev. La universitate, N. Ya. Grot a devenit mai întâi interesat de studiul pstoriei, apoi s-a concentrat asupra științelor filozofice. Profesor de filozofie, mai târziu rector al Universității din Sankt Petersburg M. I. Vladislavlev poseda calități remarcabile, printre care trebuie atribuite simplitatea și claritatea vorbirii și marea conștiinciozitate în predare. M. I. Vladislavlev a vorbit în prelegerile sale numai despre ceea ce știa din surse primare; MI Vladislavlev a încercat să insufle studenților săi o astfel de atitudine față de această problemă, citindu-le cursuri generale și speciale. La cursurile speciale cu elevii, M. I. Vladislavlev a citit și comentat Metafizica lui Aristotel, Critica rațiunii pure a lui Kant și Microcosmosul lui Lotze.A fost destul de exigent în raport cu specialiștii săi (N. Ya. Grot a fost primul specialist la Vladislavlev), așadar

') Jurnalul Ministerului Educaţiei Naţionale, 1899, Nr. 11.

medalia de aur primită de N. Ya. Grot pentru un eseu pe tema stabilită de facultatea „Doctrina numerelor conform cărților XII și XIII ale metafizicii lui Aristotel”, mărturisește talentele și înclinația lui Nikolai Yakovlevich către filosofie. , trebuie spus că M. I. Vladislavlev nu a putut avea o mare influență asupra companiei II. I. I, din cauza diferenței dintre naturi; M. I. Vladislavlev a insistat de obicei să studieze clasicii germani, iar II. J. Grot, în timpul șederea sa la universitate, era pasionat de teoriile și tendințele la modă atunci, și anume, pozitivismul și învățăturile lui Spencer. Poate că conversațiile cu K. D. Kavelin, care a vizitat casa lui Yakov Karlovich, au avut o anumită semnificație formală în cursul dezvoltării II. J. Grot; ele puteau dezvolta abilitățile critice ale tânărului, deși, aparent, au avut un efect redus asupra conținutului viziunii sale asupra lumii, care până la dezgroparea universității era deja pe deplin formată, după cum se poate observa. din prefața tezei de doctorat.Problemele universității, în specialitatea educație

filosofică, au fost recunoscute clar de N. Ya. Grot și a decis să plece în străinătate pentru a asculta prelegeri suplimentare; Într-adevăr, la Universitatea din Sankt Petersburg din acea vreme exista un singur profesor de filozofie, iar el, neapărat, trebuia să treacă în tăcere multe științe filozofice, precum etica, epistemologia, estetica. In orice caz. N. Ya. Grot a petrecut doar o scurtă perioadă în străinătate, la Perlin și la Strasbourg, pentru că în 1876 îl vedem deja ca profesor de filozofie la Institutul de Istorie și Filologie Nijinski, unde a fost invitat de N. A. Lavrovsky, directorul institutului menționat anterior. , pe fiica sa cu care N. Ya. Grot s-a căsătorit curând. Din acel moment până la moartea sa, N. Ya. Grot nu a părăsit predarea universitară, care a fost condusă cu mare strălucire și succes, mai întâi la Njin (până în 1883), apoi la Odesa (până în 18S6), în cele din urmă, la Moscova; În anul curent, N. Ya. Grot, după ce a făcut o călătorie de afaceri de un an, s-a mutat la Harkov și a intenționat să se transfere la Universitatea din Harkov, pe care, totuși, nu mai era destinat să o slujească.

Activitățile lui N. Ya. Grot au fost foarte versatile: a citit cursuri universitare regulate, a vorbit publicului ca lector, și-a găsit timp pentru lucrări științifice și literare, în care uneori

s-a ocupat de diverse probleme ale zilei. — în cea mai mare parte, însă, cele care aveau de-a face cu viața școlară și universitară. — în cele din urmă, a fost și o personalitate publică proeminentă. Principalele trăsături de caracter ale defunctului, și anume vivacitatea, impresionabilitatea și expansivitatea, au contribuit la o activitate atât de versatilă: datorită lor, toată munca sa științifică este altceva decât o căutare constantă a sursei: el nu s-a oprit în niciun moment. de vedere, pe un sistem filozofic, întreaga lui viață există o străduință constantă, o dezvoltare constantă și în această trăsătură, fără îndoială, se dezvăluie talentul său de a filosofa. Decedatul nu era destinat să creeze un sistem solid și întreg, dar acest lucru a fost împiedicat de o moarte prematură care a lovit o persoană care a pornit ferm pe calea creației. Pentru a-l caracteriza pe N. Ya. Grot, nu este de prisos să citām aici gândul exprimat de el în broșura .. Despre direcția și sarcinile filozofiei mele "(Moscova, 1886), scrisă în perioada unei crize mentale, trecerea de la negare la construirea unei noi perspective asupra lumii: „Filosof, mergând drept înainte, ca o planetă care se învârte în jurul soarelui, căci adevărul este un fel de soare al gândirii filosofice. El este, de asemenea, ca un călător care decide să ocolească pământul. Acesta din urmă se va dovedi cu siguranță, mai devreme sau mai târziu, îndreptându-se constant înainte, chiar să se dovedească a fi propriul său antipod... Cel mai desăvârșit filozof va fi cel care, în cursul vieții, ocolește întreaga cale a adevărului uman relativ, o îmbrățișează din toate părțile și se întoarce în siguranță de cealaltă parte la punctul de plecare al gândirii sale.

N. Ya. Grot a început cu negarea filozofiei ca sferă independentă a vieții spirituale a omului. Prima sa mare lucrare, „The Psychology of Feelings in its History and Main Fundamentals". St. Petersburg 1880

(teza de master), a reflectat influenta lui Spencer si pozitivism. N. Ya. Grot apara in aceasta compozitie, in care partea istorica are valoare incontestabilă , teoria turnover-ului mental, în plus, el privește fenomenul mental ca modificări ale orgaismului. „Psihologia sentimentelor" a provocat o polemică vie cu profesorul A. A. Kozlov, în care N. Ya. Grot s-a exprimat și a încercat să apere principiile sale generale (vezi. „Mai multe despre problema psihologiei sentimentelor. Răspuns A. A. Kozlov" Kiev 1881).

asupra reformei logicii. Experiența unei noi teorii a proceselor mentale „1882) N. Ya. Grot se află pe același teren ca și în lucrarea sa anterioară, iar sarcina principală a cărții este de a reduce logica la psihologie. Autorul privește logica ca pe un pur teoretic. știința cunoașterii ci asupra activității cognitive ca ansamblu de ture care vizează fenomenul de susceptibilitate obiectivă și care au ca rezultat adaptarea fenomenelor de susceptibilitate obiectivă la relațiile interne care stau la baza rulajului.1883 într-un discurs rostit cu ocazia cinstirii memoriei. lui Giordano Bruno (vezi „Sarcinile filozofiei în legătură cu învățătura lui Giordano Bruno", Odesa, 1885), se aude un flux cu totul diferit. „Au existat, este adevărat", spune autorul, „în același timp, au existat încercări de a reînvia pe Aristotel pe baze noi, așa cum acum noii Capți se străduiesc să-l reînvie pe Kant pe noi baze, dar la fel cum atunci Platon a fost reînnoit. înfruntat cu mare succes împotriva reînnoitului Aristotel, așa că acum mulți gânditori l-au înaintat pe Giordano Bruno." Trecerea de la pozitivism la ceea ce se numește în mod obișnuit termenul destul de nedefinit al metafizicii se găsește la N. Ya. În prefața acestei cărți citim: „Până de curând, duși de succesele predării științifice și de rezultatele negative ale filozofiei secolului nostru, reprezentanții intelectualității au disprețuit orice lucrare filosofică a gândirii în numele cunoștințelor experimentale exacte. " și mai departe: „Nu este timpul să ne trezim în sfârșit din teroarea pozitivă, care a pus stăpânire pe societate în ultimele decenii?" În momentul în care I. Ya. Grot scria aceste rânduri, a avut loc o schimbare enormă în starea de spirit și viziunea asupra lumii a societății: în politică, direcția conservatoare a prevalat asupra liberalului, în artă, naturalismul a făcut loc unui nou romantism și în filozofie, materialismul și-a pierdut puterea asupra minții și „a apărut sistemele idealiste din cele mai variate nuanțe. Această întorsătură a stării de spirit publică nu a putut decât să se reflecte în impresionabilul Nikolai Yakovlevich. Se poate ca influența arhiepiscopului Nikanor, care locuia atunci la Odesa şi publică

calcă pe marea sa lucrare despre filosofia pozitivă și ființa suprasensibilă. N. Ya. Grot, dezamăgit de pozitivism, a trebuit să se apuce de construirea unei noi perspective asupra lumii. și, deși, așa cum s-a remarcat foarte corect într-un necrolog 1), numai opiniile din prima perioadă a lucrării filozofice a regretatului om de știință au

găsit o expresie completă și sistematică, totuși el a făcut suficient pentru a determina calea ulterioară a dezvoltării sale. Primul pas pe drumul de la pozitivism la o viziune pozitivă asupra lumii trebuie să fi fost în mod necesar recunoașterea independenței principiului spiritual și, în consecință, a dualismului într-o anumită culoare. Într-adevăr, conținutul pozitiv al lucrării „Despre suflet” constă, pe de o parte, în apărarea autoobservării ca metodă capabilă „să ne dezvăluie esența de bază atât a noastră, cât și a oricărei alte ființe” (p. 16), pe de altă parte, în fundamentarea bazei duale a lucrurilor, constând din „forță-materie” și „forță-spirit” În prima perioadă de dezvoltare, N. Ya. Grot a fost preponderent un raționalist și a privit negativ filozofia : acum, îndoindu-se de posibilitatea minții de a rezolva probleme filozofice, a început să caute și alte surse de cunoaștere, pe lângă rațiune, și le-a găsit în sentimente („Semnificația sentimentelor în cunoașterea și activitatea omului” Moscova, 1889). „Ultimele criterii ale adevărului și minciunii”, scrie N. Ya. Grot, „mint în sensul adevărului și minciunii.” cunoașterea irațională prin simțire poate fi numită înțelegere, spre deosebire de cunoașterea rațională a minții, care este exprimată prin termenul înțelegere „În sentiment și imaginație, Nikolai Yakovlevich vede acum un instrument de sinteză, creativitate, în gândire un instrument de analiză. După ce a găsit această sursă de cunoaștere, Nikolai Yakovlevich dorește să fundamenteze cu fermitate „mintea absolută a universului, adică Dumnezeu, adevărul absolut, bunătatea și frumusețea, ca principii ale structurii interne a universului”, constatând că „un adevărat filozoful, desigur, nu se poate liniști până când nu justifică legitimitatea acestor izvoare mereu vii ale activității umane, fără de care ar pierde orice semnificație rezonabilă.

') Vezi Lopatin;,. N. Ya. Grot. În"]). Phil. .Y” 48. Vezi mai sus, p. 95.

Baza și este dedicată activității științifice ulterioare a lui N. Ya. Grot, exprimată într-o serie de articole plasate în „Întrebările de filosofie și psihologie” din 1890. Acestea includ următoarele lucrări: „Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de cauzalitate”. „Ce este metafizica”? „Fundamentul datoriei morale”, „Cu privire la chestiunea semnificației ideii de paralelism în psihologie”, „Momente principale în dezvoltarea unei noi filozofii” și „La timp”. , căci în acest articol găsim un pas suplimentar al lui IL J. Grot către idealism, la care a fost condus de recunoașterea independenței sufletului.ca și spațiu, nu este legea ființei spirituale în sine și, ca formă. de percepere a fenomenelor experienței exterioare, nu este aplicabilă studiului legilor activității gândirii care ordonează totul în timp, acea forță fermă care a creat ea însăși timpul, ca măsură a studiului fenomenelor „Dacă aceasta este așa. , atunci „nu ar fi adevărata revoluție copernicană în psihologie o asemenea viziune asupra vieții noastre spirituale, care ne recunoaște spiritul cu toate formele și fundamentele neschimbate ale ființei sale și relațiile cu realitatea întunericului material ca un soare fix care creează și luminează o rotație în jurul lui și care îi apare în realitatea spațială și temporală?"

Am enumerat principalele momente ale dezvoltării mentale a lui Nikolai Yakovlevich Grot; cu toate acestea, decedatul nu era exclusiv un om de știință în fotolii: iubea activitățile sociale și poseda un talent rar ca organizator. În Nizhyn și Odesa, evident, nu exista un teren pentru activități ample, dar la Moscova Nikolai Yakovlevich s-a trezit în acel mediu social în care talentul său de organizator se putea manifesta. Aici a întâlnit colegi talentați și scriitori celebri. precum, de exemplu, contele L. N. Tolstoi, Vl. S. Solovyov și alții; aici, în sfârşit, a găsit ucenici primitori; a reușit să le combine pe toate într-un singur scop comun, iar Societatea Psihologică din Moscova i-a servit drept mijloc pentru aceasta, al cărei președinte a devenit după demisia prof. M. M. Troitsky; afară

al acestei societăți, a cărei activitate a fost la început puțin vizibilă, el a făcut unul dintre centrele intelectuale ale Moscovei. La întărirea semnificației acestei societăți a contribuit și revista „Probleme de filosofie și psihologie”, concepută și chemată la viață cu succes de neobosit Nikolai Yakovlevich. Câtă muncă și grijă a pus în organizarea acestei afaceri, care necesită nu resurse materiale mici, ci și mai mare tact și capacitatea de a uni oamenii, pentru a-i determina să slujească cauzei comune! După proprietățile minții și caracterului său, N. Ya. Grot era cel mai capabil de acest gen de activitate: știa să cheme tinerii și să unească forțele deja mature. Nimeni altcineva, cu excepția N. Ya. Grot, nu ar putea îndeplini această sarcină în legătură cu filozofia în Rusia și de aceea numele său va păstra pentru totdeauna un loc onorabil în istoria iluminismului rus.

III.

În memoria lui H. Ya. Grot ca profesor.

D. V. Viktorova ').

Activitățile lui Nikolai Yakovlevich, ca profesor, conducător și educator al tineretului universitar, acoperă, cu intervale nesemnificative, un întreg sfert de secol. A cheltuit multă energie pe ea în viața sa care a trecut curând: ea formează centrul în jurul căruia sunt concentrate cele mai valoroase fapte ale biografiei sale, deși nu întotdeauna vizibile pentru toată lumea. Dar personal nu-i putem restabili activitatea în întregime, pentru că memoria a trebuit să folosească îndrumarea sa indispensabilă doar în ultimii cinci ani de profesor. Simțind obligația morală de a folosi datele care se referă la această perioadă scurtă, sperăm ca alți elevi să nu refuze să-și împărtășească amintirile pentru a reproduce cu cea mai mare deplinătate imaginea extrem de edificatoare, în multe privințe, a regretatului profesor. În acest caz, dificultatea va fi mai degrabă abundența decât

lipsa de material, care a fost dat cu atât mai ușor cu cât semnul distinctiv al defunctului a fost accesibilitatea sa uimitoare și nelimitată pentru orice ascultător. Nikolai Yakovlevich nu s-a închis niciodată în inexpugnabilitatea științifică, și-a dedicat de bunăvoie studenții tuturor detaliilor lucrărilor sale filozofice, le-a introdus liber în interesele sale lumești și științifice. S-a ascuns de noi și noi l-am cunoscut bine.

9 Citit în ședința Societății de Psihologie din Moscova din 27 noiembrie 1899. Științific în juriu. ..Întrebări de filosofie și psihologie”, cartea 51, M. 1900

Prelegeri de la catedră, virgule practice, conversații acasă — acestea erau mijloacele pe care Nikolai Iakovlevici avea la dispoziție pentru a-și transmite părerile tinerilor studenți și pentru a-i influența. El și-a dedicat prelegerile în principal psihologiei și eticii. Citirea lui era, de obicei, animată de o imediată arzătoare și captivantă. Acest lucru s-a întâmplat probabil pentru că subiectul prelegerilor sale prefera să aleagă întrebări de care el însuși era interesat și de a căror dezvoltare era angajat în acel moment. Reelaborând, de exemplu, concepțiile sale etice, trecând de la etica eudemonistă a plăcerii și durerii la forme mai înalte de predare morală, și-a corectat vechile opinii și a dezvoltat altele noi de la catedră. Criticând principiul paralelismului în psihologie, stabilindu-se în ideea că viața sufletească decurge în afara timpului, gândindu-se la subordonarea proceselor mentale legii conservării energiei și fundamentarea conceptului său de progres pe această teorie a energiei, a vorbit în detaliu despre toate acestea de la departament. Prin urmare, nu a fost nevoie să repete același curs în mod constant. În anii, cel puțin, când a trebuit să-l ascultăm, nu a citit nici măcar o dată cursul vechi. Îmi amintesc că el însuși a subliniat în repetate rânduri că consideră că este cu totul imposibil pentru el însuși să ofere studenților note care au fost deja citite și că întotdeauna îi este foarte greu să se pregătească pentru cursuri, întrucât le compune din nou de la an la an. Cu fluiditatea irezistibilă și elasticitatea extremă a concepțiilor sale filozofice, le lipsea o anumită doză de inerție necesară pentru a opri în final pe un anumit curs; dar în timp va reuși probabil să-și îndeplinească dorința constantă de a publica un curs de psihologie. Dacă, datorită acestui fapt, prelegerile sale s-au pierdut în sistematicitate și completitudine, atunci. pe de altă parte, au câștigat în imediata lor. Am fost mereu prezenți la creșterea plină de viață a gândirii filozofice, am văzut că profesorul însuși era profund interesat de modul în care se dezvoltă părerile sale, la ce posibile concluzii ar duce acestea. A dedicat destul de mult spațiu în cursurile sale elementului polemic, făcând cunoștință cu obiecțiile care i-au întâlnit noile opinii. S-a întâmplat uneori ca, după ce am citit un eseu

în Societatea de Psihologie, a repetat-o apoi de la catedră și a comentat-o cu obiecțiile care i-au stârnit mesajul de la membrii Societății. Construindu-și în acest fel prelegerile sale pe întrebările care l-au ocupat la momentul dat. Nikolai Yakovlevici nu a oferit, totuși, decizii finale, nu ne-a dat concluzii pre-rafinate și gata făcute, dar a adus multă emoție vitală în lectura sa. Era foarte îngrijorat de teoriile sale din departament.

În același timp, lui Nikolai Yakovlevich ire îi plăcea să-și îngreuneze cursurile cu studii detaliate și strict concrete. Mediul său favorit, în care s-a mișcat cu o ușurință remarcabilă și cu o dorință nesfârșită, a fost sfera întrebărilor generale ale filozofiei minții și metodologiei psihologice. Acesta era epicureanul gândirii, care era fascinat de procesul logic al gândirii în sine, în formele sale cele mai abstracte, indiferent de conținutul ei specific. Nikolai Yakovlevich a văzut în capacitatea de a pune un punct de vedere, de a inventa o nouă combinație de date, argumente disponibile, ca principală caracteristică a mentalității filosofice. A preferat ca ascultătorii săi să aibă probleme noi în cap, decât să înghită răspunsurile altora. El s-a plâns, de asemenea, că în prezent gusturile se schimbă, că acum interesele erau concentrate în culegerea și asimilarea faptelor, în timp ce teoriile erau uitate și abandonate. A protestat energic împotriva acestei orgii a facticismului, deși, desigur, era departe de a crede că munca experimentală nu are nicio semnificație în psihologie. Dimpotrivă, el a scris că „psihologia poate atinge idealul de precizie și de strictă regularitate în cercetarea sa. și concluziile doar ca știință experimentală.” Și dându-și seama de lipsa de date experimentale în cursul său de psihologie, el, cu toleranța și amploarea lui obișnuită, ne-a recomandat să-i completam prelegerile cu virgule de anatomie, fiziologie, psihiatrie, fiziologie și psihologie experimentală.

Propunând în prelegerile sale întrebări similare celor menționate mai sus, Nikolai Yakovlevich și-a asumat o anumită conștientizare filozofică în rândul ascultătorilor. Într-un curs sistematic, studentul se va obișnui treptat cu o materie nouă pentru el, își va dezvolta treptat abilitatea de a gândi în domeniul unei specialități cunoscute. Dar Nikolai Yakovlevici

după o scurtă prezentare publică, a trecut rapid la o prezentare a unor probleme filozofice și psihologice destul de subtile. Pentru a o înțelege pe deplin, a fost uneori necesar să existe un stoc pregătitor de cunoștințe filozofice, alteori a fost solicitat publicului intens”; Atenţie. Îmi amintesc foarte bine acum cât timp ne-am luptat. pentru a înțelege teoria lui despre actualitatea vieții mentale. Nikolai Yakovlevici a încercat în zadar să ne explice mai multe prelegeri la rând că vorbim despre esența non-fenomenală a ființei psihice; că faptele psihice, curgând vizibil în timp, nu sunt afectate de aceasta din urmă în esenţa lor, la fel cum nu sunt afectate de categorii spaţiale. Această distincție subtilă ne-a tot ocolit, cu atât mai mult cu cât, în cuvintele lui Nikolai Yakovlevich, a scăpat de critici și mai competenți. Recurgând la o astfel de metodă de predare, Nikolai

Yakovlevich spera, probabil, să ridice publicul la un nivel superior al nivelului filozofic; a vrut să minimizeze numărul de ascultători pasivi. Angro Mă așteptam ca studenții să lucreze împreună, îmi doream să am colaboratori în fața lor, să-mi elaboreze părerile împreună cu ei. În multe articole ale defunctului, referirile la acest rol al discipolilor săi sunt împrăștiate. Nu poate fi trecut însă cu vederea că în aceste aspirații, oricât de atractive ar fi în ele însele, au fost multe exagerate și neîmplinite. Nu lipsit de dreptate reproșul pe care l-am auzit că în prelegerile sale totul nu era suficient de clar și accesibil, parțial din cauza unei anumite fragmentări care i-a distins lectura, parțial din cauza puținei pregătiri filosofice a ascultătorilor. Cu toate acestea, ceea ce a rămas de neînțeles la prelegere, în ciuda explicațiilor aprinse ale lui Nikolai Yakovlevich, a fost transferat la o discuție în seminar și a fost explicat aici.

Amintiri deosebit de calde sunt asociate involuntar cu seminariile lui Nikolai Yakovlevich. Aici a fost pentru el ocazia de a deveni mult mai aproape de studenți decât la prelegeri; aici au găsit cea mai reușită aplicare a metodelor sale pedagogice; aici trăsăturile fermecătoare ale personalității sale au creat o atmosferă datorită căreia aceste virgule practice au atras mulți vânători. Cu un număr mare de oameni, doar seminariile de economie politică puteau concura cu ei. O punere în scenă deosebită a practicii

Cursul de studii adoptat de Nikolai Yakovlevich merită, așadar, o expunere mai detaliată.

Cu toată varietatea de virgule practice conduse de Nikolai Yakovlevich de la an la an, acestea pot fi împărțite în trei categorii. În primul rând, el a sugerat studenților de la seminar să critice prelegerea pe care a ținut-o de la catedră. A fost una dintre cele mai favorizate forme de practică; corespundea nevoilor fiecărui ascultător mai mult sau mai puțin independent, deoarece în legătură cu cursul se acumulează mereu o serie de nedumeriri și obiecții, poate neîntemeiate. Citiți, de exemplu, pe Nikolai Yakovlevich despre poziția psihologiei printre alte științe și despre diverse direcții ale psihologiei moderne. În același timp, în conformitate cu natura generală a gândirii sale, el a încercat de obicei să împace curentele aparent complet divergente. Și acum, la seminar, cineva a pus problema relației dintre psihologia metafizică și cea experimentală, insistând că acestea sunt fundamental diferite și incompatibile. Acest lucru depinde, desigur, de ceea ce se înțelege prin psihologie metafizică. A urmat o conversație plină de viață, în care s-a clarificat punctul de vedere al profesorului. A ascultat de bunăvoie tot felul de replici, a intrat într-o ceartă cu publicul. Toți participanții erau aparent interesați de rezultatul disputei și, de multe ori, nu erau de partea profesorului. Apărându-și opiniile, Nikolai Yakovlevich a știut întotdeauna să mențină un ton camaradeșesc, a știut să cruțe cu pricepere vanitatea tânără.

Seminarii de acest fel se alăturau direct cursului și îl completau. Dar, în plus, Nikolai Yakovlevich le dădea de obicei ascultătorilor săi subiecte speciale pentru eseuri sau le lăsa să facă propria alegere. Când subiectul a fost în cele din urmă stabilit, Nikolai Yakovlevich i-a oferit studentului instrucțiuni literare, i-a dat cărțile, a luat

cărți din biblioteca universitară, care era inaccesibilă studentului, a consultat cu privire la detaliile eseului. El a urmărit fără încetare munca elevului și și-a ridicat constant energia. În același timp, poseda o abilitate uimitoare de a inspira elevul cu încredere deplină în propriile forțe. A urmat consecvent în activitatea sa pedagogică regula că nu există subiecte prea dificile pentru elevi. Orice meserie, chiar dacă este proastă

completat, nu irosit pentru student, inutil; Opa trebuia să aducă noi cunoștințe, să ofere o anumită abilitate. Având o asemenea viziune asupra chestiunii, Nikolai Yakovlevici nu a ezitat să dea lucrări uneori foarte dificile. El a sugerat insistent, de exemplu, în al doilea an, adică în primul an de lectură psihologie, să scrie istoria doctrinelor psihologice și filozofice ale conștiinței. Eseul nu a fost, desigur, scris, nu numai din cauza dificultății problemei în sine, ci și din cauza vastității intrigii. Cu toate acestea, în acest fel, Nikolai Yakovlevich a încurajat munca independentă.

Când eseul a fost gata, Nikolai Yakovlevici a cerut referentului să întocmească în prealabil teze pentru rezumat pentru tovarăși. Referentul s-a așezat pe scaun și Nikolai Yakovlevich, împreună cu studenții. Principalul adversar a fost opusul însuși, el a notat cu atenție de obicei după referent, dar în analiza sa a atins doar gândurile generale ale abstractului, fără a intra în considerare detaliile, fără a „nitri” Imparțialitate și uniformitate în dezbatere au fost în general prima cerință la seminariile lui Nikolai Yakovlevich.Îmi amintesc că el însuși s-a supărat foarte mult cu următoarea ocazie: în mai puțin de jumătate de oră, un student a spulberat întreaga filozofie sintetică a lui Spencer în general și etica lui în special.indignare decisivă, ca în măsura în care a fost posibil pentru firea sa blândă și delicată, după ce a ascultat o tratare extrem de frivolă și, în același timp, obrăzătoare a Marii Hărți Vechi a filosofiei.Cirând, în primul rând, gândire independentă și critică, Nikolai Yakovlevici a recomandat și el pentru a nu fi deosebit de repede să critice.Dar obiecţiile lui Npkolai Yakovlevici au rămas rar şi nici măcar niciodată singure. Împreună cu el, referentului i s-a opus tovarășii, a intrat în polemici cu Samm Nikolai Yakovlevich. Au fost întotdeauna certuri aprinse; am regretat mereu că cele două ore care erau programate pentru exerciţii practice trecuseră deja J). Dezbaterea a fost transferată din audiență

') Pentru ca la dispoziția noastră să fie mai mult timp liber pentru dezbateri și pentru ca mai mulți oameni să poată participa la seminarii ”Nikolai Yakovlevich le aranja de obicei seara.

chiar și pe stradă. L-am escortat pe Nikolai Yakovlevich la casa lui π și am continuat să ne certăm pe drum.

În fine, trebuie să amintim și seminariile de al treilea fel. Destul de des ne-am întâlnit fără un rezumat definit pe o anumită temă. Cineva a adus tezele întocmite de el. Rezumatele au fost citite și oferite spre discuție de către public. În cadrul dezbaterii, autorului i s-a oferit posibilitatea de a-și dezvolta și fundamenta pozițiile.

Subiectele discutate la aceste seminarii au fost foarte diverse. Acestea priveau în principal psihologie și etică, dar era și interzisă alegerea oricăror întrebări generale filozofice sau sociologice ca subiect al mesajului. Despre sarcinile psihologiei, despre poziția sa între alte discipline științifice, despre avantajele și dezavantajele autoobservării, despre rolul experimentului în psihologie, despre clasificarea fenomenelor mentale, despre conștiință, despre griji, despre personaje, despre criterii de viață și activitate morală, despre utilitarism, despre progresul teoriilor etc. — iată o listă aproximativă și foarte incompletă de întrebări discutate în anii studenției mele la seminariile lui Nikolai Yakovlevici. Uneori eram angajați în analiza psihologică a unor opere literare.

Virgulele practice de Nikolai Yakovlevich au avut o valoare educațională importantă pentru noi. Ne-a cerut mai presus de toate un fler critic și a încercat să dezvolte independența de gândire. El însuși era mai mult decât un străin de orice autoritarism pioagoreean. „Am spus-o eu însumi” — pentru noi nu a existat. Nici anumite metode de probă nu existau pentru noi. Referirile la autorități, de exemplu, dacă au fost permise, nu au făcut nicio impresie. Tinerii ascultători veneau de obicei la el cu un cod gata făcut de adevăruri filozofice pentru decizii. Mai ales mulți dintre ei erau admiratori ai empirismului englez; în ochii lor, referirea la Mill și Bain era cea mai înaltă autoritate, nepermițând niciun alt recurs. Orice admirație neresponsabilă și oarbă pentru idoli a dispărut rapid în timpul studiilor cu Nikolai Yakovlevich. El s-a opus în mod pozitiv unui astfel de dogmatism; nu a vrut să admită asemenea dovezi. Nikolai Yakovlevich însuși nu a simțit, la momentul descris, nicio simpatie unilaterală. din fi-

se pare că i-a iubit pe filosofi mai mult decât pe ceilalți Platon, Leibniz și Schopenhauer. El avea, fără îndoială, multe în comun cu Leibniz în ceea ce privește spiritul său general. A fost același eseist strălucit, ocupat mai ales cu trasarea unor noi drumuri, neavând timp și nedorind să meargă până la capăt, aducând în cercetare la fel de mult un element ipotetic, la fel de înclinat spre o sinteză conciliantă a direcțiilor cele mai eterogene. Dragostea lui pentru Schopenhauer nu avea nimic de-a face cu pesimismul. Ca lider al tineretului, el a fost, dimpotrivă, trezitorul unei dispoziții vesele, amabile și active. A apreciat în el o parte a unui maestru al cuvintelor, o parte a unui reprezentant al unei filozofii voluntariste, care a scos în prim plan aspectele naționale și volițional ale vieții spirituale. Dintre scriitorii ruși, el a preferat în principal lui Dostoievski, ca

romancier-psiholog, și lui Tolstoi, ca artist și moralist. El a început prin a extinde orizonturile filozofice ale ascultătorilor săi; a încercat să ne convingă că în fiecare clipă există un sâmbure de adevăr și că, pe de altă parte, în fiecare părere există o parte din temporar, ceea ce el a numit „răgaz temporar”, „stație”. cu o șoaptă critică la opiniile altora "A cerut respect pentru ei. Seminariile lui au fost cea mai bună școală a toleranței pentru mine. El însuși nu și-a permis să bată joc de student, ridiculizându-l - ceea ce se întâmplă adesea în alte seminarii, așa cum noi știm din propria noastră experiență - și a oprit criticii prea fierbinți și ascuțiți. Era în mod constant indignat de metodele polemicelor noastre din jurnal; o, îmi amintesc, a spus în repetate rânduri că cu greu am putea avea o dispută științifică. Cu tratamentul său complet camaradeș cu studenții , Nikolai Yakovlevich ne-a servit drept model de condescendență. El, parcă, a șters complet granițele dintre profesor și student. După treizeci de ani de studii de psihologie, a scris, de exemplu, unui student care tocmai intrase în anul III. , trimițându-i articolul său : „Vă trimit o copie a articolului meu, pe care o voi semna mâine pentru publicare. Dacă poți, te rog să citești. Lasă ceremonia să marcheze tot ceea ce recunoașteți ca fiind obscur și nedrept. Îți voi fi recunoscător pentru asta, deoarece apreciez orice critică, și bunul tău simț și

Am încredere în logică. „În condescendența sa, Nikolai Yakovlevich nu a știut întotdeauna să mențină moderația. Asculta uneori cu răbdare și discuta serios opinii care erau evident absurde. Acest lucru era evident mai ales la examene. Au fost cazuri când Nikolai Yakovlevich a lăsat un student doar pentru că el considera că eșecul în psihologie este conștiincios – știință prea instabilă și imperfectă.

Seminariile lui Nikolai Yakovlevici ne-au servit drept școală într-un alt aspect, nu mai puțin important. Am învățat aici să stăpânim cuvântul, să vorbim public, să argumentăm metodic; aici am avut singura ocazie să vorbim liber la universitate în fața unui public relativ numeros, iar Nikolai Yakovlevich, trebuie să mărturisesc, a preferat să îndure cu răbdare abuzurile acestui drept decât să-l limiteze. Mai mult, în seminariile sale, Nikolai Yakovlevich a dat un exemplu despre cum să conducă cursuri practice cu studenții fără nicio urmă de pedanterie savantă. Era opusul lui. Cu mult umor, și-a luat joc de un specialist în istorie antică care ar fi scris un studiu despre Sicilia. Acest studiu a început cu fraza: „Sicilia este o insulă”, iar la această frază era o lungă notă de subsol cu citate din scriitori antici și moderni în confirmarea acestui fapt geografic incontestabil.

Dându-și seama de importanța exercițiilor practice, Nikolai Yakovlevich a dorit să le ofere o organizare mai stabilă. La un moment dat, a prețuit ideea de a forma un cerc studențesc cu scopul de a reuni psihologia și filozofia, care trebuia să servească ca un fel de continuare a seminariilor. Trebuia să-l aranjeze la Societatea Psihologică. Împreună cu Nikolai Yakovlevich, studenții au elaborat carta pentru un astfel de cerc. Doar studenții puteau face prezentări, dar fiecare membru al Societății de Psihologie avea dreptul să participe. Nu exista un președinte permanent, atribuțiile sale urmau să

fie îndeplinite de unul sau altul membru al Societății de Psihologie, în funcție de natura rezumatului, deoarece trebuia să permită discutarea celor mai diverse subiecte. Nikolai Yakovlevich a înțeles bine semnificația unui astfel de cerc și, dacă această idee nu era destinată să devină realitate, atunci, desigur, nu s-a datorat lipsei de energie a lui Nikolai Yakovlevich.

Acasă, Nikolai Yakovlevich a rămas la fel ca în audiență. Deși avea zile și ore fixe de vizită, accesul la el era, de fapt, aproape întotdeauna deschis. Tânărul s-a întors spre el des și de bunăvoie, simțind că el este aproape de ea, a înțeles-o, a stat de partea ei. Nikolai Yakovlevici rareori refuza ceva. Nu a scutit timp, puterea pisului, îndeplinind cele mai diverse cereri. A furnizat cărți, uneori ultimele noutăți literare; a căutat traduceri, editoriale, corecturi, lucrări literare, a dat tot felul de recomandări, uneori chiar a inventat un fel de venit. Cu ce fel de împingeri s-au întors la el! Împovărat de grijile propriei sale familii, a căutat, de exemplu, o cameră pentru un student. Și trebuie să-i vezi scrisoarea, scrisă cu această ocazie, pentru a înțelege grija pur maternă cu care Nikolai Yakovlevich și-a tratat elevii. Gândul la greutăți nu l-a lăsat literalmente până la mormânt. Cu trei zile înainte de moartea sa, bolnavul și din nou răcit, chinuit de dureri reumatice la toate articulațiile, întins pe canapea, i-a scris elevului său o instrucțiune lungă pentru virgule, necăzând deja pe rând. În același timp, a promis tot felul de asistență, l-a invitat în străinătate, a atras perspectiva unor studii comune, l-a invitat la casa lui ...

Vara, Nikolai Yakovlevich era deosebit de fermecător. Mai liber decât iarna, el — s-ar putea spune — avea grijă să facă vacanțele de vară mai vesele elevilor săi, care se întâmpla să locuiască în aceeași localitate cu el. „Sunt bucuros din inimă”, mi-a scris el, pe atunci student în doi ani, că ești mulțumit de această vară. Din cauza a tot felul de necazuri și boli, eu, din păcate, nu am putut să vă fac atât de plăcut și de interesant cum am visat. Dar pentru mine, societatea ta tovarășă și activitățile comune au fost o mare resursă.” Op a introdus liber trecutul în familia sa: ne-a împărtășit de bunăvoie o cantitate inepuizabilă de veselie contagioasă. Nikolai Yakovlevich a fost un maestru în aranjarea tuturor tipurilor de picnicuri, călărie, plimbări cu barca, pescuit și vânătoare. Îmi voi aminti mereu plimbările mele cu el. Nikolai Yakovlevich mergea de obicei la plimbare în jurul prânzului, pe vremea foarte caldă și, în același timp, mergea foarte repede. În general, a lui

plimbarea era tipică. El a explicat-o printr-un fel de teorie psihofizică, o proprietate specială a muşchilor antagonişti. dar, după părerea mea, reflecta pur și simplu natura lui activă, energică. S-a întâmplat că aproape că am dat peste o conversație plină de viață și,

imperceptibil pentru noi înșine, să mergem atât de departe încât a trebuit să angajăm un cal pentru a ne întoarce acasă...

Cum, atunci, să definești, în câteva cuvinte, semnificația lui Nikolai Yakovlevich ca profesor? Cu înțelegerea sa vitală și interpretarea plină de viață a filosofiei, l-a purtat în cercul întrebărilor filosofice moderne: a trezit independența gândirii, a rafinat acuitatea critică, a învățat toleranța; a fost întotdeauna prompt să ajute, a oferit mult sprijin direct și a acționat în mod repetat ca un mijlocitor dezinteresat și un apărător înfocat al studenților. Era aproape de realizarea idealului universal. comunicare și interacțiune sinceră, strânsă între profesori și studenți. Era profesor-tovarăș.

Leipzig, 13 noiembrie 1899.

În memoria prof. N. Ya. Grota.

G. I. Chelpanova.

Îl cunosc pe decedat îndeaproape din 1883, când a fost invitat la Universitatea Odesa de la Institutul Nizhyn. Eu și tovarășii mei avem cele mai bune amintiri din această perioadă. Tânăr profesor, pasionat de știința sa, reprezentând un contrast puternic cu cei mai mulți dintre tovarășii săi academicieni, a atras imediat simpatia nu numai a tinerilor studenți, ci și a întregii societăți inteligente, care a asistat cu neîncetat interes la lecturile sale publice despre filozofie.

Talentul său de popularizare, sensibilitatea sa în înțelegerea problemelor vieții, capacitatea sa de a atinge problemele arzătoare

') "Kievlyanin 1 1899 No. 145 p" Muncă rusească ", -'v' 25.

Solicitările i-au creat imediat un număr imens de studenți care erau gata să învețe serios de la el. Știa nu doar să intereseze, dar a știut să-i facă pe oameni să lucreze serios. Marele său merit ca profesor a fost că a fost un profesor care a stat aproape de elevii săi. Nu doar a predat, ci a lucrat împreună cu elevii săi. Nu numai că a încercat să se intereseze, ci și-a luat parte la munca studenților săi și niciunul dintre studenții săi nu va uita importanța acestei participări.

Era drag ucenicilor săi și nu numai asta, nu numai asta a atras la el inimile tinerilor. Studenții l-au iubit nu numai pe profesor, care a predat filozofie cu entuziasm, l-au iubit pentru umanitatea și receptivitatea sa extraordinară. Îmi amintesc foarte bine cum mai mult de un student, într-un moment dificil al vieții sale, s-a îndreptat către N. Ya., cu deplină încredere că în fața lui va găsi atât simpatie, cât și ajutor. Toată lumea știa asta. și mulți chiar au abuzat de el. El iubea tinerii cu dragoste sinceră. Tânărul știa asta și i-a plătit înapoi.

În acele zile, „predicarea” filosofiei era o risipă. Sarcina lui. ca profesor, nu era să predau o știință recunoscută de toți, nu, mai era necesar să forțezi recunoașterea acestei științe. A fost o sarcină grea care a revenit decedatului.

Activitatea modestă a unui profesor provincial de filozofie nu l-a mulțumit. Se simțea chemat la o muncă mai mare. Capitala l-a atras.

În 1886, s-a mutat la Universitatea din Moscova, iar transferul său acolo a fost o pierdere foarte sensibilă pentru Odesa.

La Moscova, într-adevăr, a arat ceea ce căuta. Aici trebuia să fie nu doar profesor universitar, ci trebuia să preia conducerea activităților unei noi societăți care tocmai se ivise. Treaba a fost foarte grea. Societatea psihologică și-a propus sarcini filozofice largi. Pentru a le îndeplini. părea să fie prea puțini muncitori. A fost necesar să se găsească muncitori și au fost găsiți; a fost opera energiei neobosite a lui N. Ya. Nimeni nu a fost capabil să unească oameni de diverse specialități ca el. Acest lucru ar putea fi făcut cu o toleranță largă față de opiniile celorlalți. Toleranța a fost una dintre trăsăturile principale ale caracterului său.

În Societatea Psihologică au participat oameni de diverse specialități, direcții diverse, opinii diametral opuse. Toate acestea păreau a fi elemente care nu puteau fi combinate pentru o lucrare filozofică comună. Era nevoie de energia lui N. Ya. pentru a uni incompatibilul; si a reusit. Activitatea utilă a Societății de Psihologie, care acum înflorește, datorează foarte mult energiei defunctului.

În cele mai nefavorabile condiții, I. Ya. Grot își propune să unească toți oamenii cu gândire filosofică ai Rusiei pentru o singură lucrare comună; plănuiește să publice o revistă filozofică în Rusia. Îmi amintesc cum toți cei apropiați au prezis eșecul, au subliniat absența cititorilor și, cel mai important, absența angajaților. Dar nimic nu l-a putut opri pe defunct să întreprindă, care, în opinia sa, ar fi trebuit să fie foarte importantă pentru dezvoltarea filozofiei în Rusia. Pe I.Ya l-am cunoscut bine în această perioadă a activității sale și pot spune că nu și-a cruțat eforturile pentru această afacere și aici și-a stricat sănătatea. Munca prea grea, care a căzut în sarcina lui, l-a ruinat. Dar I. Ya. s-a consolat cu gândul că, sacrificându-se, el crea o operă de mare importanță pentru iluminismul național. Dacă ne uităm la care era atitudinea față de filozofie acum 10-15 ani, în comparație cu ceea ce vedem acum, vom observa o diferență uriașă. O lipsă totală de interes atunci și un interes serios acum. Revista, creația regretatului N. Ya.

Activitatea sa a început în condiții foarte nefavorabile. Societatea era dominată de o neîncredere totală în știință, din care el a făcut scopul vieții sale. Dar asta nu l-a făcut să depună armele. Energia neobosit, disponibilitatea de a lupta pentru o cauză favorită, calitățile necesare unui slujitor al unei științe atât de nerecunoscute

precum filosofia, îi erau complet inerente. În ultimii ani ai vieții, el însuși a putut vedea o întorsătură favorabilă în opinia publică.

Idealist din fire, a trăit o dată în viață un punct de cotitură foarte grav. În anii săi de maturitate a venit un moment în care nu se mai putea mulțumi cu pozitivismul pe care îl învățase în tinerețe; minte

el căuta orizonturi mai largi și și-a găsit o cale de ieșire în sistemele idealiste. Platov a devenit filozoful său preferat. El, cu sinceritatea sa caracteristică, a mărturisit schimbările care au avut loc în părerile sale, iar de atunci a urmat constant acest drum și a făcut multe pentru idealismul filosofic. Succesorii săi știu acest lucru și îi vor aprecia cu respect meritele în acest sens. Istoricul iluminismului nostru din ultimul sfert al secolului al XIX-lea îi va acorda probabil un loc foarte onorabil.

Iubitor al cuvântului elegant, defunctul însuși l-a posedat, iar acest lucru nu a contribuit puțin la darul său de popularizare, care a atras mulțimi uriașe de ascultători în publicul său.

Știința rusă îi este îndatorată nu numai ca om de știință, ci și ca popularizator.

Numeroși studenți și admiratori ai lui din toate colțurile vastei noastre patrii învață cu profundă durere despre viața stinsă prematur a iubitului lor mentor.

Pacea fie asupra ta, dragă profesor!

II *).

În primăvara anului 1883 terminam liceul și trebuia să decid la ce universitate voi intra. Gusturile mele erau deja determinate: m-am hotărât pe faptul că mă voi dedica studiului special al psihologiei. Dar la ce universitate ar trebui să intru și pe cine să aleg ca lider? Cunoșteam bine forțele științifice rusești din acea vreme. Eu însumi sunt foarte dispus doar la psihologia empirică și căutam un astfel de lider. În mintea mea, a mea s-ar putea opri la M. M. Troitsky și N. Ya. Grot. Pentru ei, toate simpatiile mele au fost de partea Grotei N. Ya. Tânărul om de știință, autorul cărții Psihologia sentimentelor, în care a dat dovadă de o erudiție atât de vastă, în care folosește cele mai recente metode de cercetare, pune fiziologia la baza psihologiei - asta a fost atât de enervant pentru mine -

') Aceste memorii ale lui G. I. Chelpanov despre profesorul său au fost scrise de sns-tsia.ino pentru colecția noastră.   Rgi).

Serios. Dar alegerea lui N. Ya. Grot ca lider a prezentat dificultăți insurmontabile, pentru că atunci era profesor la Institutul Nizhny. Nu am vrut să intru la Institutul Nezhip. Am vrut să intru la Universitate să studiez științele naturii. Dorința de a merge la Moscova la M. M. Troitsky a fost foarte mică. Astfel, visele mele de a studia psihologia, așa cum ar trebui, s-au lovit de un obstacol puternic. Dar deodată am primit o veste reconfortantă. Unul dintre profesorii gimnaziului de vârf în care am studiat, și anume S. G. Kvitpitsky, student al lui I. Ya. la Institutul Nezhipsky, a fost în corespondență cu I. Ya., iar I. Ya. i-a spus că a fost invitat la Universitatea Novorossiysk. De la el, am aflat că I. Ya., în relațiile sale personale de la Institutul Nezhipsky, a făcut o impresie fermecătoare asupra studenților.

Problema universității, așadar, a fost dezordonată. Am decis să intru la Universitatea din Odesa. Până la sfârșitul lui august 1883, eram deja la Odesa, m-am înscris ca student și eram indecis în ce facultate ar fi mai bine să intru: cea naturală sau istorico-filologică. M-am gândit că voi primi răspunsul final la asta de la I. Da. Dar mă aștepta mai multă durere. Când deja mă obișnuisem complet cu ideea că voi fi la Odesa, că voi studia cu N. Ya., s-a răspândit un zvon că, din anumite motive, transferul lui N. Ya. la Universitatea din Odesa nu va avea loc. . Emoționat de acest zvon, m-am dus la dekap să aflu de la o sursă oficială despre justiția sa. Decanul Facultății de Istorie și Filologie la acea vreme era I.S. Nekrasov. El a confirmat valabilitatea acestor zvonuri, dar. văzându-mi durerea, m-a sfătuit să merg la Kiev, la profesorul Kozlov, după spusele lui, un profesor tânăr și energic. Îl cunoșteam pe Kozlov din lucrările sale, știam că este imposibil să învăț psihologia de la el și eram atunci prea departe de acest tip de filozofie, care era predat de „metafizicianul de la Kiev”, așa cum era numit în presa generală. Fără tragere de inimă, am decis să aștept, în speranța că, totuși, zvonurile s-ar putea să nu fie justificate. Și, de fapt, a devenit curând clar că dificultățile care au împiedicat transferul lui N. Ya.

va veni la Odesa. În cele din urmă, s-a știut că N. Ya. a sosit deja și că le va fi susținută o prelegere foarte curând.

Aflând de sosirea lui, nu am avut răbdare să aștept momentul când a început să citească la universitate pentru a-l cunoaște acolo: voiam să-l văd repede pe cel cu care visasem atât de mult să fiu în relații apropiate. Deși am simțit stingherența unui astfel de pas, totuși, nu mi-am putut depăși dorința de a-l cunoaște cât mai curând pe N. Ya. O altă împrejurare m-a ajutat să decid în acest sens. că aveam o scrisoare către N. Ya. de la S. G. Kvit-nitsky. Cu mare emoție, i-am trecut pragul apartamentului - și deși S. G. m-a avertizat că N. Ya. a fost întotdeauna foarte amabil în general, mi se părea totuși că stângacia actului meu va fi cumva remarcată de N. Ya. Dar primele cuvintele adresate de el mi-au arătat imediat că nu am de ce să-mi fac griji. Abisul care despărțea școlarul de provincie de profesorul cu numele deja cunoscut a dispărut imediat. Imediat a început o conversație pe tema psihologiei, situația ei actuală, modul în care ar

trebui studiată etc. La întrebarea mea privind alegerea facultății, N. Ya. m-a sfătuit să intru la Facultatea de Istorie și Filologie, și nu la Natural. iar argumentele lui mi s-au părut convingătoare. Op mi-a dat câteva indicații cu privire la ce ar trebui să fac acum. Până la sfârșitul serii, conversația noastră, care a durat foarte mult timp, a căpătat un caracter atât de intim, încât nu mi se mai părea că aceasta este prima noastră conversație. Am plecat știind că N. Ya. Cu tovarășii mei, aș putea împărtăși impresia pe care mi-a făcut-o noul profesor, le-aș putea spune și că prelegerea introductivă ar fi pe tema „Despre Clasificarea Științelor”. Anunțându-i despre conversația mea cu N. Ya., le-am spus că am fost atât de impresionat încât, pe baza raționamentului filozofic, N. Ya. este întotdeauna gata să împărtășească tuturor ceea ce are. Această primă impresie a mea nu m-a încântat. Așa l-am cunoscut până la sfârșitul vieții.

Elevii așteptau prelegerea introductivă a lui N. Ya. În presa generală s-au spus atât de multe despre munca sa, despre direcția sa și despre talentul său ca profesor. În Odesa

de câţiva ani catedra de filozofie nu era ocupată de nimeni şi, prin urmare, interesul cu care elevii aşteptau un nou profesor s-a dublat. Studenții tuturor facultăților au fost interesați de personalitatea noului filozof. Toți voiau să-l audă și să-l vadă. Toată lumea a vrut să verifice cât de mult corespunde realitatea zvonurilor.

O prelegere introductivă a fost programată pentru 1 decembrie, pe tema „Despre conceptul de progres” (în mod evident, N. Ya. s-a răzgândit despre lectura .. despre clasificarea științelor „). Prelegerea introductivă a fost un adevărat triumf pentru N. Ya. Întreaga universitate s-a adunat să-l asculte. Întreaga sală, corurile sălii de adunări și coridoarele au fost ocupate de studenți. La această prelegere au fost profesori ai tuturor facultăților, inclusiv ai naturii (îmi amintesc că A. O. Kovalevsky, I. I. Mechnikov și Shvedov, printre altele, au fost la această prelegere). Nu voi vorbi despre măsura în care această prelegere a fost promovată cu succes, iar din punct de vedere al conținutului și al aspectului a interesat pe toată lumea. În ceea ce privește influența ei, a fost cu adevărat uimitoare. Acest discurs, sub titlul: „Experiența într-o nouă definiție a conceptului de progres", a fost publicat într-unul din ziarele locale. Multă vreme în cercurile inteligente ale Odessei s-a vorbit doar despre conceptul de progres. Mai multe au apărut articole care aveau scopul de a obiecta la acest discurs. II. Nikolai Yakovlevici le-a obiectat. Îmi amintesc că mulți studenți i-au trimis eseuri pe tema progresului: fie au obiectat, fie au completat etc. (. „Y., ocupat un loc remarcabil.Cât de puternică a fost impresia, arată că pe parcursul acestui an universitar revine de mai multe ori pe această temă.Încă o dată scrie Progress and Spider „Despre subiectivism în sociologie” etc.

Pentru a aprecia în măsura cuvenită semnificația acestei influențe, trebuie menționat că timpul despre care vorbesc a fost deosebit de nefavorabil filosofiei. Nivelul de dezvoltare filosofică a elevilor a fost extrem de scăzut, iar interesul pentru filozofie era încă foarte

mic. Principalul interes filozofic s-a concentrat asupra pozitivismului lui Auguste Copt, iar chiar și acest interes a fost extrem de superficial. Cât de superficial a fost interesul pentru Auguste Comte mi se arată, mi se pare, de următorul incident. În camera de fumat a fost postat un anunţ de către un student că

vor vinde lucrările complete ale lui Auguste Copt în franceză; s-a lipit și lanțul. După ceva timp, anunțul unui alt student despre același lucru apare din nou, iar prețul a fost scăzut. După ceva timp, vânzarea lui Auguste Copta a fost anunțată de al treilea student. După cum s-a dovedit, era vorba despre vânzarea aceluiași exemplar. Pentru a studia lucrările complete ale lui Auguste Copt au fost vânători. L-au cumpărat, neputându-l stăpâni, s-au grăbit să-l vândă cât mai curând. S-ar putea spune mult mai multe despre cât de puțin înțeleg studenții de atunci filosofia și cât de familiarizați cu ea. Despre un public numeros, desigur, nu este nimic de spus. Așa că, la un moment dat, N. Ya a trebuit să acționeze la Odesa.

După discursul introductiv, activitatea didactică obișnuită a lui P. Ya . dimensiuni corespunzătoare nivelului de dezvoltare filosofică a studenților de la Odesa de atunci.

Vestea pentru Universitatea din Odesa a fost aceea despre II. Ya a organizat un mic cerc de studenți interesați de filozofie. La început, cursurile aveau loc la el acasă. Au fost scrise rezumate pe tot felul de subiecte filozofice; a avut loc o dezbatere aprinsă despre ph. Ulterior, activitatea acestui cerc a fost transferată Universității.

Vioiul, fascinat N. Ya. nu s-a putut închide în sferele înguste ale activității academice. A fost atras de popularizarea largă a științei, iar acum susține o serie întreagă de prelegeri publice, alegând ca temă principalele întrebări ale filosofiei. Aceste prelegeri în sensul literal al cuvântului au atras toate secțiunile populației. Tineri și reprezentanți ai vechii generații, aristocrația locală, militarii, doamnele etc. au asistat la prelegerile sale.L-am văzut des pe Arhiepiscopul Nikanor la prelegerile sale. Într-o perioadă atât de nefavorabilă pentru filozofie, prezența maselor de public la prelegerile lui N. Ya. este foarte semnificativă. Prelegerile sale au acționat ca o enzimă. Întotdeauna după cutare sau cutare prelegere, au urmat în presă discuții despre acele probleme pe care le-a atins în prelegerile sale. A citit fie despre valoarea vieții, fie despre suflet, fie despre liberul arbitru etc. Timp de trei ani a citit următoarele prelegeri:

Despre liberul arbitru"—1884

„Despre semnificația pesimismului și optimismului” -1884

„Giordano G> rupo și panteismul” - 18S5

„Sarcinile” [sh.yusofii în legătură cu învățăturile lui Giordano Bruno11-1885

„Despre suflet în legătură cu învățăturile moderne de forță” - 12 ianuarie 1886

„La limitele cunoașterii” – 6 martie.

„Este posibil să avem o cunoaștere de încredere a legilor morale și o bază fermă a ideilor absolute de bine și rău” - 3 aprilie 1886

În prelegerea despre suflet, el își conturează deja teoria „energiei psihice”1, care a atras ulterior atenția oamenilor de știință germani (Busse, Eisler și alții).

Desigur, publicul nu a învățat totul în prelegerile sale, dar, fără îndoială, respectul pentru filozofie a crescut. Toată lumea a luat ceva din prelegerile lui. Citea întotdeauna aceste prelegeri cu un entuziasm deosebit și se pregătea pentru ele cu același entuziasm. Multă vreme înainte de o prelegere publică, el se abținea de obicei de la tot felul de treburi și se pregătea intens pentru această prelegere. De ceva vreme a trăit numai de ea. În cercul cunoștințelor apropiate, a ținut în prealabil o prelegere. Adeseori trebuia să fiu prezent la aceste... repetiții generale11 și îmi amintesc că le citea mereu cu atâta entuziasm, de parcă citea în fața unui public adevărat, la fel de entuziasmat ca la o prelegere adevărată . În cercul acestor cunoștințe se putea întâlni adesea pe Prof. F. I. Uspensky și soția sa Nadezhda Erastovna, N. Ya. au acordat o importanță deosebită evaluării lor.

În toată activitatea lui era un fel de febră, agitație. Tot ce a întreprins, a făcut cu un entuziasm deosebit. Întreaga lui personalitate era, parcă, întruchiparea acelei „energii psihice” pe care a pus-o la baza doctrinei sale despre suflet.

În 1885, a avut loc un eveniment care a fost semnificativ pentru viziunea sa asupra lumii. Din motive pur externe, începe să studieze scrierile lui D. Bruno. Studiul sistemului lui Bruno a avut semnificația că de acum înainte interesele lui au fost îndreptate către întrebări pur metafizice. „Întrebările despre suflet”, etc., îi atrag predominant atenția. Anul viitor citește eseuri cu noi

Platon: Phaedo și Simpozion și Aristotel De iiiterpretatione. Cu mare entuziasm, ca de obicei, petrece aceste virgule. Dar era evident că el era cel mai interesat de Platon. Platon începe să-l intereseze în așa măsură încât renunță la totul și se preocupă doar de el. Din acest moment, este planificată o schimbare radicală a viziunii sale asupra lumii. El abandonează cu hotărâre punctul său de vedere, care este încă foarte aproape de pozitivism, și trece de partea metafizicii, pentru

care acum începe să o susțină cu putere. Foarte des în această perioadă de timp identifică fiecare filozofie care se agață de realitate cu filosofia aristotelică și consideră fiecare filozofie a idealului identică cu filosofia lui Platon, pe care de acum înainte o consideră a sa.

În același timp, N. Ya. transferă la universitate acele virgule care au fost păstrate la el acasă. Aceste cursuri, însoțite de dezbateri, au reprezentat, după cum spuneam, câteva noutăți pentru studenții de la Odesa; i-au interesat, le-au stârnit interesul, i-au încurajat să studieze filosofia. Despre mine, voi spune că interesul pentru problema spațiului, de care m-am ocupat ulterior atât de mult timp, s-a născut aici, printre disputele care s-au desfășurat în sălile de clasă ale lui N. Ya. Și a condus aceste studii cu atât de entuziasm, ca orice altceva. Studiile lui Platon și Aristotel sub îndrumarea sa au fost foarte fructuoase, s-au desfășurat într-un cerc foarte restrâns de studenți-specialiști. Eu, răposatul meu tovarăș O. L. Gadn și alți doi sau trei studenți am participat în principal la ele. Conversațiile lui au avut întotdeauna un caracter atât de neconstrâns, deoarece propria sa viziune asupra lumii era într-o perioadă de dezvoltare și el însuși nu a ascuns-o deloc. Indiferent de virgulele universitare, I și O. .G. Gadis l-a vizitat adesea acasă și ne-am simțit atât de confortabil în casa ospitalieră a lui N. Ya., unde amabilitatea lui N. Ya. corespundea atât de cordialitatea gazdei casei, Natalia Nikolaevna Grot. Destul de des, la masa de ceai, N. Ya. a dezvoltat acele opinii, la care!, a venit foarte recent.

De asemenea, a participat activ la activitățile societăților învățate. În Law Society, el vorbește în apărarea liberului arbitru. În cercul studenților-naturaliști, el își expune părerile despre natura spațiului. În acele vremuri, s-a organizat un cerc între studenții la fizică și matematică

sub îndrumarea prof. Umov și Shvedova. Elevii citesc rapoarte, care au fost discutate aici. La una dintre aceste întâlniri, studentul G. G. Demetz, acum profesor la Universitatea din Kiev, a citit un raport pe tema: „Doctrina spațiului Lobaciovski”. La această întâlnire a fost invitat și N. Ya. El a argumentat cu atâta entuziasm încât și-a condus adversarii cu mult dincolo de limitele unei interpretări pur matematice a întrebării, iar toți cei prezenți au petrecut toată seara discutând latura ei filozofică.

Dar trei ani de activitate la Universitatea din Odesa s-au încheiat pentru N. Ya. într-o dezamăgire totală față de Odesa, studenții din Odesa și viața științifică provincială în general. S-a observat că N. Ya. nu era mulțumit de activitățile sale. Această nemulțumire a fost adăugată de statutul din 1884. Acest statut, care a alungat aproape complet filosofia din universitate, reducând studiul acesteia din urmă exclusiv la studiul filosofiei lui Platon și Aristotel, a stârnit în el neliniște pentru soarta filosofiei. . Nu s-a putut împăca cu o asemenea situație și, gândindu-se evident că ar putea contribui la o schimbare a ordinii introduse, a scris o obiecție foarte rezonabilă la formularea

propusă a predării filosofiei. Ne-a citit acest bilet al lui și ne-a plăcut foarte mult. L-a trimis unei persoane de rang înalt interesată de această întrebare și căreia, nu știu. Ordinea învățăturii a rămas cea care era destinată de noua carte. Semnificația filozofiei în cercul disciplinelor facultății a fost redusă direct la zero. Cercul de ascultători la subiecte filozofice a devenit extrem de restrâns. A trebuit să lucrez într-un cerc foarte restrâns de specialiști. Au mai rămas doar doi dintre noi care suntem cu adevărat angajați în filozofie. Pentru el, obișnuit cu o activitate viguroasă, asta era prea puțin. El s-a plâns adesea că pentru el devine îngrozitor în Odesa, că Odesa nu l-a mulțumit, că ar vrea să meargă în capitală...

Aproximativ în aprilie 1886, s-a transferat la Universitatea din Moscova. Noi, discipolii lui, am aflat despre asta cu tristețe. În ceea ce ne privește, l-am înțeles. A fost greu să lucrezi la Odesa. Este greu de imaginat condiții mai puțin favorabile pentru căutarea filozofiei decât Odesa de atunci.

În ultimele zile ale lunii mai, noi, elevii lui, am petrecut

el ultima seară la Odesa pentru o cină de rămas bun la hotelul european. N. Ya. a vorbit cu mare entuziasm despre noile sale planuri de predare la Universitatea din Moscova, ne-a împărtășit multe proiecte pe care spera să le implementeze. Ne-am despărțit de el cu mare jale.

"ACEASTA. I. a plecat, dar spiritul lui a rămas la Odesa ”, a remarcat pe bună dreptate prof. Voevodsky despre el când au fost citite două eseuri la cursurile sale practice, pe subiecte filozofice deja după plecarea lui Nikolai Yakovlevich.

Tot anul următor am fost ocupat să scriu un eseu pe o temă susținută de N. Ya. („Învățăturile lui Platon și Aristotel despre relația dintre experiență și gândire”). a părăsit Odesa, pentru că nu-și putea imagina condiții mai nefavorabile pentru studiu. filozofie decât acest oraș, și la scurt timp după aceea s-a stabilit la Moscova pentru a-și continua studiile sub îndrumarea lui Nikolai Yakovlevich.

Din amintirile unui ascultător.

(Din un articol de A.F.) 2).

.... „Adevărat, chiar și în condițiile actuale există cazuri izolate de energie uimitoare și credință în posibilitatea unei spiritualizări mai mari în munca științifică, dar ce risipă îngrozitoare de forță morală costă această credință, la ce final trist duce adesea la .

În fața ochilor mei este un exemplu viu: talentatul și energicul filosof-psiholog prof. N. Ya. Grot, - nu a trăit, ci a ars cu cele mai bune precepte ale universității. Toți ascultătorii săi își amintesc bine cum

*) În ziarul. Rossiya „(ed.-ed. G. P. Sazonov) la 10 august 1901 (nr. 822) a fost publicat articolul „Apropiere”, semnat de A. F. (privind articolul prof. Romanovici-Slavatinsky despre problema apropierii dintre profesori și studenți). Împrumutăm din el următoarea amintire a lui N. Ya. Grot.

Ed.

Acest bărbat frumos era dornic de exigențe tinere în domeniul gândirii, își amintea prelegerea, deci spre deosebire de lectura obișnuită a caietului destul de familiar, prin care era uneori improvizat de o lucrare întărită, aproape bolnavă, dar mereu inspirată de auditul său. , pe care aceste prelegeri, pentru că putea să o captiveze atât de sincer și simplu și să o introducă în cercul intereselor sale filozofice intime.

Dar „conversațiile” pe care Nikolai Yakovlevich le-a început sub eticheta oficială de „studii practice” sunt deosebit de memorabile - conversații la care profesorul de neuitat și-a adus în mod deschis propriile lucrări, a căutat obiecții de la studenți și, prin urmare, a introdus ascultătorii în chiar procesul științific. și creativitatea filozofică. aceste „conversații” cu rezumate opționale, dar mereu pline de ele (ceea ce este atât de rar în „clasele practice”) oficiale, în conversații limitate de „reguli” (deci, nair., „etică”, în măsura în care știm, era în dizgrație), Nikolai Yakovlevich a reușit să aducă atât de mult interes sincer pentru cunoaștere, un flux de „căutare” străin oricărei „căutări”, încât noi, studenții, am ridicat vârfurile școlii Tolstoi, am crescut imediat atât moral cât și științific: am avut „sfântul sfintelor” din viața noastră de student pe care l-am iubit, l-am prețuit cu drag, pentru care am lucrat cu plăcere. Dacă adăugăm la aceasta că N. Ya. a fost pentru mulți ascultători un „frate mai mare”, la care s-au adresat - și cu facultate și cu durerea lor personală, atunci avem aici un exemplu de atitudine față de public - și toate acestea au fost atât de recent!

II, la rândul său, publicul, care apoi s-a dezintegrat și a susținut (sau parțial încă mai susține) „cursul de studii” după moarte II. I., a apreciat cu căldură o asemenea apropiere; eu, de exemplu, știu că unii al studenților Nikolai Yakovlevich, a părăsit ulterior facultatea, neputând continua virgulele într-un cadru nou, mai oficial.

Îmi vor spune: înseamnă că apropierea dorită este posibilă chiar și sub Regulamentul din 1984. La aceasta voi răspunde: nu, dar cazul pe care l-am ales demonstrează că nici măcar acest statut este incapabil să omoare complet idealismul care a pătruns.

sunt implicați mulți profesori și studenți moderni: și aceeași cartă face excepție cazuri precum cea indicată, posibile doar atunci când profesorul este înzestrat cu o energie atât de rară precum N. Ya. Grot și, mai important, atunci când este plasat într-un poziție relativ mai independentă conform statutului modern, este dată ocazional, deloc de universitate, ci de condiții externe excepționale. Din fericire pentru I. Eu – și noi, ascultătorii săi recenți, în acest caz a existat această condiție „excepțională” – dar chiar și cu ea – câtă putere, câtă durere a costat un profesor drag să socotească cu o masă de fleacuri care interfera cu cazul, și inevitabil în conformitate cu cartea 84 II dacă ar fi doar fleacuri!...

.... Iată o serie întreagă de astfel de fleacuri și „privind înapoi” (viața universitară modernă este plină de ele) s-au făcut simțite chiar și de Nikolai Yakovlevich chiar și în poziția sa, repet, relativ excepțională, și cu greu mă pot înșela dacă spun că în nemulțumirea sa activitatea sa, denaturată și restrânsă de carte, stă una dintre cauzele morții premature 11. I. Grota Îmi amintesc foarte bine ce i s-a întâmplat când, în trista primăvară a lui 1899, nu a făcut-o. au o oportunitate legală de a deveni mai aproape de durerea tinereții și de a o ajuta atât de necesar decât de un sfat "

Din amintirile mele despre N, J. Grot

L. E. Obolensky ')·

De ce vreau să vorbesc cu Odessans despre defunctul prematur, un filozof rus foarte talentat și o persoană excelentă?

În primul rând, pentru că a locuit în Odesa, a lucrat aici, stârnind gândul tinerilor studenți cu excelentele sale prelegeri și conversații în cercul de acasă, din care studenții săi erau membri vii. Aici s-a trezit și

Despre Napech. sub rubrica „Înalta imagine morală” în ..Odesa Leaflet” 1*99, .V 212.

gândul publicului cu publicul său, prelegerile publice talentate...

Ulterior, a devenit proprietatea întregii Rusii, a. poate chiar Europa, după ce a creat primul jurnal filosofic din Rusia și prima societate filozofică cu adevărat funcțională. Nu greșesc aici: .. Societatea Psihologică „la Universitatea din Moscova a fost fondată de prof. Troitsky, dar ulterior creată de N. Ya. Grot. Astfel, Odesa o poate considera parțial proprie și este mândră de faptul că că o astfel de persoană a trăit și a lucrat în mijlocul ei, întâlnind un răspuns viu la aspirațiile sale.

Da, a fost cel mai bun moment din viața spirituală a Odessei!

G.

L-am cunoscut personal pe Grot din 1879 până în 1899, adică douăzeci de ani. Ultima dată când l-am văzut a fost în 1897, în timp ce treceam vara prin Moscova și mă aruncam pe el. Și am primit ultima scrisoare de la el cu două săptămâni înainte de moartea lui. Această scrisoare m-a frapat cu vârful epuizat, obosit și neobișnuit pentru Nikolai Yakovlevici enumerarea semnificației și meritelor sale pentru filosofia rusă. Am scris apoi despre asta unor prieteni comuni moscoviți și de la unul dintre ei, student la apartamentul A.L., vorbește aproape exclusiv despre sine, despre oboseala lui, despre masa de scrisori pe care o primește din străinătate și din Rusia: chiar a arătat plicuri și datele acestor scrisori etc.

Cunoscuții mei de la Moscova și-au exprimat temeri serioase că profesorul lor iubit a fost suprasolicitat până la ultimul grad, că puterea i-a fost ruptă și că această stare îl amenința cu un dezastru inevitabil, dacă circumstanțele vieții lui nu s-ar schimba radical în bine.

Din ultima noastră întâlnire de la Moscova, despre care am menționat-o mai sus, dimpotrivă, am avut o impresie destul de bună despre starea de sănătate a lui Nikolai Yakovlevich. Am petrecut apoi câteva ore cu el, am luat micul dejun cu familia lui, care a lăsat cel mai mult în mine

o amintire liniștită a unui cerc strâns de oameni care se iubesc reciproc. Împreună cu mine, la Grot au venit un cunoscut filosof din Moscova și un tânăr profesor talentat. prințul Trubetskoy; relația dintre el și Grotă a fost aproape fraternă, prietenoasă, iar aceste relații s-au adăugat la impresia de căldură pentru mine, preluată din șederea mea la Grotă.

Am observat, însă, chiar și atunci o trăsătură, care, totuși, nu m-a făcut să mă gândesc la starea lui de spirit: de mai multe ori în timpul conversației noastre, dispoziția lui calmă, veselă a fost înlocuită de o expresie de chibzuință extremă, parcă pentru o clipă. s-a îndepărtat cu gânduri de noi și de conversația noastră și era serios preocupat de ceva.

Când, după micul dejun, ne-am dus la biroul lui, iar el încântat a început să-mi povestească despre un furt major făcut de un lucrător artel al revistei Questions of Philosophy and Psychology „din depozitul de cărți al acestei reviste, i-am atribuit cele menționate mai sus. momente ale gândirii sale față de această împrejurare: erau cărți în depozit, date despre N. Ya. Grot trebuia să poarte responsabilitatea morală și parțial materială pentru delapidare și, deși camarazii, desigur, au făcut totul pentru a atenua această lovitură neașteptată. , a fost, totuși, foarte dificil pentru Nikolai Yakovlevich.

Iată tot ce știu despre ultimii ani din viața personală a respectatului om de știință.

La aceasta nu pot decât să adaug că, în vremea ultimei mele întâlniri cu el, editarea jurnalului s-a îndepărtat de el în toate detaliile

ei. .. Societatea Psihologică, la sugestia lui Groth însuși, a ales mai mulți editori ai revistei, lăsând în urma lui, ca reprezentant al său, doar o observație generală.

Nikolai Yakovlevich, aparent, a fost supărat de distribuirea insuficientă a revistei în rândul publicului rus mediu, deși a susținut imediat că jurnalul său are mai mulți abonați decât „Revue Philosophique” franceză. despre necesitatea introducerii în jurnal a unor articole despre chestiuni sociologice pe baze filozofice.Și la vremea aceea am convenit cu el asupra unei serii de articole pe care ar trebui să le dau pe aceste întrebări.

a îndeplini această presupunere este a noastră doar parțial din cauza unor împrejurări care nu au depins de Grotă.

Mi-am început reminiscențele de la sfârșit dintr-un motiv foarte înțeles: finalul m-a frapat cel mai mult și până în ziua de azi nu pot să-mi revin din impresia dureroasă pe care mi-a făcut-o vestea morții neașteptate a acestui om remarcabil. Încă văd în fața ochilor mei silueta subțire și chipul lui profund simpatic, vioi, nervos, așa cum le-am văzut pentru ultima oară. Nu era nici o umbră a vârstei, nici cel mai mic semn în acel chip, în acea siluetă vioaie, mobilă, în acei ochi dulci, tineri, adânci! Și cum a putut moartea să tundă atât de repede această natură extraordinară și rară!?

Și natura lui Nikolai Yakovlevich a fost, într-adevăr, rară. Vladimir Sergheevici Solovyov, în nota sa despre el, în cartea din iulie a Buletinului Europei, notează pe bună dreptate că rar se poate întâlni o persoană care să-i trateze atât de binevoitor pe colegii săi filozofi , cu o lipsă atât de completă de mândrie personală. De obicei, se întâmplă ca Diferențele în Mnes filosofic dau naștere la o acerbă polemică și chiar dușmănie personală între filozofi.Supusul psiholog francez Ribo a exprimat chiar și o dată ideea că filosofia tuturor celorlalte domenii ale cunoașterii și gândurilor sunt mai capabile să dezbrace oamenii și să aplaneze dușmănia dintre ei. .„societăți” strâns unite și numai filozofii nu pot fi imaginați într-o astfel de asociere — într-o asemenea măsură sunt ostili unul altuia.

Nu se poate spune că în aceste cuvinte ale lui Ribot nu exista un oarecare adevăr. Cu cât filosoful este mai convins și cu cât are mai multe motive să creadă că a creat un nou sistem, o nouă viziune asupra lumii, cu atât mai mult este capabil să fie dușman cu alte viziuni asupra lumii, care, după cum i se pare, stau ca niște pietre în modul de a răspândi ceea ce el însuși consideră singurul adevăr. Și această atitudine ostilă față de ceilalți se întâmplă nu numai printre originali

filozofi – inventatori, dar și printre adepți înfocați ai unor filozofii străine.

Acest ultim fapt dovedește că vrăjmășia filozofică nu este o chestiune de ambiție, sau. cel puțin, acea ambiție este departe de a fi principalul și nu singurul factor aici.

Cât despre Grotto, se poate spune că a fost o excepție rară în acest sens. S-a putut considera pe sine, mai ales la începutul carierei sale filozofice, mai mult sau mai puțin un inventator original, dacă nu al unui filosof, apoi al unui sistem psihologic bazat pe biologie.

Cu atât mai mult, așadar, avea motive de dușmănie cu alți filosofi. Între timp, în realitate, nu a existat nicio persoană care, cu mare atenție, toleranță, chiar dragoste, să trateze lucrările altora, chiar dacă aceștia nu erau de acord cu el în temeiurile și concluziile lor, chiar să polemizeze împotriva părerilor sale.

Acesta este un fenomen atât de rar, atât de valoros, încât, vorbind despre N. Ya. Grot, trebuie pus pe primul loc.

Numai această trăsătură de caracter a gânditorului nostru simpatic poate explica influența enormă pe care a putut-o exercita asupra dezvoltării filozofiei ruse, asupra unificării liderilor acesteia în Societatea Psihologică 4 și în revista Questions of Philosophy and Psychology.

Și să nu credeți că o asemenea toleranță față de părerile altora și un asemenea respect față de munca altora îl costă pe Grot cu impunitate. Oh, nu departe! Când a fost înființată revista Voprosy filosofii i psikhologii, mulți s-au indignat – mai ales la Sankt Petersburg, după ce au găsit printre numele colaboratorilor săi publicati două sau trei nume nesimpatice în activitățile lor sociale de atunci.

Această împrejurare a lipsit revista de simpatia unor cercuri inteligente, care au limitat semnificativ atât cercul angajaților săi, cât și cercul abonaților săi.

Îmi amintesc că, sub impresia zvonurilor iritante auzite despre asta la Petersburg, i-am scris apoi lui Grot că a făcut, după părerea mea, o mare greșeală, îngăduind aceste nume necompletice în lista angajaților. La această scrisoare am primit un răspuns lung de la Groth. Era profund indignat de această intoleranță într-o anumită parte a

strălucire (din păcate, cea mai progresivă); a vorbit despre necesitatea respectării oricărei lucrări serioase, chiar dacă a venit de la un adversar al convingerilor noastre sociale. Opiniile opuse trebuie combătute cu argumente și dovezi, și nu cu ostracism etc.

În scrisoare nu exista nici măcar un indiciu că uneori o astfel de toleranță este importantă și de dragul „politicii”, dacă doriți să duceți și să salvați o nouă afacere, care poate fi ușor discreditată

într-un anumit sens. Poate, în mod inconștient, pentru însuși, Grot era și el sub presiunea nevoii de a adera la o anumită politică cu privire la persoanele din alte direcții, dar în mod conștient, chiar și într-o scrisoare intimă, acest lucru nu se putea observa: stătea doar pe principiul etic pur al unui anumit respect față de ceilalți. opiniile oamenilor, care nu pot fi constrânse în exterior. N. Ya. Grot, dar nu se poate nega simpatia ei profundă. În plus, ea a fost legată logic și consecvent de opiniile sale filozofice și psihologice generale, dezvoltate deosebit de strălucitor și talentat în două lucrări capitale: „Psihologia sentimentelor" și „Reforma logicii" , iar apoi în prelegerile sale susținute studenților Universității din Novorossiysk. Am avut plăcerea de a mă familiariza cu ele, deoarece atunci am primit câteva fragmente din aceste prelegeri de la Grotto pentru a fi publicate în publicația mea. fostul jurnal Russkoye Bogatstvo, în care N. Ya. Grot a fost cel mai sârguincios (și întotdeauna neplătit) angajat până când și-a fondat propriul jurnal (voi vorbi mai jos despre ideile acestor eseuri și prelegeri).

III.

Pe lângă faptul că mi-a susținut jurnalul cu o cooperare gratuită, Nikolai Yakovlevich l-a ajutat într-un alt mod. La începutul SO, i-am scris că am nevoie de un însoțitor pentru a îmbunătăți jurnalul, iar la mai puțin de o lună mi-a găsit unul printre tinerii săi admiratori.

Cât de simpatic și binevoitor a tratat lucrările altora, și mai ales ale gânditorilor începători.

văzut din cele ce urmează. Prima lucrare psihologică cu care am apărut tipărit a fost o carte mică publicată de mine în 157S, sub titlul „Explicații fiziologice ale unor elemente ale simțului frumosului" (a fost publicată anterior într-o revistă științifică). Și acum este publicată disertația extinsă a lui N. Ya. Grot „Psihologia sentimentelor" și în ea am găsit în partea istorică o prezentare detaliată a lucrării mele și cea mai binevoitoare indicație a noului pe care l-a introdus în psihologia sentimentului estetic, împreună cu alte lucrări similare ale psihologilor străini și ruși.

De remarcat că la acea vreme nu îl cunoșteam încă personal pe Grot și, în afară de această lucrare a mea (deși a primit recenzii destul de bune în revistele „groase" ale vremii), nimic nu câștigase încă dreptul la astfel de Atenţie. Dar pentru Grote i-a fost suficient să găsească ceva valoros și nou în cărțica mea și nu a ezitat să sublinieze în schița sa istorică chiar că am fost precursorul unui anumit psiholog francez care și-a exprimat păreri similare un an mai târziu.

Cu aceeași atenție a tratat și alte lucrări rusești și, bineînțeles, nu numai pe ale mele. Fiecare dintre prelegerile sale despre o problemă filozofică sau psihologică a început cu o enumerare, prezentare și analiză a opiniilor predecesorilor săi cu privire la această problemă, și în special a predecesorilor ruși, chiar dacă ei erau încă puțin cunoscuți publicului nostru.

Făcând acest lucru, a obținut rezultate importante pentru creșterea și dezvoltarea filozofiei ruse: cei care au început să lucreze în acest domeniu și au reușit să spună ceva demn de atenție puteau fi siguri că munca lor nu va fi „tăcută” - că N. Ya. Grot l-ar pune cu siguranță în fața publicului. Dar, la urma urmei, o astfel de speranță este deja un stimul uriaș, impulsiv la muncă. Și acest lucru a fost deosebit de important în țara noastră, unde până de curând publicul se uitase la filozofie. ca un fel de distracție goală și orice scriitor de romane proaste, povești și nuvele ar putea spera la o faimă mai mare decât un filozof sau psiholog...

Pe de altă parte, Grotto a trezit și interesul pentru filozofie în societate, citind prelegerile sale publice, cum

a fost la Odesa, la care a popularizat problemele filozofice și psihologice, le-a adus mai aproape de viață și i-a dus în mulțime, care încă nu se putea gândi la nimic decât la treburile lumești și la relațiile lor seculare.

IV

Nu strică aici să spunem pe scurt despre acele idei pe care N. Ya. Grot le-a dezvoltat în timpul carierei sale filozofice. Consider disertația menționată mai sus „Psihologia sentimentelor” a sa cea mai remarcabilă lucrare, în care face o încercare, care însă a avut predecesori, de a pune sentimentele noastre în legătură cu procesele biologice din corp. Ideea principală a acestei lucrări a fost preluată de la Herbert Spencer, deși a fost dezvoltată și prelucrată de Grot într-un mod original și independent. Spencer a remarcat că munca pentru care o cantitate suficientă de energie este stocată în corp sau organ este o plăcere. Dimpotrivă, lipsa energiei provoacă suferință la locul de muncă.

Grotto extinde, generalizează și, ca să spunem așa, rotunjește acest gând. El dovedește că plăcerea poate fi obținută atât pozitiv, cât și negativ, și anume, în primul rând, din cheltuirea energiei acumulate și, în al doilea rând, din refacerea energiei uzate. La rândul său, suferința poate fi obținută într-un mod pozitiv și negativ: în primul rând, dintr-o lipsă de muncă cu un exces de energie și, în al doilea rând, dintr-un exces de muncă care depășește energia cheltuită cu ea.

Această teorie era elegantă, completă și explica, într-adevăr, marea majoritate a sentimentelor noastre plăcute și neplăcute, deși într-una dintre lucrările mele a trebuit să-i fac obiecții, care mi se par esențiale; totuși, mai precis, nu am făcut obiecții, ci completări. Cert este că teoria lui Groth nu a explicat efectele nocive ale plăcerilor anormale, de exemplu, de la fumat, intoxicație - alcool, morfină etc. Nu explică durerea și suferința experimentate de persoanele care au dobândit obiceiuri proaste atunci când trebuie abține-te de la aceleași obiceiuri, de exemplu, atunci când un alcoolic sau fumător nu își poate satisface obiceiul de a bea vodcă

sau nicotina. Prin urmare, am completat teoria lui Groth cu teoria echilibrului și armoniei în întregul organism și organele sale individuale, iar plăcerea depinde de restabilirea echilibrului, chiar dacă dăunătoare, dar obișnuită, și suferința din cauza încălcării acestuia. Astfel, teoria lui Grotto a fost inclusă în mine ca o parte, sau un caz special de încălcare sau restabilire a echilibrului (energiei).

În „Reforma logicii” Grot a încercat să conecteze procesele gândirii noastre cu procesele biologice, deoarece aici ideea lui este mai complexă și mai puțin interesantă pentru cititorii ziarelor, nu o voi expune.

Mai în general interesantă este încercarea sa, făcută în prelegerile sale menționate anterior către studenții Universității Novorossiysk, de a aduce în legătură cu biologia schimbarea diferitelor direcții filosofice, iar în misticismul metafizic a văzut slăbirea energiei, bătrânețea corpul și, în consecință, creierul și gândirea lui.

Ulterior, Grot a schimbat semnificativ această viziune și a devenit el însuși un apărător al metafizicii și, parțial, chiar al misticismului. Căuta o energie psihică specială pentru a explica fenomenele mentale etc. Această revoluție, pe care însă el însuși o considera nu o revoluție a ideilor sale, ci doar o dezvoltare circulară (ciclică) a vederilor sale, a avut loc în el în timpul perioada Moscovei a activității sale. Poate că învățăturile lui L. N. Tolstoi, care a trezit sentimente etice pe o căptușeală mistică, au avut și ele o oarecare influență asupra acestei revoluții.

Schimbarea de opinii nu l-a împiedicat pe Grot să rămână același tolerant și binevoitor față de opiniile care nu sunt complet de acord cu opiniile sale și. chiar contrar acestor opinii. Jurnalul său (adică „jurnalul Societății de Psihologie”, în care era președinte), a continuat să dea loc articolelor de gânditori din toate direcțiile filozofice. respect pentru ideile și opiniile altora. Sunt sigur că în toate lucrările sale este imposibil să găsești măcar un cuvânt sau o expresie care ar fi ofensator pentru adversarii săi. Aceasta este o calitate cu adevărat neprețuită. Și. poate, se dovedește

cel mai bine, Grot nu a fost doar un filosof, ci și un înțelept care a înțeles profund necesitatea și rodnicia disidenței pentru a obține adevărul. Desigur, cineva poate fi conștient de multe lucruri și, totuși, poate acționa contrar convingerilor sale. Grotto, dimpotrivă, a procedat așa cum credea. Pentru aceasta, nu este suficient nici măcar să fii înțelept, dar este necesar să fii o persoană excelentă în sens etic, este necesar să iubești oamenii, chiar și pe dușmanii tăi, adică să le respecti gândurile și, în consecință, să le iubești spiritual.

libertate, mai presus de iubire și respect pentru propriile idei și lucrări. Puțini astfel de oameni găsim în toată istoria gândirii umane. Și mie mi se pare că va veni vremea când această latură a naturii spirituale a lui Nikolai Yakovlevich va fi apreciată și plasată la înălțime, creând pentru el gloria nestingherită a unui luptător activ pentru libertatea spirituală și filozofică. V. S. Solovyov indică această latură a naturii sale numai în cadrul bunăvoinței față de camarazii săi și al absenței invidiei față de ei. Dar această măsură este prea îngustă. Adevărat, acesta este fapt după fapt, constituind, ca să spunem așa, un caz particular, o manifestare particulară a unei personalități etice înalte, rare, exemplare și a convingerilor etice ale lui Groth.

Să binecuvântăm memoria acestui om rar și să-l luăm drept model de toleranță și libertate spirituală.

Amintiri gr. L. N. Tolstoi ').

2 septembrie 1910. Yasnaya Polyana.

Îți trimit, dragă Konstantin Yakovlevich, sub forma unei scrisori destul de lungi, amintirile mele despre dragul tău frate.

Desigur, în aceste reminiscențe, mai mult decât trebuia să fie vii, a ieșit la iveală diferența dintre părerile noastre, ale mele și ale lui Nikolai Yakovlevich asupra principalelor întrebări. Amintindu-mi relațiile cu Nikolai Yakovlevich, nu am putut să nu exprim ceea ce am considerat a fi cel mai important lucru în comunicarea noastră.

Cu tot respect, Lev Tolstoi.

') Trimis de Lev Nikolaevici cu următoarea notă, deja după tipărirea acestei părți a colecției. eu G-

Konstantin Yakovlevici,

Am primit scrisoarea ta și o parte din colecția dedicată memoriei fratelui tău. Ați presupus pe bună dreptate că ceea ce îmi trimiteți va evoca în mine amintirea dragului Nikolai Yakovlevich. Asta sa întâmplat. Am citit ce s-a trimis și azi dimineață, făcându-mi obișnuita plimbare de dimineață, m-am gândit fără încetare la Nikolai Yakovlevich. O sa incerc sa scriu ce am crezut.

Nu-mi amintesc cum, prin cine și în ce condiții am cunoscut-o pe N. Ya., dar îmi amintesc foarte bine că de la prima întâlnire ne-am îndrăgostit unul de celălalt. Pentru mine, pe lângă bursa lui și, sincer, în ciuda bursei sale, Nikolai Yakovlevich era drag de faptul că aceleași întrebări care m-au ocupat îl ocupau și pe el și că el s-a ocupat de aceste întrebări nu ca majoritatea oamenilor de știință, doar pentru el. propriile scaune și s-a ocupat de ele pentru el însuși, pentru sufletul său.

I-a fost greu să se elibereze de acea superstiție a păianjenului, în care a crescut și s-a maturizat și în slujba căreia a dobândit un remarcabil succes lumesc; dar am văzut că firea sa vie, sinceră și morală, involuntar, fără încetare, a făcut eforturi pentru această eliberare. După ce a experimentat prin experiența interioară toată îngustimea și, într-un mod simplu, prostia unei înțelegeri materialiste a vieții, incompatibilă cu orice învățătură morală, Nikolai Yakovlevich a fost condus în mod inevitabil la recunoașterea bazei tuturor - principiul spiritual și - la întrebări despre relația omului cu acest principiu spiritual, t e. a fost condus la întrebări de etică, de care se ocupă din ce în ce mai mult în ultima vreme și ^ Kolype.

În esență, s-a dovedit că N. Ya., printr-o cale complexă și lungă de gândire filosofică, științifică, a fost adus în acea poziție simplă, recunoscută de fiecare, chiar și de un țăran rus analfabet, că trebuie să trăiești pentru suflet și că, pentru a trăi pentru suflet, trebuie să știi ce este nevoie pentru asta și ce nu trebuie făcut.

Atitudinea lui N. Ya. față de chestiune, după părerea mea, a fost absolut corectă, dar, din păcate, nu a putut scăpa de acel PMT dobândit, ca ceva necesar și în lanț, balast științific, care cerea folosirea lui.

chemarea p, aglomerarea gândurilor, interfera cu manifestarea liberă. Împărtășind cu toți „oamenii de știință” superstiția că filosofia este un păianjen, punând bazele tuturor, toate celelalte adevăruri, N. Ya., neîncetând să stabilească aceste adevăruri, a construit o teorie după alta, fără a ajunge la vreun rezultat cert. O mare erudiție și o și mai mare flexibilitate și inventivitate a minții l-au încurajat să facă acest lucru. Principalul motiv al ineficacității acestei lucrări a fost falsul, în opinia mea, stabilit printre filozofii științifici, împărtășit de N. Ya., convingerea că religia nu este altceva decat credinta, in sensul increderii in ceea ce este afirmat de una sau alta persoana, si ca prin urmare credinta sau religia nu pot avea nici o valoare pentru filozofie.Deci filosofia trebuie sa fie, daca nu ostila, atunci complet independenta de religie.filozofi. nu am văzut că religia-credința, pe lângă semnificația dogmei, - stabilirea încrederii oarbe în orice scripturi - în care este acum înțeleasă, are încă una, semnificația sa principală este recunoașterea și exprimarea clară a nedefinit, dar tot- conștient de începuturile (sufletul și Dumnezeu), și că, prin urmare, toate acele întrebări care ocupă atât de pasional filozofii științifici și pentru soluția cărora s-au construit și se construiesc un număr infinit de teorii, reciproc contradictorii și adesea foarte stupide - că toate aceste întrebări au fost deja rezolvate cu multe secole în urmă de religie și rezolvate în așa fel încât să nu fie nevoie să le reconsiderăm și să nu existe nicio nevoie sau posibilitate.

N. Ya., ca toți colegii săi filozofi, nu a văzut acest lucru, nu a văzut acea religie, nu în sensul acelor perversiuni la care a fost și este supusă pretutindeni, ci în sensul recunoașterii și exprimării indefinitului, ci toate principiile conștiente (sufletul și Dumnezeu) —

este condiția inevitabilă a oricărei doctrine rezonabile, clare și fructuoase a vieții (o astfel de doctrină din care numai principiile ferme ale moralității pot fi derivate) și, prin urmare, religia, în adevăratul ei sens , nu numai că poate fi ostilă filozofiei, dar acea filozofie nu poate fi păianjen dacă nu ia ca bază datele stabilite de religie.

Cât de ciudat poate părea oamenilor care sunt obișnuiți să considere religia ca pe ceva inexact, „neștiințific,

fantastic, instabil, dar păianjenul este ceva solid, precis, de netăgăduit, în materie de filozofie se dovedește exact invers.

Înțelegerea religioasă spune: există în primul rând și dincolo de orice îndoială un lucru indefinibil cunoscut nouă; ceva care este sufletul nostru și Dumnezeu. Dar tocmai pentru că știm acest lucru în primul rând și dincolo de orice îndoială, nu îl mai putem determina prin nimic, ci credem că există și că ea stă la baza tuturor: și tocmai pe această credință construim deja totul. acesta este viitorul nostru.predare. Înțelegerea religioasă a tot ceea ce este cognoscibil de către om evidențiază ceea ce nu este supus definiției și spune despre el: „Nu știu.” Și o astfel de receptare în raport cu ceea ce nu este dat omului să cunoască, constituie prima și cea mai necesară condiție a cunoașterii adevărate.Asemenea sunt învățăturile lui Zoroastru, brahmani, Buddha, Lao-Tze, Confucius, Hristos.Înțelegerea filozofică a vieții, a nu vedea diferența sau a închide ochii la diferențele dintre cunoștințe. a fenomenelor exterioare și a cunoașterii sufletului și a lui Dumnezeu, consideră compuși chimici și— Conștiința „Eului” „Eului” său este observație astronomică și compensare pentru începutul vieții a tuturor, luând determinatul de indefinibil, știind a fi conștient, încetând să construiască fantastic, negând unul de celălalt, teoria auriumului, încercând să determine inutilizabilul. Așa sunt învățăturile despre viața lui Aristotel, Platonov, Leibnitz, Locke, Hegel, Spencer și mulți alții, iar numele lor este legiune. În esență, toate aceste doctrine sunt fie raționamente goale despre ceea ce nu este supus raționamentului, raționament care poate fi numit filozofic, dar nu filozofie, nu înțelepciune, ci filozofie, fie o repetiție proastă a ceea ce este exprimat în raport cu legile morale. mai bine în învățăturile religioase.

Da, cât de ciudat poate părea oamenilor care nu s-au gândit niciodată la asta, înțelegerea vieții unui fel de păgân, recunoscând începutul inexplicabil al tuturor, personificat de el într-un fel de idol, oricât de nerezonabile ar fi fost ideile lui. despre ea început inexplicabil, o astfel de înțelegere a vieții este încă incomparabil mai mare decât înțelegerea vieții a unui filozof care nu recunoaște fundamentele indefinibile ale cunoașterii. Păgân religios

știe ceva indefinibil, crede că acesta este și este baza tuturor, iar pe acest nedefinit, bun sau rău, își construiește înțelegerea vieții, se supune acestui nedefinit și se ghidează după el în acțiunile sale. Dar filozoful, încercând să determine asta. ceea ce determină orice altceva și, prin urmare, nu poate fi determinat, nu are o bază solidă nici pentru a-și construi înțelegerea vieții, nici pentru a-și ghida acțiunile.

Nu poate fi altfel, întrucât toată cunoașterea este stabilirea unor relații între cauze și efecte, în timp ce lanțul de cauze este infinit și, prin urmare, este evident că studiul unei serii cunoscute de cauze într-un lanț infinit nu poate sta la baza unui viziunea asupra lumii.

Cum să fii? De unde îl poți obține? Raționamentul, adică activitatea minții, nu oferă o astfel de bază. O persoană nu are altă înțelegere, în afară de rațională? Și răspunsul este evident: o astfel de cunoaștere, cu totul specială din rațional, independentă de lanțul nesfârșit de cauze și efecte, fiecare o cunoaște în sine. Această cunoaștere este conștiința sinelui său spiritual

Când un om în mod direct, el însuși găsește această cunoaștere, independent de lanțul de cauze și efecte, el o numește conștiință; când găsește această conștiință comună tuturor oamenilor în învățăturile religioase, el numește această cunoaștere, în contrast cu înțelegerea raționalului, credință. Așa sunt toate credințele, de la cele mai vechi până la cele mai recente. Esența tuturor constă în faptul că, în ciuda formelor adesea absurde pe care le-au luat în pervertirea lor, ele încă oferă perceptorului o astfel de bază de cunoaștere, independentă de lanțul de cauze și efecte, care singur face posibilă. să contemplem rațional lumea. Așadar, filozoful științific, care nu recunoaște fundamentele religioase, este pus inevitabil în nevoia, învârtindu-se într-un lanț nesfârșit de cauze, de a căuta o cauză imaginară și imposibilă a tuturor cauzelor. O persoană religioasă, însă, este conștientă de această cauză a tuturor cauzelor, crede în ea și, ca urmare a acesteia, are o înțelegere fermă a vieții și un ghid la fel de ferm pentru acțiunile sale. Filosoful științific, însă, nu are și nu poate avea niciunul dintre acestea.

Zilele trecute, un profesor savant îmi explica cum acum toate proprietățile mentale au fost reduse la cele mecanice.

motive — „numai conștiința nu a fost încă pe deplin explicată”*, a spus savantul profesor cu o naivitate uimitoare. „Cunoaștem deja întreaga mașină, dar încă nu știm prea bine ce și cum este pusă în mișcare.” Surprinzător! Nu se reduce încă doar la procese mecanice (acest „doar” este foarte bun) conștiință. Nu s-a redus încă, dar profesorul este evident sigur că în următoarele zile vor fi informații că un profesor Schmitt din Berlin sau Oksenberg din Frankfurt au descoperit cauza mecanică a conștiinței, adică Dumnezeu în sufletul omului. Nu este evident că bătrâna, care crede în Maica Kazan, Regina Raiului, este nu numai moral, ci mental incomparabil superioară acestui învăţat profesor?

Scuză-mă, Konstantin Yakovlevich, că vorbesc ca un bătrân. În justificare, nu pot spune decât că acest subiect, și anume concepția falsă despre semnificația religiei, atât de răspândită în societatea noastră așa-zisa educată, m-a ocupat mereu, mă ocupă și acum, m-a ocupat și când eram prieteni. cu Nikolai Yakovlevici. Îmi amintesc că i-am subliniat aceasta, după părerea mea, împărtășită de toți oamenii păianjenilor, o înțelegere falsă a sensului religiei. Nu-mi amintesc exact în ce formă i-am exprimat aceste gânduri, probabil nu în forma în care le exprim acum, dar îmi amintesc că i-am exprimat și că el a fost mai mult sau mai puțin de acord cu mine.

Cred că Nikolai Iakovlevici și cu mine, deși pe raze diferite, am mers amândoi la acel centru care îi unește pe toți și că amândoi eram conștienți de acest lucru și, prin urmare, relațiile noastre de prietenie nu au fost niciodată întrerupte. Și mă bucur că am ocazia să-mi amintesc cu dragoste sinceră de această persoană dotată nu numai mental, ci și ceea ce este cel mai drag dintre toate, o persoană sinceră și sinceră.

18 septembrie 1910

Kochety.

./sj Tolstoi.

DIN CORESPONDENȚA LUI N. YA. GROT.

Scrisorile

Gr. J.I. fl. Tolstoi, J. θ. Koni, N-N Strakhova, V. S. Solovyova, Prinț. S. N. Trubetskoy și arhiepiscopul Nikanor.

Scrisori de la L. N. Tolstoi.

eu H

1887 _

Scrisoarea ta este foarte fericită pentru mine; multumesc pentru asta. Mă duc acum. Adresa asigurării: Pub. bibliotecă. Un bărbat serios nu se poate despărți de el.

Te iubesc JL Tolstoi.

II.

1888 (iulie).

Te rog să mă ierți, dragă Nikolai Yakovlevici, că nu ți-am răspuns de mult. Cu cuvinte, privind în ochii tăi, aș răspunde și aș ști despre ce să spun; dar în scris este dificil. Îmi este deosebit de greu acum, mai ales că sunt la muncă la câmp în fiecare zi și toată ziua și nu iau un pix în mână și nu voi spune că gândesc puțin, dar gândesc cu totul altfel. Voi încerca, însă, astăzi, în sărbătoarea fictivă și obligatorie a împlinirii a 900 de ani de la Botez, să răspund punct cu punct.

Primul și al doilea punct converg către un singur lucru: crezi că nu este bine să te căsătorești cu o femeie, ținând cont de starea ei, sau să-ți alegi un prieten, ținând cont de beneficiile care ar putea veni din această prietenie. De la ce? De la faptul că consideri căsnicia și prietenia sunt relații atât de importante și prețioase încât ți-e teamă să le încalci puritatea din considerente de profit. Dar nu este activitatea spirituală, predarea și predarea, de o mie de ori mai importantă, iar în aceste chestiuni punem în prim plan nu numai beneficiile, ci și mai rău decât atât. În primul rând, decidem că întreaga noastră viață cu familia se va baza pe condițiile materiale ale unui anumit loc, iar apoi, în conformitate cu condițiile acestui loc, am stabilit

') În partea de jos a scrisorii se află inscripția lui N.Ya.

14*

să ne facem activitatea spirituală. Ce poate fi mai rău decât asta. Dumnezeu să te ajute să fii stabilit în conștiința ta. Și este întotdeauna ușor să ieși din punct de vedere material dintr-o poziție falsă. În al treilea rând, dorința ta de a scrie un roman social este foarte probabil o încercare falsă. Dacă ar fi reale, nimic nu te-ar opri. La sfârșitul acestor puncte pui o întrebare: este cu adevărat posibil să schimbi o viață? Familie, privare? Cum poate o persoană care fuge de necaz să privească înainte că își va murdări sau rupe rochia, sau chiar a lui, sau chiar corpul altcuiva? La urma urmei, scopul este să recunoaștem clar nenorocirea și activitatea necesară pentru a scăpa de ea. Și acolo totul va merge exact așa cum merge acum, așa cum merge cu toată lumea, adică un amestec de rău și bine...

Ai noștri sunt toți vii, sănătoși și fericiți și se înclină în fața voastră. Te iubesc L. Tolstoi.

III.

1889 (august)

Dragă Nikolai Yakovlevici! Și am primit scrisoarea ta cu întârziere la sfârșitul lunii iulie și am amânat răspunsul, așa că îi scriu lui Kochetok, la care probabil te-ai întors plin de impresii pariziene. Nu voi comenta propunerile pe care le-ați exprimat despre voință și libertatea ei. Acest lucru nu este posibil în scris. te-am inteles si mi-a placut mult; dar întregul raționament este prea general și

necesită punctarea i-urilor, ceea ce vom face într-o întâlnire personală, dacă Dumnezeu poruncește. Noi, se spune, vom petrece iarna în sat. Acest lucru nu ne va împiedica să ne vedem, pentru că parcă treceți pe acolo și veți trece cu siguranță. Suntem cu toții vii și bine; Lucrez pe teren și pe birou; dar încă nu a terminat nimic; Sper sa o fac in toamna. Al nostru se înclină în fața ta. Spune-i salutările mele soției tale.

Te iubesc .7. Tolstoi.

IV.

(1890 sau 91).

Je vous prends au mot, dragă Nikolai Yakovlevich, și vă rog să-mi păstrați dovezile. Mă voi abține să-mi exprim recunoștința și voi scrie direct despre caz.

1) Semnați dovezile pentru tipărire dacă nu le găsiți.

nimic atât de ieșit din comun despre care ar fi necesar să-mi scriu. Nu te gândi deloc la cenzură și nu o iei în considerare.

2) Dacă harul tău va face modificări sintactice și excepții (corecții), fă-o - cu cât mai multe, cu atât mai bine.

3) În esență, nu-mi face obiecții. Am refăcut deja prea mult această lucrare și orice remarcă, în special cele de aprobare, mă încurcă foarte mult.

Restul si detaliile vor fi date lui P. I. *).

3' us Fet și cu mine am muncit din greu și de aceea adun cu greu gânduri și nu mai scriu.

L. Tolstoi.

V

22 septembrie 1891

raspund eu de la statie. Deși sunt de acord că comparația lasă de dorit, dar cred că ('? va fi bine) dacă omitem cuvântul: „necunoscut” înainte de cuvântul direcție și înlocuim cuvântul „găsi” cu cuvântul „recunoaște”. " Multumesc foarte foarte mult. Sper să ne vedem în acea săptămână.

Dvs. L. Tolstoi.

VI.

27 noiembrie 1891

Multumesc pentru notificare. Este foarte regretabil că s-a întâmplat asta. Întârzierea este rea. Dar totul este spre bine. Acum mergem la Dank. judetul Scriu de la post. Vă rugăm să trimiteți corecturile cât mai curând posibil. Adresă: provincia Ryazan, Dank. judetul Stația poștală. Chernava. Begichevka etc.

Dvs. L. Tolstoi.

VU.

6 noiembrie 1891

Trimit dovezile corectate prin poștă recomandată. As dori foarte mult sa fac corecturi. Cred că vei ajunge la timp, dacă va fi publicat. Trăim foarte bine. Ne consolam cu gandul ca avem nevoie de noi. Te aștept. Îți strâng mâna în prietenie.

L. Tolstoi.

Biriukov.

14-

VSH.

1891.

Vă rugăm să includeți acest lucru, dacă este posibil. dragă Nikolai Yakovlevici.

Pe a 3-a galeretă, „tsgna de lemn de foc tocat la cântar, domnule-e. 1/ 1Din un sazhen cub, 90 de copeici." Următoarele cuvinte: "cântarul este suficient pentru o săptămână a unui țăran" - bifați.

Pe galera a 4-a, după cuvintele „înlocuiți parțial stropirea cu făină pentru vite”, adăugați: „deci acolo era cel puțin paie. În multe județe nu era deloc paie”.

Nu-mi amintesc pe ce galeră cap. 4. aproape în mijlocul gr., unde se spune despre consilii înfiinţate sub tutelă, după cuvintele: „dar chiar şi aceste consilii” cuvintele: „cum nu par ministere” — aruncă.

Inainte de sfarsit, unde se povesteste despre un mic adus de pe camp, dupa cuvintele: „a adus o femeie” se pune asa: - „cartofi, alta placinta prajita, o treime de lapte”. Imediat, după cuvintele: „dragi tuturor, parțial s-a făcut milă de el.” De aceea este importantă activitatea amoroasă, că este contagioasă. sentimente rele, lăcomie, invidie, prefăcătorie, condamnare, activitate personală, dimpotrivă, evocă cel mai bun sentiment — dragostea și dorința de sacrificiu. După faptele unui hoț și chin, „spune un țăran bogat și de vârstă mijlocie căruia nu i se dau foloase. Cu nu mai puțină răutate, un om sărac

vorbește despre un om bogat care cere o cotă egală. „Noi și săracii-mo de la ei - sau bogații. partea noastră. El este atât de lin" etc. Astfel de sentimente sunt evocate de distribuirea alocațiilor gratuite. Dar, dimpotrivă, unul vede cum celălalt a împărtășit ultimul, a lucrat pentru nefericiți și și-ar dori să facă la fel. Forța în gm, că este contagioasă, și cât de repede este contagioasă, după distribuția sa nu există limite'1

') Sărind peste cuvintele: „dragostea activă salvează oamenii, mai ales această activitate este contagioasă.” Introduceți aceasta în locul lor.
L. T

Aceste cuvinte sunt urmate de cuvintele: „ca o lumânare aprinde pe alta” etc.

Nu fi supărat că te deranjez. Sper că ai avut o călătorie bună și ai găsit-o pe a ta sănătoasă.

Te iubesc L. Tolstoi.

Dragă Nikolai Yakovlevich, dacă te descurci, atunci fii atât de amabil încât să oprești, când descrii primul sat din districtul Epifansky, descrierea unui băiat de doi ani în prag. Și ceea ce mi-aș dori cu adevărat este — după cuvintele „i-e foame pentru că suntem prea sătuli” — să includ și următoarele: „Noi, rușii, ar trebui să înțelegem asta mai ales. S-ar putea să nu vadă populația totală industrială, de comerț, hrănindu-se cu colonii, ca englezii. Bunăstarea claselor bogate ale unor astfel de popoare nu depinde direct de poziția lucrătorilor lor. Dar legătura noastră cu oamenii este atât de directă, atât de evidentă, încât bogăția noastră este determinată de bogăția ei, sau bogăția ei de bogăția noastră, încât nu putem să nu vedem de ce este sărac și flămând11 — și în spatele acestuia se află cuvintele: „dacă ne dorim din tot sufletul să ajutăm oamenii, atunci să nu-l mai mâncam” sau așa ceva.

Iartă-mă că te deranjez. Strângere de mână prietenoasă

L. Tolstoi.

1891.

Dragă Nikolai Yakovlevici.

Această scrisoare vă va fi dată de Nil Timofeevich Vladimirov, un lider zemstvo foarte înflăcărat al provinciei Kaluga. și un om care s-a gândit foarte mult și cu înțelepciune la problema alimentației și la foametea actuală. Ar fi foarte de dorit să-i popularizeze gândurile. Este un țăran autodidact și judecă foarte ciudat și eficient. Dacă Solovyov este la Moscova, prezentați-l și, în numele meu, recomandați-l editorului Russk. Ved. Care este cartea ta și articolele noastre? Cum locuiesti? Mi-e teamă că am devenit epuizați și iritați de necazurile cenzurii. Ne merge remarcabil de bine.

• Te iubesc L. Tolstoi.

XL

1891.

Iartă-mă, dragă Nikolai Yakovlevich, că am făcut semne pe prima galeretă. Restul am incercat sa scriu in asa fel incat sa nu te fac de rusine.

In orice caz, vin la tine si, daca ti se pare mai convenabil sa citesti pe cele corectate, le duc la tipografie.

.[. Tolstoi.

XII.

22 mai 1892.

Dragă Nikolai Yakovlevich, cu ce bucurie ți-aș spune impresiile mele în acest timp: o mulțime de lucruri noi au fost depuse în sufletul meu, dar nu pot să o fac într-o scrisoare și nu am timp. Sunt teribil de trist pentru tine, pentru soția ta. Trebuie să sperăm că aceasta este doar o încercare ușoară D în puterea amândoi și că o veți suporta bine. și ieșiți din ea cu puteri spirituale sporite.

Sunt foarte recunoscător pentru ceea ce a fost tipărit și pentru eforturile depuse la articolul meu. Problemele sunt toate foarte moderate. Până acum, această scrisoare a fost scrisă acum o săptămână. Am vrut să spun multe lucruri. Acum, în ajunul plecării, mă repez și sorb cu o cerere egoistă nerușinată. L-am trimis în rusă. Ved. Povestea lui Semyonov a fost spusă de mult. Îl vor tipări, iar dacă îl vor tipări, îi vor trimite o taxă: Moscova. buze., Volokol. județul, satul Andreevskoye.

Mâine mă duc la Yasnaya, dar nu pentru mult timp; asistentul nostru șef Chistiakov trebuie să plece și să nu lase problema nimănui. Și lucrurile continuă să crească. Și anul viitor va fi aceeași calamitate. Cum scăpăm din asta, nu-mi pot imagina.

Dumnezeu să vă dea sănătate, soție, și cel mai important, liniște sufletească și, ca urmare a acestei lucrări, de care ați fi mulțumit.

Te iubesc L. Tolstoi.

XIII.

Îți mulțumesc foarte mult, dragă, pentru scrisoarea și definiția ta a științei.

1892.

Nikolai Yakovlevich, Acesta este același lucru pe care și eu

Boala copiilor N. Ya.

a avut. Am auzit cu mare regret că te-ai suprasolicitat și că ești în stare de sănătate. Acest lucru nu este bine și v-aș sfătui cu tărie să renunțați la tot ce este de prisos, la tot ceea ce nu atrage inima voastră irezistibilă și să nu vă faceți griji. Eu cred că „căutați Împărăția lui Dumnezeu și neprihănirea Lui și restul vi se va adăuga” — nu cuvinte goale, ci o regulă de bază.^ Am citit revista dumneavoastră cu interes și aș vorbi despre fiecare dintre articole oral; într-o scrisoare, nu exprimi totul și nu așa cum ți-ai dori. În ultimul număr, chiar nu mi-a plăcut articolul despre Wundt.9 Apoi, imediat după ce l-am citit, am vrut să spun o mulțime de lucruri otrăvitoare despre ea, dar acum, din fericire, am uitat totul, cu excepția faptului că articolul scade revista atat ca continut cat si ca ton .

Eram pe cale să încep să scriu din nou despre artă, și nu numai despre artă, ci despre știință și artă (nu pot separa px), și sunt multe ce vreau să spun, dar din nou o las deoparte și continu o altă lucrare. pe care o începusem înainte.

Aș profita cu bucurie și recunoștință de oferta dvs., transmisă mie prin fiul meu, dar întregul articol este încă într-un asemenea haos, încât este greu de înțeles, iar materialul îmi este drag și aș dori bunurile, cel putin sa nu le arate fata, dar intr-o astfel de forma care sa te faca sa atragi atentia asupra ta si prin urmare sa aduci beneficiul pe care il poti.

Salutările mele soției tale. Leva (fiul) vorbește cu admirație despre băiatul tău Al.

Îți doresc să scapi rapid de munca inutile și neiubită și să te predai iubitului tău.

Te iubesc .1. Tolstoi.

14.

9 august J 893 v.

Îți sunt foarte recunoscător, dragă Nikolai Yakovlevich, pentru definiția științei. Te rog să mă ierți că nu ți-am scris direct. Mă voi pocăi că nu am scris pentru că tatăl tău tocmai murise înainte de asta și, scriindu-ți, a trebuit să menționez asta, să spun câteva cuvinte de condoléance, dar eu, fiindcă am trăit până la bătrânețe, nu știu cum. , dar nu pot face nimic nu se poate spune. Iată-mă acum, după ceva timp, scriind asta stânjenit; dar

') Probabil. K. Wenzel. Sistemul filozofiei lui Wundt. „Încercare. Philos.”, Cartea P, nr. 1892.

Adevărat, nu vă pot scrie nimic despre această moarte, pentru că nu vă cunosc atitudinea față de aceasta; si tu scrii. Cred că pentru mama ta această pierdere este în mare parte grea.

În plus, nu v-am scris nici pentru că eram destul de sigur că veți veni la noi și așteptați asta cu mare plăcere și interes; Sunt multe lucruri despre care vreau să vă vorbesc.

Am scris un articol pe care l-am promis în Severny Vestnik, dar Certkov mă sfătuiește să ți-l dau, presupunând că nu îl vor trece în Severny Vestnik, dar tu îl vei trece; aș fi bucuros să fac asta, dar eu deja promis si azi trimit articolul in "Sv. Stiri.". Daca exista vreo indoiala, atunci da-mi voie sa apelez la tine. Ce scrii acum? Daca ai o definitie a artei care sa o definească atat in raport cu celui care o produce și celui care o percepe, atunci nu mi-ai spune?

Ar fi foarte obligatoriu.

Deocamdată, la revedere, îți strâng mâna în mod prietenos; salutări Nataliei Nikolaevna din partea mea și a tuturor noștri.

Te iubesc .7. Tolstoi.

XV.

1803 i. (noiembrie).

Am fost foarte bucuros să primesc scrisoarea dumneavoastră, dragă Nikolai Yakovlevici. Mi-aș dori foarte mult să citiți ceea ce scriu despre religie și chiar mai bine ceea ce scriu în cartea Împărăția lui Dumnezeu®. Acolo încerc să arăt că, pe lângă punctul de vedere, în care fiecare om se iubește mai întâi pe sine, animalul său, apoi familia de animale, apoi patria și umanitatea, există un alt punct de vedere, cu totul diferit, în care această gradație se schimbă complet. Când ne vom întâlni, vom vorbi despre multe lucruri, dar deocamdată mă voi grăbi la poștă. Îți strâng mâna în prietenie.

Dvs. .7. Tolstoi.

XVΓ.

1804 i.

Vă mulțumim pentru scrisoare și observații, dragă Nikolai Yakovlevich. Am vrut să schimb prima frază despre Aristotel conform instrucțiunilor tale, dar am ajustat, am ajustat,

si nu putea. Las-o. Cum să mănânci. La urma urmei, asta cred. Vei spune: nu-l cunosc pe Aristotel. Da, nu-l cunosc, pentru că nu este nimic acolo ce să am nevoie să știu. Și știu mai multe nu departe de el - Lao-tzu și Confucius, și nu m-am putut abține să nu-i recunosc.

Ar fi necesar să spunem „după o formulă falsă a întrebării”, dar aici ar trebui explicate prea multe. În orice caz, oricine nu poate să nu vadă pur și simplu din punct de vedere istoric că există un abis între Aristotel. și Buddha, Hristos. Și nu pentru că aceștia au fost îndumnezeiți, dar ei nu sunt, și au fost îndumnezeiti, dar Aristotel nu a fost îndumnezeit pentru că există un abis între ei în formularea întrebării și în conținutul doctrinei.— Restul corecțiilor tale sunt excelente și nu pot să-ți mulțumesc suficient pentru ele, mai ales mă refer la timpul de virgulă și durata lucrării viitoare.

Nu-mi amintesc nota pe care o spui ca este neclara (ti raspund de la statia unde am venit dupa scrisori ca sa nu intarzi), dar te rog. aruncați-l dacă nu este clar.

Dacă, venind acasă, după ce am citit acest bilet, regret, atunci îți voi scrie. Salutările mele soției tale. Sper că toți sunteți bine.

Dvs. L. Tolstoi.

XVII.

1894 1.

Tocmai am primit scrisoarea dumneavoastră recomandată de la Tula, dragă Nikolai Yakovlevich. Vă sunt foarte recunoscător pentru corectare, așa cum ați făcut: gândul rămâne același, dar exprimat într-un mod mai moderat, ceea ce este întotdeauna mai bine.

Mă prindeți pe cuvânt: nu-l cunosc pe Aristotel, în sensul că nu i-am citit lucrările în original, dar am citit expunerea opiniilor sale de multe, de multe ori și nu am fost niciodată atras să o citesc. Mai mult, după ce am citit și am pătruns în cel mai amănunțit în sensul și legătura învățăturii sale (și cu majoritatea învățăturilor filozofice, livrești), pot trece examenul nu mai mult de o săptămână după citire - și apoi uit complet ei (pentru care, mărturisesc, mulțumesc lui Dumnezeu). Dar nu mi se întâmplă în raport cu cei care mi se par nu cărturari, ci înțelepți

noi: Nu pot uita, pentru care îi mulțumesc lui Dumnezeu și mai mult. Se poate foarte bine ca aceasta să fie proprietatea mea personală, legată de incorectitudinea gândurilor mele; dar aceasta este proprietatea tuturor celor care nu avem atitudine profesională față de filozofie. Mi se pare că în această diferență — noi și dumneavoastră avem avantajele și dezavantajele noastre. Pierdem din vedere acea conexiune generală a gândirii umane, care este întotdeauna clară pentru tine, care știi multe, dar tu, pe de altă parte, ai tendința de a amesteca curente laterale, aleatorii ale gândirii cu rădăcina, curentul principal. Prin

urmare, asocierea de oameni ca tine și noi, pe care o inviți cu atâta plăcere, este foarte benefică pentru ambele părți. Și îți mulțumesc foarte, foarte mult pentru munca ta și pentru remarcile tale perfect corecte.

Nu sunt bine aceste dnp. și de aceea am citit și citit pentru prima dată Critica rațiunii practice a lui Kant — și am intrat într-o admirație bucuroasă. Mi se pare că în lucrarea dumneavoastră despre liberul arbitru, subliniind definițiile absurde ale libertății moderne, ați lăsat în zadar definiția lui Kant, care nu poate fi ocolită. Evidențiind libertatea valurilor, ca singurul lucru în sine pe care îl înțelegem, din critica tuturor celorlalte cunoștințe, este cununa întregii sale activități filozofice, așa cum spune el însuși. Dacă definiția sa a libertății este nedreaptă, atunci toată opera sa de critică a cunoașterii, pe care se bazează întreaga filozofie nouă, este de asemenea nedreaptă. Nu se poate spune: nous avons changé tout ça. Și de aceea mi se pare că pentru a prezenta o nouă definiție a liberului arbitru este necesar să arătăm: Plp că cea a lui Kant este nesatisfăcătoare, sau că o accepți.

Dar, conform ultimei scrisori pe care mi-ai scris-o din mediul rural, că dovada liberului arbitru trebuie construită pe dovezi ale incorectitudinii tuturor negărilor sale, concluzionez că recunoști în esență definiția lui Kant, Άοτη și simți nevoia să o enunți. iarăşi în conformitate cu acele obiecţii.şi nedumeririle apărute după Kant. Ai citit și ai citit de mult Critica rațiunii practice?

I-am scris lui P. I. Biryukov, cerându-i să vă transmită unele dintre cererile mele de tipărire, dar, deoarece poate că nu va fi la Moscova în curând, le voi repeta. Există o „introducere” tipărită cu litere mici: am scris pe ea pentru a fi tipărită ca adaos la sfârșitul cărții, dar apoi m-am îndoit dacă nu ar fi mai bine să o las ca o introducere.

Vă rugăm să citiți această introducere și să decideți dacă o lăsați ca introducere sau să o atribuiți adăugărilor. Ceea ce vorbește în favoarea ei este că conduce cititorul la sensul principal al cărții; tonul lui prost vorbește împotriva lui. Cântarul meu stă destul de drept, așa că lasă-ți părerea să depășească una sau alta - adică tu decizi. Am mai cerut ca în următorul capitol după al 20-lea sau cam asa ceva (după acele dovezi pe care le-am întors ultima dată), dovezile să mi se trimită aici. Acest ultim, probabil, va fi făcut de P. I. Biryukov când sosește, dar înainte de sosirea lui problema nu va ajunge la acest capitol și nu va trebui să vă faceți griji. Mulțumesc foarte mult. Toți noștri vă trimit salutări.

Dvs. L. Tolstoi.

Scrie-mi la Kozlovka. De la Tula, mai ales cele personalizate, nu ajung acolo de mult.

XVIII.

1894

Nu am venit la tine pentru că am primit biletul tău după o plimbare.

Voi publica note în Russkoye Bogatstvo. Voi fi în viață, mâine vin la tine.

L. Tolstoi.

XIX.

1894 (în noiembrie).

Am fost foarte bucuros să primesc o scrisoare de la tine, dragă Nikolai Yakovlevich: Îmi amintesc mereu cu plăcere de conversațiile noastre de la Moscova, apoi scrii că te-ai despărțit de mine. Acest lucru nu poate fi. Dimpotrivă, cu cât trăiesc mai departe, cu atât mă apropii de toată lumea și sunt sigur că vom fi din nou complet de acord asupra a ceea ce este important pentru amândoi, iar asupra a ceea ce nu este important, vom lăsa pe fiecare să gândească în el. cale. Iată un exemplu de dezacord cu privire la ceea ce nu este important: despre opinia despre semnificația domniei lui Alexandru al III-lea ... Dar opiniile noastre despre aceasta - probabil ale mele - nu sunt deloc importante și, prin urmare, nu ne vom contrazice. Sunt foarte interesat de discuția ta despre timp. Trebuie să o citesc la Moscova și să vorbesc despre asta acolo.

Sunt destul de de acord cu dumneavoastră și, prin urmare, vă doresc să vă exprimați cât mai bine gândul și sper că veți face acest lucru, judecând după intensitatea cu care lucrați la el. Salutările mele pentru soția ta.

Te iubesc L. Tolstoi.

XX.

1894 Í.

Am fost foarte bucuros să primesc vești de la tine, Nikolai Yakovlevich, iar principalul lucru este că continui să lucrezi la fel de energic în aceeași direcție.

Nu pot nici să aprob, nici să dezaprob metoda pe care intenționați să o folosiți pentru a vă demonstra teza, pentru că eu însumi am fost condus involuntar la acest dispozitiv împotriva perversiunii conceptului de viață; da, aceasta a fost întotdeauna aceeași recepție a tuturor oamenilor care gândesc serios.

Adevărul din cele mai vechi timpuri a fost purificat de kirpp-chem, ca samovarele. Este usor, dar pentru a fi si mai usor trebuie mai intai patat cu caramizi, iar dupa aceasta operatie devine mai usor. Adevărul este accesibil copiilor și ascuns celor înțelepți, adică cei înțelepți

îl acoperă. Dar cei înțelepți pun cărămizi pe el și trebuie să-l frece. Acum, însă, materialiștii noștri au aplicat o cărămidă atât de minunată cu noroi, încât ar trebui să iasă deosebit de clar de sub ea. Vă doresc să faceți această operație cât mai reușită și o puteți face, pentru că știți cum ar trebui să fie un samovar. Un singur lucru - nu cruțați cărămida și curățați totul până la pământ.

De când m-am despărțit de tine, nu am încetat să lucrez la scrisul meu și nu mă pot smulge. Voi fi foarte, foarte bucuros să te văd. Mă închin ție și eu față de soția ta.

.7. Tolstoi.

XXL

1895 -

Am fost foarte bucuros să primesc scrisoarea ta bună, dragă Nikolai Yakovlevich: M-am bucurat să simt acel vousé manquez la Moscova și mi-am amintit cu adevărat de tine cu cele mai bune sentimente. Cât de interesant și exact tot ce scrii despre atitudinea naționalităților din acea regiune.

unde locuiesti x). După cum știți, această întrebare a patriotismului m-a ocupat mult în ultimul timp. Ea, ca toate întrebările, cele mai importante, care cer inevitabil oamenilor să aibă o anumită atitudine față de ele, este prezentată ca fiind veche și rezolvată de mult, iar între timp, există o întrebare mai nouă și una care permite cele mai neașteptate considerații. . Așadar, de exemplu, unii oameni consideră că necesitatea recunoașterii patriotismului este neîndoielnic și tratează cu dispreț pe toți cei care nu-l recunosc, și totuși argumentele împotriva patriotismului sunt atât de clare și evidente. că este imposibil să le infirmi și nu pot fi ocolite decât prin tăcere și arătând aparența că în favoarea patriotismului există argumente universal recunoscute, de nerefuzat, dar nici măcar nu există.

Am citit cu atenție prelegerile tale despre Platon; în opinia mea, sunt foarte interesante, direct instructive pentru cercul de oameni cărora le sunt repartizate publicațiile noastre. Am verificat asta pentru mine, „învățând de la ei multe lucruri pe care nu le știam și expunere. ca intotdeauna cu tine, foarte bine. Dar există ceva, după părerea mea, de prisos pentru scopul nostru: o introducere, o viziune generală asupra sarcinilor filosofiei în general și ale lui Platon în special. Detaliile despre surse și critica la adresa acestora sunt, de asemenea, de prisos și, bineînțeles, unele forme de adresare publicului. Dacă cineva ar lăsa o biografie și o expunere a esenței filosofiei lui Platon, așa cum o aveți, atunci aceasta ar fi o carte excelentă, pentru care nu numai editorii Intermediarului, ci toți viitorii săi cititori îi vor fi foarte recunoscători. tu.

Dacă ai făcut singur acest dispozitiv de publicare, acesta ar fi cel mai bun lucru. Dacă nu, atunci o vor face, desigur, mai rău decât tine. editorilor.

Mă bucur foarte mult de relațiile de prietenie normale care au fost restabilite între noi.

Prietena prietenoasă a Nataliei Nikolaevna. Astăzi merg în sat.

Te iubesc L. Tolstoi.

Cu această scrisoare există o postfață de P. Biryukov:

]) În acel moment, N. Ya. Grot, prin Varșovia, a plecat spre sud, la Nisa, unde a petrecut ceva timp cu unchiul său K. K. Grot. Nu știm unde exact i-a scris lui Lev Tolstoi. IX. G.

.. Dragă Nikolai Yakovlevich, am scris această scrisoare sub dictarea lui Lev Nikolaevich, de la care am scris un portret al lui Yaroshenko la acea vreme. Vă explic asta pentru a nu crede că Lev Nikolaevici este bolnav sau că altceva l-a împiedicat să scrie el însuși.

Te iubesc II. Biriukov.

Din corespondența cu A. t. Cai.

Corespondenta II. I. Grota cu A. t. Koni este format dintr-un număr mic de litere și avea un caracter complet aleatoriu. A. t. Koni ne-a livrat scrisorile lui N. Ya. cu următoarea scrisoare, care, alături de scrisorile tipărite, înfățișează cât mai viu imaginea lui. Îi aducem recunoștința noastră sinceră față de stimatul Anatoly Fedorovich pentru livrarea acestei note și scrisori valoroase.

KG

dragă

Konstantin Yakovlevici!

Am găsit doar cinci scrisori de la fratele tău, pe care mă grăbesc să le transmit, cerându-le să mi se întoarcă atunci când nevoia va trece, întrucât le prețuiesc foarte mult, precum și tot ce ține de memoria lui Nikolai Yakovlevich.

Amintirile lui Mots despre el se reduc în principal la impresia generală pe care o făcea personalitatea sa energică, plină de viață, cunoaștere și receptivitate. Întâlnirile noastre erau rare, dar de fiecare dată îmi lăsa o impresie revigorantă. Fiind un profund admirator al lucrărilor sale remarcabile despre psihologie, nu puteam decât să apreciez la el capacitatea de a îmbina gândirea abstractă cu

dorința de a satisface nevoile practice ale vieții. Scrisorile sale se referă în principal la o prelegere pe care am ținut-o la Moscova despre consolidarea mijloacelor de publicare a revistei Psihologie și filosofie, când citeam despre prințul Odoevski. Nikolai Yakovlevici a avut un rol plin de viață la organizarea acestei prelegeri. Îmi amintesc foarte bine cum a condus în fața mea la Hotelul Patchwork și m-a condus printr-un pasaj lateral în holul pustiu al Muzeului de Istorie, unde erau un scaun și o masă pe care ardea o singură lumânare și zăcea o portocală și o machetă uriașă a monumentului ieșea în evidență din semiîntuneric care se acumulase în adâncurile semiîntunericului.Alexandru al III-lea, deloc inferior în securitatea sa.

caricatură de bronz pe Piața Znamenskaya din Sankt Petersburg. Aici trebuia să aștepte chemarea stabilită, pentru ca, ieșind printr-o ușă mică, să te regăsești într-o sală extrem de aglomerată amenajată într-un amfiteatru. Într-o pauză din lectura mea, Nikolai Yakovlevich a venit la mine cu cuvinte blânde de salut și simpatie. Și a doua zi mi-a trimis o invitație la un mic dejun aranjat în cinstea mea la unul dintre restaurantele din Moscova unde se adunase Lopatin, S. II. Trubetskoy, Muromtsev, Guerrier, Goltsev, Ivanovsky, Davydov și alte câteva persoane implicate în Societatea Psihologică din Moscova și unde m-a întâmpinat cu un cuvânt înflăcărat. Am fost foarte emoționat de asta și, de asemenea, de discursul frumos al lui Trubetskoy... și acum nici fratele tău, nici Trubetskoy, nici Goltsev nu a plecat și cât de mult au experimentat toți ceilalți în acești ultimi ani! .. După aceea, de două ori, Nikolai Yakovlevici a venit să mă vadă la Sankt Petersburg și m-a infectat pentru o vreme în împrejurimile cenușii mlăștinoase ale capitalei noastre sceptice cu credința lui arzătoare în marele viitor al Rusiei. Când am aflat de moartea lui, nu am vrut să cred că această persoană veselă și viabilă a dispărut.

devotat ție

L. Ponei.

Cno. februarie 7.5 7.970.

eu.

Grot-Koni. ....~

ianuarie 76,9/.

dragă

Anatoly Fedorovich,

Am primit telegrama ta ieri seară. Sunt extrem de fericit că ați fost ales în unanimitate ca membru de onoare al societății. Din 26 de bile

(cu vot închis) ai primit 25 de bile albe. Doar cu Kuno Fischer și cu mine eram toți albi, iar Spencer și așa mai departe, câte câteva linguri. Nu este o mare onoare pentru tine să fii membru de onoare al Societății de Psihologie după ce ai fost ales la Academia de Științe și, cu siguranță, este o mare onoare pentru noi să te considerăm membru de onoare al Societății.

Toată Rusia vă respectă și apreciază. Tu și Tolstoi sunteți singurii membri ai noștri care nu sunt oameni de știință. Vă cer sincer să faceți lama și încă o onoare - să participați la jurnal și să ne trimiteți, așa cum ați promis, un articol. Recunosc sincer că există și un calcul aici: articolul tău ne va oferi 300 de abonați în plus, iar acest lucru este important pentru biata noastră revistă.

Îți strâng mâna și-ți doresc toate cele bune.

Sincer devotat vouă

Nicolae Grot.

II.

Grota Cailor. íf7_x Nevsky 100

M o o u t

Nikolai Yakovlevici,

Ședințele Comisiei Judiciare sunt de așa natură încât cu greu pot citi în favoarea lui Psychol. Societăți — la Moscova înainte de 16 decembrie. Va fi convenabil? O să amân până în ianuarie? Să nu ne hotărâm, în niciun caz, în cele din urmă această întrebare, dar să-mi spuneți dacă această zi este convenabilă pentru lectură? Permiteți-mi, de asemenea, să vă rog în prealabil în declarații și publicații despre lectură, atunci când se fac, să nu mă numiți „Senator”, ci membru al Societății (aici am citit în Orașul Sării ca „membru al Adunării Pedagogice”. la Orașul Sărat”), pentru numele meu Ca senator, se poate pune întrebarea necesității de a face niște vizite oficiale, ceea ce pentru mine este deja indezirabil din lipsă de timp.

Sau poate recunoști posibilitatea de a-mi oferi timp de Crăciun? La urma urmei, nu toți tinerii pleacă din Moscova de sărbători, nu-i așa? Între timp, mi-ar fi mult mai convenabil; dar, desigur, nu voi insista asupra acestui lucru.

Îți cer să te înclini în fața soției tale.

Îți strâng mâna în prietenie.

devotat ție

A. Loni.

Ar fi interesant de știut ordinea prelegerilor, adică cum vor merge una după alta.

III.

Cal Trotu - 27 decembrie 1897.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Mi s-a spus că ești așteptat la Petersburg pe 27 și, prin urmare, nu ți-am scris imediat despre boala care mă abătuse, ci i-am telegrafat la IO. I. Aikhenvald despre imposibilitatea de a veni la Moscova. Am ajuns cu cea mai severă gripă, însoțită de o astfel de scădere a puterii, încât nu mi se interzice doar să văd pe cineva (aș face o excepție pentru tine) și să vorbesc cu oricine, dar chiar trebuie să dictez o scrisoare. Îmi pare extrem de rău pentru toate acestea și mă deranjează gândul că nu vă provoc necazuri fără să vreau, ci în fața voastră și a întregii Societăți de Psihologie.

Amânarea lecturii mele, aș dori să cred, nu va produce niciun prejudiciu, cu atât mai mult încât sper să o duc la îndeplinire fie în ultima săptămână a Postului Mare (adică de Ziua Floriilor), fie de Paști și la începutul Sfântului Toma sau, în cele din urmă, în octombrie, oferindu-vă posibilitatea de a alege timpul.

Pentru mine cel mai convenabil ar fi sfârșitul Paștelui sau începutul Fominei, ca timp liber de ședințele comisiei judiciare. Fii amabil, dragă Nikolai Yakovlevich, să mă anunți că vei face ca urmare a sosirii mele. Scuzați incoerența scrisorii mele: am febră și totul este puțin confuz, deși doctorul și chiar doi (gripa este însoțită de fenomene de la rinichi) promit să-mi permită să mă dau jos din pat în primele zile ale lunii ianuarie.

Vă strâng mâna în prietenie și vă doresc un An Nou fericit.

A. Koni.

Grot - Pentru ei.

[V.

SS Dec. 1S97.

dragă

Anatoly Fedorovich,

Sunt uimit și profund întristat de vestea bolii tale, atât pentru tine, cât și pentru noi.

Ieri ți-am trimis o scrisoare către Continental prin care te-am informat că am anulat cina înainte de scrisoarea ta, când am aflat despre această întreprindere ridicolă. Biletele pentru prelegerea ta au fost luate toate și te așteptam cu nerăbdare. Azi la ora 7. ceas.Seara am primit vești despre telegrama ta.Nu e nimic de făcut.

Eu însumi fiind bolnav de atâta timp, simpatizez profund cu toți cei bolnavi. Dumnezeu să vă dea o însănătoșire grabnică. Faptul că prelegerea dumneavoastră a fost amânată va fi anunțat în ziare. Dar nu dăm o întâlnire. Sper că vă veți recupera în curând și vă veți da o prelegere măcar la unt, dacă nu mai devreme. Și vom aștepta cu răbdare. Mi-am revenit și am început să plec, dar și Tolstoi s-a îmbolnăvit de gripă: pe 24 au fost 40 °. Acum este mai bine. Vă simpatizez sincer și vă doresc însănătoșire grabnică.

Profund devotat și respectuos

Nicolae Grot.

Desigur, știi că este necesar în primul rând să lupți cu bolile cu voință, nu să cedezi. Abia atunci medicamentele vor ajuta. Anul acesta toată lumea este bolnavă de o vară uscată îngrozitoare și o toamnă și iarnă fără zăpadă, schimbătoare. Toți cei din casa mea s-au îmbolnăvit — eu, soția, copiii și servitorii. Mâine vreau să-l vizitez pe Lev Nikolaevici.

Grot-Koni.

S9 ian. 1S98.

dragă

Anatoly Fedorovich,

Mă bucur sincer de isprăvile tale literare glorioase din Sankt Petersburg și mai mult de faptul că tu — adică — ești sănătos, viguros și puternic ca tânăr. invidiez Moscova

Petersburg, că nu aude decât cuvântul tău talentat, în timp ce Moscova este încă lipsită de această plăcere. Totuși, sper că nu ați uitat de vechea Moscova și că nu v-ați răzgândit să ne țineți o prelegere.

De ce nu ar trebui să vii să ții o prelegere în prima săptămână a Postului Mare, când peste tot este o stagnare în treburile guvernamentale? Cert este că este indicat să citiți prelegerea într-o

postare în 1) pentru că toate prelegerile noastre sunt permise pentru sezonul de iarnă până la Paști și 2) pentru că sunt puțini oameni la Sf. și Toma, iar anul acesta va fi. mai ales că, spun ei, cu ocazia deschiderii monumentului lui Alexandru al II-lea, examenele se vor încheia peste tot până pe 10 mai, iar tineretul va fi cufundat în înghesuială în aprilie. ') Vino devreme! La urma urmei, sunt cam 3 zile. Anunță-mă cât mai curând posibil despre decizia ta, de dragul biletelor și a anunțurilor. Discursul tău despre unchiul K. K., prezentat în nr. 7873 din New Time, m-a impresionat foarte mult. Cât de corect înțelegi și cât de talentat și potrivit îi caracterizezi pe oameni! Chipul dulce al unchiului meu s-a ridicat parcă viu.

Sunt foarte ocupat cu articolul lui Tolstoi „Despre artă”, pentru că, după dorința lui indispensabilă, eu însumi păstrez dovezile, deși nu sunt redactor. Articolul este paradoxal în multe privințe, dar totuși este genial, în remarci și caracteristici subtile separate.

Moscova este ocupată cu chestiunea ministerială. Se spune că Bogol'pov a fost numit. Este păcat că nu ești. B. este persoana cea mai cinstită și demnă, caracter puternic, voință neclintită, persoană independentă, nu carieristă, foarte educată și inteligentă. Dar are și dezavantaje. Este un formalist, o persoană destul de pedantă și ar putea. prea precaut și lent. Este puțin probabil să vedem în curând toate schimbările necesare în departamentul nostru. El poate purifica personalul și distruge mita, dar chiar și atunci încet, încet, foarte încet.

Mi-e teamă că reformele vor merge într-un ritm de melc, dar de câte sunt necesare! Nu există nicio îndoială că trebuie să fii atent la spargere, dar dacă există o casă, ai cărei pereți sunt crăpați, iar acoperișul amenință să se prăbușească din cauza degradarii căpriorii, atunci este mai bine să se spargă mai devreme sau cel puțin construi mai devreme

') Publicul tău va fi plin, dar nu la fel de bun ca în postare.

o casă nouă și evacuați chiriașii de acolo ca să nu fie zdrobit nimeni. Dar acesta este tocmai sistemul nostru de educație și de iluminare: amenință să zdrobească întregul popor rus, subminându-i bunăstarea, atât materială, cât și morală, la rădăcină.

Am călătorit atât de mult prin centrele mintale rusești pentru servicii, educație și așa mai departe. (Petersburg, Moscova, Kiev, Odesa, Harkov, Varșovia, Riga) că cunosc setea de reînnoire trăită de toată lumea. Doar o persoană plină de foc și viață, vederi largi și curaj ca tine - ne-ar putea corecta rapid treburile, la 10 ani, iar B. - între noi - mormăie puțin. O numim în glumă „ediția corectată” a lui Delyapov și acest lucru este parțial adevărat. Centrele lui de arestare sunt, de asemenea, mai puternice decât cele motrice. Dar totuși, este o persoană drăguță și dulce.

Și este bine că va exista un ministru cinstit și probabil că vor fi mandatari cinstiți peste tot – și birouri cinstite.

Este deja o victorie.

Prietenos strânge-ți mâna

Sincer devotat și respectuos

Nicolae Grot.

VI.

Grot-Konk 2ț} (J)eep JSf/8

dragă

Anatoly Fedorovich,

Abia aștept să aud de la tine despre prelegere. Publicul asediază. Sunt de două ori mai mulți care s-au înscris decât este necesar, astfel încât să puteți repeta prelegerea la colectarea completă. Dar principalul este să rezervați sala Muzeului de Istorie, deoarece în Postul Mare este teribil de versat cu ocazia multor prelegeri. Acest lucru trebuie făcut în avans. Nu poți ține o prelegere la Buna Vestire?

În general, stabiliți o zi în săptămâna a 6-a, astfel încât să putem lua sala și aranja biletele. Vă întrebăm totul despre asta. Ieri am predat cenzurii broșura revistei cu partea a 2-a a articolului lui Tolstoi „Despre artă”.Sunt îngrijorat, pentru că, în ciuda curățeniei mele, există îndoieli.

locuri. Poate că câteva pagini vor trebui reintroduse. Aceste zile sunt foarte aglomerate. Particip ca expert la comisia nobilimii moscovite pentru educație (lucrează pentru comisia Durnovo). Chestiunea este interesantă și importantă, cu atât mai mult cu cât nu se bazează pe clasă, ci pe pământ național și național. Îi strâng ferm mâna lui Vata și aștept un răspuns

Sincer devotat vouă

Nicolae Jrovi.

VII.

Cai - Trotu.   JJJ- ;ì

Sincer respectat

Nikolai Yakovlevici,

Scuză-mă că nu ți-am răspuns imediat la ultima ta scrisoare și că nu ți-am scris deloc mult timp. Motivul pentru aceasta constă în imposibilitatea de a determina cu exactitate ora sosirii mele la Moscova și în boala mea aproape constantă. Nicio iarnă nu a fost vreodată atât de grea pentru mine în ceea ce privește sănătatea și munca lui Moèro ca aceasta. În ultimul timp s-au desfășurat intens la noi ședințele Comisiei de revizuire a Statutului Judiciar, ocupându-mi tot timpul, pentru că pe lângă faptul că sunt prezent la ele de patru ori pe săptămână (fără a socoti ședințele Senatului), am pentru a le pregăti pe o varietate de materiale și apoi a scrie note speciale extinse. Nu pot lipsi de la niciuna dintre ședințe, întrucât întrebările privesc cel mai de preț lucru pentru mine – Statutul Judiciar. Întâlnirile noastre au loc invariabil în zilele de marți, joi și vineri (în această zi dimineața) și sâmbătă – și vor continua până marți la Patima. De aceea îmi este extrem de greu și chiar aproape imposibil din punct de vedere moral să ajung la Moscova înainte de Săptămâna Pascală. Este posibil să programați o lectură pentru Paște, de exemplu. joi sau sambata? Din moment ce scrii că audiența ar fi suficientă pentru două prelegeri, probabil că va fi suficient pentru una.

Dacă acest lucru nu prezintă niciun inconvenient special, atunci programați lectura pentru Paște sau amânați-o până la sfârșitul lunii septembrie.

octombrie sau decembrie. Voi aștepta instrucțiunile tale pentru a-mi conforma sosirea la Moscova cu asta.

Vă mulțumesc foarte mult pentru că ați subliniat articolul Mosk. Ved. „Un vechi prieten al lui K. K. Grog”, un mincinos experimentat și nerușinat! La afirmația sa că Grot nu a făcut nimic pentru a-i elibera pe țărani și că toată munca de răscumpărare nu a fost făcută de el și nici măcar răscumpărarea nu a fost stabilită de Vronchenko, Aș putea răspunde pe scurt: a) sub forma lui K. K. este cea mai înaltă mulțumire pentru participarea zeloasă și utilă la lucrarea de eliberare a țăranilor de iobăgie și în special pentru elaborarea regulamentelor privind mediatorii mondiali; b) introdus în 1859 în Consiliul de Stat al Ministrului Finanțelor Knyazhevpcha privind desființarea comisiei de accize agricole, înființată în 1846 (s. sub Vronchenko), a fost semnat de directorul departamentului, Grotto, căruia i s-a declarat cea mai mare mulțumire pentru eforturile sale în elaborarea ipotezelor. despre introducerea unui sistem de accize și supravegherea accizelor.

Voi răspunde la această remarcă de insinuare când îmi voi prezenta discursul în Occident. Europa", pentru care, din păcate, încă nu am avut timp. Ar fi foarte interesant de știut cine este venerabilul autor al acestei note. Nu aș vrea să mi se confirme presupunerile... un om cumsecade, dar multe din ceea ce Am auzit de la el că miroase a pedanterie. Există un zvon încăpățânat aici că îl alege pe M. N. Kapustin ca tovarăș și, în locul ultimului, pe Harkovski Aleksenko.

Fii sănătos! Mă înclin în fața soției tale și îți strâng mâna într-un mod prietenos

Sincer devotat vouă

A. Koni.

Sunt atât de ocupat și mă simt atât de prost tot timpul încât a trebuit să renunț la citit la universitate pentru o perioadă nedeterminată.

vili.

Conc - Grota.   !hS U[2S

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Vă mulțumesc pentru scrisoare și vă grăbesc să răspund pe scurt: a) Mă gândesc să vin la Moscova în Miercurea Paștelui și să rămân, ca de obicei, în Continental; b) în această zi (și în orice caz în ziua sosirii) - vin la tine după cină sau la acele ore pe care le stabiliți scriindu-mi la cerere, la Continental, destul de bolnav. În această iarnă, sănătatea mea s-a deteriorat foarte mult și mi se țin prelegeri cu o dificultate extraordinară, pentru că inima este slabă, iar tensiunea vocii provoacă sângerare în gât. Prin urmare, trebuie să fac perioade lungi între lecturi separate și să citesc la o distanță de două sau trei zile nu este deloc în puterea mea. Mai mult, trebuie să mă întorc la Sankt Petersburg pentru ședințele Comisiei cel târziu miercuri la Tomina și, prin urmare, să plec la două zile după prelegere. M-ați îndrăgi foarte mult refuzând cererile mele de a repeta lectura și eliberându-mă astfel de neplăcerea refuzului.

Articolul 1. N. a citit cu cel mai viu interes, dar a simțit că a suferit castrare.

Îți strâng mâna în prietenie și mă înclin în fața soției tale.

Sincer devotat vouă

A. Koni.

Grot-Koni.

IX.

(va Lioskviy) feb. 1898.

Respectăm profund

Anatoly Fedorovich,

Micul dejun (foarte modest) a fost deja comandat (pentru 9 persoane) la Schit, intr-o camera separata. Pam vrea să te vadă din nou și să discute cu tine. Dacă recepția vă întârzie, atunci așteptăm până la ora 2, deși comandat pentru

1 oră Ilo la recepția Marelui Duce începe la ora 11 și probabil vei fi primit imediat. Voi lucra în Arhiva Nobiliară de lângă tine în Adunarea Adjunctă (a doua intrare de la Bolshaya Dmitrovka). Nu vrei să mă urmărești? Vă aștept până la ora 12. 40 mpp. De altfel, v-aș arăta arhiva nobilimii pe care am pus-o în ordine (1785-1895).

Al dumneavoastră

Nicolae Grot.

X.

Cai la Grotu.   ;Multumesc

Îți mulțumesc din suflet, dragă Nikolai Yakovlevich, pentru salutările tale. Sunt foarte bucuros că am putut vorbi — și de mai multe ori — despre semnificația anilor 1960 și despre țarul de neuitat, pe care l-am iubit și l-am jelit din toată inima. Dar numai — vai! — nu vă împărtășesc iluziile despre revenirea anilor ’60! Nu văd niciun semn în acest sens, iar entuziasmul pentru marxism merge direct împotriva dispoziției vremii.

Devotul tău

A. Koni.

Scrisorile lui H. N. Strahov.

i.

SPb. 4 apr. 1887.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Vă mulțumesc cu umilință pentru scrisoarea dumneavoastră și pentru că mi-ați lăudat cartea și pentru că mi-ați cerut sfaturi. Sunt foarte mulțumit de atenția dumneavoastră și vă mărturisesc că v-am reproșat de mai multe ori că nu m-ați citit până acum. La mine, aș vrea să fac tot ce este plăcut pentru tine; dar sunt lucruri care sunt peste puterile mele. Oricât de repede ești în citit și scris, sunt atât de greu să mă ridic și să încet. Și vrei acum! Ți-am citit parțial cartea despre suflet, dar nu pot să te răsplătesc cu laude pentru laude. Deocamdată, voi spune despre un punct: doctrinele materiei, forței, energiei etc., au o formă complet definită, riguroasă din punct de vedere matematic, în fizică și chimie. Trebuie să cunoașteți clar acest gen și, atunci

când folosiți aceste concepte, apoi să le acordați fie același sens pe care îl au în aceste științe, fie, dacă doriți, unul nou, dar precis definit, fiind într-o relație precis definită cu acel sens.

Așa că simt că vă repet ceea ce a fost deja tipărit în Adevărurile Eterne. Mai bine oprește-te. Deoarece m-am ocupat foarte mult de această întrebare, mă hotărăsc să vă trimit direct la cărțile mele. Am Lumea ca întreg, iar recent au fost publicate Conceptele de bază ale psihologiei și fiziologiei; S-au spus multe acolo despre această chestiune, tot ce s-a gândit de mult, și mai bine nu o spun acum.

Îmi doresc foarte mult și aștept cu nerăbdare o oportunitate când pot vorbi cu tine personal; Corespondența nu duce niciodată pe deplin la obiectiv și este foarte dificil pentru mine. Vă rog să nu vă plângeți de bătrân.

Iti doresc din tot sufletul succes si vei livra

Îmi face mare plăcere dacă decideți să raportați știrile de la Moscova sau comentariile și obiecțiile voastre. Ești foarte fericit că îi vezi pe L. N. Tolstoi și pe Vl. S. Solovyov. Solovyov, poate, vă va spune despre dezacordul lui cu mine și voi aștepta să participați la această dispută.

Dacă iubești adevărul, așa cum scrii, atunci trebuie să fim de acord cu tine fără greș, dacă nu în opinii, atunci în respect reciproc și prietenie.

Prin urmare, sper ferm în buna ta dispoziție și rămân

Al tău sincer devotat

II. Strahov.

unsprezece.

SPb. i> mai 1887

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Îți mulțumesc din suflet pentru scrisoarea ta și nu numai pentru informațiile interesante și importante pentru mine despre prelegerea lui Timiryazev, ci, cel mai important, pentru că ți-ai exprimat starea ta spirituală pură și nobilă, dorința sinceră de adevăr și slujire cauzei. . Vă mulțumim pentru o experiență cu adevărat îmbucurătoare.

De bunăvoie, gata să vă servească, dar cred că acest lucru este posibil doar cu o întâlnire personală. V-am trimis Lumea mea și veți găsi acolo multe explicații ale învățăturilor fizicii, după cum cred, în sensul ei adevărat și nesupus (îndoielii) de acum înainte. Voi începe să citesc o carte despre suflet când va fi posibil și poate la vară o să vă scriu ceva despre asta.

Unde va fi prelegerea ta despre spirit și materie?

Nikolai Petrovici 9 vă va spune despre munca și intențiile mele cu privire la darwinism și despre eforturile și munca lui în această chestiune.

Iti doresc din suflet toate cele bune si te rog sa nu-ti aduci aminte lasat si sa nu uiti

Esti sincer devotat

N. Strahova.

Sunt I. P. Semenov, senator, unchiul lui N. Ya. Grot.

III.

SPb. 18 dec 1889.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

V-am trimis un articol de Rozanov: „Note despre rusă etc. Vă cer cu sinceritate atenția. Articolul, după cum veți vedea, este frumos scris, cu o dragoste arzătoare pentru filozofie și cu o înțelegere foarte decentă a acesteia. Pentru întrebările tale, cred că este foarte potrivit. Am trecut prin toate și am făcut câteva completări și corecturi ici și colo. Un punct foarte dificil este pagina despre Trinity; dacă nu sunt suficiente dintre acele atenuări pe care le-am făcut, atunci aruncați-le după cum credeți de cuviință; prescurta si schimba, fara a se abate doar de la gandirea autorului. Aici sunt exprimate puncte de vedere asupra mișcării noastre filozofice - uneori foarte adevărate și subtile.

11 deci, vă rog să luați o decizie cu privire la acest articol; ia sau nu, iar dacă o iei, în ce carte.

Am deplină încredere în jurnalul tău, adică cred că va fi un succes. Chiar și prima carte arată cât de bine îl conduci; în forțele și circumstanțele date, ați făcut tot posibilul. Nu cred că Vl. Solovyov și Prințul. Trubetskoy a reușit să-și demonstreze temele; dar cererea nu este o problemă, încercarea nu este o glumă.

În orice caz, ca scriitor, Rozanovul meu acţionează mai bine decât colaboratorii tăi. În ianuarie, Buletinul Rusesc va publica articolul său Locul creștinismului în istorie și — uite ce bine este!

Vă mulțumesc sincer că m-ați menționat și cu atâta onoare în introducerea dumneavoastră; această onoare este încă nouă pentru mine.

Desigur, m-aș bucura foarte mult dacă aș putea să-ți trimit propriul meu articol spre considerație. Am unul în pregătire — pe tema

discursurilor lui Mendelev, dar când va fi și dacă va fi, nu pot spune nimic.

Ne vedem de sărbători? Ar ieși foarte bine.

În orice caz, vă cer scuze și rămân

Esti sincer devotat

N. Strahov.

239 -

1V

SPb. 20 de cenți. 1800.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Vă mulțumesc foarte mult pentru asta. că au publicat articolul lui Rozanov despre mine; este plin de laude și nu sunt deloc surprins că ați făcut o mică rezervă la începutul articolului. Dar toată plăcerea mea a fost otrăvită citind articolul domnului Astafyev despre L. II. Tolstoi. Ea respiră atâta furie, tratează scrierile celui mai faimos scriitor din lume cu atâta lipsă de respect și arbitrar, îi aruncă atât de prostii încât nu pot înțelege cum a ajuns un articol atât de sălbatic în Questions of Philosophy. Nu vreau să cred că a trecut prin mâinile tale; din câte te înțeleg, hopa trebuie să ți se fi părut foarte dezgustător. O, Doamne izbăvește Ortodoxia de asemenea apărători! Ei sunt pentru credință și, prin urmare, își permit orice perversiune și lipsă de respect față de opiniile altora; ei reprezintă moralitatea și, prin urmare, consideră că este o datorie să fii îndrăzneț și nepoliticos. Și în raport cu cine? Lui L. N. Tolstoi!

Nu pot decât să îmi pare rău și supărat că o asemenea nenorocire s-a întâmplat în jurnalul tău.

Vă rog să mă scuzați, dar nu m-am putut abține să nu vă exprim sentimentele și părerile mele.

Esti sincer devotat

//. Strahov.

X Sankt Petersburg. 20 sec. 1800.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Vă rog să mă scuzați pentru duritatea ultimei mele scrisori despre articolul domnului Astafiev. L-am recitit și am văzut în el un gând sistematic, de legătură, care l-ar putea captiva pe autor. Dar nu se putea spune altfel? Un fanatism foarte înflăcărat a început în tine la Moscova, atât de fierbinte încât am izbucnit și eu.

Ei bine, cum se poate ajunge la concluzia că dragostea pentru oameni propovăduită de Tolstoi nu are nimic în comun cu nici un fel de morală (69)? Că critica lui la adresa întregii noastre existențe (viață sau ce?) reprezintă o absență completă a fundamentelor (p. 93)? — Cuvintele sunt răutate, sălbăticie. indignarea, etc., atașată învățăturilor lui Tolstoi, m-a revoltat, mai ales când se vorbește imediat de o multitudine de articole excelente, gânduri duhovnice, gânditori profundi care merg împotriva lui Tolstoi. Chiar și vorbitorul obscen Moptegazza este menționat cu onoare...

Nu se spune un cuvânt despre faptul că predica lui Tolstoi are un caracter creștin. Dar rezultă că articolul domnului Astafiev a fost scris direct împotriva creștinismului, care reprezintă tocmai sacrificiul de sine, suprimarea egoismului? Domnul Astafiev, totuși, își bate joc destul de clar de sfinți (p. 76) în povestea Trei bătrâni (el numește trei bătrâni și, în general, nu stă deloc pe ceremonie, expune gândurile lui Tolstoi în propriile sale cuvinte).

Știți unde se spune: cine își distruge sufletul îl va salva. Domnul Astafiev, care are atâta reverență pentru Eminența Sa, chiar nu știe asta? El citează aceasta ca gândirea lui Tolstoi — cf. pagina 80, și observă că există o lipsă de logică, un fel de cerc. Chiar se gândea la asta pentru prima dată? Ce profundă ignoranță! Nu, Tolstoi are dreptate când este aproape gata să spună că a redescoperit învățătura lui Hristos.

Într-o scrisoare scurtă este dificil să-ți exprime complet gândurile. Tolstoi are o abundență atât de groaznică de conținut, dacă nu soluții, atunci întrebări, încât să-și reducă învățătura la aiurea nu este nimic lăudabil.

Și așa, vă rog să mă scuzați. Cu siguranță voi scrie un articol pentru numărul tău din ianuarie - Despre conservarea energiei - unul mic, o foaie și jumătate.

Mi-e teamă să văd cuvintele mele tipărite pe o hârtie atât de excelentă. Și ai reușit să conduci revista excelent și de multe ori trebuie să te laud ca redactor exemplar.

Cu respect sincer, raman

Devotul tău

L. Strahov.

VI.

Cno. 20 oct 1890.

Dragă Nikolay Yakovlevich,

După ce m-am pus pe treabă cu toată sârguința la articolul meu, văd deocamdată că este foarte greu să-l scriu. Cu toate acestea, mă voi ține de cuvânt, dar vă rog să-mi acordați cel mai lung termen. Cu siguranță îl vei primi până la începutul lunii decembrie. Voi spera la dispozitia ta amabila – iarta-ma, ca nu pot in nici un fel sa iti indeplinesc dorinta de a avea articolul in mainile mele mai devreme. Nu trebuie să conțină mai mult de I1 / sau două coli tipărite.

Încep să fiu nemulțumit de polemica mea cu Solovyov – poate mi-ați citit articolele? De ce acest ton dur, când totul putea fi spus simplu? Melya este o consolare în aceste cazuri: în opinia mea, un ton furios nu este la fel de ofensator ca o condamnare cu sânge rece.

În esență, ar trebui să fie mulțumit - scriu împotriva lui la nesfârșit.

Aștept cu nerăbdare prima carte a Întrebărilor tale; într-un fel sau altul, desigur, toți cei care studiază filozofia printre noi o vor aștepta.

Și așadar încă o dată vă rog să mă scuzați și să nu vă plângeți de devotamentul dumneavoastră sincer

N. Strahova. VII.

VII.

Snb. 27 noiembrie 1890.

Dragă Nikolai Yakovlevich,

Astăzi v-am trimis articolul meu Despre conservarea energiei. Vedeți că nu sunt doar îngăduitor, ci chiar și observator. L. N. Tolstoi mi-a scris odată despre un articol de-al meu: „Articolul tău este interesant, nou și mic.” Sper să câștig laude similare pentru articolul meu de față, atât de la el, cât și de la tine.

Acum am o mare rugăminte la tine: îmi trimiți dovezile? Îmi doresc foarte mult ca totul să fie tipărit corect. În plus, în unele locuri poate voi corecta două sau trei cuvinte, poate undeva

într-o zi voi adăuga o notă minusculă etc. Într-un cuvânt, nu voi complica câtuși de puțin tipărirea, dar între timp mă voi uita din nou, nu există ochiuri.

În același timp, aș dori foarte mult să vă rog să respectați semnele mele: virgule, paranteze, ghilimele etc. În opinia mea, nu trebuie

neglijat nimic din motive de claritate. Și dacă trimiteți dovezi, atunci atașați și manuscrisul: eu însumi îmi pot uita expresiile.

Și așa, sper că îmi vei face această favoare; Nu voi amâna, așa că întreaga procedură va dura trei sau patru zile.

Vă mulțumesc cu umilință pentru jurnal și pentru Leibniz. Încă nu am reușit să citesc prea multe. Când m-am uitat în articolul lui Volynsky, am fost foarte încântat: da, ar trebui să scrieți despre L. N. pe un astfel de ton, iar Volynsky a spus multe cu un adevărat sentiment înflăcărat. Dar când am citit tot articolul, am văzut că vorbea prea puțin despre Tolstoi și își exprima mai mult propriile gânduri; Să presupunem că gândurile sunt bune, dar este greu de văzut cum se leagă de Tolstoi, iar unele, fără îndoială, nu se leagă deloc de el.

Sunt foarte mulțumit de cartea lui Trubetskoy Metaphysics in Ancient Greece. Dacă se întâmplă să-l vezi, transmite-i sincera mea mulțumire. Unele remarci, de exemplu, despre Katkov, despre clasicism, mi-au lovit o coardă surprinzătoare, deși a trebuit să ascund o astfel de gândire liberă de la Comitetul Academic. Nu vorbesc despre conținutul esențial al cărții: înțelegerea religiei grecești, relația dintre religie și filozofie, caracterizarea filosofilor antici - totul este excelent, totul este impregnat de gândire și făcut după cele mai profunde metode istorice.

Am lăsat aproape cel mai important lucru pentru o copie – vorbesc despre durerea ta pentru cenzură. Gândul tău de a opri revista m-a speriat. Vă rog să nu vă gândiți niciodată la asta. Renunță la o afacere care merge atât de bine și aduce astfel de beneficii! La urma urmei, va fi sinucidere japoneza! Cenzura trebuie combătută, dar trebuie tolerată. Cu toții o tolerăm și trebuie să ne spunem dinainte că vom munci să vedem ce poate face cu ea. De treizeci și cinci de ani scriu sub cenzură și, s-ar putea spune, în fiecare minut mă simt jenat de asta. Dar va fi și mai rău dacă ne oprim din scris.

Și așa nu vă pierdeți inima și nu lipsiți pe toată lumea de frumoasa dvs. revistă!

Dumnezeu să vă dea putere și sănătate!

Esti sincer devotat

N. Strahov.

VSH.

SPb. 30 noiembrie 1800.

Dragă Nikolai Yakovlevich,

Tot uit să-ți scriu adresa mea, de la sfârșitul anului 1885 nu am mai slujit la Biblioteca Publică, unde mi se adresează jurnalul tău. Și mai

locuiesc în același loc: la Podul Comercial, 7, ap. 19 (d Sterligova, sau Onoshkevich-Yatsyna (noul proprietar) - da, acest lucru este de prisos).

Pardon

Esti sincer devotat

N. Strahova.

IX.

SPb. 3 dec 1800.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Nu ai cedat cererii mele, mi-ai aruncat ghilimelele amabile și ai schimbat unele semne de punctuație. Pentru a evita orice jenă, acum nu mai cer refacerea ghilimelelor (și ele ŏ ajută foarte mult la claritate!), ci cer doar o corectare temeinică conform corecturii pe care vi le trimit astăzi. Am muncit atât de mult la el, încât ar fi păcat să găsesc abateri și defecțiuni.

Vezi cât de afectuoasă sunt! Scuză-mă, fă-mi o favoare. Solovyov a scris în ultimul său articol că scriu șarlatanic; te rog sa nu crezi! Scriu, cântărind fiecare cuvânt și fiecare virgulă, cât mai scurt și cât mai clar.

Dar la ce am ajuns! Odată mi-ai scris: „Ai mulți dușmani.” Acest lucru m-a supărat foarte tare și m-a pus pe gânduri. Pentru ce? Ei sunt instigatorii, mă copleșesc cu abuzuri și apoi ies supărat și certat.

Sper că nu vă veți schimba buna dispoziție față de mine și, în primul rând, să-mi ordonați să-mi corectez dovezile. La revedere!

La urma urmei, ai vrut să vii - aștept asta cu mare plăcere.

Sunteți sincer devotat și respectuos

N. Strahov.

SPb. .'IO mai 1801.

Dragă Nikolay Yakovlevich!

Am un articol de Tolka despre L. N. Tolstoi, pe care am încercat în zadar să îl public în diverse reviste. Deși este scris destul de cenzurat, editorii s-au temut de o cenzură obligatorie; De altfel, acest lucru l-a surprins pe Yakov Karlovich (J), care a citit articolul

și nu a găsit nimic contraintuitiv în el. Nu ar fi posibil să o publicăm în Întrebări?

De fapt, Întrebările sunt obligate să depună toate eforturile pentru a-mi publica articolul; au vorbit atât de mult despre L. N. Tolstoi, au adus atâtea acuzații împotriva lui și i-au atribuit atât de hotărât opinii diferite, pe care nu le împărtășeau deloc, încât punctul de vedere exact al marelui nostru scriitor, expus de mine, ar trebui să fie acceptat în jurnalul ca „mântuire” multe păcate, ca împlinire a unei îndatoriri urgente.

Ce spui de asta? Puteți obține articolul de la Tsertelev, sau vi-l trimit. De altfel, mi-ar fi foarte plăcut să o plasez în Întrebări, care au un public destul de bun. Trecand la alte reviste, eram doar lacom, cautand mai multi cititori si mai multi bani. Dar cel mai respectabil loc, desigur, este jurnalul tău.

Fă-mi o favoare, dragă Nikolai Yakovlevich, spune-mi părerile tale despre această chestiune. Titlul articolului poate fi schimbat, de exemplu, pune: Dispute despre L. N. Tolstoi.

1) Grot, tatăl lui N. Ya.

Mai am multe despre ce să vă scriu, dar acum apelez la buna dumneavoastră dispoziție doar în această chestiune, care este mai bine să nu amânați.

Vă rog să credeți cu respect sincer

Devotatul tău

N. Strahova.

PS Până în august, nu mă mut din Sankt Petersburg.

XI.

SPb. 5 iulie 1891

dragă

Nikolai Yakovlevici!

Vă mulțumesc cu umilință pentru acceptarea bună a propunerii mele. Mi-am trimis articolul până la 1 iulie la adresa biroului dumneavoastră sub o poștă recomandată. Dar cine îl va primi acolo și cine îi va da o mișcare și un loc?

Sper din plin că veți apăra articolul meu, căci este complet cenzurat și sunt foarte surprins de Tsertelev, care nu a făcut niciun pas pentru asta. Iakov Karlovici și Maykov Appolop Nikolaevici au citit-o și au întrebat cu surprindere: ce a împiedicat-o să fie publicată.

Mi-ar plăcea foarte mult să am plăcerea de a vorbi cu tine. În momentul de față sunt ocupat cu planurile cum să ajung la Urusovo, cel puțin pentru o săptămână, și probabil o voi face în august, ceea ce înseamnă că ne vedem și cu tine. Am plângeri cu privire la Întrebări de filosofie, care sunt cel mai bine prezentate personal. Sper ca revista ta sa fie si in sat si sa putem apela la ziarele ei.

Despre Margarita ') Îmi amintesc constant și nu mă pot împăca cu o pierdere atât de crudă.

Să dea Dumnezeu ca tatăl și mama să nu cadă până la capăt în duh și ca tristețea lor să-și piardă prima amărăciune. Cu siguranta voi merge sa ii vizitez.

Scuzați-mă. Salutările mele sincere pentru Iakov Karlovich și Natalya Petrovna.

') Fiica lui H. P. Semenova, care a murit la vârsta de 14 ani.

Până în august, în orice caz, nu mă mut de la mine, iar dacă ai un minut liber, dă-mi vești atât despre tine, cât și despre locuitorii din Urusovo.

Esti devotat cu ardoare

II. Strahov.

XII.

SPb. 16 iulie 1801

dragă

Nikolai Yakovlevici!

Mă bucur foarte mult că păstrați vechiul titlu al articolului; dar din pacate nu pot fi de acord; asta nu este deloc în tonul articolului și schimbă gândul. Înmoaie în alt mod, de exemplu:

„Dacă cade în erezie, atunci totuși, în primul rând, este încă” sau:

„Când îl condamnăm pentru că a căzut în erezie, merită să ne amintim că, în primul rând, este încă...” și așa mai departe.

Vă ofer încă o atenuare a unei fraze complet inocente la începutul lui V. În schimb.

„Principalul nu este în dogme” a spus:

„Principalul, cu privire la Tolstoi, însă, nu este în dogme”

Vă mulțumesc cu umilință pentru tot, pentru atenție, pentru rapiditate, pentru simpatia față de articolul meu, pentru că l-ați susținut înaintea cenzurii și, fără îndoială, ați susținut cu succes, pentru că știți ce veți reprezenta.

Cât despre reproșurile mele, le voi lăsa deoparte până la următoarea întâlnire. Va fi și mai plin de viață și mai plin. Am început deja să-ți împachetez curelele și peste o săptămână mă gândesc să plec, dar mă voi opri trei zile la Yasnaya Polyana.

Scuzați-mă. Dumnezeu să vă binecuvânteze și toate cele bune. Mă bucur foarte mult să te văd în curând.

Sunteți sincer devotat și respectuos

II. Strahov.

PS Salutările mele sincere pentru Yakov Karlovich și Natalia Petrov.

XIII.

Spb. 15 Sect. 18111.

M no gou wajaemy y

Mykola Yakovlevici,

Văd că mă considerați foarte certăreț și răzbunător. Dar, deși Timiryazev a publicat un tratat lung despre „răutatea” mea, tu, te rog, să nu-l crezi.articole care trebuie îngrijite și curățate, copiii sunt curățați când trebuie duși în sufragerie. Toată viața a trebuit să lupt cu asta, iar până de curând articolul meu despre Ap. M-am luptat mereu cu asta și mereu am fost puțin jignit, pentru că mă consider un băiat deștept care va face curățenie cum trebuie atunci când va fi nevoie să merg. afară la oaspeți.

Sunt atât de conștient de bunătatea ta și ești atât de amabil cu mine încât am un sentiment de recunoștință față de tine și nu ți-am atribuit nicio clipă nicio neatenție sau antipatie și, prin urmare, am fost doar enervat, dar deloc supărat .

Eu însumi sunt parțial vinovat pentru că nu am avut grijă de caz, atunci când a fost posibil.

Cu aceeași poștă îi scriu lui L. N. Tolstoi și îi voi repet cererea ta și a mea.

Am primit o somație pentru banii trimiși de la dumneavoastră și vă mulțumesc cu umilință.

Din suflet vă doresc sănătate și toate cele bune.

Esti sincer devotat

N. Strahov.

XIV

SPb. 24 cetim. 1801.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Tocmai mi-ați publicat articolul și încă nu ați avut timp să culegeți toate laudele pe care opa le stârnește și le veți suna înainte, deoarece doriți deja un articol nou de la mine. Și acum, cu fiecare dintre articolele mele, mă gândesc: ei bine, acesta este un cântec de lebădă, de ce încerc să scriu bine.

Cu toate acestea, în afară de orice glume, vă mulțumesc cu umilință pentru scrisoare. Împreună cu el am primit o scrisoare lungă de la Rozanov, în care el îmi analizează articolul cu uimitoarea lui perspectivă.

Este absolut necesar să scrie, deși nu mult. adresa lui: Alb. provincia Smolensk., progimnaziu. Îl prețuiești pe bună dreptate; Cât despre onorariu, eu am fost mereu în favoarea scrierii cât mai mult, mai ales a celor care nu au nimic în suflet. Dar omul lui Rozanov este cel mai ideal și, probabil, nu simte nici măcar o sută parte din lăcomia pe care o simt eu.

Scuzați-mă! Fii binecuvântat!

Esti sincer devotat

II.   Strahov.

XV

SPb. 14 noiembrie 1801.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Am făcut tot ce era posibil: Vyshnegradsky mi-a adresat scrisoarea cu impresia pe care mi-am dorit-o. Dar își cere scuze că este atât de copleșit de afaceri și de tot felul de propuneri, încât nu are timp de o conversație lungă. În același timp, toate posibilitățile sunt regândite de el și modul lui de acțiune este ferm determinat.

M-am bucurat cu adevărat de maniera lui calmă în această privință, deși știu că are o profundă compasiune pentru cei suferinzi.

Totuși, chestiunea s-a oprit doar (adică dorința ta de a intra în relații cu V.). O voi continua la următoarele întâlniri, pentru că cred cu tărie în corpul tău binevoitor și în energia ta.

Esti sincer devotat

N. Strahov.

XVI. SPb. Despre mai 1802.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Iartă-mă că ți-am răspuns atât de târziu. După ce am primit scrisoarea ta, am început să mă gândesc cum te-aș putea ajuta, aș merge mai degrabă la Pobedonostsev decât la Oeoktistov, deși știu că ambele ar fi la fel de inutile - nu reprezint nicio semnificație pentru ei. În timp ce mă gândeam, a apărut un anunț despre publicarea cărții tale și am oftat bucuros.

Așa că, iartă-mă - din partea mea, întreaga problemă s-a limitat doar la simpatie sinceră pentru tine.

Articolul lui LN Tolstoi este uimitor. În ciuda diferitelor extreme și paradoxuri, simți o efort morală atât de vie încât te infectează. Seriozitatea și puritatea gândirii sunt un lucru grozav, indispensabil.

Nu pot spune același lucru despre articolul lui Vl. Solovieva împotriva mea în R u s k. .0 b o z r. Aparent, el este ocupat cu un subiect important - sfințenia. Dar, de fapt, nu a spus nimic despre sfințenie, dar totul vorbește despre mine. Se pare că am împrumutat ideea morții de la Schopenhauer și, prin urmare, mă numesc în mod fals creștin etc. viclean, confuz și obrăzător - elocvent.

Totuși, uit că ai o mare slăbiciune pentru el. Mai bine merg la Ivantsov; opinia lui divergentă despre cartea lui Chicherin este foarte slabă. El consideră că această carte este un fruct tardiv al obscurantismului învechit, dar el însuși scrie despre Darwin, despre clasificare etc., complet imature, considerente de școlar. În ceea ce privește filozofia, el este, fără îndoială, un om complet lipsit de talent. Cartea lui Chicherin arată un cap cu adevărat filozofic; pacat ca a permis multe

neglijență și prea multă, îndrăzneală, în care nu era deloc nevoie. Sunt foarte interesat de această carte, mi-ați face o mare favoare dacă

mi-ați putea lua-o. Este posibil să fac schimb cu vreuna dintre cărțile mele?

Olga Alexandrovna 1) Se înclină în fața ta și îți cere să spui că totul este gata pentru tine în Mșatka și Sevastopol. Opa va sta aici până în primele zile ale lunii iunie.

() Îi doresc Nataliei Nikolaevna o recuperare rapidă și ție și toată sănătatea și bunăstarea ta.

Esti sincer devotat

N. Strahov.

XVII.

SPb. 30 decembrie 1802.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Ai dreptul să mă consideri ignorant pentru faptul că până acum nu am răspuns la scrisoarea ta animată. Dar crede-mă, plănuiam să-ți scriu tot timpul și mi-am amintit și m-am gândit la asta. Am citit cu placere articolul tau si nu i-am gasit niciun defect decisiv. Dimpotrivă, articolul despre Nitche m-a surprins pentru că îi lipsea orice perspectivă și ordine clară. Acesta este un set de speculații care nu clarifică nimic; întrebările sunt luate din cele mai variate puncte de vedere, fără nici un sens.

Pe Nitche îl cunosc de multă vreme, de la prima sa lucrare, și se pare că îl înțeleg. La început l-am citit cu mare atenție; dar mai târziu, când am văzut că s-a rătăcit cumva, că este partener, nu l-a mai înțeles pe Schopenhauer, a vorbit despre toate la întâmplare, l-am abandonat complet. Nu e rău să scriu despre el și probabil o voi face, dar când, cu siguranță nu pot spune. Op-estetician, ia totul din partea frumuseții; dar el raționează prost și ar trebui să raționeze pentru el pentru a-și explica opiniile și judecățile.

') Danilevskaya, văduva II. Da, Danielvski.

Este a doua saptamana in care stau acasa si astept sa vad daca va trece ceva raceala pe care am prins-o in gerurile puternice actuale. Nu mă judeca pentru tăcerea mea și crede în respectul adevărat

pre-appago-ul tău

JJ. Strahov.

XVIII. S'nb. 23 martie 1893.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Piotr Evgenievici Astafiev, care se afla la Petersburg, mi-a făcut onoarea să mă viziteze. Din păcate, conversația noastră, deși foarte interesantă din partea lui, m-a lăsat nemulțumit de mine. Nu mai aveam vivacitatea pe care o experimentasem și, deși am încercat, nu am avut timp să mă opresc la nimic.

Dar totuși nu sunt mulțumit de mine – nu i-am oferit cărțile mele cadou. Fac apel la politețea și îngăduința ta: uneori, întreabă-l dacă vrea să aibă vreuna din cărțile mele și lasă-l să plece din depozitul tău.

Op a fost atât de amabil încât mi-a trimis de mult tot ce pune pe lume. Și pentru faptul că îmi face obiecții, sunt deja recunoscător. Oricum ar fi, el a fost primul, după cincisprezece ani, care a vorbit despre „Conceptele de bază ale psihologiei”!, de bine sau de rău, a început să le discute.

Și acum, aștept și probabil nu voi aștepta ca revista ta să spună ceva despre Lumea mea în ansamblu. Măcar au certat! Vvedensky este fericit – și ei scriu despre el și țin conferințe.

În a 17-a carte ți-am citit discursul și m-am bucurat că lucrurile merg atât de bine cu tine. Restul nu au reușit să citească prea mult; se observă totuși că articolele din acest număr sunt și în discursul de filozofie. Mi-a plăcut Kulyabka - cine este acesta? Ați atins o întrebare foarte profundă și dificilă. Este foarte amuzant când alții se enervează pe tine pentru că nu văd deloc întrebarea. Kulyabka, cel puțin

în măsura în care poate, înțelege că aceasta este o întrebare, deși răspunde cu mare naivitate.

Mă simt rău tot timpul; prin forță a scris despre Tepe; dar, în general, mă simt foarte lipsit de valoare.

Apropo: am economisit bani pentru cărțile din depozit? Iartă-mă că te deranjez, dar sunt și curioasă și banii mi-ar veni la îndemână.

Fie ca Domnul să te bicuvânteze! Vă mulțumesc anticipat pentru tot ce veți face pentru micile mele cereri.

Îmi pare rău

Esti sincer devotat

JÍ. Strahov.

XIX.

SPb. 11 apr. 18-13.

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Nu mă simt bine, încă stau acasă și de aceea, poate, sunt în cea mai strictă dispoziție a mea. Mi se pare cu totul copilăresc articolul domnului Avrelin, cu totul lipsit de pricepere atât în cursul gândirii, cât și în exprimare. După părerea mea, este penibil să vezi astfel de articole în presă. Se vede un om bun, cu impulsuri bune, dar nu știe deloc ce înseamnă să gândești și să scrii. Un tânăr petrecător nu poate compune nimic dacă nu se trezește mai întâi. Foarte interesant. Pentru a crea, trebuie să posezi în general propriile forțe și, în plus, să le aduci la mare tensiune. Ei bine, ce-i cu asta?

Analizarea articolelor proaste este teribil de dificil pentru mine. Nu știu cum să le abordez. Acestea nu sunt gânduri și nu scrieri, ci doar asemănări de gânduri și scrieri; trebuie de fapt să râzi și să analizezi procesul psihologic prin care apar aceste confuzii de cuvinte și concepte.

Mă întristează că scrii despre Lumea mea; mi s-a părut că a fost de mare interes tocmai pentru filozofi, care acum sunt atât de încântați de științele naturii; dacă Serghei Trubetskoy mi-ar fi citit cartea, nu ar fi scris că energia este irosită în gândire sau dorință. Este atât de grosolan și elementar

oarecare ignoranță că nu există nicio scuză pentru el. Tu, Nikolai Yakovlevich, ești întotdeauna amabil, dar cu Alexandru Iv. Vvedensky, mi se pare, ar trebui să fie deosebit de amabil.

Ceea ce scrii despre Astafiev m-a surprins și m-a ocupat foarte mult. Vă spun în secret că nu găsesc aproape nimic filozofic în articolele lui. Este un fel de izbucnire de cuvinte, de care are mereu gura plină; totul are înfățișarea și zborul raționamentului filozofic, dar nu există un singur concept strict definit, nici o metodă definită. Ia-mi! Suntem atat de obisnuiti sa vorbim degeaba, fara sa stam pe ganduri si cu dorinta de a spune cat mai multe! Nu-și imagina rău că vrea să fie duhovnic; aici se pot juca variații pe temele cele mai bine intenționate — ceea ce este necesar acum. Dar unde este adevărata lui opera, adică stabilirea unui concept precis de spiritualism? Poți scrie așa cum scrie la nesfârșit și tot nu spui nimic. Ce diferență nesfârșită față de Vvedensky! A spus ceva clar. Dintre angajații tăi, cred că nimeni nu va putea face asta, cu atât mai puțin prietenul meu Vl. Solovyov.

De ce ai crezut că sunt de acord cu Kulyabka? Cum poți gândi așa!

Rândurile anterioare au fost scrise de mine în urmă cu aproximativ o săptămână. Sărmanul Astafiev! Chiar acum, Nikolai Yakovlevich, tu și cu

mine am reușit să-l certam și cum a murit! Și el, judecând după ultima conversație, alerga cu planuri mari, voia să se întoarcă larg. Și i-am fost recunoscător pentru că a acordat atenție psihologiei mele. Am sperat că mai târziu va vorbi mai mult despre ea și le va da un motiv să vorbească.

Dar totul de pe pământ nu este de încredere. Sunt sincer mișcat de faptul că scrii despre tine cu atâta modestie, ceea ce se vede rar. Întrucât mie vă adresați și dumneavoastră, îmi voi permite să spun câteva cuvinte. Este teribil de greu să ajungi la un acord prin scrisori. Nici în conversații nu mă pot lansa în explicații, pentru că nu găsesc un teren comun. Sunt hegelian și cu cât trăiesc mai mult, cu atât ader mai ferm la metoda dialectică; între timp, nimeni nu a stăpânit-o singur și, prin urmare, nu înțelege ce vreau și pe ce mă așez.

Toată lumea se ridică la întâmplare, în puncte foarte private și foarte de bază - este atât plictisitor, cât și dificil pentru mine când trebuie să mă gândesc unul la celălalt. Tu, de exemplu, m-ai declarat cartusian. De ce? Căci mărturisesc că fiecare filozofie este un grad sau un moment în ceea ce dețin. Descartes mai mult decât oricine altcineva se potrivește acestui concept; numai asta merita studiat. Dacă te-ai fi uitat în Kuno-Fischer Logik und Metaphisik și în Chalybaeus-Entwickelung der nenen Philosophie, ai fi găsit acolo elemente ale filosofiei mele. Platon a găsit deja adevărul; constă în faptul că există un Dumnezeu și că acțiunea cea mai înaltă a gândirii noastre este să urcăm la Dumnezeu.

Iartă-mă, pentru numele lui Hristos. Îmi este întotdeauna greu să scriu, iar la bătrânețe devine și mai greu. Prin urmare, nu fiți exigenți și credeți

devotamentul tău sincer

I. Strahova.

SPb. 23 ciot. 1804.

dragă

Nikolai Yakovlevici!

De undeva au ajuns zvonuri că nu te simți bine din nou. Ei bine, timpul! Eu însumi stau acasă de a treia săptămână; Gripa a venit pentru traheită și acum a dat drumul. Sunt la fel de mulți bolnavi în Petersburg cât de medici nu trebuie să-și amintească și costă 2° de căldură tot timpul. E în ianuarie!

Am primit o carte de Întrebări și am citit mult în ea. As vrea sa iti scriu despre articolul tau, dar l-am amanat pana la finalizare: inca nu prea inteleg punctul tau de vedere. Materia, după părerea mea, este doar arena fenomenelor spirituale, câmpul lor, acele păduri și scări

de-a lungul cărora se mișcă spiritul. Paralelismul apare în același mod în care treptele unei scări sunt paralele cu treptele unei persoane care urcă sau coboară. Pașii nu numai că nu produc această mișcare, dar chiar trebuie să fie complet nemișcați.

Cu toate acestea, mai multe despre asta mai târziu. Un articol foarte fragmentar, dar foarte interesant și profund emoționant al lui L. N. Tolstoi.

Articolul despre Chicherin este prea favorabil.

Am o cerere pentru tine. Așa cum mă așteptam, așa s-a întâmplat. Am uitat să iau Rusia și Europa din depozitul tău și Despre concepte de bază. Fă-mi o favoare, comandă ca toate exemplarele acestor două cărți să fie trimise la magazinul New Times din Petersburg. Orice ar costa, voi plăti. Ei pun întrebări aici, iar la Moscova vor rămâne în zadar. Aceste cărți s-au epuizat până la ultimul exemplar. .Am început deja tipărirea* a doua ediție a On Basic Concepts. Ce păcat că nu pot adăuga nimic la această ediție. Totul mergea, așa că urma să dezvolte câteva dintre subiectele care sunt indicate acolo.

Dumnezeu să vă binecuvânteze toate cele bune! Îmi pare rău

Esti sincer devotat

IL Strahova.

PS În prefața noii ediții, cu siguranță voi explica despre cartezianismul meu.

XXI.

SPb. .'il Jan. 18!)4.

Dragă și respectată

Nikolai Yakovlevici!

știi să-ți mulțumesc pentru onoarea pe care mi-ai arătat-o și ai aranjat-o. Înțeleg foarte bine că aceasta este mult mai mare decât, de exemplu, gradul de doctor în filozofie. Compania II, în care sunt înscris, și tovarăși în înscriere - toate îmi sunt foarte la inimă; De asemenea, mă mângâie că, în cele din urmă, te-am prins din urmă în cinstea prietenului meu Vl. Solovyov, care cu atâta ușurință a luat tot felul de revendicări în domeniul științific și literar. Lăsând toate glumele deoparte, am fost profund mișcat de onoarea arătată de Societate, pentru că eu însumi îi ofer Societății o mare onoare. Lasă lucrurile să meargă uneori încet, dar merg, și au o direcție minunată, complet serioasă și conștientă. Și în aceasta o parte mare, mare, îți aparține, Nikolai Yakovlevich! Sunt sincer gata să recunosc că nu sunt deloc demn de calitatea ta de membru de onoare, mai ales că am lucrat atât de leneș pentru societatea și revista ta.

J [Vă rog să transmiteți recunoștința mea cea mai profundă tuturor membrilor care au participat la alegerea mea. Trebuie să vă adresez cu o scrisoare oficială?

Din suflet iti doresc multa sanatate si tot bine. Natalya Nikolaevna, salutările mele sincere.

Esti sincer devotat

N. Strahov.

PS Am fost bolnav tot timpul de când m-am întors la Petersburg și abia astăzi am început să uit de asta.

XXII.

SPb. 5 feb. 18f)4.

Cu stimă dragă

Nikolai Yakovlevici!

Tocmai i-am scris Olgăi Alexandrovna Danilevskaya și sper să vă răspundă ea însăși. Totul este foarte convenabil. Ea și fiica ei sunt acum singure în Mshatka și probabil se vor bucura să aibă chiriași atât de excelenți. Ce păcat că ești bolnav! Dar se poate invidia cu adevărat pe oricine se îndreaptă acum spre Crimeea. În noaptea de Revelion au băut ceai în aer liber. Nu am auzit de febră în Mshatka. Odinioară era o dâră de diaree sângeroasă adusă de trupe; dar Olga Alexandrovna a știut să ușureze această boală ca de mână, iar la ultimele mele vizite nu am auzit de ea.

Încă o dată vă mulțumesc pentru amabilitate și pentru aprecierea dumneavoastră măgulitoare, pe care totuși o accept nu fără critici. Pe mormântul meu va fi posibil, desigur, să mâzgăli: unul dintre cei treji printre nebuni, dar laudele ulterioare sunt supuse unei întrebări și mai mari. Articolul despre Istoria Filosofiei are un oarecare succes aici, mai ales în rândul oamenilor învățați. Acum îmi tipăresc colecția: Eseuri filozofice. Mulțumesc Vogue că mai există putere.

Dumnezeu să vă binecuvânteze toate cele bune!

Natalya Npkolaevna, salutările mele sincere.

Esti sincer devotat

II. ('La dracu.

XXIII.

SPb. 13 martie 1894.

dragă

Nikolai Yakovlevici!

Îți mulțumesc din suflet pentru că ai trimis „reprezentarea”1 și pentru „reprezentarea” în sine. Văd bunătatea ta în toate și nu pot decât să consider măgulitor ceea ce ai scris despre mine. Unele caracteristici au fost noi și interesante pentru mine. Dar să demontăm și să te rușinezi și nu mai este timp; în orice caz, nu dau un motiv să mă cert. O singură caracteristică, din păcate, nu ați menționat în apărarea mea și decid să o declar eu - pentru orice eventualitate. Fiecare slavofil este suspectat că simpatizează cu despotismul și că nutrește ură față de străini. Și acum vreau să spun că, oricât de păcătos aș fi în alte privințe, sunt eliberat de aceste păcate. Nu am o singură pagină de anti-liberal, nici un cuvânt de ură față de evrei, catolici, etc. Nu m-am remarcat printr-o predică arzătoare de iubire și toleranță, dar m-am salvat de orice încălcare a acestora.

Iarta-ma pentru aceasta lauda; M-ai bucurat spiritual subliniindu-mi independența și neînfricarea și am vrut să spun că merit ceva laudă.

Regret sincer că suferiți cu toții, dar vă pot sfătui un lucru - pace, cât mai multă inacțiune.

Mă întristează și boala Mariei Petrovna; acum înțeleg de ce ea tace asupra scrisorii mele. Între timp, ar fi foarte important pentru mine să aflu dacă portretele lui Fet sunt gata și când vor fi trimise. Tipărirea versurilor a ajuns deja la sfârșit. Dacă se întâmplă să vizitezi o femeie bolnavă, te rog să o rogi pe Katerina Vladimirovna să-mi scrie despre asta – ea știe totul. Și nu știu ceva foarte important - numele ei de familie, așa că nu pot să-i scriu. Iartă-mă că te deranjez cu o mică cerere.

Fie ca Domnul să te bicuvânteze!

Natalya Nikolaevna, salutările mele sincere.

Esti sincer devotat

II. Strahov.

17

XXIV

SPb. 15 fteep. 1895. Stimate domnule

Nikolai Yakovlevici!

Iertați-mă că am întârziat să răspund: de câteva săptămâni sufăr de o boală, deși nu gravă, dar neliniștită, și abia acum am început să-mi revin. Cu mare tristețe am citit scrisorile voastre: o persoană atât de activă, neobosit de utilă, nu poate găsi suficiente fonduri pentru sine și pentru familia sa pe drumul său profesoral! Uimitor și enervant! Totuși, întotdeauna am considerat că acest drum printre noi este foarte prost mobilat. O carieră academică în Rusia este o carieră mizerabilă! Oficialii departamentelor din Petersburg sunt mult mai bine plasați, au mult mai multe vederi și ieșiri în față. Este de înțeles că unii dintre ei îi privesc pe profesori cu dispreț; Poate că tu, ca Wung, Vyshnegradsky și alții, vei găsi în cele din urmă un loc bun în administrație.

Dar nu prea vă împărtășesc preocupările cu privire la studenți. Nu este un astfel de moment – conservatorismul pare să facă din ce în ce mai multe progrese. După toate aparențele, o mână de necazuri rămân aceiași în gândire și acțiune; dar simpatia pentru ea a dispărut, sau dispare din ce în ce mai mult, iar masa principală nu se lasă agitată și se agață ferm de un singur lucru – trebuie să câștigi un titlu și un loc pentru sine.

Este păcat că jurnalul nostru se deteriorează, așa cum scrieți. Și eram cât pe ce să mă apuc în timpul liber de articole filozofice - mă pot mulțumi și acum cu o mică plată - despre care voiam să vă scriu. Desigur, acest lucru nu se va întâmpla brusc. Până în toamnă, poate, ceva va fi în timp, dacă Dumnezeu dă să trăiască. Mărturisesc că am citit puțin din revista ta; polemica dintre Vvedensky și Karinsky al nostru se desfășoară, până acum, foarte stângaci, poate se va îmbunătăți. Articolul lui Chicherin, după părerea mea, este foarte nesatisfăcător. Aș dori să adaug: mai bine scriu. Dar cu siguranță va fi invidie, mândrie și laudă de sine? Mai bine tac.

Iartă-mă, dragă Nikolai Yakovlevich. Din suflet vă doresc sănătate, un spirit mai bun și împrejurări mai bune.

Pentru Natalya Nikolaevna, respect sincer.

Esti sincer devotat

II. Strahov.

XXλ'.

Cu η b. 8 decembrie 1885

Stimate domn

Nikolai Iakovlevici.

În primul rând, trebuie să vă cer iertare: nu-mi pot pregăti articolul pentru următoarea carte a revistei. Articolul a fost început și îl scriu cu multă sârguință, dar nu pot depăși un fel de greutate a capului și a condeiului – ei bine, într-un cuvânt, articolul nu vă va fi trimis până pe 15 decembrie. Cu toate acestea, o voi termina și promit ferm că o voi trimite la cartea martie, adică la sfârșitul lunii ianuarie. Va fi mai puțin de două foi (și acest lucru este greu).

Acum, după ce am primit cartea, am început să vă citesc articolele și să le citesc ușor și cu plăcere. Există o singură concluzie foarte clară de la ei: că în psihologie lucrurile rămân la fel, în ciuda sălilor de clasă, psihofizică și psihofiziologie. În acest sens, raționamentul tău este corect. Dar unde este noua era?

Ați proclamat atât de repede și neglijent o revoluție în psihologie, atât de puțin ați insistat asupra încercărilor existente de a specializa anumite domenii de cercetare psihologică (astfel de încercări au întotdeauna unele drepte în spate), atât de adoptat fără succes pentru o nouă (se presupune) psihologie denumirea de eksp e Să presupunem că considerentele corecte și interesante pe care le exprimi au stricat totul prin asta.

În plus, unele gânduri sunt foarte exagerate de tine, de exemplu. despre faptul că sălile de clasă sunt convenabile pentru tot felul de studii în psihologie și că toți profesorii, judecătorii etc. vor fi angajați în experimente psihologice. De ce ar trebui un matematician să se ocupe de ele? Da, nu se gândește niciodată la psihologie, sau la silogisme, sau la studenții săi (trăsăturile lor), ci se gândește doar la matematică. În general, cineva trebuie să fie capabil să ia punctul de vedere al psihologiei și, de obicei, nu-i place să ia acest punct și nu este capabil să-l accepte.

Și așa s-a întâmplat că gândul tău din articol s-a încețoșat, și-a pierdut definiția și acuratețea. Ești prea mobil și nu observi că în această mobilitate treci peste margine și pierzi teren solid sub tine.

Iată cum te-am criticat; dar tu însuți ai cerut-o. Și îmi este greu să scriu atât de nefondat, fără să citez o singură frază din articolele tale. Scuzați-mă dacă sunt undeva inexact în comentariile mele generale.

Acum încă un lucru. A venit la mine. Shperk a mai spus că ți-a trimis o recenzie a Eseurilor mele. Ai respins-o? Ce păcat! Recenziile cărților mele sunt cea mai mare raritate din literatura rusă. Nimeni nu scrie! Ceea ce mi-a spus Shperk m-a interesat foarte mult și a fost o știre pentru mine – la urma urmei, nimeni nu se vede pe sine din afară. Va fi găsită această recenzie?

Noua mea carte a ieșit ieri: Lupta împotriva Occidentului, cartea a treia. Bineînțeles, o voi trimite fără întârziere. Cineva mă citește, dar nu jurnaliștii, așa că nimeni nu scrie despre mine.

Iartă-mă, dragă Nikolai Yakovlevich. Dumnezeu să vă binecuvânteze cu sănătate și prosperitate. Cum a fost abonamentul?

Esti sincer devotat

II. Strahov').

*) I. N. Strahov a murit la mai puțin de două luni de la această scrisoare, pe 26 ianuarie. 1896 N. Ya. Grot a publicat un articol despre el. În memoria lui Strahov „în” Vopr. Phplosoph. și Psih.” Prinț. 32, (1896).

ï2)·

(1889).

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Din cauza unor circumstanțe neașteptate și complet inevitabile, nu pot veni la tine, ceea ce regret sincer. Maine sau poimâine vin si (daca este cazul) dau o explicatie.

La revedere. Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

IL

marți, p. Vynyrki. (1889). Dragă Nikolay Yakovlevich,

Totul este gata. Mâine dimineață (miercuri) voi fi cu tine. Nu sunt de vină pentru ușoară întârziere survenită: am primit dovada, trimisă vineri, abia duminică seara, întorcându-mă la Trubetskoy de la Moscova, unde v-am vizitat de trei ori, dar nu m-am găsit acasă.

Deci, ne vedem mâine.

Fii sănătos. Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

') Aproape toate aceste scrisori au fost publicate în 1908 în ed. „Scrisorile lui V. S. Solovyov”, vol. I, editat de E. L. Radlov. Ar fi păcat să eliberăm pkh din colecția noastră și retipărim pkh, adăugând 4 litere netipărite încă (1, 2, 25 și 38) și făcând mici corecții în ordinea literelor .

-) Nu s-au putut stabili datele exacte ale primelor 2 litere, precum și unele dintre cele ulterioare. Ed.

III.

(1803).

Dragă Nikolai Yakovlevici!

Iată S pagini (ale mele), la Moscova îmi este imposibil să mă angajez hotărât, chiar și în traducere. Ieri toată ziua a fost luată de vizite neașteptate. Astăzi merg în satul Tambov și acolo într-o zi probabil o să termin Anhang și ți-l trimit imediat

Îmi pare foarte rău că nu pot să-ți iau rămas bun de la tine. Totuși, poate că te voi găsi în continuare la Moscova la întoarcerea mea.

Respectele mele pentru Natalia Nikolaevna.

Suflet Dedicat

Vlad. Solovyov.

IV.

28 apr. 80. Spassk, provincia Tambov., lângă punctul de control. D. N. Tserteleva, p. Lipyagi.

Dragă Nikolai Yakovlevici!

Aici este Anhang pentru tine, nu poți compara, nu există permise. În ceea ce privește saluturile dumneavoastră către comitetul italian J), am interpretat tăcerea dumneavoastră cu privire la această chestiune în ultima scrisoare într-un sens favorabil pentru mine, adică că îmi retrageți această misiune. Dacă am greșit în acest sens peste așteptări, atunci iată refuzul meu motivat: atunci simpatia condiționată pe care o pot avea pentru această chestiune îmi aparține numai mie (între membrii Societății de Psihologie), pentru că unii nu simpatizează deloc (părinte). , Tsertelev) , și alții (majoritatea) simpatizează necondiționat cu rezervele mele cu privire la direcția anti-Vaticană a agitației lui Brunev în cel puțin. Având în vedere acest lucru, ar fi foarte ciudat pentru mine să fiu reprezentantul Societății în această chestiune.

Sunt foarte incantat ca m-am refugiat sub baldachinul avioanelor; aici poti face mai multe in doua pedale decat la Moscova in doua luni, ca sa nu mai vorbim de Petersburg.

*) Cu ocazia ridicării unui monument lui Giordano Bruno la Campo dei fiori din Roma. Pei).

Stăpânul meu te îndrumă să te înclini. A vrut să te sune atunci în ultima zi, dar eu, pe baza notei tale, i-am spus că nu vei fi acasă.

La revedere — probabil încă la Moscova.

Respectele mele pentru Natalia Nikolaevna.

Suflet Dedicat

Vlad. Solovyov.

N

15 mai Sfl. Spassk, provincia Tambov, p. Lipshi.

Dragă Nikolai Yakovlevici!

Plec de aici abia pe 24 și, mai mult, nu la Moscova, ci mai întâi la Syzran; de aceea nu am nicio speranță să te văd înainte de august.

Am primit vești de la Petersburg că cenzura spirituală mi-a condamnat Teocrația pentru a doua oară și în cele din urmă. Astfel, nu trebuie să mă pocăiesc de acele necazuri pentru autoritățile spirituale, care sunt cuprinse în noua carte franceză.

Ați văzut apoteoza lui Nicanor în Vestnik Evropy?" Dacă ar fi în altă parte, mulți cititori ar lua-o pe deplin și nici acum, poate, nu toată lumea va ghici care este sarea adevărată.

Articolul va fi gata pentru tine până pe 15 august. Deoarece este imposibil să încadrezi totul într-unul singur și este incomod pentru tine să-l tragi în mai multe sub un singur titlu, consider că este cel mai bine să-mi împart scrisul în mai multe articole separate, cu un titlu special pentru fiecare.

Prima va fi despre frumusețe — un subiect care pare inofensiv. Bineînțeles, cu o anumită bunăvoință, ar fi posibil, pentru a clarifica din contra ideea de frumusețe, să se răspândească despre urâțenia departamentului spiritual, dar din prietenie cu tine, sunt gata să fac complet abține-te de la asta.

La întrebarea ta despre impresii, nu știu ce să răspund. Faceți ceea ce vă este mai convenabil și, dacă nu vă pasă, atunci nu am nimic împotriva lui Kuno-Fischer sau Ivantsov.

Tsertelev Van se înclină și promite de bunăvoie cooperarea lui.

Vă doresc din suflet sănătate și succes în afaceri.

Mă înclin din suflet în fața Nataliei Nikolaevna.

Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

VI.

.7 oct. 8í>· Petersburg, Europa. Gost. (Mikhail, st.).

Dragă Nikolay Yakovlevich,

Iată-te, conform promisiunii, fără nicio întârziere. A adăugat o nouă concluzie, ceva mai puțin monosilabică, într-un spațiu gol. Iar la pagina 24 de jos — evident la tipărire — a căzut o copie a frazei, pe care eu (în numele manuscrisului) am atribuit-o din memorie și sens. Sper că nu va rezulta nicio dificultate tipografică din această inserare, dar în orice caz a fost necesar să se furnizeze propoziției cu un predicat.

Zasim - Toate rigiri. Al doilea articol se formează. — Cu siguranță îl voi vizita pe al tău de îndată ce voi fi eliberat de jurnalismul pentru Vestnik Evropy.

Fii sănătos.

Tot Vlad al tău. Solovyov.

N.B. Și în prima jumătate a articolului am făcut câteva corecturi.

VII.

12 oct 81>. Petersburg, Europa. Gost. (Mikhail, st.}.

Dragă Nikolai Yakovlevici!

Ați fi atât de amabil să-mi trimiteți, fără a aștepta publicarea cărții, restul taxei, adică dacă nu mă înșel, 70 de ruble. ([3X40] 120 - 50 = 70).

Prefer să apelez la tine, și nu la N., care este deja prea exact.

Dacă îl trimiteți prin note de credit (și nu merită să transferați la o bancă pentru o sumă mică, cred), atunci adresa

— 26õ —

pune-le pe numele lui Radlov, deoarece este angajat și îi este mai ușor să primească o scrisoare de bani [Ernest Lvovich Radlov, strada Ertelev, casa 9, Petersburg].

Pentru a-mi limpezi propria conștiință, vă atrag încă o dată atenția asupra inutilității reclamelor mari de pe paginile din spate ale ziarului, în loc de a celor mici pe față.

Duminică termin un articol pentru Vestnik Evropy și apoi încep să fac vizite.Cu siguranță o voi vizita pe a ta.

La începutul lunii noiembrie, probabil că voi veni la Moscova, dar pentru cât timp, nu știu. Ar trebui să merg la Paris: toate exemplarele tipărite ale cărții mele s-au epuizat, iar cu un set nou, aș vrea să păstrez și eu dovezile.

Dar există răbdare pentru fiecare dorință și este puțin probabil să merg mai departe decât Moscova. Fii bine, dragă prietene.

Salutările mele din suflet pentru Natalya Nikolaevna și prietenii noștri comuni.

Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

VSH.

21 dec 8h1. Leron. Toast.Petersburg.

Dragă Nikolay Yakovlevich,

„Ce întorsătură neașteptată cu ajutorul lui Dumnezeu!”

Dacă dubla gripă nu m-ar fi împiedicat să încep, atunci binecunoscutul document fals m-ar fi împiedicat oricum să termin articolul pentru a doua carte a revistei filozofice. Acum toate gândurile mele sunt îndreptate în cealaltă direcție și, chiar dacă ar fi timp, tot nu aș scrie nimic care să merite pentru tine.

Deci, până la a treia carte, dacă nu sunt surprize noi. Cu toate acestea, nu trebuie să vă plângeți de mine, deoarece: 1) o notă în Novoye Vremya * 4 I. mijlocind pentru un prieten, a facut in acelasi timp si o mica reclama pentru revista ta si, mai mult, in singurul mod posibil in acest caz. 2) Am făcut același lucru și în Vestnik Evropy, citându-l pe Trubetskoy în ultimul meu articol, de acum înainte istoric (cel puțin în sensul Nozdryov al lui Gogol).

Acum o mică misiune pentru tine. Unul dintre cunoscuții mei, domnul Umanets, doctor în Limbi Orientale, publică o lucrare destul de extinsă despre filosofia musulmană și ar dori să extragă din ea un mic articol pentru o revistă de filosofie. Ați fi de acord în principiu să acceptați un astfel de articol? El așteaptă un răspuns, iar tu vei mai avea timp să scrii înainte să plec (este puțin probabil să mă întâlnesc înainte de marți).

Zilele trecute am fost la Vashpkh și i-am arat sănătoși.

La revedere. Respectele mele pentru Natalia Nikolaevna și plecăciune sinceră față de prietenii noștri comuni.

Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

IX.

29 oct 90. Petersburg. Dragă Nikolai Yakovlevici!

Vă răspund la telegramă cu o scrisoare, nu pentru economie, ci pentru că nu pot da un răspuns scurt și categoric la întrebarea dumneavoastră. Desigur, am deplină încredere în tine din toate punctele de vedere, dar întrebarea este dacă merită să publici nota într-o formă emasculată. Altfel ar fi dacă ar fi un articol mare și plin de sens; și într-o escapadă atât de mică, o încălcare a tonului și a stilului, excluderea a două sau trei fraze strălucitoare, poate lua orice semnificație.

Deci: 1) dacă puteți garanta că compromisul cu cenzura nu compromite natura și sensul notei, atunci faceți cum doriți; 2) dacă aveți îndoieli cu privire la acest lucru, atunci anunțați-mi modificările propuse; într-un asemenea caz, și dacă aveți motive să vă grăbiți cu publicarea cărții, va trebui să amânați nota până la următoarea. În cele din urmă, 3) dacă tu însuți găsești că pentru a putea tipări o notă este necesar să o decolorezi, atunci decizi să nu tipărești deloc.- Și nu pot scrie despre acest subiect într-un alt ton și stil .

N.B. Dacă găsiți unele fraze prea evident ironice în raport cu chipul lui Lesevch, atunci le puteți schimba liber într-un sens favorabil; pe reproșul unei atitudini proaste față de cei care gândesc

lăsați vârfurile în plină forță. De ce să-i jignești doar cu laude necondiționate pe Lesevici?

Și cum rămâne cu „Arta? „Cu siguranță îl aștept cu nerăbdare. Am refăcut afirmația cunoscută de dumneavoastră din punct de vedere al stilului, care în ediția precedentă era prea birocratică. Acum este incomparabil mai bine. Întrucât aceste modificări privesc doar forma, nu consider necesar să deranjez încă o dată toți semnatarii. Dar dacă vă place, vă pot trimite o nouă ediție, pe care într-un astfel de caz v-aș ruga să o arătați altora. Korolenko și-a trimis semnătura cu cea mai simpatică scrisoare. Se pare că, cu două sau trei excepții, toate numele literare marcante vor fi adunate cu un megaleon în frunte. Cineva a vorbit despre un contra-protest; dar la urma urmei, pentru aceasta este necesar în primul rând să se creeze o copie-Tolstoi. Și cred că atât contra-Groți cât și contra-Soloviev vor prefera tăcerea.

Sincer devotat vouă

Vlad. Solovyov.

PS Răspunsul la Strahov a fost publicat în cartea din noiembrie a lui Vestnik Evropy.

PS Marturisesc ca nu am avut timp sa recitesc nota, care era scrisa in linie dreapta; pe această parte, chiar vă rog să o neteziți.

X.

23 apr. 31. Petersburg.

Hristos a înviat, dragă Nikolai Yakovlevici!

Multumesc pentru carte. Nu am nimic împotriva restabilirii fostului sfârșit în articolul meu. Dar există o greșeală de tipărire care schimbă sensul; Am corectat-o, dar corectorul tău s-a încăpăţânat. Se poate fixa pe o panglică specială care poate fi lipită în carte? Apoi, apropo, altele sunt mai puțin importante. O anexez pe o foaie.

N.B. Iată o cerere mai urgentă. Deși articolul despre falsuri nu acoperă prea bine avansul meu din noiembrie, din cauza sărbătorilor vă rog să-mi trimiteți 100 de ruble, iar în septembrie probabil că voi primi chiar și complet. Aceste trei zile singure de șefi și taximetriști m-au costat 70 de ruble. A trebuit să cad în diverse datorii mici (nu mă refer la mari), care

trebuie sa platesc. Așa că, vă rog, cât mai curând posibil, trimiteți-mi o sută de ruble pe numele meu (Petersburg, European Hotel).

Când se va putea ajunge la Moscova, nu știu.

Există o chestiune foarte importantă, despre care este incomod să scrii pe scurt, dar este prea devreme să scrii pe larg. Cu toate acestea, sper să te văd înainte de plecarea ta din Moscova.

O aplaud din suflet pe Natalia Nikolaevna și pe prietenii noștri comuni. L-am văzut pe al tău aici de două ori. Fii sănătos.

Al dumneavoastră

Vladimir Solovyov.

În Vinerea Mare, mi-a făcut o vizită de la teokțiști. C'est du nouveau.

PS. Acum scriu un articol despre cărțile a 6-a și a 7-a pentru „Noutăți” 1).

XI.

{18!) 1).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

După cum puteți vedea, am întârziat la plecare, dar totuși voi ajunge la timp și necrologul va fi gata (precum și recenzii ale Revistei istorice, pe care mi-a cerut Karev să le fac). În cazuri extreme, dacă există o întârziere de două zile, atunci într-adevăr, pentru un copil de două luni, acest lucru nu este important.

Am o sugestie pentru tine: dacă se poate, în ultimele zile ale lunii februarie, citește în Societate un articol pe care nu l-am publicat încă despre idoli și idealuri. În versiunea finală, mi se pare atât de succes, cât și de cenzură și, cel mai important, oportun. Te avertizez despre asta pentru orice eventualitate, iar apoi vorbim când ne întâlnim.

Vlad al tău. Solovyov.

') Adică despre cărțile a VI-a și a VII-a „Întrebări de filosofie și psihologie” Ed.

XII.

9 aug 91. Petersburg, Noznesensky prospekt, 16, ap.

Am fost foarte bucuros să primesc scrisoarea dumneavoastră, dragă prietene Nikolai Yakovlevici. Nu am fost la Moscova vara și nu am văzut scrisoarea ta din iunie. Din punct de vedere egoist, aprob foarte mult schimbarea planurilor dumneavoastră, dar cred că de fapt este mai bine să rămâneți la Moscova. La sfârșitul lunii august voi fi fără greș la Moscova. Dar nu mă voi duce la Tolstoi: relațiile noastre s-au agravat în lipsă ca urmare a „idolilor” mei, și acum sunt mai ales nemulțumit de predicarea fără sens a iertării, când țăranii înșiși mor de foame din cauza acestei simplități.

Articolele mele din Novosti despre un jurnal filozofic au ajuns la tine?Notovici l-a scurtat pe cel de-al doilea la final, ceea ce mi-a făcut să par enigmatic laudele Introducerii tale. Și după aceea, mi-a mai jucat o păcăleală, drept care am decis să-i pun capăt complet: a dat drept articol al meu articolul unuia dintre omonimii mei, unde m-a lăudat de două ori. E plictisitor să scrii detalii: îți spun când ne întâlnim.

Mă bucur că am scăpat de asta, cu atât mai mult încât am o prăpastie a oricărei afaceri.Și cenzura s-a îmblânzit: al doilea număr al „Chestiunii Naționale” cu diverse articole înțepătoare, de altfel, cu cele pt. pe care „Vestnik Evropy” a primit avertisment, a ieșit nestingherit. Totuși, scrisoarea pe care o știai nu a fost inutilă.

Pentru jurnalul de filozofie am „mai multe capitole din filosofia istoriei”.

Cu siguranță au venit pe 15.

Este a treia oră din noapte și, prin urmare, termin.

Vlad al tău. Solovyov.

XIII.

Vineri. (1893).

Drag prieten!

Iată începutul articolului - sfârșitul zilei de mâine este egal cu sâmbăta și duminica, tipografia înseamnă că nu va fi o întârziere.

Sunt încă bolnav, era mai devreme să trimit

trimite - totul nu merge -

imposibil.

Începutul articolului este rău. Mai departe, sper, este mai bine. Dar, în orice caz, cer o corectură foarte atentă.

Despre mine o să scriu mai târziu, la îndemâna mea.

Vlad al tău. Solovyov.

XIV

(1893).

Dragă prietene, am folosit această seară și continuă să folosesc ziua pentru a-mi corecta Kant, pe care ți-l voi preda druckfertig ore în 6/^, când am venit la tine în drum spre gară.

Vlad al tău. Solovyov.

XV.

{1893).

Mulțumesc pentru Descartes, drag prieten Nikolai Yakovlevich! Desigur, nu voi face nicio modificare, cu excepția celor absolut necesare din punct de vedere al vocabularului. Corectările nu sunt trimise autorilor din alte orașe.

Ți-am trimis ieri foile lui Milyukov și ale fratelui meu prin poștă recomandată. Voi trimite observațiile mele pe M. în această miercuri sau joi. Cred că este incomod să împărțim articolul lui M. (și, în consecință, să-mi atribui remarcile lui septembrie). În ansamblu, articolul va atrage atenția asupra lui însuși, în timp ce prima jumătate, cu câteva remarci pline de spirit, prezintă în esență puține

noutăți după articolele mele despre Danilevski și articolul lui Troubetzkoy despre Leontiev. Totuși, „acționează după obiceiurile țării tale” La „Sensul iubirii” voi da un răspuns final până la 1 mai. Probabil, va fi scris lângă foaie.

Încep să mă simt mai bine și cred că mi-am exagerat nervos neuropatia.

Din cauza obstacolelor de cenzură pentru o ediție ieftină, i-am dat „Mohammed” meu lui Stasyulevich și intenționez să-l răsplătesc pe Pavlenkov cu Jappa d'Arc sau Petru cel Mare.

Văd aici mai mult cu străinii și, de asemenea, cu ministrul meu de finanțe, Salomon, care se înclină în fața dumneavoastră.

La revedere in mai.

Vlad al tău. Solovyov.

Mă înclin din suflet în fața Nataliei Nikolaevna.

XλΐI.

(1893).

Am primit deja dovada de la galeră trimisă de tine și m-am întors cu ea, dragă Nikolai Yakovlevich. De ce mi-ai trimis-o a doua oară, nu înțeleg. Ți-am răspuns la scrisoarea de îndată ce au fost trimise corecțiile și am cerut, printre altele, să nu-l tai pe Miliukov în bucăți. Vă trimit comentariile mele mâine sau poimâine.

Fii sănătos și trimite-mi Kant.

Vlad al tău. Solovyov.

XVII.

(1893).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Ce este Kant?

Scrie despre el, despre tine și despre Miliukov.

Pace fie asupra lui Astafiev!

Acum, filosofia de acest fel are doar doi reprezentanți: Strahov și Rozanov — pacea și cenușa lor!

Revenind la Kant viu, de ce corectarea a încetinit? Chiar nu este gata nici o foaie? Scrieți și trimiteți la următoarea adresă: Sankt

Petersburg, la podul Sinyago, prospect Voznesensky, 16, ap. 3, colonelul Kuzmin-Karavaev

Nu am fost încă la un neurolog, dar probabil o voi face. Sau poate că abia încep să trec de la starea solidă la starea lichidă, pentru a trece apoi în stare gazoasă.

Apropo, am văzut deja două pagini tipărite din Filosofia misticii a lui Du Prel. „Telepatia” mea va merge la cenzori în săptămâna viitoare.

Propun ca Societatea de Psihologie să-mi încredințeze traducerea „Traume eines Geisterseliers” de Kant, cu adăugarea tratatului lui Schopenhauer din „Parergue” pe același subiect. Ar putea ieși o carte decentă , sub titlu! „Kant π Schopenhauer despre fenomenele psihice”

Porumbeii bat la geam.

Fii sănătos.

Mă înclin din toată inima în fața casei tale și a prietenilor comuni.

Vlad al tău. Solovyov.

XVIII.

(1893).

Drag prieten.

Nu este Alex. Grieg, nu ți-ai spus că am fost bolnav? de ce nu te-ai uitat la mine? Te implor, adu mâine „scrisoarea” lui Milyukov cu tine și dă-o lui Ivanovski. Te rog nu uita.

În ceea ce privește ediția a II-a a lui Kant, cu siguranță nu sunt de acord să adaug „Critica rațiunii practice” — de aceea: 1) traducerea în forma ei actuală este extrem de proastă, după Vasily Petrovici 2), și pentru a o face posibilă, va dura aproximativ o jumătate de an 2) Dimensiunile sale - aproximativ 15 folii 3) Îmi doresc, desigur, cea mai largă diseminare a traducerii mele și m-aș bucura dacă cel care dobândește Critica rațiunii practice eo ipso dobândește Prolegomenele. ; cum să fie dacă op ichch> a fost deja achiziționat în prima ediție? Evident, va certa editorii și nu fără motiv.— Așadar, consider necesar ca ediția a II-a să fie, într-adevăr, așa ca conținut și să iasă în septembrie. Îi încredințez acest lucru lui Vasily Petrovici, în calitate de redactor al lucrărilor Societății de Psihologie. Ne luăm asupra noastră dificultatea cu Ivantsov pe acest subiect.

Încă nu sunt bine, dar am început să ies și astăzi merg la fratele meu Misha în sat. Mă întorc mâine, luni seară. Dacă stai peste noapte la Moscova, atunci ne vedem. Mi-ar plăcea foarte mult asta. Dar nu voi putea veni din nou la Tsaritsyno, dar mi-e frică de puțin climat, care

are un efect specific dăunător asupra mea, pe care l-am experimentat acum 23 de ani.

Fii bine, dragă prietene. Dacă nu ne vedem marți, atunci până în noiembrie. Mă înclin din suflet în fața Nataliei Nikolaevna.

Vlad al tău. Solovyov.

*) Vladimir Nikolaevici Pvapovsky a fost secretarul redacţiei .. Întrebări de filosofie şi psihologie ".   Re<).

') Acea. Vasili Petrovici Preobrajenski.   Ed.

XIX.

(1893).

Dragă prietene, astăzi iau masa la Soldatenkov, de unde urma să merg la Yanzhul, care pleacă la Chicago. Dar, de dragul tău, voi amâna acest ultim lucru (adică nu Chicago, ci Yanzhul). Cu toate acestea, Kuzma Medicis nu-l va lăsa afară înainte de zece.

La revedere.

Vlad tau. Solovyov.

XX.

,s/26 oct. 93, Dinar.

Bună, dragă prietene Nikolai Yakovlevich! Fără greș, fără greș, așteaptă sfârșitul Iubirii mele ~ pentru cartea noiembrie; nu este bine, nu este bine să amân pentru anul următor, deși nu văd o obligație morală față de cititori de aici; Simt mai multă obligație financiară față de redacție pentru plata în avans, dar aceasta va fi în curând, în curând acoperită și se vor cere mai multe. Deoarece cartea din septembrie a ieșit pe 15, poate să apară și cea din noiembrie pe 15, iar noile date vor fi din noul an. Veți primi articolul meu ultimo pe 5 noiembrie, dar să spunem asta mai devreme. Cu siguranță, cu siguranță așteptați-o.

Ce te face să crezi că Trubetskoy și cu mine mestecăm. Suntem chiar turbați din cauza cărților și, pentru a bea, bem doar kvas de mere și chiar și lapte. Sănătatea ta proastă mă întristează. Un lucru pe care îl pot sfătui: îngrijorează-te calm! De asemenea, fizica mea a coborât.

Mă întorc la Petersburg în decembrie, dar când voi merge la Moscova, încă nu știu. Fii bine, dragă prietene. Mă înclin cu seriozitate în fața Nataliei Nikolaevna și a tuturor ai tăi. Îi sărut pe Levon, Petrovsky, Preobrazhensky și pe toți prietenii noștri comuni. Până la 1 noiembrie - Hôtel des Bains (Ille-et-Vilaine), iar apoi - Hôtel Vouillemont, 15, rue Boissy d'Anglas, Paris.

Vlad al tău. Leul Sols.

Am citit cu plăcere articolul lui Levon.

18

XXI.

(1893). Nu secret.

Dragul meu și certat prieten Nikolai Yakovlevich.

La plecarea soților Trubetskoy, pe 17 octombrie, m-am așezat imediat și conștiincios la sfârșitul Iubirii și până duminică, 31 octombrie, scrisesem vreo 40 de pagini, dar când le-am recitit - o, Doamne! - ca și răposatul. Afanasy Afa-nasyevich spunea "Ce mizerie, ce terci murdar, ce urâciune! Dar am vrut să scriu cât de bine am putut. De ce mă certa? Trebuie să-ți pară milă de mine, asta e! Și apoi, este asta tot: onoarea mea, și reputația revistei tale și onoarea filozofiei mistice în Rusia și, în sfârșit, bunul nume al iubirii sexuale — toate acestea trebuie sacrificate pentru simplă acuratețe? — Nu, și de o mie de ori nu! Acum despre viitor. O lună și jumătate pentru a construi un nou articol despre ruinele celui vechi îmi este destul de suficient. Așa că, vă sfătuiesc să lipiți o panglică colorată pe cartea de noiembrie cu următorul conținut: strămutat în următor, numărul din ianuarie al revistei, „ceea ce cu siguranță se va face, dacă nu voi muri între timp dintr-o înmuiere a creierului. Într-un astfel de caz, în loc de articol și sub forma unui document justificativ, puteți tipări următorul efuziune pe moarte:

În curând, în curând, dragul meu prieten, voi fi dat în circulație Și voi lua cu mine în mormânt Nu un bagaj strălucit.

Aveam multe gunoaie în suflet pe acest pământ Și cu mare nepăsare eram ferm în bine și în rău. Eu în mine însumi asemănarea lui Dumnezeu Necontenit jignit - Numai cu o minciună publică nu am căzut în curvie egoistă.

Și apoi, deși mult Și fără speranță am iubit, Dar, Doamne, n-am născut și n-am ucis pe nimeni. Aici sunt toate meritele mele, Toate meritele pentru unul. Acum la revedere oameni buni! Odihnește-te în pace cu sfinții!

Zilele astea merg la Paris. I-am trimis o scrisoare lungă lui Trubetskoy săptămâna trecută, dar cred că am uitat să scriu exact adresa mea de la Paris în ea. Iată adresa pentru tine și pentru el: Hôtel A'ouillemont, 15, rue Boissy d'Anglas, Paris.

Fii sănătos, dragă prietene; Mă înclin din toată inima Nataliei Nikolaevna și tuturor prietenilor mei.

Vizitați Maria Petrovna Shenshina; spune-i că și eu te înșel, că mi-e dor de ea.

Vlad al tău. Solovyov.

XXII.

Petersburg, oaspete. Anglia, ZTs5 ian. 94.

Dragă prieten Nikolai Yakovlevich, ieri v-am trimis ultimele 6 pagini ale articolului prin curierat. Pe măsură ce gripa mea s-a îmbunătățit, am început să mă simt într-o dispoziție de scriitor, dar, vai! nu l-a putut folosi în mod corespunzător, pentru a nu întârzia. A trebuit să o tai cu toată puterea și nici nu am avut timp să o recitesc.

Dacă a ieșit niște prostii, atunci, împreună cu Levon și Trubetskoy, corectați-o; să știi că, - „parcă mai jos în erezie, mai jos în șmecherie la un fel de ședințe, că îndrăznesc să fiu eu, dintr-un motiv oarecare, sau din uitare, sau din tristețe, sau ceva de băut excesiv de vin, încărcându-mă. , scriind tacos”

In orice caz, fac apel la corectura atenta, si un exemplar (nu pentru returnare, pentru ca va intarzia) va rog sa ma trimiteti aici (hotelul Anglia) si sa va informati despre starea dumneavoastra de sanatate, cat si despre sanatatea si viata celor doi de mai sus. -persoanele menționate cu familiile lor, precum și și alți prieteni.

Vă voi spune pe scurt despre mine că am fost, în general, foarte mulțumit de călătoria mea în străinătate.

La Paris, am avut ocazia să spun francezilor câteva adevăruri importante, dar amare, pentru care la început nu numai că nu m-au ucis cu pietre, ci chiar m-au primit foarte mult, dar apoi, dându-și seama, s-au răzbunat într-un mod deosebit: parțial l-au tăcut și parțial — și mai rău — l-au schimbat în rapoartele din ziare. dar aceasta nu este o problemă, pentru că discursul, tot la fel, va fi tipărit în forma sa originală. Aici am repetat-o literalmente într-un cerc secular în prezența a doi miniștri. A fost o surpriză plăcută pentru mine să obțin un profit net din vechea mea broșură franceză (l'idée russe1), iar cartea (l'Eglise universelle"), se pare, poate fi publicată într-o nouă ediție revizuită. A făcut câteva cunoștințe plăcute.

Regret doar că aceste întârzieri pariziene m-au împiedicat să rămân la Berlin. Totuși, sper să merg în Suedia și Germania în primăvară. Mă duc la Moscova în februarie. Fii sănătos. Mă înclin din toată inima Nataliei Nikolaevna și tuturor prietenilor mei. Vreau să îi scriu lui

Trubetskoy în special, dar când mă voi pregăti, trimiteți această scrisoare lui, lui Levon și căruia îi cunoașteți de la alți prieteni.

Vlad al tău. Solovyov.

XXIII.

1-4 octombrie 1804:.

Editori și prieteni!

Intenționez să te certam.

Radlov, cunoscutul tău, mi-a spus: Că tu, Grotto, ești atras de spiritul inovației, Tu, Grot, te-ai hotărât să grăbești alergarea lui Saturn, - un om îndrăzneț!

Dar nu va funcționa împreună

Noiembrie pentru tine pentru a face octombrie.

!) La scrisoare este atașată o mică poezie „În vecinătatea lui Abo”. Vezi scrisorile lui V. S. Solovyov, I, p. 83. 1ï. G.

Jur pe această hârtie

Și această călimară:

Tu curaj editorial Nu-mi încurca sufletul. Inspirat de Minerva, îți voi trimite articolul

Doar când cade prima Zăpadă pe câmpurile finlandeze.

Voi merge pe drumul sapny

Pe lacuri, pe râuri,

Și apoi judecătorului tău strict, Numai atunci îi voi da articolul.

„Pe malul deșertului” ape

Mi-a apărut muza finlandeză:

Am fost doar politicos — și iată — Răușatorul a născut tripleți*).

Cât timp nu există alte păcate, Nimic nu stârnește patimi, Și un roi liniștit de vise nevinovate Un amurg transparent evocă.

Trăiesc, nefamiliarizat cu grija,

Adu oboseală și efort,

Eu mananc doar lapte

Ca și Pedro Gometz, „Leul Castiliei”

Dacă este bine sau rău, cine va decide acum pentru mine? Deși Simon este foarte plin de apă, dar ea vorbește doar despre a ei.

Sunt câini, oi, șobolani în jur - nu văd niciun judecător.

Chukhonienii, totuși, au părul chel, versetul rusesc nu este inteligibil conform scrisorii.

') Vezi mai jos.

2) Urmează un verset. „Movrepo”, marcat 26 septembrie Vyborg, și „Sorcerer-Kamep”, marcat. 27 sept. Vyborg, „Simo”, marcat 3 octombrie. Simon. Vezi „Poezii” de Solovyov. Ed.

Scris. Molizii privesc pe ferestre, Frost argintiază drumul...

Poezii, însă, obosite,

E timpul să trecem la proză.

Ce faci? Ce mai faci, Levushki? Ce este Kolya? Zilele trecute l-am văzut în vis pe Mihail Nikolaevici — foarte trist. Scrie te rog; Sunt complet separat de lume și nici măcar nu citesc ziare.

Locuiesc pe lacul Saimaa, langa satul (ferma) Tirunniemi, in zona numita Kapsararanta, adica Coasta Regala. Și trebuie să scrieți și să telegrafiați așa: Imatra, Rauha, pensiunea Alma, V.S.S.

La revedere, dragi prieteni, până în ianuarie, probabil. Te iubesc si la distanta. Înclinați-vă din partea mea către gospodăria voastră, de asemenea către Trubetskoy și tuturor prietenilor comuni cărora le puteți arăta acest mesaj.

Vlad. Solovyov.

XXIV

Sâmbătă, N. 12

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Ieri, vineri, am trimis manuscrisul tipografiei prin intermediul dirijorului Zalessky, căruia i-am dat o sumă corectă și i-am promis mai mult la întoarcere, iar el mi-a promis că îl va preda la tipografie direct din tren — deci , sâmbătă dimineața până la ora 12 (înainte de livrarea corespondenței). Termin acum ultimele foi și le voi trimite astăzi pe numele dumneavoastră, deoarece tipografia va fi probabil închisă mâine și luni. Dar—NB. N.B. în foile trimise nu am avut timp să

fac o curățenie temeinică la final, care vorbește despre practica ascetică despre respirație, despre post, etc. Vă rog, dacă găsiți fraze ciudate, ceva prea brut și neașteptat, schimbați și asta cu o mână pricepută, care nu desființează gândurile; Levon este prea strict în acest sens, așa că vă las pe voi. În ultimele foi totul va fi corect și clar scris, astfel încât să puteți scrie direct. Astfel, dacă doar articolul meu contează, atunci pe 15, marți, totul poate fi gata, iar mai devreme, din cauza sărbătorilor,

cu greu ar fi încă la timp. Dar al doilea NB. La primirea ultimelor pagini mâine, dacă întregul articol vi se pare insuficient procesat și care produce în general o impresie nefavorabilă, atunci, în interesul revistei și al meu, amânați tipărirea până în ianuarie și nu mă învinovăți, deoarece combinația de circumstanțe. s-a dovedit a fi cu adevărat extraordinar și inevitabil, pentru că nu am putut decât să l-am lăsat pe Kant deoparte când scrisorile lui au intrat în dicționar.

Fiți sănătoși, mă înclin cu zel în fața Nataliei Nikolaevna și a prietenilor noștri comuni.

Vlad al tău. Solovyov.

XXV.

(Finlanda), 22 noiembrie 1894

prieteni amabili

Nikolai Yakovlevici,

Dracon Mihailovici, Serghei Nikolaevici (scriu despre asta separat zilele acestea),

Vă mulțumesc pentru atitudinea dumneavoastră atentă față de articolul meu. Sunt cu siguranță de acord cu concluzia dvs. că nu era potrivit să-l tipăriți fără modificări. De asemenea, sunt necondiționat de acord că, în special, ideea despre respirație este extrem de prost fundamentată. Sunt de acord juxta modum cu faptul că tu, Grot, obiectezi la reproducere. Cert este că am folosit acest cuvânt pentru a evita termenul (coitus) folosit în literatura medicală și zoologică, non-filosofică. Procrearea în sensul exact, adică nașterea, conform justei dumneavoastră observații, nu este un păcat și, potrivit justei mele adăugări, este chiar ispășirea păcatului - pentru mamă direct și obligatoriu, pentru tată indirect și opțional. Am, totuși, două obiecții:

1) Conceptum generationemque futuram in actu coitus praescire non est mortalibus datura.

2) Dragostea fără rod în sine nu poate fi un păcat, dar păcătoșenia este o măsură de prevenire concedo în principiu.

Cu siguranță nu sunt de acord cu obiecția referitoare la calculul incomplet al funcțiilor fiziologice. Această obiecție

nie izvorăsc numai din absenta ta, căci încep cu afirmația că mă refer la principalele funcții fiziologice și te referi fie la cele care nu sunt principalele, fie la cele care nu aparțin deloc fiziologiei, ci psihologiei.

Stilitul și biciuirea vor fi discutate în capitolul meu despre falsul ascetism. Flagelarea a fost întotdeauna o formă de masturbare și un surogat pentru coitus. Lupta împotriva vorbărețului și a gândurilor nu are nicio semnificație fiziologică. Până la urmă, subiectul înfrânării aici nu era mișcările mecanice ale limbii și moleculelor creierului, despre care asceții nu știau nimic, ci conținutul psihic însuși al cuvintelor și gândurilor.

Sunt de acord cu remarca lui Trubetskoy că abordarea mea față de asceză are în mine o înfățișare metafizică, care este ușor de eliminat.

Ca să nu vă deranjez excesiv cu aceste lucruri triste, apelez la o fabulă pe care am scris-o demult, și care nu are nicio legătură cu asceza sau cu politica. Honni soit qui mal y pense.

Bușteni și etiopieni.

1.

Într-o țară în care, lângă porțile paradisului pierdut, crește pădurea virgină,

Unde leopardul pestriț, scânteind cu pupilele ochilor, își așteaptă prada,

2.

Unde se găsește boa, unde crocodilul este periculos Printre râurile largi,

Unde copacul și fiara și orice reptilă sunt frumoase, dar omul este urât,

3.

Ei bine, într-un cuvânt, undeva acolo, între sud și est, Acum sau demult

S-a așezat pe stradă din rai, prin voia sorții, Deodată a căzut un buștean, -

4.

Buşteniul este acelaşi ca lângă Mamadysh Peasant Yerem

Pe drum de la cârciumă, fără să văd sau să aud, mi-am scuturat căruciorul.

5.

A căzut şi minte. Oamenii s-au adunat în grămadă. Minunile etiopiene,

IG de teamă de nenorocirea ameninţătoare, inevitabil. Tremurându-şi deja fiorii.

6.

Buşteanul dintre ei se află. Aici într-un mare tremur, Târându-se la el târâi.

Un buştean zace ca un buştean. Şi acum, într-o încântare sălbatică, îi cântă un imn.

7.

..Mare, blând Doamne! Iubiţi, doriti!” Preoţii sunt deja aici aşa cum sunt;

Se toarnă deja ulei parfumat pe marginea buştenului, bălegar de vacă (ulei) frecat.

8.

IΓ curând s-a răspândit vestea despre acest minunat zeu Vecinătate în toate ţările.

Serviciile divine au fost stabilite strict, a fost ridicat un templu magnific.

9.

Din Java, din Birmania, Goa, Jellalabad Adu-i cadouri.

Un buştean este o astfel de viaţă încât nu e nevoie să mori. Traieste pana acum.

10.

Lecţia din această fabulă este aceeaşi pentru toate popoarele: Nu numai sălbaticul este prost.

În mare cinste, toată lumea are busteni Astăzi, ca pe vremuri.

Valete amici, dog me malo mementote (nu-ți amintesc în mod elegant). Spune-i, o, dragă Grot, această poezie lui Lev Nikolaevici și spune-i că îi voi scrie o dată la două zile.

XXVI.

Saima. dec. 94.

O grotă supratemporală, peșteră a contemplației! Vai! Nu ați abolit timpul de zbor1). Ca de altădată, este subiectul durerilor și al așteptărilor, Aleargă neobosit și îl târăște împreună cu el.

Totuși, pe lângă timp, mă mai atrag și dragostea pentru tine, cu care ai determinat premisa articolului meu.

Iubindu-te foarte mult, trimit articolul, dar îl bei, - Doamne, nu știu.

Am corectat tot ce am putut, am adăugat un nou paragraf. Imprimare! Dumnezeu sa fie cu noi! Și mi-au trimis o foaie gata făcută.

Sub baldachinul jeturilor din nou Odip m-am instalat, Din nou ..

M-am îndrăgostit de lac

după cum reiese din următorul verset:

Sunteți cu toții înfășurați într-o haină de blană pufoasă, Într-un vis senin, liniștiți, minți. Aerul radiant de aici nu suflă cu moartea, Această tăcere albă transparentă.

Într-o pace adâncă imperturbabilă, Nu, nu degeaba te-am căutat. Imaginea ta este aceeași în fața ochiului interior, amanta zână suge și legănește (Eka rimă!).

Asta nu înseamnă cenzură. În general, aprob articolul tău la timp și al treilea, precum și al doilea. Vă voi anunța obiecțiile mele personale când ne vom întâlni. V.S.

Ești fără vină, ca zăpada din spatele munților,

Ești gânditor, ca o noapte de iarnă,

Toți sunteți în raze, ca o flacără polară, Haos întunecat, fiică strălucitoare! ')

Trecand la proza, cred, draga prietene, ca voi avea timp sa tin pasul cu corectura articolului corectat. Trimite-l aici in cel mai scurt timp (NB. inregistrat): Finlanda, Imatra - Rauha, pensiune Alma, V.S.S. - in doua exemplare - unul pentru retur, iar celalalt pentru plecare. Dacă, totuși, vă grăbiți foarte mult, atunci căutați corecții, în special

pentru inserții noi și, în orice caz, trimiteți-mi cât mai curând o copie corectată pentru uzul meu.

Salut cu drag familia ta, Levon și toți prietenii. Lui Trubetskoy, în același timp cu aceasta, îi trimit o scrisoare lungă – un răspuns întârziat la cele patru ale lui. Sper că este supărat pe mine nu pentru această tăcere, ci pentru dezaprobarea mea extremă a experienței sale satirice.

Kantul meu a fost finalizat cu succes. În literatură, menționez Levon și „Timpul”. Fii sănătos.

V.iad-ul dvs. Solovyov.

XXVII.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich, după ce am primit dovada astăzi (vineri) la ora 19 și am corectat-o imediat, ți-o trimit mâine (sâmbătă) dimineață, de îndată ce mă trezesc.

Dacă doriți, a doua jumătate a articolului (pentru cartea din ianuarie) poate fi intitulată special, papr., „Întruchiparea istorică a idealului necondiționat” sau ceva de genul – după cum puteți ghici, va fi despre Hristos (împotriva lui Kant). Acest lucru, poate, nu se va îmbunătăți pentru mulți, dar ce să faci! Nu vreau ca Hristos să mă lepede la teribila judecată, care, de altfel, nu este departe.

Vă rugăm să trimiteți corecturi, dacă nu pentru returnare, atunci măcar pentru asigurare cu privire la unele

Vezi „Poezii” de V. Solovyov, ed. a V-a, p. 113. Ed.

greșeli de tipărire. Peste tot, unde aveam cuvântul „acea”, tipografiatorul a dactilografiat „Dumnezeu”, în urma căruia au venit nu numai absurdități, ci și blasfemie.

Cu siguranță vreau să vin la Moscova în decembrie, dar între timp îi salut pe toți cu drag.

Al tău Vlad. Solovyov.

Nemișcat în brumă

Poiana albă, linii înecate de lapte de ceață.

Crinul crește

Într-o inimă singură

Și roadele efortului

Luptă împotriva viciului.

Nu intra în mijlocul amurgului

Să palid Valentine?

Dar care număr?.. Eck! Sunt fără cap acum!

Toate acestea nu sunt adevărate. Nu există Valentine și există doar nimfa indiană „Nora-sleep”, pentru că în curând va fi dimineață.

XXVIII.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevici, în același timp cu acest răspuns la cea mai bună scrisoare a dumneavoastră, returnez dovezile corectate direct tipografiei lui Kușnerev (prin poștă recomandată), pentru că nu îmi amintesc adresa exactă a lui Ivanovski; dar tu această ultimă veste. Am introdus o jumătate de pagină în locul despre vis în sensul remarcii tale, cu care sunt complet de acord. Și în privința vinului, a făcut o mică corectare. Vino la mine prin toate mijloacele, cel mai bine pe 12. Trenul de la calea ferată finlandeză pleacă la ora 9 dimineața (nu există altul convenabil), iar după o scurtă oprire cu schimbare în Vyborg, se continuă pe cealaltă cale ferată până la gara Imatra, unde, dacă anunta dinainte, te voi intalni, iar la In orice caz, vei gasi cai la Alma, in Rauha.

La ora õ-a a zilei vei fi la fața locului, după ce ai petrecut cu mine seara, noaptea și jumătatea zilei următoare, vei fi livrat de mine înapoi la Imatra până la ora 3 2 și vei ajunge. în Petersburg înainte de miezul nopții. Dacă este prea târziu să te întorci la Moscova pe 15, atunci vino la mine, în loc de 12, 10 sau 11. Întreaga călătorie dus-întors în clasa a treia nu costă mai mult de 6 ruble (trebuie să o iei cu un bilet dus-întors - este mai ieftin), iar în Raukh vei fi oaspetele meu.

În încrederea unei întâlniri rapide, nu mai scriu nimic. Vă rugăm să transmiteți sincere salutări Nataliei Petrovna și Nataliei Yakovlevna. Cu siguranta te astept.

Vlad al tău. Solovyov.

XXIX.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Vă rog să veniți dacă aveți vreo oportunitate. Cu siguranță nu știu când voi pleca din nou la Moscova, dar mi-ar plăcea foarte mult să vă

văd și să stau de vorbă. Tocmai am semnat articolul din februarie pentru Vestnik Evropy și voi fi liber de la muncă urgentă timp de 3-4 zile.” Rauha, Alma, foaia terminată a articolului meu, precum și întreaga carte din ianuarie. Nu mai scriu nimic, încă păstrând speranţa pentru sosirea ta. Să fii sănătos."

Al tău Vlad. Solovyov.

Zilele trecute l-am văzut pe Levon într-un vis într-un mod rău. Ce-i cu el? Și Trubetskoy este supărat pe mine. A scris el opera Medusa?

Rauha pe Saimaa. 24 ianuarie 95.

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Îmi pare foarte rău că nu ai putut să vii la mine și, de asemenea, sunt puțin enervat pe tine că ai uitat să-mi îndeplinești cererea (pe care nu te-ai deranja dacă ai ști sigur

adresa lui Ivanovsky) despre trimiterea articolului meu cât mai curând posibil în forma sa finală (ca o foaie separată sau în cartea unui jurnal - nu contează). Chiar am nevoie de asta pentru tipărirea cărții mele. Mâine mă duc la Petersburg pentru 10 sau 12 zile și, prin urmare, dacă articolul sau cartea, Voprosov, nu mi-a fost încă trimis aici, atunci vă rog să aranjați cât mai curând posibil ca ei sau ea să-mi fie trimise la Petersburg, Hotelul Angliya. Și iată încă un lucru: dacă finanțele nu ți-au murit încă complet din cauza lansării și distribuirii premature a cărților (nu în sprânceană, ci chiar în ochi!), atunci vă rog să aranjați plata taxei pentru ultimul articol să-mi fie trimis cu deducerile corespunzătoare (în septembrie, îmi amintesc, eu pentru o bancnotă rotundă am dat 20 de ruble în plus, cu deducerea lor, dar pentru „Tigaia”, cred că vor 50 sau 55 de ruble. rămân) la Petersburg, numai că nu pe numele meu, ci pe numele colonelului Kuzmin-Karavaev (vezi adresa de mai jos).

Am prosperat aici deocamdată, iar înghețul fără vânt nu mi-a făcut nici un rău, dar aseară, când au fost 30 de grade cu un vânt atât de puternic încât geamul de la ferestre a fredonat, se pare că mi-am răcit bine. hemoroizi în instituţia locală primitivă. Sper să mă vindec printr-o baie fierbinte.

Ce ai la Moscova? L-am văzut din nou pe Levon într-un vis. Sărută-l și toți prietenii tăi. Mă înclin din suflet în fața Nataliei Nikolaevna. Din moment ce aprobi versurile mele „serioase”, atunci iată ultimele dintre acestea pentru tine.

Mă duc la Moscova în martie.

Vlad al tău. Solovyov-

Mig.

Din nou el, din nou umbre languroase

Chipuri uitate de inimă și vise trăite... Genunchii se pleacă în fața necunoscutului, Și șuvoaie de lacrimi curg către irevocabil.

Acele lacrimi nu sunt despre ele, oh nu, se vor întoarce - Momente de regret amar care au pierit pentru totdeauna. Nu este posibil să-l reînvie, iar anii grei trage încet în urmă momentul Eternității.

Sau este acest gând o înșelăciune, iar în trecut doar umbre de chipuri uitate de inimă și vise trăite?

Genunchii se pleacă în fața necunoscutului,

Și șuvoaie de lacrimi curg către irevocabil

Vlad. Solovyov.

XXXI.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Abia acum mi-a fost livrată scrisoarea ta din 8 septembrie. Articolul meu a fost trimis prin scrisoare recomandată pe 3 septembrie — cu exact 10 zile în urmă — la tipografia lui Kushnerev. A dispărut? În acest caz, telegraf. Mai probabil, totuși, nu ai avut timp să faci față. Dacă este primit în timp util, atunci vă rog să ordonați ca dovezile să-mi fie trimise cât mai curând posibil la hotelul Angliya, Petersburg. Considerând decizia dumneavoastră anterioară ca fiind definitivă, am aprobat (pasiv) transferul revistei la Petersburg, dar, desigur, cel mai bine ar fi să rămâneți. Voi fi cu adevărat bucuros dacă felul în care scrieți va fi stabilit. Articole pentru 1896 promit cu hotărâre.

Pentru amuzamentul inimii tale triste, iată două dintre poeziile mele deliberat decadente:

eu.

Orizonturile sunt verticale etc.

II.

În rai ard candelabre etc. 2).

Ne vedem în octombrie sau noiembrie. Mă închin foarte mult în fața Nataliei Nikolaevna și a tuturor ai tăi.

Vlad al tău. Solovyov.

') Acest. poezia este dată în întregime, având în vedere faptul că conţine unele opţiuni, deşi nesemnificative, în comparaţie cu textul tipărit în „Poemele” lui V. Solovyov.

Rsd.

■2) Vezi Poeziile lui Solovyov, ed. a III-a, p. 211 şi 213. Ed.

XXXII.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich, ce înseamnă acest vis? Din scrisoarea dumneavoastră, ca și din telegramă, reiese clar că mi-ai trimis dovada miercuri 1, dar sâmbătă 19, și nu am primit nimic. Și dacă l-aș fi primit, atunci, desigur, l-aș fi putut corecta până luni, dar acum ce o să corectez? Nu am nici unul negru. Și absolut nu permit să fie tipărit fără corectarea mea.

Cui, unde și cum ați trimis dovezile? Dacă totul este făcut așa cum ar trebui, atunci în dispariția misterioasă a acestei lucrări va trebui să vedem un indiciu deliberat al destinului că articolul nu ar trebui să apară în cartea din noiembrie. De acord că de data aceasta nu sunt vinovat de nimic.

Cu observațiile făcute în scrisoarea dumneavoastră, sunt parțial de acord absolut, parțial juxta mod um și parțial nu sunt de acord. Nu există timp să scriem despre asta în detaliu — Kant nu este încă terminat, dar încă trebuie să scriem un necrolog pentru A. M. Ivantsov.

Am primit manuscrisul lui K. Strubin, îi voi scrie autorului în câteva zile. Sărut, mă înclin.

Vlad al tău. Solovyov.

XXXIII.

(1895).

Dragă prietene Nikolai Yakovlevich!

Vă trimit un articol foarte informativ și învățat despre filozofia cabalistică. Autorul său, baronul David Gintsburg (fiul unui bancher celebru), este unul dintre studenții preferați ai academicianului baron Rosen, care garantează pentru el ca fiind un orientalist solid și expert în aceste lucruri. Cred că acest articol este foarte de dorit pentru departamentul special, Întrebări, — din câte îmi amintesc, încă nu aveai nimic despre filozofia evreiască.

Vă rog să-mi spuneți cât mai curând posibil decizia dvs. în această chestiune. În ceea ce privește limba rusă a articolului — dacă nu aveți timp — mă angajez să-l mângâiesc în dovadă. Mă veți obliga cu

publicarea rapidă a acestui articol, iar până la începutul lunii martie voi trimite pe al meu.

Faptele tuturor sunt până la gât. Dacă îl vezi pe Trubetskoy, mulțumește-i din partea mea pentru scrisoarea greacă și spune-i că voi răspunde la prima mea îndeletnicire.

Mă înclin din suflet în fața ta, te sărut pe tine și pe toți.

Sângele Tău. Solovyov.

λ XXIV

(1896)

Vă rog, dragă prietene Nikolai Yakovlevich, puneți imediat acest lucru în tipografie și trimiteți-mi, cât mai curând posibil, primele dovezi (probe de galere) în 2 exemplare. Am nevoie de asta pentru a nu întârzia tipărirea cărții.

Pe curând.

Vlad al tău. Solovyov.

N.B. Asigurați-vă că includeți Cabala în Cartea Mai, altfel nu vă bazați pe cooperarea mea. Ultimatum.

XXXV

(1896)

Drag prieten!

Acest bilet vă va fi dat de bunul meu prieten Pyotr Trofimovici Dekhterev (de la Vechii Credincioși). Este interesat de întrebări foarte filozofice și ar dori să se consulte cu tine.

Vlad al tău. Solovyov.

XXXVI.

(1896) Dragă prietene Nikolai Yakovlevici!

Manuscrisul pe care l-ați trimis este o traducere a uneia dintre lucrările lui Emmanuel Swedenborg, și anume „Despre dragoste și înțelepciune”. Pentru cititorii care nu sunt familiarizați cu punctele de vedere și terminologia de bază ale lui Swedenborg, această lucrare este obscură și neinteresantă.

Voi returna manuscrisul când ne vom întâlni, precum și datoria mea.

Vlad al tău. Solovyov.

19

XXXVII.

76" Oct. 9G. Sankt Petersburg, invitat. Anglia Drag prieten Nikolai Yakovlevich!

I-am scris lui Aikhenvald, în calitate de autor al revistei, și lui Trubetskoy, ca „următorul” editor, iar Grot și Lopatin, care nu mi-au citit scrisorile, îmi răspund. Nu este, așadar, de mirare că explicațiile acestor două persoane amabile, dar nesăbuite, în orice caz, nu au legătură cu cazul.Și ideea este doar că pe cartea „Aforisme” și așa mai departe, există numele meu, ca redactor care poartă responsabilitatea literară, astfel încât toți recenziile despre publicație se referă în mod specific la mine și, prin urmare, apariția unei recenzii batjocoritoare în revistă de filozofie (cu o recenzie scrisă de secretarul de redacție), jignitoare la adresa mea, este incompatibilă cu colaborarea mea în această revistă. Cea mai elementară curtoazie cerea să știu dinainte despre atitudinea mea față de această problemă, iar șederea mea la Moscova și vizitele aproape zilnice la redacție au fost deosebit de convenabile pentru asta. Despre sentimente și intenții, nu am spus nimic și nu spun nimic, este o chestiune de fapt incompatibilă cu participarea mea la revistă. După cum i-am scris deja lui Trubetskoy, dacă mi-ați înnegrit ochiul complet accidental, atunci cea mai incontestabilă inocență a voastră nu m-ar priva de dreptul și datoria de a avea grijă de ochiul meu și, din acest motiv, de a părăsi zona dvs. miscarile.

Acum decideți singur ce este mai de dorit pentru dvs.: păstrarea revizuirii sau păstrarea cooperării mele - nu pot avea nicio opinie în această chestiune. Nu aș dori deloc să vă supun dificultăților financiare serioase, dar, după cum știu din cazuri similare recente, tăierea a 4 pagini este o chestiune mult mai puțin dificilă și mai lungă pentru o imprimantă decât ar părea. Cu metoda ta de a publica cărți, o zi în plus nu va face o diferență notabilă. Dacă nu sunteți de acord cu mine pe fond, atunci aveți o modalitate ușoară de a dovedi greșeala mea și de a mă face să-mi retrag cererea: arată-mi (cu excepția Severnago West, cunoscută pentru anomaliile sale) o altă revistă rusă sau europeană, - care ar imprima pe ale lui

pagini de recenzii editoriale derizorii ale publicațiilor propriului personal permanent. Între timp, rămân la decizia mea și am luat măsuri care condiționează executarea corectă a acesteia - restituirea avansului pe care l-am luat.

Apoi, indiferent de acest lucru, rămân sincer să te iubesc

Vlad. Solovyov.

XXXVIII.

Vybir, 12 noiembrie 18MÍ

Neurop *) finlandez, care suferă de nevrită.

Trimite-ți salutările neuronului din Moscova!

Toată existența pământească, ce zaci acolo,

Totul este aruncat în râul (în râul) timpului - nu în Ron!

Pachta ρεΓ.

Și în fiecare an, adăugând la curs,

Râul timpului se repezi din ce în ce mai repede,

Și, simțind de departe atât marea, cât și libertatea,

Spun calm: si antha ray!

Dar neînfricatul Levon mă amenință,

Geanta dinamica a substantei;

Adu la râu și o masă invizibilă

Deodată barajul întreg curentul lui Heraclit.

Levon, Levon! Lasă-ți ideea

Și nu te încurca cu apa și focul.

Nu există substanță! Hegel i-a băgat în gât, Dar și fără ei vom trăi glorios!

*) Atât acest termen, cât și următoarea adresare poetică către L. M. Lopatin își găsesc o explicație într-o carte publicată în același timp. „Questions of Philosophy and Psychology” (cartea 34, sept.-oct., 1896), unde, printre altele, articolul lui S. Sukhanov „The Doctrine of Neurons (neuron) in Application to the Explication of Some Psychic Phenomenas” și o prezentare a dezbaterii prin referire. Lopatin „Conceptul sufletului conform datelor experienței interne” - despre substanțe (în „V.F. și P.“ 1896, kp. 2).

În ceea ce privește articolul, o parte semnificativă a acestuia este deja gata și va fi trimisă la Moscova în câteva zile, iar apoi restul și ceea ce îmi aparține, cartea poate ieși fără piedici, dacă nu pe 1, atunci în primele zile ale lunii decembrie. Cred, și nu fără motiv, că

în ceea ce privește întârzierea, numai gloria este asupra mea, iar adevărații cunctatori stau la Moscova. Acesta, însă, nu este un reproș: știu din proprie experiență că în aceste – Doamne iartă-mă! – majuscule, nu se poate scrie doar... nu se poate ține pasul cu forfota. Oameni cumsecade, mai ales dacă sunt curteni sau ferlacours de femei, dobândesc direct nebărbierit, și cărora, după cum văd eu, medicii le vorbesc doar despre nevrite (o, nu minți!), Ar trebui să mulțumească lui Dumnezeu și nimic mai mult.

Referitor la prelegerea din martie, ce să spun? Oare, în loc de o prelegere în martie, eu însumi mă pot dovedi a fi Martha, care va fi cântată: Martha! Martha! Unde te-ai ascuns? Căci în burtă, ca și în moarte, numai Dumnezeu este liber.” A doua zi voi fi la Petersburg și voi trimite manuscrisul de acolo.

Fii sănătos. Te imbratisez pe tine si pe toti prietenii mei. Mă înclin din suflet în fața Nataliei Nikolaevna.

Vă anexez lucrarea de astăzi a muzei, care m-a vizitat în cursul dimineții, hoinărind pe străzile și bulevardele Vyborg:

Acești copii finlandezi

Infinit de blond!

Măcar încearcă să faci o glumă

Sunt serioși în aranjarea găinilor?

De la mine gri ar fi iepuri

Probabil au născut

Carne pe care o mănânc și aș fi

Sunt un tată exemplar pentru ei.

Trivia! În lumea albă

Voi trăi fără fipnoks albi,

Și oricui iepuri -

Iarna lor este plină de rypok!

Vlad. Solovyov

XXXIX

11 mai 97.

Dragă prieten Nikolai Yakovlevich,

Iată scrisoarea dvs. de duminică, parțial referitoare la energia psihică - Stasyulevich a fost imediat de acord cu articolul dvs., spunând: „Dacă ar fi clar cum l-am asigurat.

Vă rog să vă grăbiți să corectați nota mea polemică: trebuie să o suplimentez puțin. Mă înclin și mă sărut.

Vlad al tău. Solovyov.

Scrisori către Prințul C. H-Trubetskoy

eu.

(ÍS8S t.)

dragă

Nikolai Yakovlevici,

Vă rog să-mi spuneți dacă sunteți în Moscova. Chiar am nevoie să te văd despre disertația și articolul meu. După cum știți, Lopatin nu a fost cu mine înainte de plecarea mea în străinătate și, prin urmare, nu v-am putut trimite foile tezei mele, așa cum voiam să fac, și am pierdut undeva adresa voastră de vară.

Aș dori să public în jurnalul dumneavoastră nu un studiu despre metafizica greacă, ci un alt articol cu conținut filozofic despre natura conștiinței și funcțiile sale logice.

Dar din moment ce am promis să pregătesc o introducere în metafizica aristotelică, pe care o am pregătită parțial integral, parțial în brillon (a cărei corespondență va dura 3-4 zile), vă las pe voi să decideți ce este mai potrivit. În orice caz, aș vrea să vă arăt munca mea. Locuiesc la 10 verste de Pușkin – la doar 2 ore de Moscova și mă aștept să stau aici până în noiembrie, când vin la Moscova să susțin prelegeri (nu voi avea timp să deschid cursul până la jumătatea lunii septembrie).

Prin urmare, v-aș ruga foarte mult să faceți o programare cu mine săptămâna viitoare - dar nu mai devreme de ora 10 sau 11. dimineata si nu mai tarziu de ora 2, ca sa ma pot intoarce cu un tren de patru ore.

Aștept oaspeți în aceste zile și, prin urmare, nu pot pleca mult timp. Ar fi și mai bine dacă mi-ați programat să vin vineri, indicând unde vă pot găsi. Pot fi la Moscova luni, vineri și sâmbătă, dar vineri mi-ar fi cel mai convenabil.

Dacă ești la Moscova, atunci te rog să-mi dai un răspuns printr-un mesager. Și dacă nu, atunci lasă-mi un cuvânt în Pushkino, Vynyrki. Gata să vă servească respectuosul dumneavoastră

S. Trubetskoy.

PS. Cine este decanul nostru acum?

II.

(Berlin), 15 noiembrie 1890 i.

Drag prieten,

Nikolai Yakovlevici!

Vă trimit articolul meu, pe care, din suspiciune, nu am îndrăznit să-l public. Simt că m-am răcorit față de ea, pentru că în momentul de față sunt foarte interesat de alte întrebări. Și de aceea, având în vedere incapacitatea mea de a mă oferi complet ei și de a o modifica în mod esențial, o trimit în forma sa originală aproape fără schimbare. Acesta este primul pachet, al doilea va ajunge într-o săptămână.

După tipărire, vă rog să citiți și să-i dați lui Solovyov; pentru asta, trimite-mi cât mai curând prima dovadă cu comentariile tale. Promit solemn această corectură, pentru că nu o vor păstra două zile.

Acest articol mi-a stricat mult sânge. Daca nu ti-am scris pana acum, este pentru ca am tot amanat trimiterea. Ne-am stabilit la Berlin, nimic, și eu vorbesc cumva în germană proastă cu înțelepții locali. I-am cunoscut pe Diels, de la care ascult mitologia greaca, instructiva pentru mine, si pe Hariak, de care sunt extrem de multumit; Acești bărbați îmi aduc beneficii și plăcere deosebite. Din moment ce Harnak înțelege limba rusă (fiind din Dorpat), i-am semnat cartea mea. În plus, am întâlnit alți câțiva profesori (Paulsen, de altfel) – toți oameni extrem de drăguți și ospitalieri. Vizitez, sau mai bine spus, am ocazia să vizitez multe societăți învățate în care am fost introdus (Diels arheologic, geografic - asta deja prin cunoștința mea cu președintele Richthofep, care este vecinul meu, și cu societatea filozofică a nasopul). La Universitate am drepturi de ascultător liber. Eu traiesc-

Kurfürstenstrasse, 16 - strada cea mai profesorală: Diels, Zeller, Harpak, Lenz și ceilalți cunoscuți ai mei locali sunt la o aruncătură de băț de mine.

Dintre ruși, îl văd aici pe Kumanin, care a fost extrem de drăguț cu mine, mi-a făcut multă plăcere. precum și alte câteva cunoștințe. Kumanip se înclină foarte mult în fața ta.

Vă rog să-mi dați vești despre voi, Solovyov, Lopatin, despre viața mentală a Moscovei. Ce este disertația lui Lopatin? Care este numărul

de abonați ai revistei și în ce moment este întrebarea despre publicare? Trimite-mi o copie a revistei și spune-i lui Solovyov că încă nu i-am văzut recenzia. Ce zici despre acest review? Mi-a citit-o în schiță și nici nu știu dacă a refăcut-o sau nu. Înainte de a pleca, a spus că repetă ceva acolo și, prin urmare, aș fi foarte curios să-l am. Cu toate acestea, eu însumi îi voi scrie lui Solovyov în următoarele zile, deși nu știu dacă se află la Moscova. I-am scris fratelui meu, dar nu am răspuns de la el.

La revedere, vă strâng mâna într-un mod prietenos și vă doresc numai bine vouă și angajamentelor voastre. Salutările mele din suflet pentru soția ta.

Al tău S. Trubetskoy.

Ar fi de dorit să plasați articolul (aproximativ 3 foi) în întregime în această carte. Am redus ultima parte, extrem de lungă, la ultima posibilitate, dar fără ea nu aș vrea să o plasez pe cea trimisă, care are sens doar ca întreg.

Vă rog să-mi salvați manuscrisul.

III.

(Perlin) õ Yale. 18Í/1 t.

Drag prieten!

După depeșele voastre, eram convins că articolul meu va fi sfert și nu era deosebit de grăbit cu corectarea, când deodată a sosit corectorul dumneavoastră dactilografiat și am trimis imediat tot ce aveam împreună cu corectarea ultimului §. În orice caz, dacă din anumite motive această corectare întârzie pe drum, vă trimit astăzi un al doilea exemplar cu o listă de greșeli de tipărire pe care le-am observat.

Sarbatori Fericite tie si sotiei tale. Aici ducem o viață de familie liniștită, care a fost tulburată doar de boala fiicei mele, difterie, de care Domnul Dumnezeu a vindecat-o printr-un anume homeopat. Cu aceasta ocazie am schimbat apartamentul, adica ne-am mutat efectiv peste strada (adresa noua: Landgraf'eiistr. 10). Nu am fost la Zeller, pentru că în general mă interesează puțin, ca alți filozofi locali, cu excepția lui Hartmann.

Cu toate acestea, sunt familiarizat cu Paulsen și Lasson. Cel mai adesea îl văd pe Diels și mai ales pe Harnack și am început să studiez reforma.

Îi văd și pe unii dintre ceilalți profesori - toți sunt oameni foarte drăguți, amabili și primitori.

Ce s-a întâmplat cu scrisoarea mea către Solovyov, pe care ți-am trimis-o? Ar fi extrem de neplăcut dacă nu ajungea la el. Nu am nicio

veste despre el, iar din dispecera ta nu am putut intelege cine este cel mai bun, el sau tu? Te rog răspunde-mi.

Respectele mele cele mai profunde pentru soția dumneavoastră.

Îți strâng mâna în prietenie.

Al tău S. Trubetskoy.

PS. Mulțumesc pentru gunoaiele preoțești pe care mi le-ai trimis. Continuarea a sosit. Oh, preoții ăia!

Mă dovedesc a fi un adept al lui Hegel. Feuerbach și apostatul Julian!

IV

(Berlin) 15 ian. 18h i.

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Mă adresez dumneavoastră cu o mare rugăminte: trimiteți-i lui Lang cardul atașat și atribuiți-vă în numele dumneavoastră numele acelor persoane care mai trebuie să-mi trimită disertația, care încă nu este revizuită în multe reviste. Mi-ar plăcea foarte mult să existe un fel de recenzie în Revista Ortodoxă și Buletinul Bisericii-Public, deși se pare că nu am trimis cartea acolo. El a trimis doar pe Antonia și Karinsky la Academia din Petersburg și pe nimeni la Academia din Moscova, ceea ce, se pare, a fost o greșeală. Mi-ar plăcea foarte mult. astfel încât al meu

cartea a fost distribuită tocmai printre academiile spirituale; Acum, poate că recenzia stupidă a lui Butkevici din „bufnița și rațiunea” este turnată de asta. Op susține că sunt un hegelian, afișul Feuerbach-ului și îl respinge pe Hegel cu aceleași argumente. , Sunt în dușmănie cu creștinismul ca și apostatul Julian și asemenea prostii, pe care le-aș putea respinge citând pasaje paralele din cartea mea — ca să nu mai vorbim de articolele mele.Dar eu însumi nu vreau să intru în polemici din multe motive. cititorii revistelor spirituale ar fi mai convingătoare dacă unul dintre publiciștii lor ar spune ceva în apărarea mea de astfel de acuzații ridicole și uimitoare.disputa mea și și-a exprimat simpatia pentru mine.specialitatea lui este filosofia sau istoria religiilor.Dacă îl cunoașteți și puteți aranja pentru el sau orice alt spiritual scriitor să scrie o recenzie despre mine cât mai curând posibil, v-aș fi foarte recunoscător. Cartea mea a fost trimisă de Lang congregației pentru academii și seminarii teologice în septembrie. Prin urmare, aș dori ca recenzia să apară cât mai curând posibil. Îți strâng mâna ca prieten și aștept cu nerăbdare răspunsul tău la ultima mea scrisoare.

Al tău S. Trubetskoy.

PS. Ai primit scrisoarea mea prin Petersburg? Ce este Lopatin și disertația lui? Este adevărat că Korsh pleacă la Odesa și de ce? Sunt foarte familiarizat cu Vvedensky. D. Samarin, dar poate vei găsi pe cineva mai potrivit. Ne-am mutat pe Landgrafenstrasse 10.

v.

(Berlin) 15 ian. 1891

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Iartă-mă că te deranjez cu cererile mele. Vă rugăm să scrieți lui Gopdatti (un membru al societății dvs., un prieten al lui Lopatin) o notă de la dvs. (sunt familiarizat cu el) pentru ca el

mi-a trimis aici pamfletul lui despre cultul ursului printre Manz. Diels mi-a cerut să-i livrez cât mai curând această carte, de care are nevoie pentru comparație cu cultul ursului în rândul grecilor antici (au fost și spectacole dramatice). Nu știu dacă această carte este de vânzare.

În ultimul timp am făcut multe noi cunoștințe cu diverse vedete berlineze și fac multe călătorii. Dar probabil că nu voi amâna corectura. Vă rugăm să trimiteți două copii pentru orice eventualitate. Le voi repara pe ambele și le voi trimite pe ambele în pachete diferite. Ai făcut 50 de retipări ale articolului meu ca și cele anterioare? Dacă da, atunci ține-le la tine deocamdată, dar a sosit doar o imprimare. Am fost îngrozit să citesc descrierea ta despre starea ta groaznică. De ce faci asta? Nu mai ai o secretară și faci singur munca de servici a revistei? P. G. Vinogradov a venit astăzi aici și mi-a spus că vrei să refac partea a doua. Spune-mi gândurile tale. Dacă V.S. este la Moscova, atunci roagă-l să-mi răspundă și să scrie un cuvânt despre el.

Îți strâng ferm mâna.

Al tău S. Trubetskoy.

UB

(Berlin) 4 feb. 181)1 i.

Stimate prieten Nikolai Yakovlevich, a vrut pentru prima dată în viața sa să fie atent și să trimită dovezi la prima cu mătușa mea.

Dar din moment ce și-a amânat plecarea, am trimis dovezile mele cu ea abia ieri. Ea va fi la Moscova joi sau vineri și a promis că vă va livra imediat un pachet. Ea este vecina ta (Durnovsky Lane, satul Lanskoy). Îmi pare foarte rău că nu mi-ați trimis o copie nouă și

curată a ultimelor pagini. Mi-e teamă că amendamentele mele vor ieși de neînțeles; dacă este posibil, trimiteți-mi, după corectare, dovezile ultimelor două pagini așezate. Promit să nu schimb nimic acolo și să-l trimit în aceeași zi. Vă rugăm să faceți aranjamente în general pentru ca corecturile mele să fie luate în considerare cu atenție, altfel sunt multe greșeli de scriere în ultimul articol.

Nu este finalul articolului meu prea teologic? Sunt amendamentele clare? Eliminați în penultimul § (sfârșitul pregătirii.

pp.) următoarea frază: „Credință, nu e ușor... și tot așa până la Absatz pe ultima pagină (adică până la cuvintele „împotriva dragostei” inclusiv?) Poate că va fi mai puțin onctuos? În afară de asta, nu pot și nu vreau să schimb nimic. Sunt foarte nemulțumit de ultimul meu articol, Viață și conștiință. Vă rog să-mi scrieți. Îți strâng mâna.

Trubetskoy.

VII.

(Berlin) Despre februarie. 1801”. Drag prieten!

Până la 1 martie, ei cer de obicei de la profesori o declarație de prelegeri pentru anul următor. Îi voi scrie lui Troitsky că anunț un curs de filozofie antică — nu știu numărul necesar de ore și, prin urmare, vă rog să mă anunțați cât mai curând posibil. Apropo, s-a decis plecarea ta pentru sezonul viitor? Ceva nu se gândește. Ați primit corectura și scrisoarea mea? Ce faci frumos? Unde este Solovyov? Încă nu știu dacă a primit scrisoarea mea și unde și cum să-i scriu? Îți strâng mâna.

Al tău S. Trubetskoy.

Cred să stau aici până în primele zile ale lunii martie, pe stil vechi. În ultima mea scrisoare, am cerut, dacă se poate, să-mi trimit dovezi ale ultimelor 2 pagini ale machetei.

Există o mulțime de greșeli de tipărire în ultimul articol. Dacă i-ai fi trimis mamei pentru corecturi restul paginilor, sunt sigur că nu ar fi ratat nici măcar o greșeală de tipărire, dar au fost și unele grave.

vili.

(Berlin) 11 tfieep. 1801”.

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Am primit ieri de la fratele meu corectura articolului meu cu observatiile lui. Profit de acest lucru pentru a vă trimite cât mai

curând ultimele două pagini, în forma în care doresc să fie tipărite. Poarta mi-a spus a lui

Îmi pare rău, dar din păcate acum nu pot schimba nimic. Cu excepția cazului în care, în nota de subsol (imediat premergătoare § 6: „Nu vom intra aici în speculații zadarnice despre nemurire”), înlocuiți cuvântul „lenos” cu cuvântul platonic. Vă rog să faceți acest lucru în privința fratelui dumneavoastră și a L. M.; fratele meu mi-a cerut să fac asta din respect pentru Socrate, dar acesta din urmă a privit metapsihologia ca pe o ocupație inactivă. Vă mulțumesc foarte mult pentru tăierea din New Time.

Vă rog să nu uitați să-mi trimiteți continuarea articolului lui Butkevich (mi-ați trimis Λ" 1). Fă-mi o favoare, spune-i adresa lui Solovyov.

Fratele meu a observat multe greșeli de tipărire pe care le-am ratat (antimonii peste tot în loc de antinomii etc.). Îți strâng mâna în prietenie.

Al tău S. Trubetskoy.

IX.

17 < feb. (Berlin). ¿ Martie 1891 până

Drag prieten!

Încă nu știu dacă ai primit articolul meu și ești mulțumit de modificări? De asemenea, încă nu știu dacă V.S. a primit scrisoarea mea.

Având în vedere decupajul pe care l-ați trimis, „N. Vr., cred că va fi necesar să răspundem calomniei lui Butkevici într-un jurnal spiritual. Vă rog să-mi spuneți cât mai curând posibil, unde este cel mai bun loc pentru a face asta? La Moscova sau Petersburg? Întreabă-l pe V. ('., care are experiență în aceste chestiuni. Dacă nu ți s-a dat articolul meu, este Dumnezeu știe ce, anunță-mă în curând. Îți strâng mâna.

Al tău S. Trubetskoy.

X.

(Kreishnaes, sept.) 1891 i.

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Vă rog, nu lăsați această pisyulka fără un răspuns, pe care vă rog frumos să-l adresați apartamentului meu (Arbat, Doctor al Medicilor Generali Ruși). Eu însumi voi fi la / t Moscova, dacă Dumnezeu vrea, 11 –

13 septembrie. Sper că nu vă veți grăbi prea mult cu disputa, adică înainte de sfârșitul lunii septembrie sau începutul lunii octombrie nu va mai fi niciuna. Altfel, legea va fi nepotrivită pentru Lopatin și pentru noi.

Ce poți spune despre teza lui Lopatin? Când vei fi la Moscova? Trebuie să ne vedem pentru a vorbi despre multe lucruri. Nu va fi nicio întârziere pentru disputa mea, dar cer cel puțin 2 săptămâni pentru un răgaz de la drum, o întâlnire cu rudele, treburile familiei și în final, pregătirea pentru o dispută. Pe curând.

Al tău (Trubetskoy.

XI.

(lìeoitlieif) martie 181) 8 i.

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Vă rog să-mi trimiteți cartea de martie în Beaulieu. mer Alpes maritimes, vila, des Bambous.

M-am așezat frumos aici și am început să studiez. Cum este sănătatea ta? Aruncă un cuvânt despre tine. Îți continui regimul, faci dușuri și te abții de la surmenaj excesiv? Dacă ești obosit, vino aici să respiri marea și violetele. Aici ducem cea mai corectă viață: ne trezim la 6, ne culcăm la 10, ne plimbăm puțin, copiii toată ziua în aer. Dacă asta va continua atât de mult, știința mea nu va avea de suferit. Te imbratisez.

Al tău S. Trubetskoy.

XII.

(Moscova, iulie) 1804 or.

Drag prieten!

Eram acum cu Lopatin în comisia de cenzură. Se pare că nu numai că nu au primit nicio hârtie de la Direcția Principală, dar zilele trecute au cerut și 30 de exemplare la Petersburg. Motivul principal pentru oprirea lui Paulsen a fost că originalul cel mai german a fost interzis.

Fedorov a promis că va anunța memoria despre soarta cărții atunci când ziarul va sosi de la Sankt Petersburg, dar a avertizat că la Sankt Petersburg ar putea fi ținute mult timp. E păcat dacă se prelungește.

Scrie-i lui Feoktistov, doar într-o dispoziție calmă și fără insolență, altfel problema nu se va rezolva - și cere-i să accelereze problema cât mai mult posibil, în conformitate cu promisiunea lui.

Cenzorii de la Moscova spun că ei înșiși nu găsesc nimic special în Paulsen.

Și prietenul tău Anthony a fost dus la Ierusalim! Doamne ajuta!

Suntem cu toții bine și sănătoși. Sper că vei scăpa de bolile tale din Riga și vei dobândi curaj și putere.

Te sărut puternic, salută-mi sincer Natalya Nikolaevna. Multumesc pentru scrisoarea ta.

Al tău S. Trubetskoy.

PS Astăzi este programată ședința consiliului și a comitetului editorial la Testov la ora 91/2. Ce este Levon?

xsh.

(Λβτί/ggD·, Lorisenlnnd. Norvegia) 13 aug. 1894

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Cum ești și cum ți-ai petrecut vara? Locuiesc linistit in Norvegia; copiii și soția mei sunt sănătoși, sunt angajat în etică și jurnalism. Vă trimit partea a doua (adică jurnalism) pentru cartea din septembrie, iar începutul primei (adică etica) va sosi, sper, împreună cu mine în prima jumătate a lunii septembrie - pentru cartea din noiembrie.

Cât despre articolul meu jurnalistic, fii prieten, te implor, înainte să devii redactor. Ai citit articolul meu din V. ebr. (August)? Desigur, nu am văzut încă o singură recenzie tipărită: știu dinainte că voi fi certat. Dar aș vrea să exprim în jurnalul nostru în termeni cei mai generali atitudinea mea pozitivă față de slavofilism și, în acest scop, am revizuit articolul pe care vi-l trimit.

Aici constă dificultatea: ideea este că nu am o singură lucrare slavofilă la îndemână și, prin urmare, mă tem dacă sunt corect în schița mea despre „idealurile” slavofilismului și dacă formulez reproșul lui Homiakov. bine?

Spune-mi să-mi tastez articolul, să trimit retipăriri lui Levon sau, mai bine zis, să-l citesc - el este specialist în acest domeniu, apoi

scrie-mi comentariile tale, obligându-l pe Levon să facă la fel (mai bine îmi spui comentariile lui) împreună cu ale tale). , altfel nu va scrie niciodată).

Apoi trimiteți o imprimare la Solovyov (adresa „V. Europa” Galernaya, 20, dacă cealaltă adresă este necunoscută) - și, în sfârșit, o imprimare pentru mine. Ilo calculul meu, pot primi un raspuns de la tine si corecturi pana la 1 septembrie imi trimit manuscrisul direct la birou. În primele zile voi pleca eu însumi în Rusia, iar dacă nu, voi trimite imediat dovada înapoi, astfel încât până pe 7 sau 8 septembrie să fie primită de dumneavoastră înapoi și la timp (dacă este ultima din secțiunea 1).). Numai că, pentru numele lui Dumnezeu, fii mai mult un prieten decât un editor și, în caz de îndoială, amână tipărirea (de exemplu, dacă există obiecții la articolul meu din august care necesită un răspuns serios). După ce am primit o dovadă de la tine, aș putea să-ți dau un răspuns în cazuri extreme, chiar și prin telegraf. În orice caz, fiți siguri că nu voi întârzia. Când urmează să apară cartea?

Bine aici! Te rog să-mi dai vești despre sănătatea și planurile tale. te sarut tare. Mă înclin în fața soției tale.

Al tău S. Trubetskoy.

HP

Iliiii gik, Jjocisenlund (august) 1894.

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

După ce ți-am trimis articolul meu, am intrat într-o îndoială cauzată de două circumstanțe: 1) ținând cont de considerentele de cenzură, a trebuit să numesc lucruri care nu

prin propriile nume și abuzul mai obișnuit al termenului de bizantism, care conferă un caracter de ambiguitate tuturor concluziilor mele; 2) Mă tem că am fost inexact, atât în formularea idealurilor slavofile, cât și în remarcile critice corespunzătoare.

Primul defect mai poate fi corectat prin corectare. Voi vedea ce pot face cu al doilea. Mi-e foarte teamă că în Norvegia, neavând surse la îndemână, nu voi putea face nimic, iar la Moscova cred că sunt abia pe 14. Prin urmare, fii prieten, contează pe articolul meu pentru cartea din septembrie (care ar trebui să apară pe 15?).

Articolul este foarte responsabil și nu aș vrea să-l public fără să fiu sigur de asta. În orice caz, când primesc dovada de la dumneavoastră și o revizuiesc, vă voi trimite o telegramă prin care vă anunțăm dacă o pot corecta sau vă cer să o amânați. Sper că veți înțelege poziția mea și că Lopatin mă va sprijini.

Am scris destul de mult vara asta – există material suficient pentru o revistă pentru orice carte. Dă-mi niște vești despre tine. Te imbratisez.

Al tău S. Trubetskoy.

XV

(Norvegia) 2 sec. 1891".

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

Din păcate, sunt reținut în Norvegia din cauza sănătății copiilor mei și sper să fiu la Moscova abia pe 15. Vă rugăm să anunțați pe oricine de la universitate.

Astăzi este 2 septembrie și până acum nu am primit nicio dovadă sau scrisoare de la unul dintre voi! Evident, articolul nu va ajunge la timp pentru cartea din septembrie, pentru că, repet, o fac o condiție indispensabilă pentru plasament - corectura personală, mă refer la corecturi semnificative.

Aș avea multe să-ți scriu, dar am amânat până la revedere.

Te imbratisez.

CA Trubetskoy.

20

(Moscova, martie) 1805

Drag prieten!

Te felicit din suflet! ')

Știu prea bine prin ce ai trecut zilele astea, ca să nu simpatizez din toată inima. Aș fi bucuros să botez cu tine, dar mi-e teamă că fata mea are scarlatina. Astăzi îl așteptăm pe Filatov și vă voi anunța prin birou despre sentința lui ca să nu aduceți scrisori, sau vin la voi și vă chem în stradă.

Scarlatina – dacă există, pare foarte uşoară – dar, în orice caz, arde această scrisoare.

Felicitări Natalya Nikolaevna și vă îmbrățișăm.

Al tău S. Trubetskoy.

XVII.

(Moscova, la fel). Drag prieten!

Voi face totul, nu am primit încă a doua dovadă. Nu voi amâna. Îl voi anunța pe Leon. Multumesc pentru observatii. Dumnezeu să-ți dea toate cele bune, te voi trimite în această seară să te întreb de sănătatea ta.

Al tău S. Trubetskoy.

XVШ.

(Finlanda) '¿<ì august 1805 Dragă prietene!

Iertați-mă că nu am răspuns atât de mult timp. Scrisoarea ta nu ne-a prins, am plecat într-o excursie la Kuopio. Acum Lopatin este probabil deja la Moscova, iar V.S. la Sankt Petersburg. Îl aștept înapoi aici în următoarele zile. Noi, slavă Domnului, mergem bine, iar pe timpul verii am reușit să fac ceva.

Văd cu tristețe că vă dedați din nou pesimismului editorial – ne vom certa din nou la Moscova. Nu pot spune decât un singur lucru acum - dacă trăiesc, promit că voi publica solemn articole mari în cinci cărți la rând. Unul a fost deja trimis, iar următoarele trei sunt gata în schiță. Sper să-l procesez pe al doilea aici și să-l aduc la Moscova. Acesta este pentru el însuși: cât despre V. (' apoi imprimă

■) În II. I. fiul s-a născut pe 15 martie.

topește în cartea de noiembrie un articol prelungit în care promite să-și arate toată etica așa cum este în afară (pe principiul necondiționat al moralității). Mai departe, din ianuarie, va începe să-și mâzgălească Metafizica pe care, din nou, în afară de a noastră, nu are unde să o tiparească.

Vedeți că timp de un an sunt prevăzute cel puțin două articole în fiecare carte. La 3 ani, V.S. promite că îl va forța pe Karev să trimită ceva revistei. La 4 ani, Leon a compus aici un nou articol despre suflet. La 5 ani sunt sigură că dacă ai fi alături de noi în această vară și ai respira aerul proaspăt, revigorant de aici, ai scrie mai mult și mai bine decât noi trei. Ați citit articolul lui V. S. despre războiul de la Niva? După părerea mea, acesta este unul dintre cele mai strălucite lucruri ale lui. Cred că următorul său articol va fi, așa cum spune K. Prutkov, „ieșirea din rând” Am compus aici și o comedie despre Leon în versuri – să o citim când ne întâlnim – despre cum propriul său suflet a fugit de el și cum îl caută. În general, am fost foarte simpatici aici, am băut pumnul tău sângeros suedez și ai fost comemorat.

Te imbratisez strans, fii in sfarsit filosof, tine-te intr-o crusta si nu ceda dispozitiilor de moment. Vrei să spui că e ușor? Dacă ar fi ușor, atunci toată lumea ar fi filozofi. Și apoi, trebuie doar să

încerci, pentru că totul greu pare dificil doar la început și devine ușor de îndată ce te depășești pe tine însuți. În orice caz, acest lucru este mai ușor decât să experimentezi periodic acele stări prin care treci anual până la primăvară. Acum este încă toamnă și deja ți-ai atârnat nasul.

Îți continui să-ți imaginezi că depinde de circumstanțele externe, de dificultățile familiei, de revistă, departament, societate — și vei renunța la revistă, departament și societate în fiecare an.

Dar trebuie să înțelegi că nu vei scăpa de circumstanțele exterioare cu nimic, de îndată ce cu faptele. Vor fi mereu - o ceartă în loc de alta - așa este aranjată viața pentru toată lumea în general și pentru un familist în special. Deci, este mai bine ca certurile să fie asociate cu o faptă bună și nobilă. Continuați să vă gândiți că este mai util să publicați o colecție completă a lucrărilor dvs. decât să vă continuați prezentul

') N. Ya. s-a născut în Finlanda (Helsingfors).

activitate. Cu tot respectul pentru scrierile tale, îmi voi permite să nu fiu de acord cu tine. Vei avea timp să-ți publici lucrările, dar nu vei avea timp, așa că copiii tăi, elevii tăi vor publica după tine. Sunteți până acum singurul lider și organizator în domeniul nostru de filozofie, iar pentru dezvoltarea filozofiei în Rusia, răspândirea unui interes viu, sincer, conștient în ea, avem nevoie de un astfel de „sămănător” ca tine. Și tu va fi mulțumit pentru asta.Dacă s-a micșorat cu o sută-două numărul de abonați — revista nu se prăbușește pe plan intern, iar pentru fiecare abonat pui zeci și zeci de cititori și, în plus, cititorii sunt încă de cel mai bun fel.

Atât pot să-ți spun deocamdată ca consolare. Sărut mâna Nataliei Nikolaevna și a finului meu și te îmbrățișez.

Al tău S. Trubetskoy.

Felicitări Nataliei Nikolaevna de ziua ta onomastică.

XIX.

(toamna 1893).

Drag prieten!

Am primit scrisoarea ta, care m-a supărat profund. Nu o să mă cert cu tine în scris — nu poți scrie totul, o amân până la revedere. Vă implor și, chiar dacă este posibil, ca membru al societății și prieten, vă cer să nu faceți niciun pas decisiv pentru a închide jurnalul până când societatea nu a discutat problemele. Și această discuție trebuie făcută nu acum, ci când toți s-au adunat. Și nu-ți trâmbița încă intenția.

Chiar daca renunti la redactie, ma indoiesc ca societatea sa renunte la organul ei si sa-l doneze....

la Petersburg. Capital editorial poate fi găsit și la Moscova — acesta este momentul; iar în al doilea rând - mai ales după furt, va fi necesar să vă îndepliniți planul de primăvară, adică. transfera biroul si depozitul unui librar. Doar pe aceasta, pe hârtie, și chiar și pe reducerea costurilor de transport, va fi acoperit întregul deficit.

În primii ani sub Abrikosov, am avut mai puțini abonați și ne-am gândit că lucrurile merg genial. Scrii că este o penurie cu care să faci față

bufonerie: numiți-mi măcar o revistă germană sau franceză care să plătească și să fie o afacere comercială.

Dacă ești obosit, supărat, înțeleg: există ceva. Dar știi - încearcă de șapte ori, taie-l o dată - iată povestea mea pentru tine - principalul lucru este să nu strici lucrurile. Poate chiar obțineți o subvenție pentru revistă!

Ei bine, la revedere, draga mea, îngrozitor cât de rău îmi pare pentru tine cu această ceartă. Suspiciunile tale sunt, fără îndoială, justificate: furtul a 3.000 de cărți fără ajutorul biroului este de neconceput; dar, evident, era aici și vreo persoană străină, legată cumva de comerțul cu cărți. Mi se pare că o astfel de masă de cărți nu poate fi găsită; - interesează pe cineva de la judecători, iar detectivilor li s-au promis palme academice.

Te sărut, cred că la Moscova nu va fi mai târziu de 15, și poate chiar mai devreme.

S-Trubetskoy al tău.

P S. După părerea mea, au furat din birou demult. Vă amintiți, în timpul reviziei, am numărat mai multe ediții și în fiecare a existat un deficit major, 10 sau mai multe exemplare.

XX.

(JLn>mo k).

drag prieten

Nikolai Yakovlevici!

L-am văzut pe Levon înainte de plecarea lui în străinătate. Mi-a spus că mi-ai scris și l-ai întrebat unde m-am dus. Locuiesc cu tatăl meu (sf. Klimovka, Menshov) dar nu am primit nicio scrisoare de la tine.

Ce faci frumos? Planurile mele pentru zpma sunt încă destul de incerte. Vreau să trec la articol, până acum toată lumea a stat peste Origen și a căzut ca zeii greci. Îmi pare foarte rău că nu te-am găsit la

Moscova. Trăim foarte liniștiți aici, la începutul lunii iunie am fost două săptămâni în Caucaz, iar acum stau aici fără pauză și mă gândesc să rămân până în toamnă. Te îmbrățișez, salută Natalya Nikolaevna.

Dvs. S. Trubetskoy-

XXL

(Toamna   v.).

Drag prieten!

Mă grăbesc să-ți răspund. Totul este în siguranță, slavă Domnului. Am fost în Caucaz doar o săptămână și toată vara am fost lângă Moscova. Acum sunt la Uzkom cu fratele meu, adresa mea este încă la Moscova.

Preobrazhensky, mi se pare, având în vedere faptul că nu a intrat în secretarul Dumei, rămâne redactor, lucru pe care l-am concluzionat dintr-o conversație cu el. Doar nu-i scrie despre asta. Din câte se pare, refuzul său a provenit din iritația temporară în legătură cu povestea cu Chicherin și din faptul că la vremea aceea era chiar ocupat până la imposibilitatea de a ne acorda timp.

Acum, după cum spune operatorul, are suficient timp. Levopa, după moartea fratelui său, nu a văzut; Mă duc să-l văd mâine la Tsaritsyno. Oh, în tot acest timp a fost constant la congres, după cum vă puteți imagina, și a ascultat și a mâncat, în toamnă mergea în Crimeea cu Korsakovs. Nu avea vești despre Solovyov. Hegel a publicat atât traducerea, cât și articolul lui Solovyov. Aștept un mic bilet de la Rachpinsky. Aichenwald nu s-a întors încă; Russian Thought s-a mutat într-un apartament nou, unde au vrut să ne dea o canisa complet imposibilă, dar, din fericire, canisa s-a dovedit a fi atât de imposibil încât a trebuit să dăm o cameră foarte bună, separată.

Mă bucur că ai avut o vară bună. Sper că calmul și un regim bun îți vor reda forțele. Te îmbrățișez, îi aduc sincere salutări soției tale.

Al tău S. Trubetskoy.

PS. Controversa lui Cicherin cu Solovyov va fi foarte curioasă. B.N. mi-a transmis scrisorile tale, după care îmi rămâne să-ți cer iertare – știi că am fost indus în eroare.

B. N. scrie că nu este supărat pe nimeni, ci că i s-a părut doar foarte sălbatic, că nu avem voie să ne certăm la infinit. Dacă tot vrea să mă opună, atunci, spate la spate, nu am nimic împotrivă, dar nu voi răspunde. Lucrez la teza mea.

Încă o dată îți strâng mâna. Pe curând!

XXII.

(Moscova, c. lõ αβι. _Zò'.96').

Drag prieten!

Am primit scrisoarea dumneavoastră și din toată inima vă doresc un loc de muncă la Moscova. Este cu adevărat imposibil pentru tine să găsești ceva cu conexiunile tale?

Câștigă putere și întoarce-te din sate cât mai târziu posibil. Erpsman a fost concediat de la Universitate, câteva zeci de studenți au fost expulzați, Pavlinov a fost transferat de la clinica facultății la spital, astfel încât povestea „Zakharya” va izbucni în toamnă și mă tem că de data aceasta vor fi revolte studențești. grandios. Și în starea de spirit a ministerului, ne putem aștepta la cele mai severe măsuri împotriva universității – împotriva profesorilor în special. Dragul meu mandatar Harkov! ') Mi-e teamă că te vei întoarce complet cu această ocazie și vei cădea din nou din picioare. Și pentru că ești dragă mie și Moscovei și Universității, atunci ascultă-mă măcar o dată: ia-ți o vacanță de cel puțin șase luni pentru a te odihni bine, a te recupera și a munci. Acest lucru va fi atât pentru a economisi putere, cât și pentru a economisi bani. Du-te chiar la Riga la socrul tău și caută-ți treptat la Moscova, fără greș, un loc suplimentar.

Dacă aș crede că se poate face ceva, eu însumi v-aș sfătui să vă grăbiți la Moscova. Dar judecă singur: ce poți face? Aș fi renunțat cu totul la universitate – situația este atât de rea.

Dar dacă toți oamenii decente încep să raționeze astfel, această situație nu va face decât să se înrăutățească. Primăvara trecută am aplicat pentru un an de concediu pentru a face o dizertație exclusivă. Pentru mine s-a dovedit ca nu putea fi mai oportun. Datoria noastră este să slujim Universitatea și să rămânem în acel serviciu cât putem. Și anul acesta tu, cu temperamentul și nervii tăi nefilozofici, dacă nu te retragi, vei face un adevărat scandal - amintește-ți cuvântul meu.

Postul tău vacant nu a fost pentru odihnă, iar tu, mai mult decât oricine altcineva, ai dreptul la odihnă. Ascultă-ți prietenul și economisește-ți puterea, banii și oasele - ia-ți o vacanță.

Spun asta si pentru revista. Numărul de abonați este aproximativ același ca anul trecut, precum și cheltuielile

I. Ya. atunci s-a gândit să-și prezinte candidatura pentru acest post.

jumătate din câte. Eichenwald este o achiziție valoroasă și lucrurile se întâmplă. Vremea Schimbării la Față nu va fi mai mică decât înainte și îi împărtășesc lucrările, chiar și acum am citit două manuscrise. Și aici cedați pesimismului!

Cartea din septembrie este în curs de compilare și va fi publicată la timp, cu excepția cazului în care Levon, Cartuzianul, va întârzia. Și dacă întârzie, îl vom lăsa să iasă fără el. Uite, trimite-ți Descartes cât mai curând posibil și nu-l stânjeni pe Iuli Isaevici cu seremiade despre sfârșitul secolului și jurnal, altfel el va aștepta captivitatea Babilonului. Cartuzianii Umov și Țertelev sunt deja pregătiți cu articolele lor; articolul meu va fi gata până la sfârșitul lunii august, iar Solovyov promite că va fi aici până la sfârșitul lunii august cu articolul. Mi s-au promis și Zverev și Korelin – eu sunt responsabil pentru ambele. Iată o revistă pentru tine! De ce nu o revistă? Un lucru este că Lange nu trimite articole despre Troitsky.

te imbratisez strans

Al tău S. Trubetskoy.

Ivantsov și Sukhanov sunt recrutați, se scrie un articol foarte bun al lui Dzhevalegov despre Viko și Waldenberg despre Machiaveli.

XXIII.

(189G/).

Drag prieten!

Văd că suferi cu adevărat, dacă astfel de fleacuri te entuziasmează. În această dimineață ai fost „ucis” de o greșeală de scriere în recenzia ta – o greșeală de scriere complet imperceptibilă, în plus, din cauza căreia aproape că l-ai ucis pe IO. I. Acum seara ești din nou ucis de o scrisoare de la B–va. propriul gat nu m-a durut... te imbratisez.Daca maine imi dispare gatul, o sa fiu fara greseala la tine.Intotdeauna mi-e frica de un abces.

Al tău S. Trubetskoy.

Mângâie-te în asta: Gândirea Rusă profețește că prin abonament vom depăși anul trecut cu mult. Dacă K ar putea asigura pe cineva pentru noi. Nu vă zgâriți cu onorariul lui!

Ch N. A. Zverev, profesor M. U., acum senator și membru al statului. Consiliu.

Drag prieten!

Fratele se întoarce pe 20, apoi te iau cu el. Întreaga întrebare nu este în el, ci în tine. Fratele meu va fi foarte bucuros, dar încă nu știu cât de multă muncă ți se va potrivi personal,1), deși va necesita patru ore pe zi (în general). Secretarul nobilimii mi-a spus că partea mecanică propriu-zisă a analizei arhivei va fi preluată de birou, deși, desigur, maestrul în această materie va fi cel căruia i se va încredința analiza (parsing) a arhivei. Pentru a pune lucrurile în

ordine pe an, se ia biroul; partea ta va fi mai degrabă o catalogare și o descriere sistematică, adică o cunoaștere istorică parțial directă cu materialul arhivei. Totuși, vei vedea singur, dar nu mă învinovăți. Iată o altă solicitare pentru dvs.: faceți cel puțin o scurtă trecere în revistă a psihologiei lui James cunoscută de dvs. în traducere rusă. Pe bună dreptate ar fi indecent să parcurgem această carte în tăcere în jurnalul nostru și, de asemenea, pentru tine. Este literalmente o jumătate de oră de lucru pentru tine și avem nevoie de ea.

Al tău ('. Trubetskoy.

Acum a vorbit la telefon cu IO. II. Eichenwald, și fac apel la dumneavoastră cu cea mai hotărâtă cerere de a-l determina pe Tokarsky să ducă la îndeplinire deciziile comitetului de redacție, care, din păcate, au avut loc în lipsa mea în primăvara anului trecut.

Notele laboratorului său sunt, după părerea mea, deja un balast extrem de împovărător pentru jurnalul nostru, pe care l-aș refuza cu plăcere. Dar odată ce decizia comitetului editorial a fost luată, atunci trebuie respectată. Și anume:

1) Tokarsky nu trebuie să depășească norma indicată, iar în curând va ocupa întreaga revistă (în ultima carte a vrut să pună 7 foi, iar în prezenta 5, cu care nu sunt puternic de acord. Acest lucru schimbă complet întregul ha-

') Era vorba de a analiza, de a pune în ordine și de a descrie arhiva Nobilimii Moscovei, o lucrare pe care N. Ya. G. și-a luat-o cu adevărat asupra sa.

caracter de jurnal, înlocuindu-l cu un apendice care nu are nicio legătură cu filozofia sau chiar psihologia.

2) Tokarsky trebuie să comunice cu tipografia prin redacție.

3) Tokarsky trebuie să plătească bani pentru tipărirea notelor sale.

Știu că este o persoană foarte drăguță, dar nu văd în mod pozitiv posibilitatea de a face afaceri dacă angajații individuali, fără știrea noastră și împotriva deciziei comitetului de redacție, tipăresc ce le plac. Lăsați-l pe T. să se limiteze la cele trei foi ale lui și să arunce tot ce nu este necesar. Daca este permis maxim 4 coli, atunci nu pot permite ca o singura linie sa fie de prisos, iar din moment ce acest maxim a fost depasit in luna mai, acum trebuie tiparit mai putin. Nu are de ce să fie jignit pentru studenții săi. Îți scriu asta ție, și nu lui Leon, pentru că vei fi mai energic. Dar spune-i și lui Leon că aceasta este cererea mea indispensabilă și perfect legitimă.

XXV

(7<S'.9<S'".).

Drag prieten!

Înțeleg perfect că ai fost atins de discursul lui Koni și nu găsesc nimic amuzant în el, pentru că, deși nu am citit discursul în sine, știu că Koni nu va spune vulgarități și dacă a vorbit cu dragoste și respect despre a ta, a fost pentru că a simțit-o.

Nu puteam fi acum în Arhivă, pentru că chiar în acel moment aveam o întâlnire cu P. G. Vinogradov, de la care am primit prelegerile sale despre progresul pentru jurnal. Mâine voi fi la Klyuchevsky. Mai aproape de a scăpa de mine, doar că nu știu la ce oră te-a sunat? La ora 5 trebuie să am un masaj terapeut.

Al tău ('. Trubetskoy.

XXVI.

(1898/.).

Drag prieten!

După tine, fratele meu a mers la adunarea deputaților. Acolo V. Golitsyn i-a exprimat o serie de obiecții împotriva

disslovia, pe care frații o considerau complet neimportantă. Cu toate acestea, Golitsyn și altcineva (nu știu cine mai putea fi în adunarea adjunctă) i-au cerut să convoace o comisie de arhivă, iar fratele a vrut să o facă azi sau mâine, argumentând că, în orice caz, și-ar dori să publice un catalog în timpul congresului . Singura întârziere este sănătatea ta proastă, dar dacă nu ai avea nimic împotrivă, ar fi posibil să organizezi chiar acum o întâlnire, în care atât eu, cât și fratele meu, vom susține, desigur, inviolabilitatea prefeței tale. Înțelegeți că din moment ce adunarea deputaților a numit o comisie și unii membri cer să o convoace, este incomod ca un frate să li se opună. Fratele meu a venit imediat la mine, primind scrisoarea mea, și a vrut să zboare imediat la tine, dar l-am reținut, spunând că te-ai culcat. După toate probabilitățile, catalogul a fost încă tipărit într-un număr mic de exemplare, deoarece fratele nu a luat nicio măsură până la ora 11 pentru a opri mașinile. În orice caz, i-am spus să-i spună să nu citească tipul prefeței.

Deci, vei fi sănătos mâine? De îndată ce vă recuperați, vom percepe un comision. Încă trebuie să fie colectat conform propriilor cerințe pentru a doua ediție.

Repet, toată afacerea asta nu merită deloc, iar tu ești plictisitor. Dacă vreunul dintre membri a cerut vreo modificare sau adăugire nesemnificativă, atunci, credeți-mă, nici nu aș putea bănui că ați luat-o la suflet cu atâta căldură. Fratele l-a smuls pe S-kago pentru că a ascuns reviste.

Al tău S. Trubetskoy.

XXVII.

(1898). Drag prieten!

Acum de la comisie. În afară de complimentele grozave adresate ție, nu am auzit nimic.

Golițîn și-a raportat notițele de corecturi, complet inofensive, pe prima și pe ultimele pagini, în timp ce Venevitinov și Serebryansky au spus că v-au făcut deja observațiile lor mai devreme, care au fost luate în considerare de dvs. Cea mai importantă întrebare a fost despre cine publică

 catalog, adunarea adjunctă, nobilimea, sau altcineva, adică o dispută cu privire la copertă, în vederea căreia au decis să excludă cuvintele: „publicarea adunării deputate”.

Amendamentele lui Golițin - „acum” în loc de „noi”, „de vremuri vechi” în loc de „pre-reformă”; apoi a cerut schimbarea expresiei, care se referă la semnificația „primară” a nobilimii moscovite - pentru a nu pentru a stârni reproș de la alți nobili. Pe ultima pagină, a cerut să insereze o frază mică pentru a întări sensul a ceea ce ați spus, și anume că acest catalog este rezultatul unei dezasamblari pregătitoare a arhivei, și nu o descriere finală și sistematică a acesteia, care ar trebui să urmeze. pe baza unor lucrări reale... ceva de acest gen, nu-mi amintesc exact, deși eu însumi am editat această frază. Golitsyn a insistat asupra ei, spunând că ideea ta trebuie subliniată pentru a evita pedoras-mens. Anexez coperta la șapte. Dacă sunteți de acord cu modificările indicate, atunci răspundeți, cel puțin în cuvinte, Dacă nu, anunțați-mă prin messenger. Este hârtia potrivită și coperta este bună?

Al tău S. Trubetskoy.

Scrisori ale Arhiepiscopului Nicanor al Hersonului.

eu.

13 ian 1886 a.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici!

La aplauzele generale și zgomotoase pe deplin meritate ale celor mai selecte intelectualități, adaug vocea mea că ieri am auzit de la voi esența filozofiei automoderne, cu care nu sunt deja familiarizată.

Direcția ta îmi este destul de simpatică. Dezvoltare și concis, și strict științific, și magistral.

Nu sunt de acord cu dumneavoastră, sau mai bine să spun, cu domnul Lange, într-un singur lucru, că atunci când descompunem un atom în alte fracții fără daltă, atunci întotdeauna ceva care rămâne este materie. Nu. Atomul ca întreg, sau mai bine zis, molecula ca întreg, este un fenomen, o manifestare a forțelor. Fracțiile sale – atomii – sunt, de asemenea, un fenomen, iar fiecare atom este o manifestare a totalității forțelor. Fracțiunea de atom, măcinată fără vârf, este și ea un fenomen, o manifestare a totalității forțelor, un fenomen nu numai abstract mental, ci și spiritual, ceva realizat, realizarea unei idei creatoare din nimic...

„Este păcat că nu ești familiarizat cu penisul nostru”

Prin cocoș înțeleg propria mea filozofie, în care am realizat, pe motive pur natural-științifice, propria ta teorie. Mi-a făcut plăcere să te ascult. Diferența dintre noi: teoria mea este aproape monistă, care se rotește între doi poli, absolut pozitiv și absolut negativ.

Repeți filosofia lui Platon și Aristotel. Si eu. Dar pih materie, luptându-se cu e? oo; 'om are otr

valoarea de a fi, numai. Dar problema ta este o ființă dată pozitiv, bazată pe afirmația nefondată a lui Negg'a Lague-

Și acum nu pot să înțeleg încă ce se mai poate deduce din dualismul tău. Să ne imaginăm lupta dintre spirit și materie, dintre ființele reale date, în ceața petelor stelare, să observăm că lupta este planificată... Nu vom găsi nimic acolo, nici materie, nici spirit... Altfel, vom avea o rază de soare care nu este formată din atomi, să recunoaștem drept spirit... În opinia mea, raza nu este spirit, ci manifestarea unei idei creatoare, realizând ceva sensibil din nimic, dar nu atât de concentrat încât să fie spirit, nu este spirit. Așa este fiecare chestiune, ca un produs al forței în întregime, și nu al acelui reziduu material pe care îl permiteți împreună cu Lange și cu materialiștii.

Vă rog să primiți cele mai sincere salutări ale mele.

Da... dar lupta celui a început cu sine? Da, lupta, oferită de Creator, a forței vitale constructive cu negarea ființei. Marea fiind agitată, nu se luptă cu ea însăși. Marea se luptă cu vântul?... Dar să luăm oceanul năvalnic al forței vieții – se mișcă, dacă vrei, e agitată, dar nu luptă: nu are cu cine să lupte.

1) Absolutul nu se mișcă în sine, ci doar se mișcă.

2) Pentru absolut, cu absolutul, în spațiu absolut infinit nu există mișcare. 3) Mișcarea este doar finită relativ la finit, dar nu infinită. 4) Și mișcarea finitului în absolut dezvoltă și lupta finitului cu finitul, adică mișcarea finită relativă la finit... De aici și lupta. Ideea ta este o repetare a neoplatonismului și gnosticismului.

Slujitorul și ascultătorul și studentul tău harnic

Nikanor episcop de Herson.

II.

20 martie 1880 /.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici!

Acum trec cu hotărâre la studiul filozofiei tale, la lectură, la extrase, la o recenzie generală.

Poate chiar voi scrie un articol.

Vă rog să-mi arătați ordinea cronologică a lansării tuturor lucrărilor dumneavoastră.

Te întreb, ai la îndemână critici sau rezumate gata făcute despre lucrările tale?

Mai presus de toate, vă rog să-mi trimiteți o retipărire a penultimei dumneavoastră prelegeri despre spirit, suflet și putere.

Vă rog să vă întoarceți să vorbiți cu mine cumva.

Cu respect pe tine

Nikanor episcop de Herson.

PS. Astăzi la ora 12 voi ieși pentru o oră cu o vizită.

SH.

188G i. aprilie .18. Odesa.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici,

Sunt miracole în lume. Astăzi, eu sunt cel care mă simt sub această impresie.

Mântuitorul Hristos a vorbit la Cina cea de Taină Supremului Apostol Petru: Simone, Simone! Iată, Satana vă cere să semănați ca grâul. M-am rugat pentru tine, ca să nu-ți piardă credința. Și nu te-ai întors niciodată să-ți afirmi fratele. Și Simon Petru s-a lepădat de Hristos și apoi, prin rugăciunea Sa, s-a întors, a devenit piatra bisericii, afirmația fraților.

Nu bănuiți că filosofia voastră m-a șocat. Sunt familiarizată cu toate aceste învățături de mult timp, iar sufletul meu a fost cândva foarte profund bolnav. Dar reînnoirea acestor impresii de decădere în adâncul sufletului meu a reînnoit din nou Welt-schmerz-ul din mine. Vineri, sâmbăta Paștelui, la priveghi, am plâns și m-am rugat: „Doamne! Vai! Credința mea are nevoie de un semn. Acest flux al celor mai recente învățături îneacă totul. Sfântă Doamnă! Mă auzi, desigur. Credința mea are nevoie de un semn”

Astăzi, între Sâmbăta Mare dimineața și Liturghie, am citit ultimul tău: Despre suflet. Acesta este un adevărat miracol! Salut, Simon Peter, mă adresez. Să ne rugăm, poate vei deveni afirmația minților zdrobite,

prin afirmaţia fraţilor care greşesc şi nu greşesc.

Eu merg la Fapte noaptea. Ei spun: Profesorul Grotto a trimis - pentru a sfinți Paștele, („Doamne!

II Hristos a Înviat! Seara de Paște, mă duc la biserică în acest moment pentru utrenia de Paște.

Sincer devotat și respectuos

Nikanor Episcop de Herson și Odesa, camarad în gânduri.

IV

1886 i. 23 octombrie. Odesa.

Sincer respectat și amabil

Nikolai Yakovlevici,

Mulțumesc pentru amintire. Mă înclin amabil în fața soției și copiilor tăi.

Sănătatea mi-a fost foarte zdruncinată, - acum vederea, care până acum m-a slujit cu credincioșie și fără ipocrizie. /V persistă acum.

Cu greu voi lucra pentru filozofie. Profesorii sunt și ei împovărați; copleșit de afaceri. Nu o pot face deloc.

V-am sfătuit să faceți cunoștință cu editorul-editor al Orthodox Review, Peter A. Preobrazhensky. V. S. Solovyov!, îl cunoaște. Dacă îl vezi, dacă vrei, cere-i articolul meu despre filosofia ta. Veți vedea că din punctul nostru de vedere cunoscut este foarte grav. Dacă doriți să o suspendați, îmi voi da acordul. Nu sunt de acord cu reformarea.

Spune-i lui O. editorului că dacă nu vrea să-l publice, să-l trimită înapoi. Voi plăti cheltuielile.

Am văzut un portret al lui V. S. Solovyov la expoziția noastră. Fiecare păun are propriile picioare. Am auzit că elevii lui de liceu s-au îndrăgostit de părul lui — da, păr bun. Dar chiar îi adorau și ei barba — o barbă amuzantă, înclinată? Idolii erau, în cea mai mare parte, urâți, dar totuși idoli. Este — da — chiar și chipeș, cu o față inteligentă, păr magnific, doar că mâna lui este deja tunsă cu prea multă grijă, se observă vene.

Nu am o simpatie specială pentru ideile lui, mai ales în ceea ce privește credința și revelația. Acesta este un fel de simbolism mistic.

Tarn. s-a gândit și a scris despre subiectele revelației în vremea lui Filon al Alexandriei. Totuși, dacă v-aș împărtăși puțin excesul de spirit, care merge la extreme, atunci probabil că v-ar fi de folos.

Cu Ivan Stepanovici \) menținem relații de prietenie.

Muncă. Noroc. Ești tânăr și ai început cu brio. Jurnalul tău, dacă îl stabilești, îl vom scrie. Aș trimite cu plăcere critica mea față de criticile lui Kant. Rescris excelent.

Vog cu Vamp, dragul meu prieten. Cu respect și simpatie,

Umilul tău slujitor

Lika Nor Arhiepiscop

Herson și Odesa.

Filosofia ta cuprinde toate ramurile filozofiei. Dar direcția nu îmi este simpatică. Stabiliți, chiar și conform teoriei dvs., o școală filozofică a creativității rusești.

v.

1 (noiembrie 1886 I.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici,

Conform ultimei scrisori din 10 noiembrie:

Mă bucur sincer că articolul meu despre filosofia ta nu te-a supărat.

Sunt flatat că recunoașteți expunerea mea a filozofiei dumneavoastră ca fiind benefică chiar și în anumite privințe.

Cuvintele dintre paranteze se termină adesea cu semne de întrebare?? E chiar asa?! Am scris în grabă, în circumstanțe speciale.

„Supliment la analiza mea” pentru a scrie și a tipări, vă binecuvântez. La rândul meu, nu mă voi certa cu Vamp, la fel cum nu voi argumenta cu Moscow Gazette despre clasicism. Dixi, adică.

Editorul Pyotr Alekseevich a ghicit să facă reeditări ale articolului meu? Dacă ați ghicit, cereți să trimiteți...

') Nekrasov, profesor.

21

Vă rugăm să faceți propriile imprimări ale viitorului dvs. articol și să mi-l trimiteți.

Apropo. Un gând amuzant mă ocupă: pot lua un doctorat de la Universitate? Dar, desigur, fără o dispută preliminară.

Potrivit unei scrisori din 9 noiembrie.

Cred că Ministerul nu se va teme de criticile mele. Am motive să cred.

Credința mea în tine și în viitorul tău este exprimată de mine în articolul meu.

L-ai avut pe M. N. Katkov. Știu asta de la Ivan Stepanovici Nekrasov, cu care avem relații amicale. Probabil că mă judecă „după articole". M-a tratat fără delicatețea datorată demnității sale. A permis o supraexpunere în ziarul său, impunându-mi gândul: nu am spus că clasicismul nu este mai bun pentru teologie. Este necesar pentru toată lumea, nu atât de unilateral „Ceea ce este introdus de noua școală și chiar și în practică va cădea. Poate că, chiar și în timpul vieții noastre, vom vedea tendința sa de a declin. În ceea ce privește clasicismul meu, am primit multe declarații . În tipărire, același Mihail Nikiforovici a oprit-o prin contele Dmitri Andreevici. L dacă acesta din urmă moare — totuși, să trăiască pentru Rusia mulți ani! — și Mihail Nikiforovici singur nu poate susține clasicismul... Veți vedea, deși, poate , atunci vom fi deja în mormânt.

Îți voi trimite Lntikantul meu, excelent rescris, în câteva zile.

Felicitări pentru tot ce este bun. Mă închin în fața soției tale. Vă sărut copiii. Ce persoană talentată ești!

Se știe că creșterea activității creierului slăbește succesul muncii polului opus. Amândoi consumă multă materie nervoasă. Cu tine, ambii poli sunt remarcabil de rodnici. Înseamnă că nu ești din familia lui Octavius Augustus, din care s-au născut doar cretini sterpi... ca Caius Caligula și alții.

mă înclin în fața lui Vl. S. Solovyov. Trebuie să lucreze doar cu capul, spre deosebire de asociații Catilinei, conform expresiilor autentice ale istoriei Salustiei, pe care am reușit să le trec cu vederea odată în original, unde m-a lovit o expresie prea rară în tipărire. ..

mă înclin în fața ta. Cu dragoste sinceră și bunăvoință profundă amintindu-ți de tine

Nikanor arhiepiscop de Herson.

VI.

18S6 1 decembrie, Odesa.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici,

Vă scriu această scrisoare numai pentru a vă face apel cu cea mai umilă cerere - să lăsați orice gând de doctorat fără nici cea mai mică umbră a aplicării sale în afaceri. Judecă ce ar putea adăuga acest doctorat unui alt doctorat și altor virtuți exterioare care au împodobit deja deceniul al VII-lea.

Articolul meu nu ți-a făcut niciun rău, ți-a făcut bine. Cu toate acestea, nu voi spune că deja îmi este foarte frică să nu-ți provoc mai mult sau mai puțin durere. Stă scris acolo că ar fi util să vă dau sfaturi urgente. Ce este scris, repet acum. Sănătos...

Îți recunosc filozofia mai mult decât oricare alta radicală. Oare acum filosofia contelui Lev Tolstoi se dovedește a fi și mai radicală, dacă numai aceasta din urmă poate fi numită în vreun fel filozofie. În același timp, prin voința voastră liberă și mintea voastră liberă, vă lipsiți filozofia de orice soliditate, recunoscând-o ca creativitate liberă, conform dispoziției spiritului vremurilor și spiritului însuși creatorului, ca pe o imagine, un roman, o poezie, un basm de genul: „Nu-l asculta frumos, dar și așa mai departe. , dar nu prin studiul adevărului, care este obligatoriu pentru simțul general.

Doctrina ta despre libertate și sănătate te-am numit personal anti-stat. La aceasta adaug că se bazează pe un qui pro quo: libertatea neliberă este liberă și, prin urmare, nu criminalul trebuie executat pentru crimă, ci cel care a crescut.

societatea lui... Lam această învățătură pare firească, este îngrozitoare pentru mine...

Scrii o scuză pentru religia creștină în general și pentru religiozitatea ta în special, într-o ciudată auto-amăgire, ca și când nu bănuiești că fiecare dintre articolele și cărțile tale, cu excepția, și apoi doar parțial, Giordano Vrupo și Despre Sufletul, subminează creștinismul însuși.rădăcinile sale; papr. Doctrina ta despre libertatea valurilor. Dacă creștinismul nu este adevărul, cel puțin în dogmele sale de bază și în istoria sa, atunci iartă religia și religiozitatea ta. În acest caz, nu este altceva decât creativitatea ta personală în funcție de starea de spirit a momentului. Deci ai vrut să cânți în kliros și ai cântat: apoi te-ai dus la catedră să înveți că sufletele cântă, că nu putem ști nimic despre Dumnezeu - metafizica, viața viitoare - un fruct liber al fanteziei, libertății - necondiționat, chiar ridicol. ficțiune, toate dogmele – credo quia absurdum.

Aici, după conștiința mea episcopală, acesta este numele lucrurilor după numele lor. Și am trecut de mult prin acea perioadă în care convingerile se schimbă.

Acesta este răspunsul și sfatul meu pentru tine. Să presupunem că Dumnezeu nu va judeca filozofii. Dar gândește-te. Toți ca tine, cu contele Leo Tolstoi în frunte, sapă cu eforturi de solidaritate o groapă în care totul va cădea curând... cel puțin, ca în Franța. Dar nici acolo știința ta nu și-a spus încă ultimul cuvânt. Până acum, doar gânditorii-barurile ruși au spus-o: Hertsep, prințul Krapotkii și contele Lev Nikolaevici Tolstoi. Și căderea poate fi grozavă. Dumnezeu să-l dea generației noastre.

Iartă-mă, dragă amintire, Nikolai Yakovlevich. Vă rog să nu atingeți acest subiect. Desigur, acum vă aflați în ciclul curenților puternici opuși. Arată că ești un înotător puternic, la fel de priceput. Apropo, Kant, o minte glorioasă, este adevărat, deși nu a distrus atât cât se crede pentru a crea. Distrus... și nimic mai mult. Critica sa asupra rațiunii practice este o glumă, în zadar spre deliciul unui valet cu frică de Dumnezeu.

Nikanor arhiepiscop de Herson.

Biblioteca „Runivers”

– 325 –

VII.

1887 t. japoneză 8. Odesa.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici,

La mulți ani, activitate nouă. Vă doresc noi succese.

Am citit în sfârșit obiecția ta la articolul meu și prelegerea ta introductivă. Am constatat că auto-scuzele Vedepului a fost făcută cu dibăcie de tine, pentru cei neinformați. Dar prin această metodă însuși Eduard Hartmann a putut dovedi că sistemul său nu s-a îndepărtat de

contemplația teistă. Nesfârșit, așadar. voința atotputernică din veșnicie unită cu conștiința infinită, care, ca infinită, deci indefinibilă, imensă pentru conștiința limitatului, nu era pentru acesta din urmă chiar conștiință (întunecată, de neînțeles, inconștientă, dacă vrei - prost, dumin german) ; unite astfel încât în creațiile voinței se reflectă conștiința nemărginită, ca și în limita și limitarea ei, și devine, din ce în ce mai mult la infinit, autoconștientă în ființele limitate autoconștiente, urmașul voinței stupide... ... Ce ești tu

vreau să? O asemenea viziune asupra lumii nu ar fi lipsită de măreție, în sensul bătrânului Fichte, și nu ar fi departe de teism, chiar și de creștinism. Eduard Hartmann ar trebui doar să devină propriul lui a^upod.

Cred că la bătrânețe va ajunge cu asta, cu convertirea sa la creștinism și mărturisirea întregului popor, că a devenit propriul său antipod, făcând o circulație filozofică în toată sfera celei mai înalte viziuni omenești asupra lumii.

Care-i treaba? Referitor la tine, ma bucur sincer. Nu voi arde iadul din mine, a spus Domnul însuși.

În ceea ce privește prelegerea introductivă, voi spune doar ceea ce nu vreau să cred; Sunt bolnav de nervi și de ochi; M-am gândit mult și mi-a obosit creierul; la începutul prelegerii, m-am supărat, nu pentru mine, dar pe scurt, am început să mă apropii de părerile tale.

Puneți sentimentul ca rădăcină a filosofiei și simt că nu îl puneți filozofic. Deci îți place. Tu

uită-te la asta după Kant. Vai! M-am gândit la Kant și simt că am pus problema, nu voi spune fals, da, și fals, dar este extrem de nefavorabil pentru concluzii despre existența lui Dumnezeu, spirit, eternitate etc. Sentimentul lui nu dovedește. orice, distrugând totul. Nu sunt Kant și m-ai tratat cu dispreț.

Și păcat că ești cu cocoșul nostru, Dacă ai învăța de la el, Te-ai ascuți și mai mult.

Este păcat că, poate, ați răsfoit, dar nu mi-ați citit filosofia, volumul I, pp. 60-69, 221-252. Acolo îmi încordez creierul pentru a afla semnificația sentimentului de bază în materie de conștiință și cunoaștere. Dacă nu aveți filozofia mea, atunci acum am ocazia să vă prezint o copie.

Apoi, din adâncul inimii, vă binecuvântez pentru noi osteneli, pentru noi succese, pentru nouă slavă, cu care am „arat” — am pus una dintre primele pietricele. Mă rog lui Dumnezeu să vă îndrume pe calea cea bună!

Aceeași temă pe care o aranjez în volumul III.

Te respect cu sinceritate și profund binevoitor

Nikanor arhiepiscop de Herson și Odesa.

VSH. Odesa, 19 februarie 1887

Foarte respectat și amabil

Nikolai Yakovlevici,

Când acum m-am obosit să iau un pix, să scriu scrisori urgente, s-a dovedit că cartea mea, filosofia mea, v-a fost deja trimisă. Scuze, de aceea fără inscripție. Dar în articolul meu despre filosofia ta, ți-am făcut inscripția mea odată pentru totdeauna cu voce tare pentru toată Rusia.

Nu mă voi atinge de multe. Referitor la Tolstoi, cuvântul. În cuvintele tale, „simbolul meu nu este simbolul tău”, voi spune π înapoi: simbolul tău nu este simbolul meu.

În o n m e m z! Rectorul Romano-Catolic din Saratov

Canonicul seminarului Zhelvovich, un om foarte inteligent și învățat, mi-a spus personal că profesorul de teologie romano-catolică de la Universitatea din Kiev, Golovinsky, mai târziu mitropolitul tuturor bisericilor romano-catolice din Sankt Petersburg, foarte talentat, foarte ferm și foarte priceput a dovedit buna creativitate a Inchizitiei pentru vremea ei. Cum a dovedit-o, nu-mi amintesc. Dar iată cum poți demonstra asta - prin cifre. Ce crezi, a ucis Inchiziția 100.000 de oameni?! Să zicem că l-ai pierdut. Dar ea nu a pierdut atât de mult. Dar să ia că timp de 500 de ani ea a protejat lumea spirituală a popoarelor tinere, aproape „sălbatice”. Crede-mă, îmi amintesc încă puțin din impresiile copilăriei că atât biserica noastră, cât și cea catolică, cu care am intrat în contact, au putut și pot să transmită, cred, cea mai profundă bucurie uneori și în mod constant o dispoziție calm și veselă a spirit, pe care filosofia voastră nu-l oferă acum, știința voastră, inteligența voastră corupătoare. Amenda. Câte vieți au fost necesare pentru a distruge puterea Bisericii și a apăra Reforma! Războiul de 30 de ani a adus 20.000.000 de vieți! Câte vieți au fost necesare pentru a stabili dominația rațiunii asupra ortodoxiei creștinismului în revoluție? Aceleași 20.000.000 de vieți! Și de cât mai mult veți avea nevoie? Gândiți-vă la gunoiul care va avea loc în Rusia! } merita? Dar gândește-te, câtă fericire a adus omenirii mintea nestăpânită actuală? Peste tot plângeri pesimiste!

De ce să nu te înclini în fața „graficului de geniu? Și iată de ce. Herzen a înnebunit toată Rusia. Și la urma urmei, este foarte talentat. Și avea mai multe informații decât contele Tolstoi, deși nimeni nu-l numea pe Herzen geniu, nici măcar admiratorii lui, care erau și toți Rusia inteligentă. Ceea ce a continuat până când Askochensky l-a certat „un câine care lătră din spatele porții”, iar Katkov l-a certat „tăti,

care, după ce și-a asigurat dreptul la un azil englez și un milion pregătit de țărani ruși, binecuvântează tineretul rus din credinciosul său. refugiu pentru a merge în Siberia” .—Am fost primul care l-a certat pe Lev Tolstoi, cu cult universal. Ei bine, dacă Guvernul i-ar fi turnat o ploaie bună de apă peste capul lui febril...

Ce vrei? Acum, se știe cu siguranță, religia lui Tolstoi este citită de bucătarii orașului Odessa și de femeile burgheze din orașul Ni-

kolaev. Am auzit că această religie este răspândită în toată Rusia prin milioane de exemplare hectografate. Au apărut deja cele tipărite și am o copie. Te bucuri măcar? Ți-am spus că Tolstoi îl neagă pe Dumnezeu și nemurirea. Nu m-ai crezut atunci și îl aperi pe Tolstoi acum. Cernîșevski și Pisarev au fost mai cinstiți — predicau negare simplă, neavând îndrăzneala de a reduce verbul „Isus” la ei înșiși, la negarea lui Dumnezeu și a nemuririi.

binevoitor

Nikanor arhiepiscop de Herson.

IX.

(S.-IIIterburi), 13 .tea 1888 t.

Amabil și respectat

Nikolai Yakovlevici,

Multă sănătate și liniște sufletească. Am întâlnit aici sărbătoarea strălucitoare, ca de obicei, în muncă până la epuizare, dar aceste osteneli festive și oboseala pentru numele lui Dumnezeu constituie, în viața noastră monahală, cea mai bună bucurie a vieții. Întotdeauna este păcat de o vacanță când pleacă; gândești mereu cu tristețe, dar vom trăi ca să-l vedem pe următorul an.

Am publicat volumul III al filozofiei mele doar pentru că a fost scris atât cât a fost scris. Munca mea nu va avea o continuare pentru că puterea mea se scad și, cel mai important, nu există timp, sunt prea multe alte ocupații. Gândurile mele sunt îndreptate acum către o altă latură, deloc filosofică, deloc teoretică, spre o plecare spre Odesa pentru lunile de vară, motiv pentru care îmi este prea lene să mă gândesc la filosofia mea. Dar cred că în volumul III am prezentat întregul sistem al filosofiei mele de sine stătătoare, sistemul principiilor filozofice. Mai mult, rămâne doar să aplicăm aceste principii la anumite întrebări despre ființa spiritului. Dar nu mă mai gândesc să continui. O mulțime pe care îl studiez pe Danilevsky despre darwinism, poate, și despre Pirogov despre oportunitate, despre rațiunea naturii... Sau mai degrabă, că nici eu nu voi face asta.

Da, despre Tolstoi în penultima ta scrisoare a sunat un fel de sudoare ascuțită. Nu m-am supărat. Și ne

aceasta a oprit corespondența; dar pentru că la distanțe mari, timp și spațiu, toate, chiar și cele mai apropiate, se rup legăturile. Acest lucru eu, ca bătrân, îl știu perfect din experiență. Întotdeauna așa. La început, vei schimba două sau trei scrisori cu o persoană apropiată, iar apoi corespondența se oprește de obicei. Interesele comune se usucă.

Am auzit că sunteți la persona grata a contelui Tolstoi. Aud (știu) că creațiile lui zac pe mesele celor mai înalte persoane din Rusia. Aud (știu) că cele mai înalte doamne (cu excepția Celei mai înalte) le sar din piele din cauza lui Tolstoi.

Aud și mă întreb. Mă minunez de neînțelesul necugetat al unora. Mă minunez de curajul prietenului și al idolului tău. La urma urmei, acesta este un pătrat și un cub mărit: Bucură-te, regele evreilor... Bucură-te, regele întregii Rusii! și l-am sărutat... Nu, vârsta noastră este uimitor de imorală. Nu, alunecăm într-un fel de abis al cataclismului... Pe de o parte, cea mai mare, chiar și cea mai mare minte comite un păcat atât de mare... angajat pentru un ban pentru a comite crimă...

"NN, poți să trimiți un cârciumier în lumea aceea"? - De ce, putem. Ce vei da? - Atât de mult. - Bine. a venit după restul banilor! Asta e groaznic și nemaiauzit în Rusia.Bucură-te, conte Lev Nikolaevici, măcar pentru faptul că scoți din conștiința poporului ultimul căpăstru al religiei, învățând pe toți cu multă viclenie că toate acestea sunt basme.

„Jupiter, ești supărat, te înșeli. Fraza banală - Tolstoi: nu te împotrivi răului. Cineva ți-ar plesni mama pe față în fața ochilor tăi, ți-ar viola soția, ți-ar apuca fiul de picioare și i-ar zdrobi capul cu o lovitură în colț... Și ai greși în ochii lui Tolstoi dacă ai fi supărat? Nu, tot ar trebui să-ți ajuți infractorul. — Complet: acest lucru este nefiresc. Da, nu sunt supărat pe Tolstoi. Nu pot să-l mușc. Eu numesc lucrurile doar pe nume. Nu am avut răbdarea să termin de citit Karenina lui Tolstov, în timp ce nu puteam să mă despart de romanele lui Dostoievski. Pentru ce-

Dar înaintea unui om este un asemenea servilism? Geniu, mare profesor. La urma urmei, nu l-am văzut pe Gogol sau Lermontov numit geniu. La urma urmei, Goncharov, la urma urmei, Turgheniev a făcut o revoluție a gândurilor. Pisarev, Dobrolyubov !., Chernyshevsky și-a dus la îndeplinire tendința distructivă cinstit, expunându-și frunțile deschis, iar când au văzut că au mințit, unul s-a înecat în mare, altul a ars din cauza consumului trecător, al treilea a mers la muncă grea.. .

De ce este Herzen, de ce Dostoievski nu este numit un geniu? Idolul tău, contele tău acceptă adorarea, și de la tine... în camerele sale din Moscova, scuzându-se că nu și-a păstrat casa din Moscova...

...Unde să merg mai departe? te poți gândi cu adevărat ce mare este mare și o mare formidabilă, ca marele Rus, trezit, nu va distruge mare lucru... Și o legănești până la pământ... pe banii transpirați însângerați ai unui țăran.

Apropo. Am citit Viața lui Tolstoi - în St. Sinod; nu am citit. El este o minte, totuși, leneș, ciudat, chiar și - să spunem - profund indian. Dar toate acestea sunt un clutch dintre cele mai... cusute cu fire de sofisme. Este remarcabil că la Odesa, aproape cu spumă la gură, l-a certat pe Mechnikov ca fiind... un vițel cel mai dăunător. sunt in St. Sinodul a scris la gâtul filozofiei lui De-Robert erty.

Comitetul Spiritual și Tsepzurpy Skovskim; sfânt Sinodul nu trebuia decât să aprobe. Apropo. De Robert, aceasta este doar dezvoltarea și completarea sistemului tău (fost) filosofic, anatemizează toată metafizica, chiar și pe pozitiviști, chiar și, se pare, al tău, panteismul lui Giordano Vruno, desigur.

Cu profundă bunăvoință mă înclin înaintea ție și a soției tale, vă sărut copiii

Tolstoi însuși, marea critică anti-scientist-mschta-pentru Proshed-F și s și s, a fost condamnat de Mo-

Nikanor arhiepiscop de Herson.

Dar asta trăiai aici, dar nu ai venit la mine, e rău. Aici am discuta, ne-am împărtăși gândurile.

PS. Apropo. Suntem, în glumă, să îi pronunțăm o anatemă solemnă lui Fofanov, profesorului său Tolstoi, poate lui Pașkov și, de altfel, altora.

1<88i>i. 31 mai, Sankt Petersburg. în cele din urmă.

Amabil și respectat

Nikolai Iakovlevici.

Plec complet la Odesa, la Vilna, și nu la Moscova. Îți voi scrie jurnalul.

Dar ca om al faptelor, și nu al promisiunilor, nu vreau să fiu scris pe paginile viitoarei reviste ca viitor angajat. Dar dacă scriu ceva din partea filozofiei și îl tipăriți, atunci numele meu va apărea împreună cu dvs. ca numele unui colaborator real.

Fie ca binecuvântarea Domnului să fie asupra lucrării tale, asupra ta și asupra casei tale.

Întotdeauna profund binevoitor cu tine și așteaptă lucruri bune de la tine pentru Rusia, prin rugăciunile mamei tale evlavioase, cu frică de Dumnezeu, care se teme de un Dumnezeu personal, și nu de impersonalul Tolstoi-Slucevski Sinteza vieții,

Nikanor arhiepiscop de Herson și Odesa.

Patru scrisori de la N. Ya. Grot către tatăl său O-

v.

7 aer., ISSO.

Dragă tată,

Ai auzit ceva nou despre nefericita noastră revista? Mi s-a spus de apropiați guvernatorului general că deja s-a hotărât să-i permită doar „cu cenzură prealabilă.” , pentru a treaz societatea, pentru a o îndrepta către cele mai înalte idealuri spirituale, pentru a-i distrage atenția de la un gol. lupta politică și certurile de zi cu zi, pentru a ajuta la reconcilierea intelectualității cu principiile naționale ale Gizpi, pentru a-l întoarce la idealurile de stat religioase, cum reconcilierea și întoarcerea inevitabilului filosof SKU credința într-un Dumnezeu personal, nemurirea sufletului, liberul arbitru , frumusețe absolută, bunătate și adevăr.

Și bănuiesc ceva, le este frică de ceva, nu au încredere în ceva. Nu am vrut să pun toate cele de mai sus în program, pentru că în-l), am vrut să predic toate acestea liber, și nu din interes personal sau sub constrângere, ci în-2), nu am făcut doresc să uimească publicul cu un program gata făcut, fără a face nimic la început pentru a-l excita încrederea în forța și sinceritatea noastră. Și iată recompensa! Știam că este ușor să obții mari beneficii de la noi declarând cu voce tare că vrei să lupți împotriva sediției. Dar nu aveam dreptate că nu voiam să recurg la acest mijloc vulgar de captationis beiievolentiae și voiam mai întâi să-mi asigur încrederea fără ajutorul lui? Până la urmă, acum mă vor pune din nou într-un loc prost.

În această colecție, nu am inclus scrisori de la H. L., în principal având în vedere dorința sa exprimată (într-o mică instrucțiune și despre viitoarea ediție a lucrărilor sale) ca scrisorile sale să nu fie tipărite (vezi mai jos despre manuscrisele sale). Cu toate acestea, scrisorile sale, chiar și către membrii familiei, reprezintă un material autobiografic extrem de abundent și bogat, pe care viitorul său biograf nu poate decât să îl folosească. Tipărim aici, ca exemplu, 4 din scrisorile sale către tatăl său, referitoare la însuși înălțimea activității sale viguroase la Moscova și ilustrând clar caracterizarea care i-a fost dată de autorii articolelor din această colecție. Ed.

'-) Discurs al ideii despre jurnalul în curs de dezvoltare „Probleme de filosofie și psihologie”14.

poziţie. Toate cele de mai sus nu mai pot face ipoteza fără a trezi unora suspiciuni că vreau să obțin cât mai curând permisiunea pentru o publicație necenzurată. La urma urmei, mă vor lega într-o direcție care nu este de dorit pentru ei. Prost, prost și prost! Totul se face prostesc, din pacate. De aceea triumfă obrăznicii, mincinoșii, înșelatorii și bufonii... vorbesc, iartă-mă.

Cu sinceritate te onorez fiul Nikolai.

II.

Moscova, 14 dec. !>Oh.

Dragă și dulce tată,

Am fost atât de ocupați în acest timp încât nu am reușit complet să vă scriu o scrisoare de felicitări în timp util 1). Ieri am citit două prelegeri, miercuri două, marți 4 - publice, și întrucât toate acestea au fost ultimele prelegeri înainte de Crăciun, în care mi-am terminat cursurile, a fost mult de lucru cu ele. Ieri, după a 2-a și ultima prelegere, chiar m-am simțit amețit, și aproape că am căzut, dar toată seara a trebuit să stau. corectarea revistei, pe care am început-o de data aceasta. Dar sper că această scrisoare vă va ajunge la timp și, în același timp, voi trimite mâine o telegramă pentru orice eventualitate.

Din suflet vă felicit în numele întregii familii - în ziua a 78 de ani. ziua de naștere și vă doresc încă mulți ani să lucrați cu veselie și cu roade în domeniul unde acum soarta v-a îndrumat 2) și să faceți multe, foarte multe lucruri utile păianjenului rus. Dacă în timp aș putea face pentru filosofia rusă ceea ce ați făcut și faceți pentru știința specială în Rusia, atunci m-aș considera norocos. Dar munca mea în acest sens prezintă mai multe pericole și dificultăți, pentru că am găsit terenul încă complet pângărit și nestabilit - lucrez la organizarea forțelor care sunt încă complet haotice și nu se înțeleg și nu se recunosc. Ei încă nu cred în ei înșiși și adesea chiar se neagă pe ei înșiși - trebuie să cred în mine singur în toată lumea, să insufle moartea în toată lumea.

') 15 decembrie este ziua de naștere a lui Ya. K. Grot.

2) Ya. K. a fost numit vicepreședinte al Academiei de Științe înainte de egpm.

sperăm că putem fi un „putere” și putem muta masele, conduce societatea înainte, o inspiră. în alții pentru a insufla viață și credință. Și

apoi este Moscova cu obiceiurile sale speciale, în virtutea căreia fiecare afacere se naște și se dezvoltă numai pe bază de prietenie personală, în atmosfera unui salon sau a unei taverne.întâlniri, inevitabila participare la o cină prietenoasă la Patrikev, unde se nasc noi rezumate în Societate, articole într-o revistă, în care bei frății și creezi angajați pentru tu. „Aceasta este viața de la Moscova la rădăcina ei. Obiceiul negustorului de a stropi fiecare faptă bună domină și sferele literare, iar dacă Petersburg păcătuiește cu inteligență oficială și dreptate pedantă, atunci Moscova, dimpotrivă, păcătuiește cu nesăbuință și libertățenie: sufletul de arat - acesta este motto-ul ei. Veți înțelege cât de complicată în astfel de condiții este sarcina filosofului și personalității publice...

Te iubesc fiule Nicholas.

III.

LIosnvi. I (> okii. í)1. Dragă tată!

Imediat după disputa lui Lopatin, care a fost numit PA 29 octombrie, voi fi la Sankt Petersburg pentru explicații cu privire la însămânțarea societății psihologice pe 19 octombrie și despre cartea din noiembrie a revistei, care este All-Russian Dopos . . Moskovskiy Vodmostii „arestat înainte de a se prezenta în cenzură (împotriva tuturor. presă).

măsuri grăbite împotriva Societății de Psihologie înainte de sosirea mea la Petersburg și o explicație personală cu ei, pentru că nu este corect să întemeiez măsurile guvernamentale pe denunț și calomnie. Astăzi i-am transmis contelui Kapnist, care, slavă Domnului, ne-a luat partea noastră, răspunsul Consiliului Societății de Psihologie la solicitarea sa privind ședința din 19 octombrie. Kapnist însuși a fost la întâlnire atât în timpul lecturii, cât și în timpul dezbaterii și va confirma oficial corectitudinea răspunsului nostru. Lăsați administrația de la Sankt Petersburg să aștepte puțin pentru o explicație despre adevărata stare de lucruri.

De asemenea, nu este rău să-i subliniez că eu personal voi face ca societatea să fie condusă într-o tentație mult mai mare cu denunțurile lor false la adresa Știrilor de la Moscova decât Societatea de Psihologie cu rezumatele ei în ședințe pe jumătate închise.

Moskovskaya Vedomosti și-a asumat o sarcină aparent complet revoluționară - să stârnească societatea și să prindă pești în ape tulburi. Este foarte de dorit ca oameni cinstiți ca tine să ajute la clarificarea adevărului și să respingă denunțurile. Vă rog să vorbiți cu Pobedonostsev pentru că am privat informație că La 21 octombrie, în timpul șederii sale la Moscova, i-au apărut personal diverși domni cu denunțuri despre Societate.Cuvântul dvs. energic ar putea slăbi impresia de calomnie, dacă, desigur, credeți-mă că Moskovskiya Vedomosti a denaturat toate gândurile lui Solovyov. și în rezumat și în timpul dezbaterii, precum și acțiunile mele în timpul întâlnirii.

Am trimis scrisori redactorilor și lui Moskovskiya Vedomosti și Novoe Vremya, Moskovskaya Vedomosti, până când a fost publicată infirmarea mea reală, dar Solovyovskoye a fost publicată cu noi calomnii și denunțuri, ceea ce era de așteptat.

Nikolay Grot al tău. IV

IV

19 noiembrie 1892 1.

Dragă tată,

Am decis să renunț la biblioteconomia la Muzeul Rumyavdov. Conștiința este principalul lucru în viață, iar eu

în conștiință nu îmi pot abandona nici jurnalul, nici Societatea (Psihologică) și, în general, propaganda filozofică și activitățile sociale.

Eu însumi îmi dau seama că serviciul din Muzeu nu este compatibil cu ocupațiile mele actuale, întrucât și acum muncesc prea mult și ajung adesea într-o stare în care simt posibilitatea unei catastrofe. Astăzi, de exemplu, picioarele îmi sunt atât de reci, de la un jet excesiv de sânge la creier (am ținut 2 prelegeri foarte dificile în fața unui public de 250-300 de persoane), încât simt direct că ar trebui să fiu mai atent la munca, iar mâine nu voi merge la universitate. Dacă preiau și Muzeul, atunci cu greu pot suporta (adică să trăiesc) mai mult de un an. Dar ce mă poate face să schimb o revistă cu un muzeu? Salariu la muzeu 2.000 de ruble. (1.900 cu ceva), iar revista îmi dă până la 1.000 de ruble .. fără să socotesc câștigurile din alte publicații temporare (muzeul o să ia și asta).

În muzeu sunt de două ori mai multe lucrări decât în revistă. Atunci munca de bibliotecă nu prea se potrivește gusturilor mele, iar revista și societatea sunt afacerea mea preferată.

Evident, schimbul ar fi fost absurd și neglijent. Prin urmare, oricât de important ar fi extra 1.500-2.000 r. într-un an (asta e rostul), cruțându-mi viața, care este necesară copiilor, am decis (după toate ezitările) să renunț la biblioterapie și mâine îi voi spune lui Dashkov despre asta.

te sarut cu putere.

Nick tau. Grotă.

eu.

eseu autobiografic').

1894

Grot, Nikolai Yakovlevich, fiul cel mare al celebrului academician, filolog și istoric J.K. Grot. Gen. 18 aprilie 1852 la Helsingfors, din 1862 până în 1868 a studiat la gimnaziul privat Wiedemann, din Sankt Petersburg, a absolvit cu medalie de aur la gimnaziul Larinsky din Sankt Petersburg în 1871, iar la Universitatea din Sankt Petersburg, în cadrul departamentului de filozofie și psihologie, candidat în 1875, după ce a primit o medalie de aur pentru eseul „Refutarea pitagoreenilor și a lui Platon de către Aristotel în metafizica sa” La sfârșitul cursului, părăsit la universitate, a fost imediat invitat extraordinar în 1876, după ce a petrecut un an în străinătate, unde la Berlin a studiat istoria, filosofia cu Zeller și psihologia cu Lazăr, anatomia sistemului nervos cu Reichert, iar în vara aceluiași an la Strasbourg, logica cu Laas, psihologia cu Liebmann, fiziologia cu Goltz și histologia creierului Waldeyer, în al cărui cabinet a lucrat împreună cu medicul rus Denisenko (desenele sunt atașate articolului său despre structura substanței corticale a creierului mic și substanța retinei ochiului

') Acest articol a fost editat sau chiar compilat de N. Ya. în 1894, în urma unui apel venit prin scriitorul ceh P. O. Papachka și Pașa, de la redactorii marii enciclopedii cehe. Dicţionar Orra. N. Ya., având în vedere suprasolicitarea și problemele de sănătate, se odihnea în acel moment cu socrul său N. A. Lavrovsky în Rpg, iar acest eseu își datorează minuțiozitatea și acuratețea acestei circumstanțe. Autocaracterizarea filosofică a lui N. Ya., așa cum a fost scrisă cu doar 5 ani înainte de moartea sa, într-o eră importantă a noii evoluții a ideilor sale filozofice, nu poate decât să aibă un preț pentru biografia sa filosofică.

Roșu.

22*

lucrări de N. L. Grot). Din toamna anului 1876, N. Ya. a citit psihologia, logica și istoria filozofiei în Nzhinsky I.-F. Institut. În 1877 publică primul său articol „Despre studiile filozofice de prof. Universitatea din Kiev A. A. Kozlov”, în 1878 articolul „Visele ca subiect de analiză științifică” și „Essai sur les principes d’une nouvelle classification des sentiments” la Paris, „Revue philosophique”. În 1880, H. Ya. Grot a promovat examenul pentru un master în filozofie la Universitatea din Kiev și și-a susținut

disertația pentru o diplomă de master „Psihologia sentimentelor în istoria ei și principalele fundamente” (569 de pagini). În toate aceste prime lucrări, N. Ya. a fost puternic influențat de filozofia pozitivă a lui Og. Comte și evoluționismul lui Spencer. În 1880 și 1881 a publicat încă două articole „Despre problema psihologiei sentimentelor”, precum și articolul „Filosofia ca ramură”. de artă" Începând cu acest ultim articol, Grot dezvoltă totul mai precis și mai precis părerile sale asupra semnificației filozofiei ca domeniu al cunoașterii sistematice și trece treptat de la o respingere completă a metafizicii, precum păianjenii, la recunoașterea primului subiectiv, şi apoi semnificaţia obiectivă, ştiinţifică din spatele lucrării constructive a minţii umane în domeniul dezvoltării unei m Irocontemplări generale.În 1882, domnul Grot publică, după un an de muncă la Tübingen, teza sa de doctorat „On the Question of the Reform of Logic”, pe care l-a apărat cu mare succes la Universitatea din Kiev. În 1883, N. Ya. a fost ales în unanimitate profesor obișnuit de filozofie de către facultatea și consiliul Universității Novorossiysk din Odesa, iar în 1886 a fost numit ordonanță. profesor la aceeași catedra la Universitatea din Moscova. Aici N. Ya. Grot a devenit șeful Societății de Psihologie din Moscova, mai întâi ca vicepreședinte și din 1888 ca președinte. În 1889, Grot a fondat revista „Questions of Philosophy and Psychology”, al cărei editor este de atunci. I. la Odesa trece la analiza unor probleme sociale și etice (două articole „On Progress”, 1883, două articole „Despre liberul arbitru”, 1883-84, „Despre subiectivism în sociologie”, „Despre semnificația științifică a pesimismului și optimismului”, 1884, „Egoism și altruism”, 1884, „Despre responsabilitatea morală”, 1885 etc.) , și dezvoltă, de asemenea, întrebările „Despre clasificarea științelor” (1884) și „Despre clasificarea sistemului filozofic” (1884), litografie pentru studenți

tov în același timp cursurile sale de „psihologie” și „istoria filozofiei”.

Studiul filozofiei lui Giordano Bruno (2 articole în 1884-85) l-a condus la o fascinație pentru întrebările metafizice și i-a evocat lucrarea de la Odesa „Despre sufletul în legătură cu doctrinele moderne ale puterii” și studiile lungi cu Platon, Chopin- Hauer și Kant. La Moscova, a publicat de două ori cursurile de filosofie ale lui Platon pentru studenți și (1888) articolul „Despre semnificația filozofiei lui Schopenhauer”, precum și, în legătură cu lucrările anterioare, „Despre semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea omului * 1 (1889) și „Probleme de artă** (1888) „Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de cauzalitate** (1889) — un rezumat care în 1887 a provocat o serie de rapoarte în cadrul Societății de Psihologie pe această temă. foarte problema și, de altfel, mesajul contelui L.N. Tolstoi „Despre viață”, prelucrat ulterior de acesta într-o carte întreagă, pe care N. Ya. Grot a editat-o, dar care nu a fost trecută de cenzura rusă. În 1889, Grot a participat la un congres psihologic la Paris și a publicat în lucrările congresului un rezumat citit de el „La causalité et la conservation de l'énergie en psychologie” (1890), precum și un raport despre acest congres. în

revista „Probleme de filosofie și psihologie”. O virgulă prin editarea unui jurnal în jurul căruia sunt grupate toate forțele tinere care lucrează în Rusia pe filozofie și psihologie și în care participă constant cei mai cunoscuți gânditori ai generațiilor mai vechi: gr. L. N. Tolstoi, H. N. Strahov, A. A. Kozlov, B. II. Chicherin, precum și binecunoscutul fondator al filosofiei metafizice din Rusia Vladimir Solovyov și alții, N. Ya. Grot a publicat relativ puțin în ultimii ani. Articolele „Despre problema adevăratelor sarcini ale filosofiei” (1886, vor intra, o prelegere susținută la Moscova, Universitatea.) și „Despre direcția și sarcinile filozofiei mele – Răspuns Arhiepiscopul Nicanor” (18SG) au servit drept introducere. la articolele „Ce este Metafizica?” și „Sarcinile vitale ale psihologiei” (1890), care au fost publicate în „Questions of Philosophy” și reprezintă, împreună cu articolul deja menționat „Critica conceptului de liber arbitru”, publicat în Proceedings of the Psychological Society, o încercare de prezentare a fundamentelor viziunii metafizice asupra lumii a autorului. Într-o serie întreagă de prelegeri populare despre istoria filosofiei moderne până la Kant inclusiv, publicate într-un jurnal (1891-93), N. Ya.

Articolele „The Foundation of Moral Duty” (1892) și „The Moral Ideals of Our Time” (1893) reprezintă o încercare de a critica principiile moralității moderne.

În dezvoltarea concepțiilor filozofice ale lui N. Ya. Grot, care este încă departe de a fi completă, este necesar să se constate trecerea treptată de la realism la idealism, de la empirism la un punct de vedere metafizic. Sistemul metafizic și idealist al lui Grot se bazează, totuși, pe o teorie independentă a cunoașterii și duce la un fel de metafizică. Aceasta este "metafizica experienței interioare, conștiința de sine" ca singura sursă directă a ideilor noastre. Toată experiența exterioară este doar o formă și o zonă privată a interiorului. Toate stările de conștiință - idei, sentimente, aspirații - sunt conținute potențial în sinele nostru spiritual.Lumea dă naștere doar excitațiilor sale spre descărcare și eliberare, sub formă de senzații, sentimente, aspirații și mișcări, energie spirituală legată - energia, care are o latură în conștiința de sine, ca și voința. , celălalt, ca și percepția, deoarece gândirea și simțirea nu sunt decât forme diferite de percepere a conținutului însuși spiritual „-obiectiv și subiectiv. Spiritul este direct atât obiectul, cât și subiectul cunoașterii și activității. În afară de spiritul nostru, știm nimic.Dar în spiritul nostru găsim: acesta, în 2) un fenomen individual, schimbător, trecător – subiectiv – empiric. Cu alte cuvinte, găsim în personalitatea noastră o combinație a unui dublu principiu: 1) ființă substanțială eternă (minte = voință), care ni se dezvăluie direct în legile psihologice, logice, estetice, etice și, indirect, în legile fizice, matematice, biologice, sociale create de minte; Materia este un postulat necesar al singurului lucru cunoscut nouă și realizabil direct în ființa sa substanțială și în manifestările principiului spiritual - „rațiunea voinței” ƀnna a substanței eterne, dar și a existenței lui Dumnezeu, sau a superului. -baza spirituală individuală a tot ceea ce este în noi și în afara noastră (ca postulat al sinelui tău). -

zoom, libertate creatoare, datorie morală. Fiind imanente pentru noi, ele sunt destul de accesibile cunoștințelor și exprimării noastre. Cunoașterea de sine este cunoașterea în sine, prin prisma experienței, a substanței universale a lumii și a legilor ființei sale. Transcendentul ne este imanent și ni se dezvăluie în experiența noastră psihică imediată, în conștiința de sine, în revelația prin simțire și gândire a ceea ce există cu adevărat și neschimbat, ceea ce este posibil și schimbător și ceea ce este necesar sau ar trebui să fie. În lume cunoaștem prin starea propriei noastre conștiințe numai fenomene, dar din fenomene deducem legile lor, legile mecanismului de schimbare a fenomenelor, — în noi înșine descoperim nu numai fenomenele, ci și ființa lor care creează, veșnic. turnându-le şi creându-le din sine. Aceasta este voința minții, care în personalitatea noastră este limitată de organizarea materială postulată de noi, dar, minus tot ceea ce este individual și subiectiv, ni se dezvăluie în conținutul ei absolut, etern și neschimbător, în legile sale absolute, ca substanță a super-individualitate și super-timp, dar nu super-personal, pentru „personalitatea spirituală rezonabilă și liberă” este conceptul care exprimă natura învechită a acestei substanțe absolute.

Acestea sunt principalele gânduri filozofice ale lui N. Ya. Grot, împrăștiate în diferitele sale lucrări, începând din 1886. Arhiepiscopul a făcut o analiză a dezvoltării și semnificației concepțiilor filozofice ale lui Grot în prima perioadă a activității sale literare. Nikanor în articolul „Semnificația și direcția filozofiei lui N. Ya. Grot”, (Moscova, Pravoslav-Ozr. 18S6). Eseuri despre activitățile scriitorului până în 1890, compilate de Ya. N. Kolubovsky, sunt plasate în Epcyclop.Dicționarul lui Brockhaus și Efron (T. 19, Sankt Petersburg, 1893) și în traducerea rusă a Istoriei noii filosofii a lui Iberweg-Heipze (Sankt. Petersburg, 1890). N. Ya. Grot este membru de onoare al Sankt Petersburgului. Societăților de Psihologie Experimentală, membru corespondent al Societății de Psihologie Fiziologică din Paris, Societăților Psihologice din Berlin și München și, de asemenea, membru cu drepturi depline al Societăților din Moscova: Iubitori de științe naturale, iubitori de literatură, juridic, istoric, igienic etc. și Odesa: Științe naturale și societăți juridice.

Semnătura: adevărat.

Nicolae Grot.

Rich, 24 aprilie 1894

IL

Apelul Societății de Psihologie din Moscova către N. Ya. Grot, cu privire la refuzul său de a obține titlul de președinte (în 1892).

dragă

Nikolai Yakovlevici!

Societatea Psihologică din Moscova, în ședința sa din 16 ianuarie 1892, a ascultat scrisoarea dumneavoastră care conținea refuzul titlului de președinte al Societății. Nevăzând nimic în activitățile tale din ultima vreme care ar putea zdruncina încrederea Societății în tine și în autoritatea ta ca președinte și, în același timp, apreciind foarte mult munca ta, datorită cărora studiile Societății au căpătat un caracter științific fructuos, Societatea de Psihologie, ferm convinsă prin aceea că activitatea ta energetică îi va aduce nu mai puțin beneficii în viitor, hotărât unanim. Vă rog să vă retrageți refuzul și să nu vă renunțați de la îndatoririle grele la care sunteți chemați de încrederea Societății.

tovarăşe preşedinte

7/. Zverev.

L. Lopatin.

Bibliotecar Secretar Membri: Ya. Golubovsky.

S. Korsakov-

C. Muromtsev.

II Shishkin-

P. Έ. Astafiev.

Eu- Bykovsky.

M-Korelin-Al-Filippov. A Abrikosov-Kn. D. Tsertelev. A. Petrovsky.

B. Preobrajenski. Nick. Ivantsov-

11. Gorbov.

II. Ognev.

B. Golitsev.

A. Kornilov.

Bl. Deryuzhinsky.

Con. Bentzsl.

Gr. Mamuna

D Foraj.

G. Mintslov.

I. Abrikosov.

B. Mikhailovski.

]>■ Hyacintov-A. Tokarsky

O. Leonov.

A. Maklakov.

O. Smirnov.

B. Shervinskyi.

N. Timkovskii.

V. Serbsky.

N. Bazhenov-P. Kalenov.

A. Adolf.

II. Rzhandkovsky.

N. Brun-

B. Schmit.

II. Bezbrazov.

O. Gerasimov.

G. Chelpanov.

P. Vinogradov. Carte. S-Trubetskoy.

IP.

Propunere pentru alegerea lui N. Ya. Grot ca membru de onoare al Societății de Psihologie din Moscova

(scris de prințul S. N. Trubetskoy).

Anul acesta au trecut zece ani de când N. Ya. Grot și-a asumat funcțiile de președinte al Societății de Psihologie. În principal muncii sale, energiei sale organizatorice remarcabile îi datorează prosperitatea, activitatea largă și plină de viață - științifică, editorială și literară. Talentul său, mintea sa plină de viață, receptivă la toate întrebările morale și filozofice care privesc societatea, i-au adus faima generală și onorabilă. Cu toții suntem familiarizați cu meritele lui N. Ya. în domeniul literaturii

filozofice. Dar Nikolai Yakovlevici nu s-a putut limita la această operă literară energică. Ca scriitor filozofic, el ocupă un loc onorabil în literatura noastră și este celebru nu numai la noi, ci și în străinătate. Fiind o figură care și-a dedicat viața răspândirii filozofiei în Rusia și a trezirii interesului pentru ea în cele mai largi cercuri, nu cunoaște rivali. În acest sens, putem spune cu îndrăzneală că nu numai Societatea Psihologică, ci toată societatea rusă gânditoare iluminată, în care a trezit interese în filozofie și a răspândit cunoștințele filozofice. Ca profesor, editor, editor

Ca scriitor, el a urmărit invariabil unul și același scop - dezvoltarea, trezirea gândirii filozofice ruse. Mai mult decât propria sa filozofie și propria sa viziune asupra lumii, el a predicat și a răspândit filosofia în general în diferitele ei forme, învățături și sisteme. A creat un organ literar pentru gândirea filozofică rusă, a prezentat publicului nostru cititor clasicii literaturii filozofice antice și noi. În societate și în revistă, a putut să adună oameni din cele mai diverse partide și tendințe, fiind o verigă între ele.

Prin urmare, credem că noi toți, indiferent de simpatiile și tendințele noastre în domeniul filozofiei, putem fi de acord în recunoașterea marilor merite ale lui N. Ya., merite literaturii, științei și societății. Prin urmare, exprimându-ne sinceră dorință ca activitatea fructuoasă a lui N. Ya. să continue mulți, mulți ani, propunem Societății noastre să-l onoreze prin alegerea membrilor săi de onoare.

Semnat: S. Trubetskoy.

B. Toltsev.

13. Ivanovski. Bernstein. I. Ivanov-10 Aichenwald. I- Kalenov. I-Abrikosov.

13. Transfigurarea.

Eu- Shishkin-Ya. Basiști. Bl- sârbesc.

10. Bartenev. A. Bilkin.

S. Suhanov.

11. Binogradov. A. Lopatin. Baltalon.

S-Korsakov-II-Korelin-A. Tokarsky. Gr. Mamun. A - Abrikosov.

25 ianuarie 1897

IV

Discursul rostit de N. Aksenov peste sicriul lui N. Ya. Grot d).

Dragă Nikolai Yakovlevici!

Cât de tunete m-au lovit vestea morții tale. În înflorirea puterii tale, în mijlocul activității viguroase dedicate binelui etern, nepieritor al oamenilor, binele lor spiritual, soarta nemiloasă te-a adus prematur în mormânt . Toată Rusia care gândește se va contopi într-o singură durere din cauza pierderii unei persoane publice ca tine. Lovitura dată de moartea ta asupra inimii Rusiei, leagănul iluminării ei, Moscova, va răsuna dureros în colțurile îndepărtate ale patriei noastre.

Șocat, emoționat până în adâncul sufletului meu, nu pot, în acest discurs către tine, să intru într-o prezentare detaliată a meritelor tale, nu pot, cu o mână tremurândă, să țes în această coroană pe care o așez pe sicriul tău florile luxuriante. potrivit pentru tine. Evaluarea activităților dumneavoastră se va face în timp util de către persoane destul de competente în această problemă; Mă voi limita să vă descriu meritele la câteva cuvinte.

Fără teamă ai pășit în arena slujirii gândirii pure într-un moment în care am ridicat persecuția împotriva ei, când conștiința societății noastre era învăluită într-o neagră, ca noaptea, ceața materialismului, când orizontul ei spiritual nu era luminat de idealuri. , când filosofia era în deplină dizgrație când cuvântul filozof era o înjurătură. Prea douăzeci de ani atunci ai ținut în mână, care nu a slăbit nici măcar o clipă, făclia slujirii adevărului curat; ai servit-o cu un cuvânt nu numai de la înălțimea departamentelor instituțiilor de învățământ superior din Rusia, ci de mai multe ori în centrele de educație din Europa de Vest; într-un cuvânt, ai slujit-o în Societatea Psihologică formată din inițiativa ta și, în cele din urmă, cu pixul, în singurul organ de gândire filosofică fondat din proprie inițiativă, revista „Probleme de filosofie și psihologie”

*) M. S. Aksenov, profesor, mai târziu judecător, filozof amator, fost admirator înfocat al lui N. Ya.

Ed.

Și acum, mulțumită în special ție, întunericul care învăluia ochiul spiritual al societății noastre a început să se risipească încetul cu încetul; a încetat să mai vadă zeitatea atotputernică în materie, a început să se intereseze de întrebările eterne ale spiritului uman, iar orizontul vieții sale spirituale s-a luminat cu o zori de idealuri. Onoare, slavă, laudă pentru toate acestea! Amintirea ta va trăi pentru totdeauna în inimile compatrioților tăi recunoscători, numele tău nu va fi niciodată șters din paginile istoriei iluminismului rus.

Nu pot să ies de pe mormântul tău fără să menționez relația ta personală cu mine. Nu am fost legat de tine prin legături de rudenie

trupească, am trăit departe de tine și doar anual petreceam vara aici, în Kochetka, cu tine. Ai slujit filozofia prin înclinație și datorie; Am slujit-o și am slujit-o după înclinația mea. Ai fost specialist în asta, eu sunt autodidact în ea. Dar ai văzut în mine o persoană înrudită cu tine, un coleg de muncă la aceeași bere, mi-a întins sincer mâna către mine acum vreo douăzeci de ani și de atunci, nici măcar o clipă, mi-ai luat-o din mână. , susținându-mă, încurajându-mă ajutându-mă cu sfaturile lor luminate. Vara trecută am fost lipsit de plăcerea de a te vedea aici, în Kochetka, și vorbind cu tine aici, m-am gândit că mă voi răsplăti mai mult decât acum pentru ceea ce pierdusem. Soarta s-a bucurat că te-am văzut aici, dar te-am văzut rece, nemișcat, neînsuflețit, astfel încât în loc să vorbesc cu tine, viu, plin de foc, ți-am ținut un discurs, fără să primesc un singur cuvânt de la tine ca răspuns . .. Dar mă auzi, vezi în ce durere m-a cufundat moartea ta, oameni apropiați, Moscova, Petersburg, toți gândind Rusia. Odihnește-te, dragă, de neuitat Nikolai Iakovlevici, în liniștea acestui colț, netulburat de zgomotul vieții mitropolitane, în care tu, ca un adevărat filozof, ai vrut să fii îngropat, și bucură-te, contemplând spiritual roadele activității tale pe pământ! Pace cenușii tale! Sit tibi terra levis!

M- Aksenov.

Satul Kochetok.

26 mai 1899

V

Lista bibliografică a lucrărilor lui N. Ya. Grot *).

1.

Lucrări științifice, studii și articole.

1) Infirmarea lui Platon și a lui Pyeagoreeni conform metafizicii lui Ari-

Stotel, 1874/5.

(Eseul medaliat, nepublicat, este inclus în această listă ca prima lucrare filosofică a autorului).

2) Kozlov. „Studii filozofice”. eseu critic,

în „Proceedings of the Nezhpp Historical and Philological Institute”11 1877 și separat: Kiev, 1877, p.

3) Desene anatomice ale structurii cerebelului mic (a lucra

Dr. Denisenok),

în Arcliiv fur microskopische Anatomie, 1877, XIV Band, 2 Heft. sub nr. 6, 7, 8, pe tabelele VIII și XIV.

4) Visele ca subiect de analiză științifică.

Kiev 1878, p. 68.

(Discurs de act la Institutul Nezhipsky).

Apoc.: L. II. П—în. „Cuvânt” 1878, 8, 209-210.

"Rusă. Rech”, 1881, Liv.

5) Essai sur les principes d'une classification nouvelle des sentiments,

în Revue Philosophique 1878, nr. 9 și separat: Paris 1878, p. 38.

6) Psihologia sentimentelor în istoria ei și principalele fundamente.

SPb. 1879 - 1880 XIV p. + 569. (Teza de masterat).

Apoc.: 1) K. K., „Știri. Europa”, 1880, 9, 358-369.

2) NN „Gândirea” 1880, 6, 171-176.

3) L. K. II. "Rusă. Discurs" 1880, 9, 379-393.

4) A. A. Kozlov. „Uppv. (Kiev.) IIзв. "1880, 8, 282-301; 9, 341-355; 10.389-403; 11.447-554 (Departament: Kiev 1881.58 p.,

5) „Săptămâna” 1880. 19

6) Vierteljahrsschr. f. Wiss. Philos. 1881, 2 Heft.

7) „Dragă Listok”, Λ „7, 10 p. 1881 (la Cernăuți).

Și baza acestei liste bibliografice de lucrări și articole ale lui I. Ya. Ivanovsky și Lopatin, conform cărora ne-am completat în mod semnificativ din diverse surse!, (apropo, și recenzii ale lucrărilor lui N. Ya.), ambele cu materiale din lucrările lui N. Ya. însuși, și ne-au raportat de Ya. N. Kolubovsknm (care le-a primit și de la autor), căruia considerăm că este de datoria noastră să ne exprimăm sincera mulțumire pentru aceasta. Aceste liste (precum și următoarele, care conțin literatură despre N. Ya.), însă, nu pretind a fi deloc exhaustive, având în vedere, ca să spunem așa, dispersarea teoretică a activității științifice a lui N. Ya. numărul mare de iieriod. publicații (persoane, provinciale), unde a tipărit și unde s-a scris despre el. Am folosit și volumul P-m. ed. Vengerov „Sursele dicționarului scriitorilor ruși” (Sankt Petersburg, 1910). Ed.

7) Filosofia, ca ramură a artei,

în jurnalul „Gândirea” 1880, nr. 8, 4 pagini.

8) Referitor la problema psihologiei sentimentelor,

în Buletinul Europei, 1880, nr. 12, p. 29.

9) Mai multe despre întrebarea psihologiei sentimentelor (răspuns

A. Kozlov),

în „Știrile Institutului Istoric-Flologic Nejnhpnsky41, 1881, vol. III și separat: Kiev, 1881, p. 38.

10) La problema reformei logicii (teza de doctorat).

Leipzig, 1882. XXII-|-349 p.

Rsc.: 1) „Știri. Europa1 1882, 10.

2) „Gândirea” 1882, 10-11, 208-209.

3) D. „În străinătate. Știri.” 1882, 10, 22-23

■1) „Săptămâna 1882, 52 — Răspuns de I. Ya.

5) II. Rokov. Un cuvânt nou pentru păianjeni. Cartea lui I. Ya. Grot „Despre reforma logicii”, Kiev, 1883, 28 p.

6) A. A. Kozlov. Creta, studiu despre cartea domnului Groth „Cu privire la problema ref. logica" (Leipzig, 1882). Sankt Petersburg. 1885, 48 pagini.

7) Propria sa „Avuție rusă”, 1885, 3, 4.

8) Lesevici „rus. Gând", 1888, 11, 4.

11) Relația dintre filozofie și știință și artă.

Discurs rostit la o dezbatere de doctorat la Universitatea din Kiev la 2 februarie 1883, în ziarul Zarya din 1883, nr. 27 și 28, și separat: Kiev, 1883, 27 pagini.

12) Răspunde A. A. Kozlov

despre „Observațiile” sale („Zorii” 1883, nr. 52 și 53) la discursul lui N. Ya. Grot la o dezbatere de doctorat în gaze. „Zarie”, Kiev, 1883, nr. 60, 17 martie. Vezi A. Kozlov. Notă despre „răspunsul” lui N. Ya. Grot. „Zori, 1883, 20 martie, nr. 65 și

Răspunsul lui N. Ya. Grot: „Scrisoare către redactor” „Zarya” 1883, 29 martie, nr. 69.

13) Filosofie și artă (scrisoare către editor).

„Zarie”, 1883, 19 martie, nr. 62.

14) La întrebarea criteriilor adevărului. Posibilitate științifică

justificarea realismului naiv. (Eseu din domeniul științei cognitive)

în „Bogăția Rusiei” 1883, nr. 4 și 5, 26 pagini.

15) Din măsura științei: misterele cunoașterii,

în ziarul „Zarya”, 1883, Kiev, nr. 108, 20 mai.

16) Experiența unei noi definiții a conceptului: progres,

(preluare introductivă în Novorossiysk U pyv.), în „Odesskom Listkѣ”, 1883, nr. 266-268 3-6 dec. „Zarya” nr. 260, 61, 62, 65, 66, separat: Odesa, 1883, 21 p.

Recenzie: „Nablgodateli”, 1884, 2, 66-71.

„O scrisoare deschisă a Prof. Grota" S. R. "Turn. Telegraf" 4 Liv. 1884

L. Zeiliger. „În ceea ce privește teoria progresului, prof. Grog", "Odessk. Listok" 20 Liv. 1884.

17) Progres și știință.

„Odessa Listok”*, 1883, 16 p.

18) Valoarea științei ca factor de progres și progres în dezvoltare

aceeași știință.

(Prelegere de N. Ya. Grota) 1883 Odesa. List., Dec. 15-16.

19) Răspuns pentru cititorul obișnuit,

în „Del” 1884, 11 pagini.

20) La problema liberului arbitru,

(Prelegere publică) în „Lista Odessky” 1884, 11 și 12 ian. și separat: Odesa 1884, 21 p.

Recenzie: „Odessk. Știri.* 1884, 11 ian. „Săptămâna” 1884, 32.

21) Mai multe despre problema liberului arbitru,

în „Avuția Rusiei * 1884, nr. 3, 23 pagini.

22) Despre subiectivism în sociologie (Obiecție la Prof. Karev)

în Buletinul Odesa*, 21 feb. și 6 martie 1884 și retipărire 6 p.

23) Încă câteva considerații despre sarcinile sociologiei și despre științifice

analiza conceptului de progres,

în Buletinul Odesa * 1884.

24) Despre semnificația științifică a pesimismului și optimismului ca lume

perspectiva,

(Prelegere publică) în „Notele Universității Novorossiysk” * XE, 1884, 26 p.

De asemenea: Buletinul Odesa*, 1883, nr. 62 și 63.

Apoc.: 1) Vestnik Evropy*, 1884, 6, 845-848.

2) Observatorul*, 1884, 6, 62-65.

3) „Săptămâna” 1884, 22.

4) „Timp nou * (Elpe) 1884, 25 octombrie, Nr. 3111.

25) Principalele tipuri de construcții filosofice din diferite epoci.

„Bogăția Rusiei”, 1884, nr. 8 și 9; editat: 40 p.

26) La problema clasificării științelor.

„Bogăția Rusiei”, Sh 11 și 12 și separat: Sankt Petersburg, 1884, 70 pagini.

27) Egoismul și altruismul în fața curții de bun simț și știință.

în „Novi”, 1884, nr. 4, editat: 25 pagini.

Apoc.: Nov* 1884, 1, 3, 422-447. „Știri * 1844, nr. 344, 13 decembrie (A. Skabichevsky).

28) Giordano Bruno.

(Prelegere publică, 1885, 10 februarie la Odesa); vezi in continuare. Nu.

Otz.: „Telegraful Novorossiysk” * (Art. I. Zh.) 12 februarie. „Buletinul Odesa” *, 12 februarie. „Odessa Listok”, 12 februarie. „Odessa News *. 12 februarie.

(cf. Odesa Bulletin, Odessa Listok and Novor Telegraph, 1885, 3 ianuarie).

29) Giordano Bruno și panteismul.

În „Notele Universității Novorossiysk”, 188-1 și separat: Odesa, 1884, 86 pagini.

Apoc.: I. IO. „Bogăția Rusiei” 188б, 10, 219-221.

30) Sarcini de filozofie în legătură cu învățăturile lui Giordano Bruno

(Prelegere publică, citită în Sala Bprzh. la 28 Ayr. 1885), în Buletinul Odesa, 1885, nr. 98, 99 și 105, separat: Odesa, 1885, 18 p.

Otz: „Novoross. Telegraf”, 1885, 30 apr. „Odessa Listok”, 1885, 30 aer. „Buletinul Odesa”, 1885, 30 aprilie. „Zori”, 1885, nr. 97.

31) Despre responsabilitatea morală și sănătatea legală,

în „Notes of the Odessa Legal Society”, 1885, ott. 47 pagini

Recenzie: „Nov”, 1886, VIII. 430.

„Odessa Listok”, 7 mai 1885. „Novoross. Telegraph”, 7 mai. Buletinul Odesa, 8 mai.

32) Jurnal filozofic rus (A. A. Kozlova).

„Buletinul Odesa” 1886, 4 ian.

33) Un exemplu remarcabil al multiplicității stărilor de conștiință în

acelasi subiect.

„Buletinul Odesa”, 1886, 24 ianuarie (feuilleton).

34) Mai multe despre schimbările în conștiința individului.

Buletinul Odesa, 29 ian.

35) Limitele cunoașterii și antropomorfismul.

(Prelegere publică). „Novorossiysk. Telegraph”, 1886, 10 martie.

Otz.: „Odesa News”, 11 martie. „Odessa Listok”, 11 martie. „Buletinul Odessky” 11 martie.

3G) Despre suflet în legătură cu doctrinele moderne ale puterii.

În „Notes of the Novorossiysk University”, vol. XLIV, 1886, 92 pagini. Recenzie: 1) „Northern West”. 188G, 9, 119-123.

2) „Gândirea Rusă”, 1885, 6, 388.

3) „Știri. Europa”, 1886, 7, 418-424.

4) „Observator” 1886, 9, 45-47.

5) „Odesa News.” 1886, 14 ianuarie.

6) „Odessa Listok”, 1886, 13 ianuarie.

37) La întrebarea adevăratelor sarcini ale filosofiei

(Prelegerea introductivă susținută la Universitatea din Moscova), în „Gândirea Rusă” 1886, .V 11; rev.: 41 p.

Despre ea D .: „Intră, prelegere în Imi. Moscova După ce am băut.” Moscow News, 188G, 14 octombrie.

38) La întrebarea unui jurnal filozofic.

„Buletinul Rusiei” 1886, 16 noiembrie, Λί· 315.

39) Despre direcția și sarcinile filozofiei mele.

(Referitor la articolul arhiepiscopului Nikanor din Pravoslavny Obozreniya).

„Revista Ortodoxă” 1886, nr. 11, editat: 18 pagini.

Părere V. V. Iesevici, „Gândirea rusă” 1888, 1, 9.

40) Extras din mesajul despre liberul arbitru. Dispoziții generale

(impresie separată). Moscova, 1887, 4 pagini.

Recenzie: „Știri”, 1887. Nr. 121, 5 mai

(V. Modestov: În zona fplosofip).

41) Despre liberul arbitru.

„Buletin informativ rusesc” 1887, 18 martie, .V 7.5 (feuilleton), vezi „Buletin informativ rusesc”, 1887, 16 martie.

42) Cu privire la o disertație, semnată: F. (N. Ya. Grot).

(Despre cartea A. N. Gilyarov, „Sofiștii greci”, etc., Moscova, 1888) „Moscova Vedomosti”, 1889, nr. 13, 13 ianuarie.

43) Despre semnificația filozofiei lui Schopenhauer.

„Buletinul rus”, 1888, nr. 46 p. 47.

44) Despre semnificația filozofiei lui Schopenhauer.

„Proceedings of the Moscow Psychological Society”, numărul I, Moscova, 1888, pagini 39. Acesta este un discurs la reuniunea aniversară a Societății de Psihologie.

4.5) Dar despre problema sarcinilor art

(Rezumate), Moscova, 1888, 8 p.

46) Sensul sentimentului în cunoașterea și activitatea unei persoane.

(Discurs un an. Întâlnirile Societății de Psihologie). Moscova, 1889, 42 pagini.

(Vezi „Moscow News” 1889, nr. 25, 27 şi 29, ian. 25, 27 şi 29) Recenzie: „Sev. News”, 1889, 7, 79-83.

47) Supliment la abstract: sensul sentimentelor etc.

Moscova, 1889, 12 pagini.

48) Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de

cavalerism,

în ediția a 3-a a „Proceedings of the Moscow Psychological Society” Moscova, 1889, 106 pagini.

Rei.: 1) „Avuţia Rusiei" 1889, 12, 219-220. 2) R.: articol în „Moskovsk. Vedomosti". 1889 Iolir, 25 si 26.

49) La cauzalite și la conversația energiei în domeniul

de l'activitate psihică,

în „Compte rendue du Congrès international de psychologie physiologique”, 1 sesiune, Paris, li?9O, 17 p.

50) Despre noua revistă.

„Buletinul rus”, 1889, nr. 9.

51) Despre sarcinile jurnalului.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1889) nr. 1, 16 p.

52) Congres psihologic la Paris.

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1889) nr. 1, 22 p.

53) Ce este metafizica?

.Întrebări de filosofie şi psihologie” (1890) nr. 2.

54) Recenzie f. „Revue Philosophique*1.

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1890) Nr. 2, 9 p.

55) De la redactori.

„Întrebări de filosofie și psihologie* (1890) Nr. 3, 3 p.

56) De la redactori.

.Întrebări de filosofie şi psihologie” (1890) Nr. 4, 4 p.

57) Sarcini de viață ale psihologiei.

.Întrebări de filosofie şi psihologie” (1890) nr. 4, 52 p.

Recenzie: ..Gândirea Rusă" 1890, 10, 462.

58) Introducere în istoria noii filosofii.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1891) nr. 7, 25 p.

59) Mai multe despre sarcinile jurnalului.

„Întrebări de filosofie și psihologie* (1891) Λθ 6, 6 p.

Recenzie: Despre articolul introductiv al lui Y. J. Grota („Întrebări Phil. și Psycho.”) „Russian Wealth” 1891, 2, 159.

60) Principalele puncte în dezvoltarea unei noi filozofii.

.Întrebări de filosofie şi psihologie" nr. 8, 9, 10, 13, 17 şi 20; (1891-1893), 147 pagini în total.

Apoc.: 1) „Rus. Gând* 1891, 12, 564; 1893, 4, 169; 12, 579, 194, 10, 499.

2) Iac. N. Kolubovsky „Filozofic. Anual." 1893, 205; 1894, 242, 648.

3) „Lpterat. adj. la Niva" 1894, 11, 556-557.

4) A. N. „Învăţământ”. 1894, 11, 447 - 450.

5) L. E. Obolensky „Odessk. Listok" 1894, 294.

6) „Știri. Europa" 1895, I, 2.

61) Recenzie f. .Annales des sciences psychiques“

.Întrebări de filosofie şi psihologie” (1891) nr. 8, 3 p.

62) O revizuire a lucrării prințului Trubetskoy „Metafizica în

Grecia antică"

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1890) nr. 2, 3 p.

63) Recenzie la lucrarea domnului Struve „Introducere în filosofie**

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1890) nr. 4, 3 p.

64) Revizuirea lucrării lui W James „The Principles of

Psihologie**.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1890) nr. 5, 2 p.

65) Revizuirea traducerii unor lucrări alese ale lui Leibniz, din

tribut al Societății de Psihologie din Moscova.

.Întrebări de filosofie şi psihologie” (1890) nr. 5, 1 p.

- oao -

6θ) Recenzie (semnată: B.) despre traducerea cărții Iberweg-Heinze— Istoria noii filosofii, cu schiță de filosofie la slavi ** J. Kolubovsky.

„Întrebări de filosofie și psihologie” <1890) nr. 5, p. 97.

67) Recenzia operei lui Paul Carus „Sufletul omului**.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1891) nr. 8, 2 p.

68) Revizuirea lucrării lui L. M. Lopatin „Pozitive

dachas de filozofie*1, partea a II-a.

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1891) nr. 10, 10 p.

69) Fundamentul datoriei morale.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1892) nr. 12 și 15, 61 p.

Ap.: „Rusek. Gând" 1892, 11, 522.

70) Idealurile morale ale timpului nostru. Friedrich Nietzsche şi

Lev Tolstoi.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1893) nr. 16, 25 pagini și broșură. ediția a III-a, 1894

Cehă, traducere: Nietzsche a Tolstoj od. prof. N. Grota v Moskié ii. și. „Rozhledy”, ses. 18, 1898 și retipăriri separate.

71) Necrolog al lui P. E. Astafiev.

„Întrebări de filosofie și psihologie* (1893) Nr. 18, 6 p.

72) Recenzie la eseul lui Windelband „Istoria filozofiei antice

Sofia**, trad. editat de prof. A. I. Vvedensky.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1893) L? 20, 2 p.

73) La întrebarea despre semnificația ideii de paralelism în psihologie.

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1894) Nr. 21, 19 p.

Peu,.: 1) I. II. Kolubovski. „Filosofii;. Anual.". 1894, 239. 2) Rusek. Gând". 1894, 8, 388.

74) Cam timpul.

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1894) nr. 23, 24 și 25, 117 p.

Apoc.: 1) „Rus. Gând". 1894, 8, 388.

2) I. II. Ko.iubovskiy. „Filozofic Anual.” 1894, 241.

3) 10. A. Metafizica si logica. Referitor la art. prof. Grota „On Time” (c 9 fig.), Herson. 1896, 72 p.

7Û) Nota redactiei (pe scrisoarea dr. N. Piaskowski).

„Întrebări de filosofie și psihologie** (1894) Nr. 22, 2 p.

O altă notă editorială (despre scrisoarea prof. Chizh), ibid., nr. 25, p. 728.

76) Fundamentele vieții și activității morale.

„Questions of Philosophy and Psychology** (1895) No. 27, 24 pages. „Teze” la acest rezumat, în special, retipărire.

Apoc.: „Gândirea Rusă*. 1895, 4, 157.

23*

77) Cititorilor.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1895) nr. 30, 4 p.

78) Fundamentele Psihologiei Experimentale.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1895) nr. 30, 52 p.

Apoc.: „Gândirea Rusă”.1895, 12, 610-612.

Goltsev, „Câteva cuvinte în obiecție față de N. Ya. Grot”

„Încercare. <I>. și 11s. Nr. 31, p. 65-7.

79) Recenzia eseului lui Ladd: „An Essay of Metaphisics of

psihologie".

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1895) nr. 30, 5 p.

80) Recenzia eseului lui Wundt: „Logik. Metliodenlehre", 2 AbteiL

2 Aufl.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1895) nr. 30, 2 p.

81) Recenzia operei lui G. I. Chelpanov: „Problema percepției

spaţiu"

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1896) nr. 35, 5 p.

82) În memoria lui N. N. Strahov, Pentru a-i caracteriza filozofic

viziunea asupra lumii skago.

Discurs în psiholog. Societatea, „Întrebări de filosofie și psihologie
■ (1896) Nr. 32, 38 p.

83) Câteva cuvinte ca răspuns la V. A. Golzen.

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1896) nr. 32, 4 pagini.

84) Despre viața și personalitatea lui Descartes.

(Discurs la ședința solemnă a Psihologiei. Comun în amintirea a 300 de ani de la nașterea lui Descartes, 12 și 19 octombrie 1896).

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1896) nr. 35, 15 p.

Despre această aniversare și discursuri: „Știri istorice.” 1896, LXVI, 1102.

8õ) Concepte de suflet și energie psihică în psihologie.

„Questions of Philosophy and Psychology” (1897) nr. 37 și 39, 73 pagini. „Rezumate” către N.Ya.

86) Trecerea în revistă a lucrării lui Vl. Solovyov: „Justificarea binelui”

„Întrebări de filosofie și psihologie” (1897) nr. 36, 5 p.

87) Critica conceptului de progres.

Rezumat în Psiholog. Societate. „Întrebări de filosofie și psihologie” (1898) nr. 45, 24 pagini.

Retz „Gândirea Rusă”. 1899, 1, 6.

88) Principalele puncte în dezvoltarea unei noi filozofii.

Moscova, 1894, 256 pagini (Ediția „Posrednik”).

89) A. Fulier. „Descartes. Viața și scrierile lui.

Cu o anexă la articolul lui Wppdelbapd despre Spinoza. - Transl. iod. editat de prof. II. I. Grota. Moscova. 1896. (Ediția „Mediator”)·

90) Eseu despre filosofia lui Platon.

Moscova, 1897, 189 p.

Recenzie: 1) „Săptămâna”, 1897, 11.

2) Lpterat. adj. la „Niva”, 1897, 6, 433.

91) Wilhelm Wundt. Eseu despre psihologie.

Tradus cu permisiunea autorului D. V. Viktorov, editat, cu o prefață, note și un articol de N. Ya.

Recenzie: D) „Timp nou”.1897, 7502.

2) „Sarat. Listă.” 1897, 10.

3) „Juriul. Min. Nar. Întrebați.” 1897, 6.

4) „rusă. Gazeta". 1897, 6.

92) Die Begriffe der Seele und der psychischen Energie in der Psychologie

von Nicolaos von Grot în Moșeau în „Archiv für systcniatische Philosophie” IV Bd , 1898, 111 Heft, S. 257-335 (aceasta este o traducere a articolului rusesc cu titlul corespunzător, cu prefață și completări) și retipăriri separate.

93) Articole din Dicționarul Enciclopedic al lui Brockhaus și Efron („Descartes”, 19 jumătate de volum, pp. 303-307, „Psihologie”, 50 jumătate de volum, pp. 677-683 și altele, mai puțin).

94) Prefață la traducerea lui Starypkevich - cartea lui G. A. Girn „Analysis of the Universe in its Elements”, cu franceză, M. 1898 (Proceedings of M. Psych. General, numărul VI).

95) Catalog sistematic al Arhivei nobilimii din Moscova cu o prefață de P. Ya. Grot. Moscova, 1898 XLIX +532 p. - (ultimele foi (c. 7 file) ale catalogului, până la p. 646, deja dactilografiate, conținând: „Afaceri private ale nobililor și treburile țărănești”, au fost excluse din ediție. din Moscova, nobilime).

96) Rezumate pentru rezumatele lui N. Ya. Grot în Societatea Psihologică din Moscova:

a) la abstractul „Observarea de sine este singura sursă de cunoaștere a vieții mentale” (cu obiecții de la S. Korsakov și V. Goltsev).

„Întrebări Phil. şi Psph.”, nr. 6, pp. 89-9.

b) prevederile lui N. Ya. Grot - împotriva prevederilor lui A. I. Vvedensky la lucrarea sa „Despre limitele și semnele animației”

„Întrebări Phil. şi Psych.”, Λ· 16, p. 117-118.

c) rezumate pe tema „Semnificația ideii de paralelism în psihologie.

„Întrebări Phil. and Psych.”, A 21, pp. 166-168.

d) Rezumate și dezbateri pe rezumate „La timp” „Întrebări ale lui Phil. and Psych.”, nr. 26, pp. 93 - 109.

e) Rezumate pentru rezumatul (discurs) „Bazele vieții și activității morale”

„Întrebări Phil. și Psych.“, nr. 30, p. 633.

f) Rezumate pentru rezumat - Despre semnificația conceptului de energie mentală *

„Întrebări Phil. şi Psych.*, nr. 37, p. 374-377').

2.

Articole minore despre probleme publice.

97) Corespondență de la Berlin.

„Timp Nou*, 16 ianuarie 1876.

98) Sunt în mijlocul nicăieri

(Scrisoare catre editor). „Timp Nou*, 1881, Av 1864.

99) Mai multe despre căsătoriile de sânge.

„Timp nou” 1882, nr. 2356.

100) Raportul Comitetului de construcție a bustului II. V. Gogol în Nizhyn

(alcătuit de N. Ya. Grotom, membru al Comitetului). „Kievlyanin*”, 1881, 6 sept.

101) Opinia profesorului asupra chestiunii universitare

(Scrisoare catre editor). „Săptămâna *”, 1881, 25 yav. Nr. 4 și Nr. 5.

102) Mai multe despre întrebarea universității.

„Săptămâna”, 1881, 22 martie, nr. 12.

103) Pe problema universitară.

Gaz. „Zarie”. 1882, nr. 285.

104) De ce au nevoie universitățile noastre?

Gaz. „Zarie” 1883, 27 ian.

105) Vocea juriului.

„Nedelya” 1883, nr. 15 (10 aprilie, sursa: G.).

') Acestui N. Ya. Grot din Societatea Psihologică i s-au citit rezumate:

în 1888 (17 martie) „Despre relaţia dintre metode şi sarcini ale psihologiei şi filosofiei *.

1888 (5 noiembrie) „Despre etica Gefdpng”,

1889 (2 decembrie) „Despre problemele metafizicii”.

1892 (iulie octombrie) „Forme tipice de eudemonism*.

1893 (21 februarie) Discurs: „Societatea psihologică și semnificația ei

pentru dezvoltarea gândirii filozofice în Rusia*,

1894 (18 noiembrie) Fundamentele psihologiei experimentale*.

106) Corespondență de la Nizhyn. 1883.

„Timp nou”11, 1883, 23 sept.

107) Despre disertaţii pe litigii publice. Scrisoare în re-

dacție. I. (N. Ya. Grot).

, Moscova. Vedomosti", 1889, Nr. 14, 14 ian.

108) O serie de articole pe tema universitară și tehnică

educație în ziarul „Timp Nou” pentru 1896 și anii următori.

Apropo:

..Diplomele noastre academice11, ian. 18, 1897, nr. 7505 - „The University Question”, 19 ianuarie, nr. 7506.

„Mai multe despre problema universitară”, 25 ian. „Viața universitară și începutul opțional”, 1 feb.

„Cu privire la problema facultăților tehnice *, 19 oct. 1897.

109) Etica și foamea, marcat. 15 sept. 1891

(În dovezi de probă). Articolul a fost scris pentru „Voprosov fplos. și psihologie”, a fost deja publicată în nr. 10 al Voproșov, dar de ce, la cererea cenzurii, a fost tăiată împreună cu articolele lui L. N. Tolstoi „Despre foame” și Vl. S. Solovyov „Despre motivele declinului Viziunea lumii peeval de mijloc”.

Despre foame.

(La fel pentru un prieten, ed.) 1891 cu însemnare: pentru 10 cărți. „Întrebări f. și ps.“.

110) De la o excursie la judetele slabe.

În „colecția Odessa” 1892

111) Aniversarea lui A. A. Fet, cu adresa Psihologie. Societate

A. A. Fetu.

Moscova. Vѣdom.“ 1889. Nr. 29 şi 30, ian. 29 și 30.

112) Scrisoare către editor despre feuilleton de Iu Nikolaev

in Moscova. Vd. ":" Inocența învățată și viclenia de stradă ".

Moscova. Vedom." 18 decembrie 1890, nr. 349. (Răspuns de Yu. Nikolaev, ibid.). 3 * * * * * * * *

3.

Ediții litografiate.

Hărți: 1) Italia antică și 2) Grecia antică (pentru studenți)

SPb., 1874, comp. N. Ya. Grot, ed. A.II. Pletnev. Prelegeri de psihologie.

Odesa, 1881, 248 pagini

Introducere în cursul istoriei filozofiei.

Odesa, 1884, 199 p.

Prelegeri despre filosofia lui Platon.

Moscova, 1888. 260 pagini.De asemenea, ediția a II-a. Moscova, 1889

Bazele generale ale psihologiei.

Moscova, 1890-91, 122 pagini.

Principalele întrebări ale filosofiei secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Zece prelegeri publice.

Moscova, 1891, 165 pagini.

4.

Articole nu sunt tipărite.

A. Articolele sunt terminate.

Biografia oratorului Demosep (manuscris), primul student. de lucru, a alcătuit un studio. Desigur, Nikolai Grot. ian. 1872, 46 p.

Jurnalul lui N. Ya. Grot în timpul călătoriilor sale de-a lungul Volgăi (în anii studenției) în vara anului 1874 (manuscris)

Yu. O. Samarin (Memorii, manuscris), marcat. 3 apr. 1876

Despre chestiunea universitară (manuscris). Articol în schiță, notă. 10 februarie 1876

Despre rezumatul profesorului Betz (despre particularitățile creierului femeilor, publicat în orașul Zarya) (manuscris), începutul anilor 1880.

Credința în progres (manuscris).

(Răspuns domnului Elpa la articolul său din nov. Vremya, 1884, 25 oct. Lg. 3111), penaiechat. (Nov. Vremya a refuzat să publice).

Etica și foamea, și Despre foame (în dovezi și în cartea „Întrebări”, necenzurată), vezi mai sus, sec. 2.

Articolul „De la editor” în dovadă, a fost destinat cărții Ib-a. „Întrebări ale lui Phil. și Ps.” 1892.

Considerații psihologice despre munca școlară. Manuscris (probabil în ultimii ani).

La problema unei noi perspective asupra lumii (manuscris). Prelegere publică la Moscova. Poveste. Muzeul 19 apr. 1897

B. Articole neterminate și schițe.

Despre Filosofie.

(Cu privire la problema lui ca știință sau ramură a artei). Hand., articolul nu este terminat, 1882

Articol-scrisoare: Către oamenii de știință naturală și medici - cu întrebările unui psiholog.

(3 note de mână, marcate oct. 1883).

Sarcinile filozofiei.

Schiță (început), manuscris. 1886

Ce să fac? Jurnalul unui om inteligent. Compoziție de Mityukha Valdaisky *).

(Manuscris copiat, marcat 5 iulie 1887).

Reflecții asupra prezentului și viitorului.

Începutul proiectului de articol, manuscris, probabil anii 1880.

În căutarea unei noi viziuni asupra lumii. I. Sarcini ale filosofiei

(Începutul articolului: manuscris de an necunoscut).

Despre Filosofie.

Începutul aruncării (manuscris); Pach.: „În primul rând, filosofia trebuie legată de viață” (cunoscută pentru anul).

Reflecții ale unui filozof provincial.

(Un felieton imaginar al unui filozof, semnat: „Mason” dintr-un an necunoscut).

Despre situația din Rusia în 1892 (manuscris).

Începutul schiței pentru pamfletul planificat (pe care autorul se gândea să îl publice în străinătate) 1892

Franz, articol despre revista Questions Phil. și Psychol.“

Probleme de philosophie et de Psychologie. M. 1889-1892, manuscris din 1892 (peokopch.).

Pe direcțiile Psihologiei ca știință.

Manuscris (peokopch., probabil ultimii, ani).

Lista bibliografică de articole, eseuri, recenzii și știri despre N. Ya. Grot și activitățile sale.

1.

Articole și recenzii în timpul vieții lui N. Ya. Grot.

J. La biografiile lui I. Ya. Grot.

Despre N. Ya. Grot:

Vezi „Corespondența lui Ya. K. Grot cu P. A. Pletnev” (1852-3)

v. III SPb. 1896, p. 582-3, 595).

') Numele este împrumutat din titlul piesei de bunicul matern al lui P. Ya., autor-dramaturg II. II. Semenov.

A. A. Kochubipsky. Eseu despre activitatea științifică și literară a profesorului N. Ya. Grot. Odesa, 1883 (din Note Universității).

„N. Y. Grot” (privind numirea sa ca profesor la Universitatea Novorossiysk și prelegerea sa introductivă). „Odessa Listok”, 1883, 1 dec.

Proceedings of Professor Groth (Scrisoare către editorul Student (Gutor).

„Odessa Listok”, 21 septembrie 1883

Despre disputa doctorală a lui N. Ya. Grot la Kiev în 1883

„Zarya” 4-7 februarie 1883

Buletinul Odesa, 8 februarie 1883, nr 30 (scrisoare de la Kiev).Săptămâna (S. N. Kulyabka) 1883, nr 14, 3 aer.

A. I. Markovich despre N. Ya. Grot

în ed. „A 25-a aniversare a Imperialului. Universitatea Novorossiysk" Odesa, 1890, p. 312-15.

Ya. N. Kolubovsky despre N. Ya. Grot:

Brockhaus-Efron. Encicl. Dicţionar, vol. IX-A 1893, p. 775-777.

Ya. N. Kolubovsky despre N. Ya. Grot:

Aplicație la jerev. Iberweg-Heinze—History of New Philosophy, 1890. „Eseuri de filosofie printre slavi”, p. 565-68. Tot în edițiile germane ale acestei cărți.

Ya. N. Kolubovsky despre N. Ya. Grot:

Filosofia în Rusia. „Zeitschrift tur Philosophie unti philosophische Kritik” Bd. 106.

O H. Ya. Grot (despre aducerea lor în ordine în arhiva moscoviților, nobilimea).

„Povești. Știri. 1898, LXX1V, 399.

1>. Activitate filosofică II. I. Grota.

Articol de către cititorul general.

„Faptă”.1883, Vili, IX, XI.

Despre public prelegeri susținute de N. Ya. Grotto din Odesa:

(Despre limitele cunoașterii; Este posibilă cunoașterea de încredere a legilor morale?): I. Zh. „Novorossiysk. Telegraph" 1886, 5 aer.; "Odsssk. Listok", 1886, 4 aer.; „Odessk. Buletin", 1886, 15 aer. "Odessk. Listok, 1886, 21 martie.

Nikanor, Arhiepiscopul Hersonului. „Directia și semnificația filozofiei Grotei lui Nicholas”

"Ortodox Review". octombrie 1886, p. 270-320.

I. Yuzov.

„Bogăția Rusiei”, 1887, 12, 118.

Despre N. Ya. Grot:

„Nov”, 1888, XXIV, 24.

Moz., 286 (Galeria de portrete a oamenilor de știință ruși contemporani). „Gândirea Rusă” (st. T.) 1888, 3, 157-167. „Gândirea Rusă”, 1890, 2, 97.

„Gândirea Rusă”, 1891, 5, 218; 1892, 12, 186.

Mai multe despre el: A. Volynsky.

„Severny Vestnik”, 1891, 2, 162-164.

M. A. Protopopov.

Gândirea Rusă, 1893, 2, 127-134.

O. televizor.

„Gândirea Rusă”, 1893, 6. 72-73.

Ya. N. Kolubovsky.

„Fplosoph. Anuar!, 1893 și 1894

N. K. Mihailovski.

„Bogăția Rusiei”, 1894, nr. 12.

GI. V. Mokievski. Despre „Programul de Filosofie*”, N. Ya. Grota.

Gândirea Rusă, 1895, 3, 34-40.

Elpe.

„Timp nou”, 1897, 7736 și 7744.

B. Activitatea editorială a lui N. I-Grota-

Editarea Ist.-filolog Izvestiya. Institutul Prințului. Bezborodko, în Nizhyn”, 1877-1882.

Părere despre „Izvestiyah Ist.-Philolog. Inet. carte. Fara barbles:

1) „Indica. despre chestiuni de presă”, 1877, 14-15.

2) „Antichitatea Rusă”, 187^ Y., 11.

3) „Dr. până în nov. Rusia”, 1879, 10 și 11: 159-180 și 377-388.

Despre Proceedings of the Moscow Psychological Society (al doilea număr) (despre N. Ya. Grot):

„Robinetul de Sud”, 1889, 11 aug.

O. Gadi. Primul Jurnal filozofic rus „Întrebări de filosofie și psihologie” ed. N. Ya. Grota.

"Rusă. Filolog. Buletin”, 1889, Varșovia, nr 4, p. 79-87. Editat de jurnal. „Întrebări de filosofie și psihologie” M. 1889-1896.

Câteva recenzii despre revistă:

1) „Sev. Buletin”, 1889, 12, sec. II, 124-128; 1890, 4, sec. II,

78-81.

2) „Est. Știri”, 1889, XXXIX, 1, 192; 1890, XL, 4, 224 (Sf. S.).

3) Orașul „Teritoriul de Sud”, 1889, 3002-3004.

4) „Min. Oameni. Iluminismul”, 1889, partea CCLXVI, dec., sec. II, 567.

б), rusă. Averea', 1889, 11, 201-204: 1890, 11, 236-241; 1891 2, 159

6) „rusă. Gândul 44, 1890, 4; 1892, 10, 461-463; 1891, 1, 9, 1893, 2, 63-65.

Ibid., 1889, 10, 441.

7) „Vostok”, 1890, 11 noiembrie, nr. 314 (proiecte, articol).Mai multe despre revistă:

O. Gadp. „Jurnalul Varșoviei44, 1889, 12 decembrie p 1G.

Y. Nikolaev. Noua Jurnal de Filosofie „Moscova. Vdom.44, 1889, 22 şi 23 noiembrie.

Y. Nikolaev. Care este problema? Referitor la articolul lui N. Ya. Vd.”, 1891

V. S. SOLOVIEV „Scrisoare către editor (Pe meritul lui V. V. Lesevici).

„Întrebări de filosofie și psihologie”, 1890, cartea 5, p. 317.

Alexei Verigin. „Răspunsuri44. Nou Time”, 1892, 23 noiembrie, nr. 6013.

Yu. Nikolaev „Puterea lucrurilor”44 „Întrebări de filosofie și psihologie44” Mosk. Vedom.44, 1892

Portretul Grotei N. Ya.

(La a zecea aniversare a revistei editate de el „Întrebări de filosofie și psihologie”).

Nou Timp44. Supliment, 1899, 20 ianuarie, nr. 8225.

O Psihologie. Societatea, jurnalul său, despre filozofii ruși: Note sur la littérature russe, E. Halpérine-Kaminskij, cm. Cosmopolis, Juillet, 1897, (p. 17 etc.).

Scrisoare de la H. Ya. Grot către editor (privind atacurile asupra Societății pentru rezumatul lui V. S. Solovyov).

Moscova. Vd.44. 1891, 27 octombrie, nr. 297, polemică pe acest subiect: Moskov. Ved. 1891 29 și 30 octombrie: 1892 11 ian

2.

Necrologie, articole, memorii etc., după moartea lui N. Ya. Grot.

Înmormântarea lui N. Ya. Grot (corespondență).

„Buletinul Rusiei” 1899, nr. 146.

Slujbă de pomenire pentru N. Ya. Grot - în biserica din Moscova. Universitatea - la slujba de înmormântare pentru A. S. Pușkin pe 24 mai 1899

Moscova. Gazette" 1899, 25 mic.

— 36õ —

În memoria lui N. Ya. Grot. (Despre întâlnirea Psihologului. General).

Moscova. Gazette” 1899, 27 mai.

Prof. L. M. Lopatin. „N. Ya. Grot”, „Întrebări de filosofie și psihologie: < 1899, III, carte. 48.

Totuși articolul lui este mai plin în. ed. „Discurs și raport al Universității Imperiale din Moscova - pentru 1899”, vezi în prezent. Colectie.

V. N. Ivanovski. Eseu despre viață și muncă II. I. Grota.

„Încercare. Phil. și Psih.” Prinț. 51. M. 1900 și în prezent, colecție.

V. I. Shenrok. Amintiri ale lui N. Ya. Grot.

„Istoric: - Buletin” 1899, septembrie, vol. LXXV11-

V. I. Shenrok. N. Ya. Grot. Eseul biografic.

În ed. II. Ya. Grog, Philosophy and its General Tasks”, Sankt Petersburg, 1904 și în această colecție.

Vl. S. Solovyov.

„Buletinul Europei” 1899, (iulie) 7, 456 (și în colecțiile anterioare).

Vl. S. Solovyov. „Trei caracteristici”.

„Buletinul Europei” 1900, ian. (și în această colecție).

E. L. Radlov. N. Ya. Grot.

".Juriu. Min. Nar. Iluminarea 1899, nr. 11, iar în pășune. Colectie

10.   Eichenwald. Eseu despre opiniile etice ale lui N. Ya. Grot.

„Vonr. Fi.tos. şi Pshol.”, Kp. 51, 1900 şi în colecţia de faţă.

11.   II. Sokolov. N. Ya. Grot ca gânditor.

„Încercare. Philos. și Pshol.” Cartea 51, 1900

P. II. Sokolov. Rătăcitor filosofic. În memoria lui N. Ya. Grot.

„Buletinul teologic”, 1899, iunie-iulie, noiembrie-decembrie.

II. II. Sokolov. Vederi filozofice și activitatea științifică a lui N. Ya. Grot.

În colecția: „N. Ya. Grot". Filosofia şi sarcinile ei generale în 1904 şi în această colecţie.

Alexei I. Vvedensky.

Moscova. Gazette" 1899, 141 și 162 (p în prezent, culegeri).

G. I. Chelpanov. În memoria prof. N. Ya. Grota.

„Kievlyanin” 1899, nr. 145. (tot „Munca rusească”, 1899, nr. 25, cu portret) și în pășune. Colectie.

G. I. Chelpanov. Amintiri ale lui N. Ya. Grot.

În pășune culegeri, p. 188-196.

D. V. Viktorov. În memoria lui N. Ya. Grot ca profesor.

„Încercare. Phil. și Pshol.” Cartea 51, 1900 și în această colecție.

Alexandru Nikolsky. N. Ya. Grot (1852-1899) și lucrările sale filozofice.

„Credință și rațiune”, 1903, nr. 13 (p. 23-58), 14 (78-108), 15 (145-172), 16 (211-228), 17 254-284), 21 (409-). 432), 22 (433-449), 23 (471-485), 24 (513-534).

B.   Goltsev. N. Ya. Grot, necrolog.

"Rusă. Gazeta" 1899 142.

L. E. Obolensky. Din amintirile mele despre N. Ya. Grot.

„Standard moral înalt”. „Odessa Gistov” 1899, nr. 212 (și în culegeri pastorale).

C.   Kulyabka. În memoria lui N. Ya. Grot.

"A preda. Review" 1899, nr. 9 (sept.), p. 1746-50.

S.   Pryadkin. Necrolog al lui N. Ya. Grot, în articolul „Două victime premature ale morții”.

"Filologie. Note „Voron., numărul 1899. Ili-IV

N. Tamarin. Memoria gânditorului.

„Teritoriul de Sud”. 1904, 24 lv. Nr. 7985.

Necrologul lui N. Ya. Grot.

„Povești. Ştiri." 1899 LXXV1I. 377-381.

V. Sheprok. În memoria lui N. Ya. Grot.

„Buletinul Rusiei”, 1899, nr. 144, 27 mai.

B. V. N.: N. Ya. Grot (necrolog).

„Timp nou” 1899 24 mai, nr. 8348.

Portretul lui N. Ya. G.

„Timp nou” 1899, nr. 8351.

B. (despre N. Ya. Grot).   l

„Timp nou”, 1899, 8539.

Mai multe despre el:

„Buletin informativ St. Petersburg * 1899, 141.

Buletinul informativ de la Moscova, 1899, 144.

Z. În memoria lui N. Ya. Grot.

„Buletin informativ rusesc * 1899, 24 mai, nr. 141 (notă).

Mai multe despre el:

„Buletinul Rusiei” 1899, 141.

„Buletin informativ rusesc” (Art. A.) 1899, 146.

„Buletinul Rusiei” 1899, 293 și 308.

N. Ya. Grot, necrologul lui.

Gaz. „Rusia” 1899, 25 mai (nr. 28 și 220).

A. <[>., Apropiere.

..Rusia" 1601   10 august - Nr. 822. (despărţire, în prezent - colecţie).

Mai multe despre N. Ya. Grot:

„Știri – 1899, 141, 149 și 293.

„Fiul patriei”11 1899, 139.

„Oameni” 1899, 863.

Odesa News, 1899, 4634 și 4638.

„Odessa News” 1899, 4528 (portret). „Volzhsky Bulletin” 1899, 132.

V. V. Rozanov: despre N. Ya. Grot și activitățile sale în articolul „Idealiștii din Moscova” (Despre colecția „Probleme ale idealismului”).

„Timp Nou” 11 decembrie 1903, nr. 9976.

V. V. Rozanov. Scrisoare catre editor.

În ceea ce privește povestea despre N. Ya. Grot în Art. „New Tastes in Philosophy” („Timp Nou” 17 septembrie 1905).

„Timp nou” 1906 26 ianuarie.

Despre N. Ya. Grot, în calitate de președinte al Societății de Psihologie și editor al revistei.

„O scurtă schiță istorică a activităților Societății Psihologice din Moscova”, N. Vinogradova.

„Întrebări de filosofie și psihologie”, cartea 103 (1910) p. 251-253, 259-260.

Portretul Grotei N. Ya.

Dicționar enciclopedic al lui Brockhaus și Efron, 82 semi-volume, 1904, Galeria de portrete, p. 28.

Eseul biografic.

„Marea Enciclopedie”, editată de S. N. Yuzhakov, Sankt Petersburg, 1902, vol. VII, pp. 635-637.

Articol bibliografic.

„Sursele Dicționarului scriitorilor ruși” de S. L. Vengerov, vol. II, Sankt Petersburg, 1910, p. 140-141.

Portretul Grotei N. Ya.

Supliment aniversar la ziarul „Odesskaya Novosti”, 25 decembrie 1909

R. Ppck (Papácek). Nikolaj Jakovlevic Grot (Nekrolog).

„Narodni Listy” 1899. 10 iunie, nr. 159.

Necrologul lui H. Y. Grot: NJ Grot. (cu portret)

„Slovansky Prehlcd” v Praze, 1899, Rijen, p. 52-53.

Necrologul lui H. J. Grot: Nikolaj Jakovlèvic Grot (1852-1899), ('

Ceská Mysl, èasopis filosoficky. 1900, ses. 1, 73-4.

Despre el: Ms (Miks), ibid., Il 1910, str. 462.

O H. Ya. Grot (în croată, jurnal): NJ Grot i M. M. Troickij. Napisao dr. Tugomir Alaupovie. Saraievo. Skolski vjesnik, 1900 (ianuar, feb. i mart), 1-8.

3.

Articole despre publicarea primului număr de articole de N. Ya. Grot.

E. Spektorsky. Despre cartea „N. I. Grot. Filosofia și sarcinile ei generale. Taxe, articole, ed. Moscova. Psih. general." SPb. 1904.

..Juriu. Min. Nar. Iluminism“ 1904, iulie, iar acum, colecție.

Recenzie (fără semnătură).

„Buletinul Europei”, 1904, martie, p. 366.

V. V. Rozanov. Soarta savantului rus. (Referitor la ed. I numărul articolelor lui N. Ya. Grot).

„Timp Nou” 1904, 14 aer., Nr. 10098 (și acum, colecție).

Bibliograf. Notă.

"St.Petersburg. Vѣdomostp“ 1904, 13 ianuarie - Nr. 12.

Bibliografie Notă.

"Rusă. Vedom." 1904.

Bibliografie Notă.

„Guvernele. Știri.” 27 noiembrie 1903.

A. Pletnev „N. I. Grot. Filosofia şi sarcinile ei generale” „Buletinul Mondial” 1904. Martie nr. 3.

Doamna (Miks), op. în C'eská Mysl”, nr. 1, 1905, p. 63.

4.

Participarea lui N. Ya. Grot la dezbaterea asupra rezumatelor de la Moscova. Psihologie. Societatea').

Dezbatere asupra rezumatului lui N. A. Ivantsov: „Despre otnoip. între Filosofie şi Ştiinţă". Şedinţa din 13 noiembrie 1889

Dezbatere asupra rezumatului „Teoria fiziologică dată la 3 februarie 1890

V. R. Butsk: în memorie „Zasь-

Dezbatere asupra rezumatului lui N. I. Karev: „Despre libertatea voinței din punctul de vedere al teoriei procesului istoric”.Sesiunea 10 aprilie 1890.

„Întrebări Phil. și Psych."

1890, nr. 3, p. 139.

1890, nr. 3, p. 140.

1890, Λύ 3, p. 140.

') Aici sunt enumerate toate dezbaterile la care a participat (conform procesului-verbal). Toate referințele sunt la jurnalul Vopr. Phil. și Psychol.*

Dezbatere pe marginea rezumatului lui L. M. Lopatin: „On the modern philosophical outlook”.Întâlnire 17 aprilie.

1890 _

Dezbatere asupra rezumatului} A. A. Tokarsky: „Despre măsură (o formă de boală mintală)” Întâlnire 26 aprilie 1890

Dezbatere în raportul lui N. I. Shishkin: Sesiunea „Despre psihologia matematică” 23 februarie 1891

Dezbateri asupra rezumatului din Vl. S. Solovieva: „Despre idealuri”.Întâlnire din 28 februarie

1891 _

Dezbatere asupra rezumatului 11. E. Astafieva: „Despre valoarea vieţii”.Sesiunea 16 martie 1891.

Dezbatere pe raportul lui N. A. Ivantsov: „T. G. Huxley, ca reprezentant al viziunii științifice moderne asupra lumii „Sesiunea din 21 septembrie 1891

Dezbatere asupra rezumatului lui G. I. Chelpanov: „Despre percepția spațiului” Sesiunea din octombrie 1891

Dezbatere asupra rezumatului lui V. O. Dolgintsev: „Moise Maimonide. ca psiholog și filozof” Ședința din 31 octombrie 1892

Dezbatere pe rezumatul lui N. V. Bugaev: „Principiile principale ale monadologiei evolutive” Sesiunea 7 noiembrie 1892

Dezbatere despre rezumatul lui P. D. Boborykin: „Frumusețe, viață și creativitate” Întâlnirea din 28 noiembrie 1892

Dezbatere asupra raportului 11. E. Astafieva: „Analiza prevederilor lui A. I. Vvedensky

1890, nr. 3, p. 140.

1890 , nr. 3, p. 140.

1891 , nr. 8, p. 163.

1891 - Nr. 8, p. 167.

1891, nr. 8, p. 170.

1891, nr. 10, p. 88.

1891 , nr. 90, p. 91.

1892 , nr. 16, p. 112.

1892, nr. 16 p. 113.

1892, nr. 16, p. 114.

în legătură cu cartea sa Despre limitele şi semnele animaţiei. SPb. 1892”. Întâlnirea din 12 decembrie 1892

1892, nr. 16, p. 117.

Dezbatere pe rezumatul B. II. Sârbă: „Despre concepțiile psihologice ale lui Meinert”.Sesiunea G martie 1893

1893, nr. 18, p. 157.

Dezbatere asupra rezumatului lui N. A. Ivantsov: „Patru metode de cercetare experimentală”.Întâlnirea din 13 martie 1893.

1893, nr. 18, p. '159.

Dezbatere asupra notelor lui V. A. Goltsev: „Despre somn și creativitate”.Întâlnirea 13 martie 1893.

1893, nr. 18, p. 160.

Dezbatere asupra rezumatului lui P. A. Kalepov: „Despre credință și cunoaștere” Sesiunea 9 aprilie 1893

1893, nr. 18, p. 165.

Dezbatere asupra rezumatului lui V. R. Butsk: „Analiza condițiilor locului și timpului în asocierea ideilor”.

1894, nr. 21, p. 165.

Dezbatere pe rezumatul cărții. D. N. Tserteleva: „Spațiul și timpul ca forme ale fenomenelor” Ședința din 19 martie 1894

1894, nr. 23, p. 466.

Dezbatere asupra rezumatului lui M. G. Butske: „Analiza condiţiilor numărului în asocierea ideilor”.Întâlnire la 24 septembrie 1894.

1894. Nr. 25, p. 760.

Dezbatere asupra rezumatului lui B. N. Chicherin: Sesiunea „Spațiu și timp” 3 decembrie 1894

1895, nr. 26, p. 92.

Dezbatere asupra rezumatului lui A. θ. Hartwig: „Despre necesitatea creării unui nou tip de știință”. Întâlnire 11 martie 1895

1895, nr. 28, p. 382.

Dezbatere asupra rezumatului lui L. M. Lopatin: „Fenomene și esență în viața conștiinței.” Întâlnirea din 4 noiembrie 1895

1896, nr. 31, p. 68.

Dezbatere asupra rezumatului lui V. N. Ivanovsky: „Cu privire la problema audierii culorilor” Sesiunea 2 decembrie 1895

Dezbatere și rezumat de S. G. Shakh-Nazarov: „Pe fundamentele psihologiei fiziologice conform Wundt, Ziegen și Meinert” Sesiunea 2 decembrie 1895

Dezbatere asupra rezumatului lui A. N. Bernshtein: „Lumea sunetelor, ca obiect de percepție și gândire”.Sesiunea 10 februarie 1896.

Dezbatere pe un rezumat de Ts. P. Baltalop: „Sentimentul asemănării ca sursă de emoție estetică și de frumusețe.” Sesiunea 17 februarie 1896

Dezbatere asupra rezumatului lui S. A. Sukhanov: „Doctrina neuronilor în aplicarea la explicarea unor fenomene mentale”.Întâlnire 24 februarie 1896.

Dezbatere asupra rezumatului lui L. M. Lopatin: „Conceptul sufletului după experiența internă.” Sesiunea 16 martie 1896

Dezbatere asupra rezumatului lui V. N. Ivanovsky: „Despre istoria predării despre apercepție în psihologie”.Întâlnire pe 7 decembrie.

1896 _

Dezbatere asupra rezumatului lui A. N. Bernshtein: „Cu privire la percepția iritațiilor constante și variabile” Întâlnirea din 8 februarie

1897 _

Dezbatere asupra rezumatului lui I. D. Boborykin: „O încercare de sistem sociologic (pe cartea lui Jean Izoule „La cité moderne”)” Întâlnire 15 martie 1897

Dezbatere asupra rezumatului lui P. A. Kalenov: „Despre frumusețe și artă”.Întâlnirea 3 octombrie 1898.

1896, nr. 31, p. 70.

1896. Ag 31, p. 70.

1896, Aè 32, p. 176.

1896, Aè 32, p. 177.

1896, Aè 32, p. 177.

1896, Ag 33, p. 358.

1897, nr. 36, p. 206.

1897, Ag 37, p. 370.

1897, Aè 38, p. 566.

1898, A° 45, p. 450.

24;

Dezbatere asupra rezumatului lui N. V. Bugaev: Matematică și viziune științifică și filosofică asupra lumii „Sesiunea 17 octombrie 1898

Dezbatere asupra rezumatului lui N. A. Ivantsov: „Câteva cuvinte despre idealurile în artă” Sesiunea G februarie 1899

1898, nr. 45, p. 451.

1899, nr. 48, p. 355.

Activitatea lui N. Ya. Grot în calitate de președinte al psihologiei. Societatea si redactorul revistei „Questions of Philosophy and Psychology^]).

Condiții pentru concursul unui premiu pentru un eseu pe o temă de filozofie a științei. Notă de N. I-Groth

Condiții pentru concursul pentru premiul II pentru un eseu pe tema filozofiei științelor. Notă de N. Ya. Grot.

Discursul rostit II. Ya. Grotom într-o ședință publică a Societății de Psihologie din Moscova. 24 ianuarie 1891

Discursul rostit II. I. Grotom în ședința solemnă (a suta) a Societății. 21 februarie 1893

Mesajul lui N. Ya. Grot despre moarte II. E. Astafieva și caracterizarea sensului acestei pierderi pentru Psych. Tot. În ședința generalului. 9 aprilie 1891

1890, nr. 3, p. 145.

1892, L? 12, p. 75.

1891, L: 7, p. 144 - 148.

1893, nr. 17, p. 117 - 123.

1893, nr. 18, p. 162.

II. Y. Grotom a citit „Raportul” Comisiei cu privire la trecerea de la 1 noiembrie 1893 a revistei „Întrebări de filosofie și psihologie” în proprietatea Societății și a dat explicații despre punctele individuale. În ședința din 30 octombrie 1893

1894, nr. 21, p. 160.

') Aici este dat conform protocoalelor Psihologiei. Societatea în „Vopr. Phil. și Pshol." doar cel mai important lucru, în care I. Ya. a acționat ca inițiator, autor sau actor actor. Despre discursurile sale cu rezumate filozofice, vezi Lista întâlnirilor Societății de Psihologie din Moscova pentru 25 de ani, în cartea 103 (aniversare). Întrebări Filosofie şi Psihologie” (M. 1910) şi mai sus, pp. 357-8.

O notă a lui N. Ya. Grot despre scrisorile profesorului Ostroumov și ale doctorului Pyaskov-sky din revista a 22-a „Probleme de filosofie și psihologie”11 1894

Participarea lui N. Ya. Grot la deputația de la Moscova. Societatea, care a călătorit la Sankt Petersburg pentru a depune o coroană de flori la mormântul din Boz al regretatului împărat Alexandru al III-lea.

Revizuirea activităților editoriale Psih. Societatea din ultimii 7 ani, comp. N. Ya. Grotom

N. Ya. Grot a propus Societății să înființeze un departament studențesc al Societății de Psihologie și s-a alăturat Comisiei pentru a le conduce studiile. Întâlnirea din 3 decembrie 1895

I. Ya. Grot a refuzat să editeze revista în ansamblu, din cauza suprasolicitarii, acceptând să rămână membru al comitetului editorial. Raport de activitate Moscova Psiho. Tot. pentru 1895

N. Ya. Grot a fost ales membru de onoare al comitetului pentru celebrarea a 300 de ani de la nașterea lui Descartes în Touraine, Franța

Alegerea lui I. Ya. Grot ca membri de onoare ai Societății de Psihologie la ședința din 25 ianuarie 1897

N. Ya. Grot a propus să inițieze în fața Ministerului Nar. Proev, o petiție pentru unele modificări și completări la Carta Psihologului. Tot. și numiți un comitet care să examineze modificările. Ședința din 23 ianuarie 1899

1894, nr. 22, p. 325.

1895, nr. 26, p. 89.

1895, nr. 30.

1896. Nr. 32, pag. 174.

1896, nr. 32, p. 179.

1897, nr. 37, p. 361.

1897, nr. 37, p. 362.

1899, nr. 46, p. 69.

VII.

La publicarea lucrărilor lui N. Ya. Grot.

1.

Proa articol. E. V. Spektorekago

/ A Ya. Grot. Filosofia și sarcinile ei generale. Culegere de articole, editată de Societatea Psihologică din Moscova. St.Petersburg. 1901.

După lucrările colectate complete ale lui V. S. Solovyov, lucrările colegului său în domeniul filosofic și colaborator la plantarea educației filozofice în Rusia, N. Ya. Grot, încep acum să apară ca o ediție separată. Până acum a apărut primul volum, care conține articole despre chestiuni generale de filozofie. Conform planului întocmit în timpul vieții sale de însuși autor, se presupun încă patru volume: unul va fi dedicat istoriei filosofiei, altul psihologiei, al treilea eticii și sociologiei, iar al patrulea articolelor pe diverse teme.

Această ediție apare cât se poate de oportun. Reprezentanţii tendinţei care domină cercurile filosofice de astăzi, şi anume „idealismul” metafizic11, încep deja să-şi rezuma căutările 2). Este deci necesar să rezumam filozofarea celui care a fost unul dintre principalii inițiatori ai interesului modern pentru filozofie, interes care se manifestă atât de clar în debuturile filozofice ale marxiștilor de ieri și ale tinerilor idealiști de astăzi. Desigur, din punctul de vedere al idealismului critic, pot fi ridicate multe obiecții împotriva a ceea ce acești debutanți înțeleg prin idealism. Dar este imposibil să nu primim, ca un început simpatic al adevăratei filozofii, metafizica lor sinceră, deși până acum conține mai mult „surpriză” elenică străveche decât „îndoială” fructuoasă de Descartes, mai multă credință decât critică. Semințele aruncate pe ceea ce ar putea părea a fi pământ pietros încolțesc muguri tineri. Cinste și laudă pentru aceasta semănătorilor. Λ unul dintre semănătorii principali a fost II. I. Grot.

') Jurnalul Min. Nar. Proev. 1904.

J) „Problema idealismului” și colecția de articole de S. Bulgakov „Idealismul materialismului”.

„În istoria filozofiei, individul, în ansamblu, determină nu numai conținutul teoretic al viziunii asupra lumii, ci și vitalitatea acestuia, gradul de influență și distribuție, rolul său în istoria ulterioară a gândirii.” Aceste cuvinte ale lui N. Ya. Grot se referă atât la iubitul său gânditor Giordano Bruno, cât și la sine însuși.Istoria filozofiei lui Grot este istoria personalității sale.Această istorie este unită nu atât de acelea, uneori excluzându-se unele pe altele, sisteme și tendințe care îi plăcea în diferite momente — dar ce nu îi plăcea, cu excepția scepticismului? „Ce amprentă ciudată pe care personalitatea sa a lăsat-o asupra tuturor acestor hobby-uri. „Spiritul nostru este soarele, luminând continuu lumea pentru noi, ca propria creație. Această lume se mișcă, dar soarele stă nemișcat - subiectul rămâne neschimbat, unul, întreg, iar acesta un singur întreg se numește personalitate. Toate transformările individualității

empirice ale animalului sunt incapabile să schimbe această personalitate unică. Și chiar și patologia schimbării sinelui nostru în bolile psihice este incapabil să elimine faptul că acestea au loc pe pământul și în profunzimea unei singure personalități, adesea revenind și întotdeauna teoretic capabile să se întoarcă la stările dintâi, la cele dintâi potențial nu. forme dispărute ale sentimentului de sine și conștiinței de sine” scria Grot în acel articol „On Time”, unde extrage viața spirituală interioară a unei persoane din definițiile spațiale și temporale. Timpul pentru suflet este „pseudo-timp”, iar schimbările sale aparente în timp sunt și pseudo-modificări ale acelui principiu greu de determinat, dar destul de stabil, care formează personalitatea fiecărei persoane.

Dacă încercăm să adoptăm acest punct de vedere, atunci acuzațiile de inconstanță filosofică, la care Grot a fost adesea supus și cărora nu le-a dat niciodată prilej prin propriile sale declarații, vor cădea de la sine. Prea des, mai ales în tinerețe, se asigura că nu își va schimba niciodată părerile, marcat cu cele mai decisive epitete de natură negativă o asemenea teorie, pe care cu puțin timp înainte el însuși o propagase 2)., Și într-o polemică cu Arhiepiscopul. Nikanor, el și-a comparat fără succes dezvoltarea filozofică e

') „Principalele puncte în dezvoltarea unei noi filozofii” 1894, p. 19.

2) Așa că, de exemplu, în discursul „Despre semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea omului”, el a declarat „o tristă prejudecată, o ciudată neînțelegere” ceea ce cu puțin timp înainte a recunoscut ca un adevăr neîndoielnic, și anume doctrina a valului subiectivităţii sentimentului.

cu o mișcare circulară, astfel încât a trebuit să admită că involuntar s-a dovedit a fi propriul său antipod. Între timp, în dezvoltarea fiecărei personalități, precum și în dezvoltarea naturii, ionul este datur hiatus, non datur saltus. Nu există salturi neașteptate, nu există abisuri care să nu fi fost umplute de nimic în evoluția personalității filozofice a lui Grot. Dezvoltarea sa nu a fost atât o circulație, cât tocmai o dezvoltare în sensul în care cel puțin Leibniz a înțeles dezvoltarea fiecărei monade cu propriul conținut. Se poate, poate, să fie de acord că dezvoltarea Grotei a decurs mai mult dialectic decât organic. Dar chiar și în dezvoltarea dialectică, în ciuda aparentei sale discontinuități, nu există salturi, iar contradicțiile particulare sunt întotdeauna „înlăturate” în unitatea generală și superioară , ca etapele sale preliminare. Afirmația lui Grot că „filozofia este în primul rând un proces intern de creștere subiectivă a o persoană” bazată pe experiența interioară profundă. Poate că lucrărilor filozofice ale lui Grot le lipsește un plan general. Dar nu degeaba a fost abandonată de multă vreme afirmația lui Schleiermacher că Platon, de-a lungul întregii sale vieți lungi, părea să fie angajat doar în ceea ce a dus la îndeplinire în mod regulat planul de lecție întocmit de el în tinerețe. Filosoful este o persoană vie. Și nu se poate cere de la el să gândească ca un automat gata o dată pentru totdeauna.

P. P. Sokolov, autorul celui mai complet eseu despre filosofia lui N. Ya. Iar V. S. Solovyov a asigurat că dezvoltarea filozofică a Grotei, aceasta, așa cum o numea el, „manipulativă”, a mers de la Herbert Spencer la Giordano Bruno și de la Bruno la Platon și Aristotel 3). numele la care îi plăcea lui Grot dau cheia înțelegerii propriei sale filozofii, indisolubil legată de propria sa natură. La baza acestei naturi stă o energie mentală inepuizabilă (folosim propriul său termen). Și dacă vreo filozofie reprezintă, la o în mai mare sau mai mică măsură, autocunoașterea subiectului filosofator, apoi Grot a atins cel mai înalt grad

') cf. 177 din volumul analizat.

') Ibid., LXVIII.

3) Lucrări adunate ale lui V. S. Solovyov, volum, Vili, p. 422.

autocunoaștere, când în copia vieții a început să construiască un sistem de energie psihică și cosmică. La acest sistem a mers toată viața, nu a mers întotdeauna în linie dreaptă - dar, potrivit lui Lessing, linia dreaptă nu este întotdeauna calea cea mai scurtă. Și dacă Grot a fost interesat în mod special de Platon și Aristotel la sfârșitul vieții sale, nu a fost pentru că a văzut adevărul final în tot ceea ce acești greci au gândit cu două mii de ani înaintea lui, ci pentru că a găsit în ei – chiar și în Platon *) – germenii și confirmarea a ceea ce el a recunoscut ca fiind adevărul etern, și anume energismul. Cu această învățătură, publicul nostru cititor este acum, aparent, nu lipsit de entuziasm, în principal în „Filosofia naturală” a lui Ostwald. Nu se poate să nu regrete, așadar, că viața filozofului rus, care și-a urmat propriul drum spre acele idei pe care acum le învățăm de la chimistul german, s-a încheiat prematur. Poate că Grot ar fi mers chiar mai departe decât Ostwald, căruia filozofii îi iartă multe greșeli pentru că este un om de știință naturală, iar naturaliștii pentru că este filosof. Dar, ca majoritatea talentelor,

popor rus viu, Grot a murit, departe de a fi spus ultimul său cuvânt, la o vârstă la care Kant nu se gândise încă la Critica rațiunii pure. Folosind propriul său termen, V.S. Se poate adăuga că, contrar propriei sale teorii, și-a risipit mai degrabă decât și-a conservat „energia psihică”.

Axa centrală în jurul căreia s-a învârtit întreaga filozofare a lui Groth era, fără îndoială, sentimentul. Și el a fost doar el însuși când și-a propus să filosofeze după „metoda simțirii” și a afirmat că ultimele criterii ale adevărului și falsului

mintiti in sensul adevarului si minciunii.

Nu se poate nega, desigur, că, dintre acele categorii în general nedefinite și flexibile cu care operează psihologia modernă, sentimentul este incomparabil mai mic decât mintea garantează

obiectivitatea construcției filozofice. Dar filozofia rămâne întotdeauna nu atât înțelepciunea, cât dragostea pentru înțelepciune. Și acest lucru aduce de obicei mai multe emoții în ea decât este permis din punctul de vedere al rezonabilității strict critice. Emoțiile binecunoscute, tocmai ceea ce Platon numea eros filozofic, nu aduc prea mult rău aici, din moment ce

') Schiță a filosofiei lui Platon, 1896, p. 183 și urm.

nu sunt scopul căutării filozofice a adevărului, ci starea de spirit care îl însoțește. Dar adesea această dispoziție se subordonează obiectivelor filosofiei. Sentimentul captivează gândirea dincolo de limitele posibilelor cunoștințe și o seduce cu perspectivele fantomatice ale unei metafizici transcendente care promite mai multă căldură decât lumină.

Ca majoritatea filozofilor ruși, Grot nu a putut rezista acestor perspective. Adevărat, la început nu a vrut să treacă dincolo de doctrina pozitivă, fără să observe în același timp cât de multă metafizică ascunsă se ascunde în ea. Dar chiar și atunci el s-a dăruit ei mai mult cu inima decât cu mintea. Consecințele acestui fapt nu au întârziat să apară. Pozitivismul nu a rezistat unui entuziasm prea aprins și, parcă, s-a topit de căldura pe care o aducea Grot. Iar erosul filozofic l-a dus pe Grot din ce în ce mai mult din lumea pozitivă în lumea suprasensibilă.

Ca urmare a acestui fapt, nu se poate numi filozofia sa științifică în sensul strict și critic al cuvântului. Dar, în orice caz, nimeni nu îndrăznește să-l numească antiștiințific. Se împletește într-un model bizar, date destul de științifice (în primul rând psihologice) cu construcții mai mult sau mai puțin fantastice. Nu degeaba Grot a recunoscut de mult filosofia ca ramură a artei. Cele două idei la care a gravit cel mai mult, și anume evoluția și energia, pe de o parte, se bazează pe datele științei și își aruncă lumina asupra lor, pe de altă parte, pătrund și în domeniul metafizicii, în ceața din care razele lor sunt refractate și creează revărsări irizate, mângâind inima și imaginația. Dacă, totuși, Pripyat ia în considerare condițiile muncii filosofice din Rusia, atunci este imposibil să nu recunoaștem natura metafizică semnificativă a Grotei nu numai destul de naturală, destul de explicabilă, ci și într-o anumită măsură și de dorit.

În filosofia noastră, s-ar putea spune, nu există deloc tradiții critice și chiar nici o terminologie critică. Până de curând, filosofia a fost cultivată aproape exclusiv în școlile noastre secundare și superioare teologice. Acolo s-a dezvoltat și limbajul nostru filozofic. Și această limbă este bogată în resurse inepuizabile. Acest lucru, pe cât posibil, a fost dovedit de lucrările sale ale unui artist de gândire atât de strălucit precum V. S. Solovyov. Dar el a demonstrat și că aceste resurse sunt suficiente doar pentru metafizică, mai degrabă chiar și pentru teosofie. Limbajul critic, așa cum au putut vedea M. I. Vladislavlev și cititorii traducerii sale a lui Kant, nu a fost încă dezvoltat de noi. Pass are

o literatură negativă destul de vastă. Dar negarea nu este critică. Da, iar opo-ul a fost produs în cea mai mare parte în numele unor dogme cunoscute, în principal cele materialiste.

Mai departe, în ordinea distribuției universitare, filosofia este legată de filologia, în timp ce, ca și în patria criticii, în Germania, facultatea de științe ale naturii este numită filozofică. Acest lucru este util atât pentru ei, cât și pentru filozofie. Datorită apropierii sale, păianjenii naturali sunt vindecați de dogmatismul naiv și primesc o conștiință clară a scopurilor și mijloacelor lor. Filosofia, pe de altă parte, capătă teren solid sub picioarele ei și o sferă teoretică de aplicare. Toată estetica și analitica transcendentală a lui Kant, adică doctrina sa despre spațiu, timp și categorii nu este altceva decât o fundamentare strict critică a mecanicii, fizicii și a științei matematice moderne în general. Dar la noi, datorită unei insuficiente conștientizări a legăturii cu știința naturii, atunci învățătura ate este interpretată în cea mai mare parte în sensul unui fel de iluzionism absolut în gustul învățăturii pustnicilor indieni despre natura iluzorie a lume. Și în loc să-l asocieze pe Kant cu Helmholtz, Albert Lange, Robert Mayer, chiar Faraday și Maxuel, el este văzut doar ca fondatorul lui Fichte, Schelling și obsculii filosofi ai naturii ai romantismului german.

Gândirea filozofică rusă se învârte până astăzi în mod predominant, dacă nu în limite teologice, atunci în limite metafizice. Și acest lucru este destul de firesc. Gândirea nu începe cu critica: înainte de a critica, este necesar să dobândești material pentru critică. Gândirea începe cu dogmatism și credință și abia mai târziu trece la autocritică. Obiectele credinței se pot schimba și chiar se pot exclude reciproc cu mult înainte de critica credinței însăși. Și asta explică atât de frecvent și intens, dar fără rezultate critice, antagonismul dintre credința religioasă și cea metafizică. Dar amândoi sunt totuși uniți de momentul psihologic al credinței, ca stare de spirit non-critică.

Câtă credință mai directă, uneori copilărească de pură, în tot ceea ce a fost și se întâmplă încă în filosofia rusă! Timpul criticii se pare că nu a sosit încă pentru noi, poate pentru că nu ne-am îmbarcat încă pe calea îndoielii, care o precede firesc, calea scepticismului, care este hotărât străină de acea „nouă cale” care, pentru a doua. anul acum, i-a unit pe teosofii noștri.

Filosofia rusă este încă în tinerețe, cea mai bună perioadă a vieții. Îi place totul, azi una, mâine alta. Cu entuziasm știe și se înclină în fața cunoscutului. Cu entuziasm, respinge cunoscutul, și chiar cunoscutul în general, și sare în tărâmul transcendentului. In, toti opa percepe si toti reactioneaza cu simtire!. Ea iubește sau urăște mai

mult decât știe. Sunt multe pe care nu vrea să le înțeleagă și, prin urmare, nu poate ierta prea multe. Cel mai adesea, opa își face griji

„Fata Narii Walirlieit și bustul ani Trng”

Cu o astfel de dispoziție de filozofie tânără rusă, poziția în ea și influența lui N. Ya. Grot asupra ei pare nu numai destul de naturală, ci și extrem de dorită. Apropiat în proprietățile naturii sale captivante și impresionabile de toate trăsăturile ei, a purtat în acea vreme în sine, parțial în sânge, moștenit de la tatăl său, celebrul academician J.K., cultură mentală serioasă a Occidentului, pe care a insuflat-o tinerilor. fetele filozofiei domestice. A visat la o filozofie națională rusă. Dacă, poate, nici acum visele lui nu au fost încă realizate, atunci nimeni mai mult decât el (și, de asemenea, V. S. Solovyov) a făcut lucrările pregătitoare pentru aceasta. O transformare din 1888, până acum plictisitoare și lipsită de viață (sub conducerea psihologiei engleze „mono-gânditoare” M. M. Troitsky) a Societății de Psihologie într-unul dintre principalele centre ale inteligenței moscovite și fondarea în anul următor a revistei „Probleme de filosofie și psihologie” este suficient pentru a imortaliza numele N. Ya. Grot în Cronicile filozofiei ruse. Pe lângă aceste fructe practice, activitatea sa s-a manifestat şi într-un număr mare de lucrări teoretice._J

Ele sunt acum publicate sub redacția Societății de Psihologie din Moscova. Primul volum, care a fost publicat până acum, include articole care descriu în principal evoluția mentală a lui Grotto. O introducere utilă și interesantă a acestora sunt două articole extinse de V. I. Shenrock și II. P. Sokolov despre viața sa și opiniile filozofice. Cartei este atașat un portret al lui Grotto: pe chipul lui este o expresie a acelei sfinte neliniști, care este caracteristică tuturor celor care, mai des și mai profund decât se acceptă în general, se gândesc la misterele eterne ale vieții.

Primul articol al colecției „Etudii filozofice” se referă la filozofie în mod negativ.

„Socrate cu Peskov” și predicatorul „panpsihismului11, cu care Grot a avut mai târziu o anumită afinitate — autorul nostru a susținut că filosofia nu este altceva decât un flatus vocis sau conceptas mentis, fără nicio semnificație teoretică sau practică independentă. I se părea. că el prezintă la „ultimele sufluri ale unei metafizice muribunde, dar nerespirate” (p. 23). Și nu trebuie nici să o reînvie, nici să plângă. „Filosofia ca știință specială despre lume în ansamblu, reieșită din prevederile generale ale altor științe, nu este doar necesară, ci și imposibilă” (p. 10). Și „omenirea se poate descurca complet fără sisteme filozofice atunci când organizează un viață socială rezonabilă” (15.) Așa că în 1877 tânărul profesor de filozofie din Pzhypsy a negat filozofia.

Întrebarea este, în ce atunci și-a văzut vocația? În psihologie. „Ne vom grăbi direct la întrebările zilei, iar întrebările zilei în filozofie sunt întrebări psihologice speciale” (p. 27). Întrebările

zilei alungă întrebările eternității. aceasta prea hotărât și solemn - pentru totdeauna. Totuși, în același timp, nu s-a temperat suficient împotriva metafizicii. Nu a căutat salvarea de ea în idealismul critic - Kant nu și-a atras niciodată simpatia și chiar a detestat neo-kantianismul '), - ci în psihologie, dar s-a dovedit a fi un refugiu foarte nesigur.

Următorul articol este „Filosofia ca ramură a artei". Filosoful și poetul sunt frați. Ambii se predau dispoziției subiective a sentimentului. Monadologia lui Leibniz și chiar idealismul transcendental sec și prozaic al lui Kant i se par autorului a fi creații de același ordin ca Faust al lui Goethe, Hamlet al lui Shakespeare, Requiem Mozart, Lohengrin al lui Wagner, Madona lui Rafael (p. 30). Este imposibil să trăim fără simțire și, prin urmare, să ne înclinăm în fața filosofiei, deși nu este o știință. Aceasta este concluzia făcută de Groth la trei ani după ce s-a opus lui Kozlov.

Într-un discurs înaintea unei dezbateri de doctorat pe această temă

') Ulterior, în articolul „On Time”, a scris: „În ultimul deceniu, pozitivismul francez și empirismul englez au pătruns în Germania și au creat acel ciudat amestec de concepte de pozitiv-fizico-matematic, emiirpko-chimic-biologic și transcendental. - teoretico-tico-cogniție, care, sub denumirile de anticantație, filozofie științifică etc., se va trece în Germania drept ultimul cuvânt al filosofiei și cu profunzimea sa imaginară abstract-raționalistă respinge orice suflet viu de filozofie și metafizică” (pag. 222).

Despre „Relația filosofiei cu știința și arta, Grot încă nu recunoaște nicio filozofie științifică și bazează toată filozofia pe sentimente. Dar tocmai din acest motiv el găsește deja în ea un avantaj față de știință: mai mult decât știința, ea dă satisfacție subiectului gânditor. „Filosofia este mai înaltă decât știința în sens subiectiv, știința este mai înaltă decât filosofia în sensul obiectiv, adică în afara subiectului nostru. Unul merită pe celălalt!” (p. 40).

Așadar, filosofia (adică metafizica, pe care Grot a identificat-o întotdeauna, fie conștient, fie inconștient, cu filozofia) este deja pe picior de egalitate cu știința. În curând va fi mai înaltă decât ea. În primul rând, este necesar să se reconsidere problema subiectivității sale. Este, fără îndoială, obiectivitatea străină și inaccesibilă pentru ea? Grot a dat un răspuns favorabil la această întrebare într-o prelegere introductivă susținută la Universitatea din Moscova în 1886 pe tema „Despre problema adevăratelor sarcini ale filozofiei.” Filosofia este evocată de nevoile simțirii. Dar munca subiectivă a sentimentului poate destul de mult. să fie verificată prin munca obiectivă a gândirii (p. 138). Și ce este obiectivitatea? La urma urmei, ea se realizează nu numai prin inducție externă, ci și prin internă (p. 141), cu alte cuvinte, cu o asistență semnificativă a sentiment.Fără filozofie nu există știință, dar fără știință nu există filozofie.gândirea fructuoasă a filosofului, acestea sunt adevăruri științifice, cunoaștere exactă;razele soarelui, încălzind această

lucrare, sunt idealuri morale, idealurile cele mai înalte ale subiective. sentiment „(p. 145). „Filosofia nu este un păianjen, nici artă, nici religie, ci ceva special, ca să spunem așa, doar filozofie. Relația filosofiei cu aceste alte sfere ale conștiinței umane poate fi exprimată astfel: filosofia extrage material din știință, ia metoda de prelucrare a acestuia din artă (sinteză creativă); converge cu religia în scopul ultim - de a oferi unei persoane principiile morale ale vieții. Știința este o activitate mentală organizată care luptă spre idealul adevărului; arta este satisfacția organizată a simțirii, independentă de voință, străduindu-se să întruchipeze idealul frumosului; religia este o organizaţie a voinţei care tinde spre realizarea idealului binelui. Dar toate aceste idealuri trebuie împăcate, cerințele minții, sentimentele și voința trebuie împăcate între ele, și pentru asta se străduiește filosofia, compunând într-un întreg afumat estetic elementele realității disecate de știință de dragul moralului. obiective. Nu poate înlocui știința, arta sau religia, ci doar le poate completa, deoarece

cele dintâi satisfac nevoile speciale ale conștiinței, alături de care există în noi o dorință comună pentru unitatea vieții personale și armonia nevoilor ei conflictuale” (p. 145). Această viziune, care îl apropie pe Grot de V. S. Solovyov, după cum se poate vedea din cuvintele finale, se baza pe nevoile personale ale unei persoane. S-ar putea obiecta că, lăsând alte sfere deoparte, nici știința și nici filosofia, întrucât ele tind spre obiectivitate, adică evidență deplină, nu pot și nu trebuie să-și vadă vocația în satisfacerea nevoilor personale ale subiectului. Dar dacă ne amintim că sentimentul a fost centrul filosofării lui Grot, devine clar că el nu putea gândi altfel.

Și mereu a crezut așa, într-o măsură mai mare sau mai mică. Într-un răspuns către Arhiepiscopul Nicanor (intitulat „Despre direcțiile și sarcinile filozofiei mele”), el s-a justificat din reproșuri de inconsecvență și salturi și a arătat cu mare succes cum, încă de la primii pași ai vieții sale literare, a „sub influența”. a instinctului filosofic” (p. 150) a ajuns la „metoda simţirii” Această metodă deja pierde pentru el semnificaţia metodei subiective. Acceptată împreună cu pozitivismul, doctrina uniformității și solidarității a tot ce este în natură, reînviată de pasiunea pentru poezia panteistă a lui Giordano Bruno, care i-a dat lui Grote ideea de „conștiință a universului”, l-a condus la convingerea că în simțire nu totul este subiectiv, nu totul este personal, fie noi, cu toate concluziile noastre din experiența exterioară și internă, suntem întruparea unei batjocuri de joc a naturii care ne ironizează și ne înșală, fie găsim în toate instrumentele noastre de cunoaștere criteriu corect pentru determinarea naturii însăși a cunoașterii” (p. 15G). Aceasta înseamnă că indicațiile sentimentului subiectiv al unei persoane corespund realității obiective, ceea ce înseamnă că sentimentul are propria sa ontologie.

Încă mai departe, dar încă în aceeași direcție, Grot merge în următorul său articol, „Semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea omului.” El afirmă deja că nu numai în filosofie, ci chiar și în

știință... sentimentele adevărului și minciună” (p. 172). La urma urmei, „ultimele criterii de adevăr și falsitate stau în sentimentele de adevăr și fals” (p. 164). Și aceste sentimente, ne asigură Grotto, nu ne înșală niciodată. Subiectul nostru nu este deloc atât de relativ și individual ca oamenii. De obicei, conștiința și toată viața spirituală în general sunt întruchiparea într-o înveliș individuală a energiei psihice universale.

participa la viața unui subiect comun al lumii. „Același subiect al lumii pulsa în noi, străduindu-se să se contopească într-unul singur — același care și-a găsit întruchipare atât în natură, cât și în noi și care, cunoscând lumea, se recunoaște în ea” (p. 185). În conformitate cu aceasta, Grotto extinde la infinit „turna de afaceri psihică” posibilă în viața umană: pe lângă procesarea senzațiilor în concepte, altfel știința, el recunoaște „o altă cunoaștere de încredere - prin procesarea sentimentelor în sentimente (înțelegerea artistică a realității), - prin prelucrarea materialului sentimentelor în ъ concepte (cunoașterea scopurilor și datorate în filozofie), prin prelucrarea materialului ideilor în sentimente: cea mai înaltă înțelegere mistică a principiilor lumii și a sensului procesului lumii” (p. 178).

Aici, evident, am intrat deja în matafizica completă. Dar lui Grot nu se mai jenează de acest cuvânt. În următorul său articol, „Ce este Metafizica?”, el își asumă „sarcina de a apăra un câmp de cunoaștere asuprit, calomniat și profanat” (p. 211). Acest domeniu este metafizica.

Deci, esența unei persoane este o energie psihică specifică care se manifestă cu cea mai mare intensitate în sfera simțirii. Poate această energie să fie într-adevăr epuizată? Altfel, spiritul omului nu este nemuritor? Răspunsul este dat de următorul articol „On Time” — conform lui V.S. Solovyov, cea mai profundă dintre lucrările lui Groth. Poate apărea întrebarea: ce legătură are timpul cu el? Acest lucru este explicat de psihologismul lui Groth. Suflet, acest atman a filozofilor indieni, această substanță a metafizicienilor europeni, pentru psihologul Groth - și drojdia psihologică arătată mereu în el - a fost redusă la o serie de stări sau acte mentale interne ale unei persoane. Că fluxul de opinie în spațiu este încă clar. Dar ce despre timp? Dacă curg în timp, atunci sunt finite. Și atunci, Grotto a mai anunțat că timpul nu este o lege a existenței spirituale, „nu este o formă de experiență interioară, psihică, suprasensibilă” (p. 282) . Prin aceasta el a vrut să apere indestructibilitatea a ceea ce, în interpretarea lui Schopephauer despre Kapta, se numește „caracterul inteligibil” al omului.

Primul volum al scrierilor lui Grot se încheie cu un articol la timp. Ținând cont de titlul general al acesteia („Filosofia și sarcinile sale generale”), se poate reproșa editorilor, pe de o parte, insuficienta completitudine - nu există articole despre energeticism, în care, până la urmă, Grot a văzut cel mai mult. sarcină generală a filozofiei

<|»și, pe de altă parte, într-o încărcătură excesivă de material mai potrivită pentru ultimul volum. Avem în vedere două articole: „Despre problema criteriilor adevărului” și „Despre problema clasificării științelor” Ambele se referă la unul dintre momentele intermediare și cele mai puțin caracteristice ale filosofării lui Grot. În primul dintre ele, el a încercat să justifice așa-zisul realism naiv. Întrucât în același timp a infirmat prejudecata încă răspândită în filosofie că fiecare dintre noi este înconjurat de un fel de fantome, și nu de realitatea concretă și de ființe vii, argumentul său a fost suficient de convingător din punct de vedere filozofic. Dar în măsura în care s-a angajat să demonstreze că senzațiile în sine conțin adevăr, el a întreprins o întreprindere fără speranță și nedemnă de dezvoltarea sa filozofică. Adevărul, adică ceea ce ar trebui să fie rezultatul științei, el a văzut în materia sa haotică, primă, și anume în percepțiile senzoriale. A trebuit însă să admită că acestea din urmă sunt adevărate doar atunci când „organizate corect” (p. 64). Dar care ar trebui să fie criteriile pentru această corectitudine, Grot nu a indicat și nu a putut indica acest lucru, pentru că a gândit într-o ordine psihologică, de la percepții la conștiință, și nu într-o ordine logică, de la conștiință la percepții. Din același motiv, a căzut în aceeași greșeală ca și Mill: a văzut în uniformitatea legilor naturii ceva ce ni s-a dat în percepții senzoriale separate, în loc să-l recunoască ca fiind nimic altceva decât un regulator metodologic, un principiu logic al oricărui cercetare științifică naturală. La fel de șocant din punct de vedere filozofic general este și articolul despre clasificarea științelor. Combinând Comte și Spencer, Grot a plasat păianjeni individuali nu atât în funcție de sarcinile lor logice, ci parțial în funcție de diferențele externe ale materialului studiat, parțial și în principal în funcție de combinațiile terminologice dintre ei. Drept urmare, s-au obținut tot felul de „fitogra-fip” și „poiematologie” și asocierea frazeologică finală - „monodualism”, care vorbește la fel de puțin minții precum „monopluralismul” propus recent de N. A. Berdyaev pe paginile „ Lumea lui Dumnezeu" Aici, evident, în cuvintele lui Leibniz, paiul termenilor a fost luat ca sâmbure de lucruri. Ceea ce este cu adevărat original în articolul lui Groth este că, dar proprietatea generală a majorității minților ruse de a lua din partea publică a parcelelor cele mai aparent abstracte, iar în clasificarea păianjenului a găsit un moment social (pag. 110).

si urmatorul). Dar totuși, repetăm, ambele articole nu prea sunt caracteristice evoluției opiniilor lui Grot (nu s-a mai întors la ele mai târziu). Și despre atitudinea sa față de „filozofie și sarcinile ei generale”, ele pot inspira cititorul cu o idee mai degrabă negativă decât pozitivă.

2.

Articol de V.V.Rozanov

Primul volum al ediției de lucrări alese ale regretatului său președinte N. Ya. Grot, planificat de Societatea de Psihologie din Moscova, a fost publicat. Un portret excelent executat transmite în mod viu trăsăturile eternului tânăr și veșnic mobil al acestui om de știință; iar biografia sa extinsă (60 de pagini), scrisă de V. I. Shenrok, oferă o imagine vie despre copilărie, tinerețe, predare și activități sociale fructuoase ale acestui favorit al societății, un prieten al oamenilor de știință și al scriitorilor . Mai jos mă voi ocupa exclusiv de această biografie, dar deocamdată voi vorbi despre publicația în sine. Inima îmi bate când mă uit la primul volum. Oricum, este o lectură bună; și pentru mulți, chiar extrem de mulți ruși, va fi și o lectură preferată. Nu vreau să prevarice nici măcar peste sicriul unui bărbat și voi spune sincer că eu personal nu am nicio complicitate cu filosofia lui. Dar, după ce am stipulat și lasat deoparte părerea mea personală, pot coborî cu atât mai liber în cercul gândurilor, care există aproximativ sau sunt posibile în lectura societății ruse cu privire la lucrările defunctului. El aparține celei mai interesante epoci a mișcării filozofice rusești și anume: momentul cotinței de la pozitivism la idealism. Dacă, poate, nu a ajutat prea mult în interior să facă această schimbare, atunci în exterior el, ca să spunem așa, a acoperit calea acestei schimbări cu trandafiri, când putea fi presărată cu spini. Aproape toată presa noastră (periodicale) din anii 70, 80, 90 și, în mare măsură, chiar și acum, a fost captată de o direcție pozitivă; filozofie fără filozofie și chiar cu ură față de filozofie. Și dacă N. Ya. nu ar fi creat Grota „Întrebări de filosofie și psihologie”, atunci nici Vl. Solovyov nu ar fi putut găsi întotdeauna un loc pentru a publica vreun articol strălucit de-al său. împreună cu un îngrozitor) simț că op.

1) Acest articol, sub titlul „Soarta omului de știință rus” a fost publicat în ziarul „Timp nou”, 14 aprilie 1904, nr. 10098.

nu avea nici casă, nici apartament, nici măcar niște camere mobilate pentru el, trăind la propriu pe stradă, sub cer, ploaie și zăpadă și bătând neputincios pragurile acelor apartamente în care înțelepții temperamentului „pozitiv”. a întâlnit, a revizuit și a luminat societatea La îndrumarea unui îndrăzneț inginer parizian, opera filozofiei, sarcina de a filozofa s-a redus aproape la munca de legătorie: a lega „într-un singur cotor” tot ceea ce înainte fusese legat separat și stătea în picioare. separat în biblioteci, începând cu „aritmetică” și terminând cu „materiale pregătitoare pentru iologia socială”. Întrucât o astfel de „împletire” era la îndemâna oricui, zeci, sute, și numărându-i pe cei complet nereușiți, imediat au apărut chiar și mii de filosofi. cu noi; Pentru că toți tac, acum 80 de ani, erau pe sofyam: „Gettled porumbelul albastru” - acum s-au transformat în „pozitiviști”, care i-au adus la unul dintre primii lor preoți: „Mai multe despre clasificari. de știință” sau „Din nou” sau „Din nou” sau „Din nou despre perioadele teologice, metafizice și pozitive ale stării mentale a omenirii „Cu toate acestea, cad în satiră, din care am jurat

cu mult timp în urmă. Acum vremurile s-au schimbat deja. Și poate că satira mea este extrem de intempestivă. Dar îmi amintesc de perioada de la începutul anilor 1980 și cât de plictisitoare, plictisitoare și derogatorie era la acea vreme poziția tuturor celor care nu doreau să intre în turma generală „pozitivă”, politețe de neînlăturat în sufletul său și își prestau serviciile incomparabile. .Dar voi trece la „Colecția”, al cărei prim volum este în fața noastră.

Din articolele filozofice ale regretatului pentru primul volum al ediției propuse au fost selectate cele mai interesante articole, constituind, ca să spunem așa, o „introducere” în gândirea regretatului N. Ya. Grot și chiar, poate, un „introducere” în personalitatea sa. Căci în filosofie, și numai în ea , personalitatea gânditorului joacă rolul principal. Iată aceste articole: „Filosofia ca ramură a artei”, „Relația filosofiei cu știința și arta”, „Despre problema adevăratelor sarcini ale filozofiei”, „Despre direcțiile și sarcinile mele (N. Ya. Grot) filozofie, referitor la articolul arhiepiscopului Nicanor" , "Semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea umană" (două articole pe o singură temă). Acestea sunt articole „introductive”. Apoi vine pur filozofic, ca să zic așa dogmatic: „La întrebarea criteriilor adevărului”, „La întrebarea clasificării științelor”, „Ce este metafizica”, „Despre timp; studiu critic". Şi două articole foarte importante de polemic şi

conținut critic: „Despre studiile filozofice ale lui A. L. Kozlov” și „Despre a doua parte a cărții lui JI. M. Lopatin: Sarcini pozitive ale filosofiei” sentimentele unei persoane, care ocupă o parte atât de vastă a vieții sale mentale, nu nu intra deloc ca o piatră de construcție în construcția filozofiei? Poate că aceasta este aceeași întrebare pe care și-a pus-o Kant despre categoriile pre-experimentale ale rațiunii, dar aplicată unei alte părți a ființei noastre; aceeași, poate, aceasta este întrebarea care l-a determinat pe II Mihailovski să acorde loc și participare „momentului subiectiv” în sociologie. Aici se află răsăritul etern (sau înclinația veșnică?) către idealism: „Eul” nostru nu este un înger pe moarte care nu poate în niciun fel să permită nici lipsa de suflet, grosolănia, nici inumanitatea (în sociologie) în cele mai bune activități umane (mentale) Desigur, după ce am admis în filozofie un astfel de element „subiectiv” precum sentimentul, inima, admitem posibilitatea unor erori extraordinare; așa au fost iluziile filozofice ale lui Fichte și Schelling, iluzionismul social al lui Fourier etc. Dar îl vom corecta mereu, mâine îl vom corecta cu un prieten al filosofului. Dar, pe de altă parte, conferă atât filozofiei, cât și sociologiei o astfel de viață și, în același timp, le oferă o asemenea caracter practic, încât nu ar fi primit niciodată fără „elementul subiectiv.” Ei spun că tot ceea ce este subiectiv nu este etern, ci adevăr și , în consecință, sarcina științei și a filozofiei sunt „Eterne. Deci. Dar care este mai important, o piatră sau o plantă? Planta moare mâine, dar vegetația (ca specie) este mult mai stabilă decât pietrele. O pajiște verde. , înflorit, Nair., lângă Paestum acum, ca înainte de X., mult mai vechi decât cu mult timp

în urmă distrus, complet distrus până la nisip, la praf, la invizibilitatea rocilor de coastă ale Mării Tireniene. Floarea rezistă stâncii, ca poate (sperăm), iar viața va supraviețui planetei noastre.

În orice caz, numeroși iubitori de filozofie din țara noastră vor găsi în volumul elegant publicat al lucrărilor defunctului hrană abundentă de gândire, dispută, înțelegere. Pentru aprecierea personalității filozofice a defunctului este extrem de valoros un articol scris ca răspuns la unele reproșuri ale arhiepiscopului. Nicanor, autorul unei cărți remarcabile și unice de acest fel printre noi: „Filosofie pozitivă și ființă suprasensibilă” Aceasta, s-ar putea spune, este o biografie filosofică a lui N. Ya. Grot, scrisă de el însuși, pentru a începe cu ea. ne vom permite totuşi să rămânem aici

a se ghemui mai mult de dragul biografiei lumești atrăgătoare a defunctului; căci, credem noi, această biografie a fost „îngerul subiectiv bun” în jurul viziunii despre lume a defunctului, care se spargea ca gheața subțire de toamnă sau de primăvară de fiecare dată când cineva a călcat pe ea. înduioșător și sincer, că într-un scurt rezumat: „ ea este defalcată11 nu avem nimic de adăugat.

Grot și-a încheiat viața neobișnuit de trist. Cu vreo trei ani înainte de moartea lui, îmi amintesc, l-am văzut la Petersburg. Angro era la vârsta deplină a puterii, anii mijlocii, dar prospețimea neobișnuită a corpului, cu frumusețea remarcabilă a feței, dădea impresia nu de vârstă mijlocie, ci de tinerețe. Cu toate acestea, acest tânăr era mai degrabă în speranțele lui etern tinere. Nu a ascuns surmenajul teribil care stătea în spatele lui și, evident, era prematur și l-a adus în mormânt. Menționând că în fiecare an familia lui crește cu o singură persoană, s-a plâns de strâmtoarea excesivă a fondurilor, aproape nevoie. Nu s-a plâns, ci a vorbit despre asta - și impresia era mai dureroasă decât dacă ar avea plângeri. Totul s-a rezolvat de la sine. Nu poți crește salariul unui profesor: acesta este „statutul” în care Popritsip și Newton vor primi același serviciu; pentru editare („Questions of Philosophy”) ori a primit nimic, fie foarte puțin: a fost amatorismul, poezia, slavă, dar fără pâine slavă. Spre adevăratul chin al ascultătorului, mi-a spus că ar fi destul de rău să nu vină în ajutor lecții private de analiză a arhivei unor documente de clasă și de familie')：o ocupație care nu are nicio legătură cu nici filozofia, sau psihologie, sau cu o revistă , pi cu catedra. Această îndeletnicire era aceeași (pentru specialist) ca și când, pe lângă profesor, și-ar fi deschis o spălătorie în casa lui. „Tătarismul rău!” mi-a fulgerat prin minte. Dar, totuși, spera într-o oarecare schimbare a împrejurărilor materiale, care, poate, nu a adus frig; de aici a venit trezirea lui, poate pentru o oră, poate pentru zile, poate chiar probabil. (judecând după rapoartele din biografiile domnului Shenrock) - l-a înșelat.

„S-a topit ca o lumânare”, scrie biograful său, „constant

') Arhiva nobilimii moscovite.

o creștere artificială a energiei s-a realizat deja în detrimentul forțelor principale, și nu a forțelor de rezervă ale corpului.” Aproape în fiecare iarnă, începând cu anul 91, a fost supus unor atacuri nervoase de sufocare, însoțite de o cădere. În ultimele două ierni, atacurile de febră, reumatism și laringită l-au forțat adesea „Dar corespondența intensificată cu oamenii de știință străini și nevoia de a lucra, pe lângă îndeplinirea sarcinilor de profesor, în arhivele nobilimii moscovite pentru nevoile familiei sale numeroase. În 1900, i s-a promis o călătorie de un an în străinătate, ceea ce i-a ridicat în mod neobișnuit energia, care era mereu gata Multe planuri noi au aprins în el, dar a decis să dedice vara odihnei necondiționate, parțial la cerere. a medicilor, parțial sub impresia proaspătă a tragicului polițist al tovarășului său, profesorul Korelin, care devenise victima suprasolicitarii b Grot, - că sunt vesel și vesel; toate organele mele sunt afectate și am nevoie de o odihnă completă pentru a nu suferi soarta lui Korelip. Toată vara mă voi întinde pe iarbă, sub un copac, și voi doar să mă odihnesc, să mă odihnesc”... „Era evident”, spune biograful, „că a considerat că pericolul iminent a trecut în siguranță”. Dar s-a dovedit a nu fi așa. Trebuiau luate măsuri împotriva unui pericol mai lent și mai inevitabil. A decis să părăsească Moscova cu totul. „A fost o concesie grea pentru suprasolicitarea lui. El a vrut să se stabilească la Harkov, unde și-a putut salva mai bine puterea, care la Moscova, din cauza condițiilor de viață, are probleme cu o revistă și Psychol. Societatea era în pericol. La aceasta s-au alăturat considerente practice: apropierea Harkovului de retragerea sa de vară, posibilitatea unui dispozitiv mai ieftin și așa mai departe. Au circulat zvonuri că până la sosirea lui Grot la Moscova, în toamnă, s-a decis să-l onoreze cu o cină de rămas bun... Mulți au fost uimiți de vestea extraordinară: „Grott pleacă din Moscova!” popularitate și respect imens – și aruncă Tot!" Când aceste cuvinte au fost transmise Grotei, op, simțindu-se deja grav bolnav, a obiectat nerăbdător: „Ei bine, da! Ei bine, da! a creat atât Societatea, cât și jurnalul, iar acum este obosit; ce e în neregulă cu asta?"

Se grăbea să părăsească Moscova și a făcut totul el însuși, pregătindu-și plecarea. Dar această supraoboseală, deja nesemnificativă pentru un organism sănătos, cu bătaia de cap de a pleca, s-a dovedit a fi

forţa lui fatală sfâşiată în bucăţi. Imediat ce a ajuns în sat, s-a simțit rău, iar zece zile mai târziu (23 mai 1899) era plecat. În esență, arăta ca un măr extrem de înroșit, totul mâncat înăuntru de un vierme, adică, era complet bolnav, aproape pe moarte, si numai (pentru interlocutor) pielea ii stralucea de tinerete, iar ochii de vioitate si intreprindere. S-ar putea ca puterea sa fizică să fi fost eliberată cu moderație: și a ars doar puternic și s-a ars rapid peste tot. Iar opera lui, și toate vicisitudinile biografice, ar fi fost îndurate de o persoană „mai în vârstă”. Dar această „venoasă” nu era deloc în el, ci corpul lui era ca o păpușă frumoasă de porțelan, stricată rapid și, în

cele din urmă, rupt în mâinile unei minți de copil, care era biografia lui.

Despre plecarea lui din Moscova, pur și simplu din cauza sărăciei și oboselii, aflăm mai întâi din acest prim volum publicat acum al lucrărilor sale. „Tatarism rău” - cum să nu spui asta! Este imposibil să ne imaginăm un om mai la locul lui decât era în cadrul Societății și al jurnalului, singurele puncte de idealism filosofic pe care le-am avut de o perioadă de mai bine de zece ani. Dacă, în general, viața mentală a Rusiei valorează ceva, atunci fără nicio exagerare putem spune că Grota a fost în această viață una dintre roțile importante, necesare. O roată indispensabilă în mișcarea mentală a unei țări care îmbrățișează o șase din masa pământului și are o populație de 130-140 de milioane! Și care este soarta lui? El, vezi tu, nu este. nu a aderat nici la „sistemul-zweikinder”, nici la „sistemul-keinkinder”11; acest muncitor, camionetul, nu a aderat la avertismentul lui Malthus și D. S. Mill că „mijloacele de existență cresc doar în progresie aritmetică, în timp ce populația are o tendință nefericită de a crește în progresie geometrică”. Și a murit după ce a câștigat bani, căzând de oboseală, ca un cal sub o încărcătură insuportabilă. Și cât de strălucitor a fost începutul carierei sale:

„Cu ce plăcere trec uneori prin Kremlin și mă gândesc că mă aflu la Moscova, în inima Rusiei, constituind una dintre bucățile de țesut ale acestei inimi. Dar încă nu mă bucur pe deplin de Moscova. În primul rând, trebuie să muncim din greu pentru a dobândi timp liber și oportunitatea de a trăi mai liber. Încă nu am avut timp să merg la o plimbare fără obiectiv la Kremlin și să mă bucur de priveliștea calmă a Moscovei: nu am fost niciodată la muzee, expoziții sau galerii * 4

Așa a scris, după ce s-a mutat la o catedră la Moscova.Acestea au fost zilele din ajunul ascensiunii tuturor forțelor sale, ca personalitate publică și jurnalist, la Mama Scaun. Iată replicile sale din Nizhyn, mai devreme, când s-a înconjurat prima dată de un cerc de familie:

„A trecut vremea când am privit viața ca pe o cupă de faimă și avere. Cel mai bun obiectiv al vieții este să echilibrezi momentele mentale, teoretice, cu momentele de fericire calmă în familie. Germanii au înțeles asta cu mult timp în urmă și consideră căsătoria ca pe o datorie în momentul în care dobândesc primul bănuț din muncă. Acesta este un stimulent pentru noi locuri de muncă. Și acum am un obiectiv serios în viață - să devin demn de o fată dulce, ideală. Știu că mă așteaptă o recompensă în viitor și asta înzecit energia bunelor mele intenții.

Dragostea, potrivit lui, s-a reflectat în darul său de vorbire: „Astăzi am citit prelegeri cu un entuziasm deosebit. Legile lui Weber, Fechner, Wundt au fost expuse de mine în cel mai elocvent mod „(XLII p.). Și peste tot se simte în el acest spirit clar, ușor naiv, dezinteresat și de încredere. Iată-l în străinătate, la Berlin și biograful, care și-a folosit scrisorile către fratele său, const. Jak. Grot, transmite astfel primii pași ai unui tânăr încă în curs de studii:

„Cu noii săi prieteni, Grotto a trecut prin formalitățile de înmatriculare și a intrat în viața profesională universitară. La început, reverența entuziastă față de luminarii științei germane a inspirat o anumită teamă în studentul novice. Dar această inevitabil jenă a lăsat în curând locul unei conștiințe a propriilor forțe și nu mai mult de o lună mai târziu, îl vedem pe Grot ca centrul atenției generale la diferite întâlniri filozofice, unde deja au reușit să-l observe și să-l aprecieze de tânăr, forță promițătoare și, împreună cu aceasta, el începe deja să fie tratat cu simpatie, ca persoană. Este chestionat despre starea științei filozofice în Rusia, se fac toasturi în cinstea lui la conversații la masă și, în general, îl tratează cu cordialitate și prietenos; unii oameni de știință berlinez îl invită la locul lor și stabilesc o cunoștință privată cu el. Într-o scrisoare către fratele său, el descrie foarte interesant intrarea sa ca oaspete în Societatea Filozofică din Berlin, la o întâlnire a cărei, împreună cu cina, a fost prezentat de unul dintre cunoscuții săi. Aici, printre 15 oameni, au fost filosofi de seamă, de exemplu.

Michelet, Merker, Kirkman, INassler, Fredericks și alții, care l-au tratat pe tânărul om de știință rus cu o simpatie vie. Președintele, profesorul Merker, l-a prezentat Societății pe Nikolai Yakovlevich, i-a propus, singurul de data aceasta, un toast, ca reprezentant al științei filozofice ruse în cadrul Societății Filosofice din Berlin.

Pahare clinchete cu toată lumea”, spune II. I. - „M-am întors la întâlnire cu o expresie de recunoștință și am ținut un scurt discurs despre starea științei filozofice în Rusia - discurs care i-a îmbunătățit mult, astfel încât și-au exprimat speranța că într-o zi voi ține o mai detaliată. Voitrag pe acest subiect „În curând Grot a câștigat o asemenea simpatie în cercul filosofic din Berlin și a stârnit astfel de speranțe care l-au obligat să justifice părerea măgulitoare care se formase despre el și l-a forțat să muncească din greu. Celebrul Lazăr, care și-a exprimat dorința ca Grot. a devenit colaborator în departamentul de rusă, l-a tratat deosebit de călduros. ƀlu publicat de el „Zeitschrift ipg Volkerpsycliologie”

În aceste pasaje, parcă în viață, este desenat N. Ya. Grot. Grota și somnolența erau incompatibile. Oriunde apărea, începea o mișcare. Nu foarte puternic, nu încăpățânat, nu spre un scop dezvăluit și urgent. Această trăsătură a activității fanaticilor nu era în el. A început o fermentație ușoară de șampanie veselă. Scepticismul s-a dezintegrat în jurul unei persoane atât de încrezătoare, lenea s-a domolit în jurul unei persoane care era mereu mobilă. Fie că era să meargă la plimbare, fie că era vorba de cinci (în timpul studenției), fie că a studiat, să scrie o dizertație sau să formeze o societate, un jurnal: acest om era bun la toate, căruia versetul moș Bogdanovich despre Psyche. ar merge asa:

În tot tu, Dragă (= Psyche), ești o ținută bună!

Și iată un „Copil atât de pur și inteligent”, dacă acest nume comun este permis, personificându-l, să-l transforme în al său, așa cum o

făceau străvechii cu numele „suflet-Psyche”, - acest „Copil” răcoritor a căzut. când pe un lift \ Moscoviţii au pus pietre grele de Moscova.

Și lăsați cititorii din toată Rusia să corecteze greșeala sau păcatul Moscovei, greșeala sau păcatul departamentului nostru educațional. După cum am auzit, însăși producția volumelor ulterioare ale lucrărilor lui N. Ya. Grot depinde de faptul dacă publicarea primului volum se va vinde și achita costurile.

3.

Manuscrisele lui N. Ya. Grot.

Regretatul N. Ya. și-a lăsat lucrările în mare ordine: atât articolele sale (în manuscris sau corecturi), care nu au fost publicate din diverse motive, cât și diverse schițe și note - conținut filozofic și de altă natură (jurnalistic), cât și proiecte brute de lucrările sale și prelegerile universitare cu tot ce ține de ele (programe, subiecte) și lucrări despre președinția Societății de Psihologie din Moscova și despre editarea „Întrebărilor lui Phil. și Psycho”, în cele din urmă, imensa lui corespondență - toate acestea au fost i-a adus ordine sistematică și este depozitat în pachete și mape speciale (n. h. la Harkov, cu văduva defunctului, parțial cu mine). Aparent, N. Ya. a avut un presentiment că nu era sortit să trăiască mult, de ce a vorbit chiar cu rudele sale de mai multe ori;

Cititorii primei ediții publicate a articolelor sale (,, „Filosofia și sarcinile sale generale”, Sankt Petersburg, 1904) sunt informați că defunctul, ținând cont de publicarea postumă a lucrărilor sale, le-a distribuit (într-o listă specială) în mai multe departamente Din care, din păcate, doar unul a putut fi publicat până acum. S-a păstrat o mică schiță de instrucțiuni pe acest subiect, scrisă cu un an înainte de moartea sa, unde încredințează redactia științifică prietenilor săi, regretatul Prinț S. N. Trubetskoy și prof. L. M. Lopatin (care într-adevăr a editat volumul publicat), cerând împreună <-apoi să nu-i tipăriți scrisorile

Alături de categoriile de lucrări parțial menționate mai sus (1. Prelegeri, parțial litografiate. 2. Lucrări editoriale-Scrisori de afaceri, științifice și private. 4. Articole și decupaje din ziare), există secțiuni de nu mică importanță pentru publicarea sa. funcționează (în foldere speciale), de exemplu. 1) programe, rezumate, diverse proiecte de articole, 2; Prelegeri introductive și 3) o grămadă de articole și note scrise de mână sub titlul general „Pensées”.

În fine, cea mai extinsă și, cred, cea mai importantă secțiune de lucrări (articole, prelegeri, schițe, note) este încheiată și distribuită în 14 mape sub titlul general „/Jch.zv.khìh”

■) 1. Filosofie. 2. Istoria filosofiei. Psihologie. I. Ltpka şi sociologia pr. Articole pe diferite teme.

-) Era conștient că în ele el, prin impresionabilitatea și expansibilitatea lui, era adesea prea adevărat!, dur și insuficient reținut în judecățile sale.

Ne permitem să oferim aici pentru cei interesați o descriere mai detaliată a acestora în funcție de distribuția (pachete speciale cu inscripții) a autorului însuși *)·

1. a. Subiectul, sarcinile, direcția de psihologie și departamentele sale.

1. Redactarea a două prelegeri în 1898 „Probleme ale moderne. psihologie"

și „Psihologie”

2. Note schițate.

3. 1891 - 2. . Iektsii în Politehnică. .Muzeu.

4. 1897. Despre sarcinile şi direcţia psihologiei. Lectura.

5. 1892. Subiectul şi sarcinile psihologiei.

6. 1893. De asemenea.

7. 1894. Subiectul psihologiei.

8. - Întrebări de bază de Psihologie.

9. 1895. Subiecte şi sarcini de psihologie.

10. - De asemenea.

11. 1896. De asemenea.

12. 1876-80. Prelegeri introductive în Nzhyn.

1. b. Istoria psihologiei și literatura sa modernă.

1. 1898. Istoria psihologiei.

2. 1893. Istoria psihologiei şi literaturii.

3. 1894. Eseu despre istoria psihologiei și literatura ei.

4. 1895. De asemenea.

5. 1896-7. Direcția de psihologie și domeniul ei.

6. 1876. Istorie. eseu despre psihologie și literatură, prelegeri la Nzhyn.

2. Surse de cunoștințe psihologice, metode de psihologie

cercetare.

1. 1898. Metode psihologice.

2. 1895. Izvoare şi metode.

3. 1892. Metode.

4. 1894. Izvoare şi metode.

5. 1891- 2. Izvoare și modalități de psihologie, cunoaștere (prelegere publică la Muzeul Politehnic).

6. 1893. Metode.

7. 1896-7. Surse de cunoștințe psihologice.

8. 1897. Surse şi metode ale cunoaşterii psihologice.

9. - Despre metodele psihologiei (rezumat).

10. 1876. Metode ale științei psihologiei (în Nizhyn).

3. Poziția și sensul întrebării despre suflet.

1. 1897. Despre suflet (la chemare, lectii).

2. 1891-2. Despre suflet (din prelegeri publice).

3. 1893.

4. 1895.

5. 1896.

6. 1896-;.

7. 1897.

O, suflete.

') Ordinea în numerotarea pachetelor, care nu corespunde întotdeauna cronologiei, poate nu este întâmplătoare. Este foarte posibil să avem aici materiale și o schiță a unui plan pentru o mare lucrare de psihologie planificată de N. Ya. Ti. G.

4. Despre activitatea mentală conștientă și inconștientă.

1. 1897. Conștient și inconștient (dintr-o prelegere despre o col. lecție.).

2. Prelegere pe aceeași 1895 (11 aprilie).

3. 1895.h

4. 1892-3. hh

5 1892. f0 s<'know11·

(până în 1895. J

Cu sinceritate activitate

5. Organizare anatomică, fiziologică și mentală. Ereditatea și dezvoltarea.

1. 1897. Organizare (preleg).

2. 1897. Ereditatea (din prelegeri la o col. lecţie.).

3. 1876. Ereditatea și dezvoltarea personală (Nzhin).

4. 1891-2. Ereditatea (prelegerea la Muzeul Politehnic.

5. 1891-2. Fundamente organice ale sufletului. Viața și ereditatea (prelecție la Muzeul Politehnic)

6. Două prelegeri (5 și 6) (copiat, prieten, manual).

6. Fenomene și procese mentale. Elemente și momente de mentalitate

activitate sk. Clasificarea stărilor mentale.

1. 1895. Clasificare.

2. 1876-7. Din prelegerile anului I la Nzhyn.

3. 1890-1. Viața psihică și ideile de spațiu, timp și cauzalitate.

4. 1891. Clasificarea sufletelor. fenomene (pub. prelegere la Muzeul Politehnic).

5. 1892. Mental. fenomene, procese, stări.

6 1893. Fenomene psihice.

7. 1895. Fazele fenomenelor mentale.

8. 1896. Fenomenele psihice şi clasificarea lor.

9. Două foi de schițe.

7. Sentimente: 2\.analiza si clasificare. Iluzii și halucinații

națiunile.

1. Schița planului de prezentare a subiectului.

2. 1897. Sentimente. Sinopsis!, prelegeri la col. lecţie.

3. 1896. Sentimente; Iluzii: halucinații.

4. 1897. Sentimente.

5. 1876-80. Senzații, iluzii, halucinații (Nzhin).

6. 1891-2. Sentimente (prelegeri la Polytech. Muzee).

7. 1895. Teze despre natura senzaţiilor.

8. Memoria, asocieri, procese mentale, vise.

1. 1891-2. Memorie (prelegeri la Polytech. Muzee).

2. Despre memorie (extrase).

3. 1894-5. Activitate mentala.

4. 1896. 1 Memoria, asociere, apercepție, activitate mentală, conștiință și voință.

5. 1897. Procese mentale (la chemare, lecții).

6. 1876. Memorie și uitare; asociere de idei (în Nzhyn).

7. 1878 - 9. Fundamentele activităţii mentale.

9. Sentimente și sentimente. Sentimente și Afecte: Analiză și Clasă

sificare.

1. Programe (copiate de fiica lui N. Ya.).

2. „litografie.

3. Sentimente. Rezumate 1899, 1897 și b. din timp.

4. 1876-7. Sentimente (Pzhin).

b. 1891-2. Sentimente și sentimente (prelegeri la Polytech. Muzee).

10. Înclinații, instincte, dorințe, dorințe. Voința și libertatea ei.

1. 1891-2. Despre libertate (L. în Polytech. Museum).

2. 1897. Will π liberul arbitru (l. on call, ur).

3. 1876-7. Aspirații. E.mots. activitate (Nzhin).

11. Mișcări și acțiuni. Expresii și acțiuni. Conceptul de psihic

activități cehe.

1. 1891-2. Mișcări și expresii.

2. 1876. Mișcări și expresii (Nzhin).

12. a. Tipuri mentale. Abilitati, talent si geniu. tempera-

ment, caracter.

1. 1891-2. Talent și geniu (prelegeri la Polytech. Muzee).

12. b. Psihologia personalității în întregul ei; psihologia copiilor, genul. Psihologie populară.

1. Eu și personalitatea (fragment).

2. 1897. Despre dezvoltarea mentală a personalităţii şi aşa mai departe. (l. a suna, lecții).

Pe lângă toate aceste materiale și lucrări științifice ale lui N. Ya., s-au păstrat multe dintre experiențele sale din tinerețe, articolele, observațiile, fragmentele dintr-un jurnal de călătorie (pe Volga), extrase și așa mai departe.

Să sperăm că unul dintre specialiști-filozofi, de exemplu. dintre studenții lui N. Ya., el va cerceta în continuare lucrările decedatului, le va examina mai detaliat și, poate, va extrage din ele ceea ce este încă supus evaluării și publicării științifice și a început, grație simpatiei ale regretatului filozof A. S. Suvorin, lucrările sale de publicare (cu excepția disertațiilor) nu se vor opri la numărul 1 și se vor completa cu sprijinul luminat al Societății de Psihologie din Moscova, pentru care N. Ya. a muncit atât de mult și de rodnic.

G. Grot.

Indexul numelor personale.

Tucidide XXIII.

Z. 366.

11.

Indexul localităților, instituțiilor și periodicelor denumite.

Biblioteca „Runivers1”

Amendamente

Țară	String.Printed.Read.
8	16 jos lăsați plecare
η	3 vesel vesel
25	10MicheletMichelet
4S	13 deasupra capului
58	10 de jos sub Petru al III-lea sub Elisabeta Petrovna
63	13 sus Shernok Shenrock
153	13 jos γιγνόιχενονγιγνύμεΆΛ
169	15vk

CONŢINUT.

'TRAN.

ȚARĂ